

Institutiones pathologiae medicinalis / [Hieronymus David Gaubius].

Contributors

Gaubius, Hieronymus David, 1705?-1780.

Publication/Creation

Venetiis : J.B. Pasquali, 1766.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/ut4324y6>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

INSTITUTIONES
PATHOLOGICÆ

MEDICINALIS

AUCTORE

HYERONIMO DAVIDE GAUBIO

MEDICINÆ DOCTORE

EJUSDEM AC CHEMIÆ COLLEGII PRACTICO-

MEDICI PROFESS. ORDINARIO

SER. PRINCIPIS ARAUS. ET NASSAV. ARCHIATRO

EDITIO PRIMA ITALICA.

V E N E T I I S

M D C C L X V I.

Apud Jo. BAPTISTAM PASQUALI.

Superiorum permissu, ac Privilegio.

3

7

A U D I T O R I B U S S U I S

H. D. G A U B I U S.

S. P. D.

QUas vestros in usus scribere aggressus sum, tandemque, post triennalem sub prælo moram, ad finem perduxi, Institutiones Pathologicas vobis quoque, Auditores optimi, offerri dicarique æquum est. Lubens igitur lætusque dico ac dedico, ut qualemcumque laboris, quem, absque vestro incitamento, nec suscepissem unquam, nec forte susceptum absolvissem, fructum. Vestra quidem mea-que opinione ferius in lucem is prodit: cujus tarditatis causas etsi multas graves-que afferre possim, cum ad me ipsum, tum ad materiem, quam tractavi, pertinentes; tacere tamen malo; ne vel ostentandi potius, quam excusandi, animo afferre videar, vel vestram erga me humanitatem parum agnoscere. Satis esto, non
ita

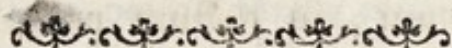
ita me abufum eſſe patientia veſtra , u
etiam fruſtratus ſim . Placet & Catonis il
lud : *ſat cito , ſi ſat bene* . Quod utrum
quodammodo ſim affecutus , vos iudicab
tis . Unum hoc in votis eſt , ut veſtr
exſpectationi amplius , quam mihi met ip
ſi , ſatisfacere operam meam contingat
Valete !

INTRODUCTIO

A D

PATHOLOGIAM.

De Disciplina Medica .

1. **V**ita , Sanitas , Morbus , Mors , stadium Medicum Naturæ humanæ in hoc terrarum orbe absolvunt .

2. Priores duæ conditiones (1) secundum naturam dicuntur ; cum iisdem frui dulce sit : præter aut contra naturam reliquæ , illis oppositæ , illætâbiles , quas ideo averfamur .

3. Utrumque tamen genus (2) , pro latiore vocabuli NATURA significatione , naturale est , & suas agnoscit causas physicas , determinatas , quibus nascitur , durat , viget , minuitur , desinit , secundum cujusque diversitatem variantes , etiam contrarias , tum homini insitas , tum a foris advenientes .

4. Mens quidem humana , vi commercii , quod cum suo corpore habet , multa & voluntate conscia , & cæco instinctu , operatur , quæ vitam ac sa-

A

nita-

nitatem juvant, morbisve aut morte illatis opprimunt.

5. In corpore etiam, pro partium, ex quibus conluit, mixtione, fabricatione, compositione, animatione, inest & inertia, & mobilitas, & mutabilitas, & incitatio, & conspiratio, unde aliæ atque aliæ tam salubres, quam insalubres, causæ jugiter enascuntur.

6. Versatur præterea homo inter res innumeras sua singulas agendi potestate præditas, multumque perpetuo variantes, quarum aliis carere, alias evitare aut pro arbitrio sibi accommodare semper non potest. Hæ vero sive intro deveniant, sive foris admoveantur, pro sua quæque materie, virtute, concussione, successione, corpus perque corpus mentaliter atque aliter afficiunt, internas Naturæ humanæ vires (4. 5.) diversimode determinant, incitant, opprimunt, in rectum perversumve agunt suasque vicissim ab his mutationes patiuntur. E quo fonte plurimi quotidie secundæ adversæque voluptudinis fomites, alimenta, venena, remedia, profluunt.

7. Triplex istud virium genus (4. 5. 6.) sicubi lege Naturæ humanæ consentanea conspiraverit, vegeta longævitate fruitur homo: sin minus, morte aut præmatura morte affligitur.

8. Atque hæc materies est, quam tractat Medicus, eo quidem proposito, ut hominem suæ curæ commissum justo moderamine virium (7.) quam diutissime vivum sanumque præstet.

9. MEDICINA igitur, quo hodie colitur ambitu est scientia ac prudens directio virium Naturæ humanæ ad vitæ & sanitatis a morbis & morte tutelam.

10. Ea (9.) cum olim ægris duntaxat sanitatem promiserat, ampliata deinceps, erga sanos quoque benefica, duplex cum maxime imponit Medico officium, alterum servandæ vitæ & sanitatis, alterum morborum curandorum.

11. Debet adeo exponere I. conditionum hominis, in quibus aut conservandis aut avertendis versatur (1.9.); naturam, causas, sedes, differentes modos, gradus, effectus. II. Vires Naturæ humanæ utriusque principio inditas (4.5.) conservatrices, destrutrices, medicatrices. III. Potestates rerum externarum salubres, noxias, medicatas (6.) IV. Regulas denique & præcepta his (III.) utendi, illas (II.) dirigendi ita, ut finis Medico propositus (8.9.) obtineatur.

12. Quando autem generalis istorum omnium (11.) doctrina non sufficit, sed ad singulos etiam homines, prout ætate, sexu, temperamento, vitæ genere, &c. inter se discrepant, aptari debet; manifestum est, quam late pateat disciplina Medica.

13. Quæ materiæ pertractandæ multitudo cum iustum exigat ordinem, is quidem commodissimus videtur, qui ex diversitate conditionum (2) duplicique Medici officio (10) petitus, quæcunque in homine sano cognoscenda aut agenda sunt, suo quævis loco disposita, primum enarrat; subjungit deinde, quæ ad ægrum pertinent, omnia & singula rite digesta.

14. Universum proinde systema Institutionum Medicinæ in duas partes distribuitur, quarum prior doctrinam omnem de rebus, quæ secundum naturam in homine sunt, exhibet; posterior de iis, quæ præter aut contra naturam dicuntur (2.) Hanc. ΙΑΤΡΙΚΗΝ, illam ΥΓΙΕΙΝΗΝ, ex vario fine appellare licebit.

15. ΥΓΙΕΙΝΗ, lato sensu, totum Medici officium circa hominem sanum complexa, tradit.

I. Œconomiam humanam, vitæque & sanitatis naturam, causas, effectusque declarat: quæ pars PHYSIOLOGIA; sermo de Natura humana, audit.

II. Signa, quorum ope vita & sanitas in gene-

re, earumque varii status & gradus in homine singulari cognoscuntur: hæc SEMIOTICA PHYSIOLOGICA.

III. Auxilia & regulas, quibus vita & sanitas quam diutissime incolumis servari possit: quæ DÏETETICA.

16. ΙΑΤΡΙΚΗ, itidem tripartita, simili ordine suam materiem (14.) pertractat, exponendo.

I. Quæ de natura, differentiis, causis, effectibusque morborum scire expedit. Hæc PATHOLOGICA.

II. Doctrinam signorum, quibus, quidquid morbis ex se obscurum cognosci debet, præsens, præteritum aut futurum, detegitur: unde SEMIOTICA PATHOLOGICA dicitur.

III. Præsidia adversæ valetudinis, modumque illis recte utendi: hæc THERAPEUTICA.

17. Utriusque partis æqua necessitas & nexus dividuus est: prior tamen ordine ΤΙΕΙΝΗ. curvi norma rectum, ita morbi sanitas: & qui sanos curare novit, bona parte eorum quæ ad curandos ægros pertinent, instructus est.

18. Præcipuum autem universæ Medicinæ fundamentum in ipsa hominis Natura situm est. Sine hæc viribus, sola, sine Medico, plerorumque tantum sanitates, morbis medetur. Hac deficiente repugnante irrita artis molimina. Curiosa Naturæ observatio, imitatio, ut primam arti originem, incrementa dein dedit, dabitque porro. Medici Naturæ ministri.

19. Itaque doctrina omnis Medica bonæ frugis hanc componi normam debet, ut quid Natura efficiat aut ferat, ex fideli observatione quam diligentissime enarretur. Nec tamen satis est, vires eadem motusque, prout in sanis se produnt, in Physiologia (15. I.) exposuisse: luctans cum morbis Natura, quam Pathologia (16. I.) exhibet, cultates affectionesque suas etiam explicatius producat.

20. Unde liquet, quid de certo in Medicis sentiendum? Natura humana, statis a Creatore legibus finita, per similia individua sese multiplicans, omni tempore eadem, sub iisdem conditionibus eodem semper modo agit ac patitur. Quidquid ergo de ejus œconomia, integra vel afflicta, prudenti sensuum ministerio clare cognoscitur, id firmum ratumque censendum, nec quidquam eo certius in Phisicis. Par ratio est illorum, quæ de potestatibus rerum externarum in hominem agentium (6.) fidei observatione comperta habentur. Quæcunque porro ex observatis, ad congrua demonstrationis principia applicatis, casti ope ratiocinii, legitime deducta sunt; quanquam per se in sensus non cadunt; non minorem profecto fidem merentur.

21. Nullo proinde jure, quæ male seduli doctores aut perperam observando, aut vitiose argumentando, invexerunt, erronea, falsa, incerta, imputantur arti; quasi mere conjecturalis foret. Non aliis, nec firmioribus, gaudet quævis Naturæ scientia fundamentis.

22. Haud tamen dissimulandum est, suis premiis dubiis, obscuris, conjecturalibus, nunquam profus extergendis, Medicinam; neque enim datum mortalibus aut suam aut rerum, inter quas versantur, naturam penitus comprehendere. At communis ista ingenii humani imbecillitas quem non stringit? Gravius quidem Medicum ob inexhaustam materiæ, qua occupatur, amplitudinem (11. 12.).

23. Privatum insuper evidentiaæ obstaculum hoc est, quod singuli homines a singulis tantopere differant. Nec vero sufficit Medicum communia modo intueri: oportet & cuius homini propria; ut qui singulorum salutem præsit (12.). Quæ quidem diversitas tam immensa occurrit, ut nulla observationum vi exhaustiri possit.

24. Sola denique contemplatione non licet acquiescere, inque obscuris rebus suspendere iudicium donec lux affulgeat. Actionem exigit officium (10.). Captanda hinc agendi occasio, quæ sæpe princeps per conjecturam cogit determinare, quod per scientiam sat cito nequit.

25. Pro ea igitur parte (22. ad 25.) Medicinæ dici conjecturalem non obstat; ut quæ, cum certissima invenire semper non possit, probabilia conjectetur, recta tamen ubique ratione utens, atque vagis & temerariis commentis periculisque alienissima.

26. Audiant hæc obtrectatores, & cum didicerint scientias puras ab iis, quas applicatas vocant contemplativas a practicis, distinguere, videant, quæ jure Medicinam præ aliis, ut omnis certi expertem infament!

27. His prælibatis, pro instituti ratione, prima **PATHOLOGICÆ** (16. I.) lineas ducere aggredior: quæ ut compendio fieri possit, cognita prius ponere ceat, quæcunque de statu hominis sano in **TITULI** Tironi, ut scitu necessaria, enarrantur (17.).

P A T H O L O G I A .

28. **O**FFICIUM Medici circa hominem ægrum est sanare (10.).

29. Sanatio autem ægri est morbi, quo tenetur in sanitatem mutatio.

30. Pathologia igitur, quæ hominis ægri cognitionem eo quidem fine exponit, ut viam sternat medendi methodum (16. I.), docere debet, ægrum inter & sanum quid intersit, quid morbus distet a sanitate.

31. Spectandus adeo morbus est, ut status hominis sanitati oppositus, naturæ ab hac diversæ partem.

ticeps, suis ex causis profluens, suosque vicissim effectus producens.

32. Sed & quid morbus a morbo differat, explicandum: quando ab una sanitate in medio posita, deflexiones multivariæ esse possunt.

33. Unde liquet, agendum hic esse de morbi natura, differentiis, causis, effectibus, &c. primum in genere, deinde in specie, semperque comparate ad conditiones sanitatis, qua ideo plena notitia in antecessum postulatur.

PATHOLOGIA GENERALIS

De Natura morbi.

34. STATUS ille corporis humani viventis, quo fit, ut actiones, homini propriæ, non possint apposite ad leges sanitatis exerceri, Morbus dicitur.

35. Generali quidem *status* vocabulo complectimur defectus, excessus ac permutationes quascunque eorum, quæ in ipso corpore hujusque partibus ad legitimam functionum exercitationem requiruntur. Horum igitur notitia, ut decet (27.), imbutum nihil admodum obscuri aut æquivoci in ista voce offendere potest. Nec facile quis impedimenta externa huc retulerit, nisi qui ludere in re seria velit.

36. Non alios tractat Medicina morbos hominis, nisi qui in corporis aberrationibus siti sunt, hisque correctis tolluntur: habent tamen, mutui nexus lege, primam sæpe originem in mente, hujusve operationes sua efficacia perturbant. Hi limites regiminis mentis, quod Medicorum est.

37. Vitæ mentio facta in hac definitione non ea solum de causa, quod morbus vitæ sit affectio, nec magis, quam sanitas, sine illa concipi possit; sed ut constet etiam, dari principium agens in ægris,

a morbo ipso distinctum, cujus motus observare, discernere, dirigere, præcipua Medici in opere verisantis cura esse debet (18.). Facit vis vitæ in ægro superstes, ut rerum huic admotarum facultates tam salubres, quam insalubres, longe diversa ratione agant (6).

38. Quum vero morbus conditionem corporis ponat a statu sano deflectentem (35.); eo præsentem effectus, ex sanitate ut ex sua causa profluentes, inest actiones, quoque alienari necesse est. In omnino proinde ægro aliqua fere datur actionum læsio, major, minor, vario gradu, modo, numero, extensione, duratione. Hanc si ocys, serius, non intulerint vitia corporis, quæ præter consuetum naturæ ordinem sunt, turpitudines potius aut deformitates quam morbi dicantur: tametsi a cura Medicorum haud prorsus se moventur.

39. Omne autem genus actionum, quæ ad hominem pertinent, hic volumus, ne illis quidem exceptis, quæ solius animi esse videntur; quando in has etiam morborum corporis magna potestas est.

40. Imperfectiones tamen functionum, quas ætas, sexus, temperamentum &c. ferunt, hujus non sunt loci; quando quidem sanitatis latitudine continentur. Uti nec illæ, quas insuetudo habet, impotentia, aut, quæ ex Naturæ humanæ necessitatibus fluunt, hujus modum non excedentes affectiones.

41. Ut igitur actiones integræ se habent ad sanitatem, ita læsæ ad morbum: nec decet Medicum rationalem, quod abnorme in actionibus est, ipsum morbum dicere; ne notiones causæ & effectus temere confundendo curatio exquisita negligatur.

42. Ex quibus (34. ad 42.) liquet, naturam morbi generalem sitam esse in male affectis corporis vivis illis conditionibus, quibus id aptum naturæ suam conferre symbolam ad actiones humanas; et
que

que morbos omnes & singulos inter se convenire, quod in corporis facultatibus sedem habeant. Alieni proinde a foro Medico censendi, quicumque, si modo dantur, ad solam mentem pertinent; nisi statos Medicinæ fines remove volupte est.

43. Medica ergo morbi cognitio ponit intellectum eorum, quæ in corpore humano ita a statu sano aberrant, ut actiones inde lædantur. Uti nec sanatio aliud quid postulat, quam eorundem restitutionem in integrum: hac quippe obtenta pristinum quoque actionibus rediturum vigorem jure confidit Medicus, nihil reliquum in arte sua habens, ista si spe exciderit.

44. Morborum adeo singularium, prout in hominibus occurrunt, naturas expositurus id exquisite indicare debet, quod in præsentis ægri corpore mutatum in causa est, curis suis muniis rite fungi nequeat. Id vero plerumque a sensu remotum latet, nec per se clare cognosci potest. Unde, ut ex vero detegatur, accurato opus est scrutinio ac cauta ratiocinatione; quum error hic commissus plures eoque non semper innocuos pariat. Prudentissimi hic sæpe cæcutiunt, maluntque cohibere gradum, quam per tenebras illidere.

45. Huic quidem investigationi (44.) fundamentum præbent, quæ in ægro sensibus se manifestant, *παρόμυνα*: quorum primaria sunt actiones læsæ. Hæ enim justo examine perspectæ cum ex morbo profluant (38.), hujus, ut causæ suæ, naturam legitima argumentatione demonstrant.

46. Plenissimam vero lucem affundit notitia exacta status gradusque naturalis singularum actionum, tum modi, quo quælibet exercetur, & conditionum ac virium, quibus instructum in suis partibus corpus ad eas perficiendas concurret. Ita nimirum, comparando actionem quamque integram una cum
suis

fuis requisitis ad eandem in ægro vitiatam, innotescere potest, quisnam & quantus sit recessus a sanitate.

47. Constat hinc, Physiologiam (15. I.) maximè hic utilitatis esse, eaque nemine carere posse, qui naturas morborum rectè eruere aut intelligere velit. Sed & quæcunque in expositione œconomix humanæ supersunt loca obscura, vexata, dubia, aut quæ erronea, conjecturalia, ficta, temere admittuntur, ea omnia in detrimentum Pathologiæ redundare: ut merito Bonus quisque repurgatissimam tandem, omnibusque numeris absolutam doctrinæ Medicæ eam sibi partem desideret.

48. Nec minoris in ista indagatione momenti est scientia virium, quibus, quæ geruntur ab homine, aut ingeruntur, eive quovis modo admoventur, corpus afficiunt ac mutant. Causas hæc atque occasiones morborum in se habent (6.) ; quibus examissim intellectis facile est de natura effectus indeni judicium. Qua in re, præter observationes, quas ex propria penu Medicina promit, Mechanicorum quoque, Physicorum, Chemicorum, demonstrata apprime conducunt: quanquam multiplex idiosyncrasix diversitas & infinitus possibilium combinationum numerus optare magis, quam sperare plenam istius doctrinæ perfectionem jubet.

49. Præcipue tamen necessarium est ante oculos habere historias omnium ac singulorum morborum integras, ex plenis atque intaminatis Practicorum observationibus accurate concinnatas. His uti nititur univèrsa morborum cognitio (45.) ; ita, cum conferuntur illis, quæ in præsentè ægro sagax examen detegit, mali, quo is laborat, indolem pulchre declarant. Nec sane certius aliud datur subsidium, quo obscura clarescant, dubia enodentur, corrigantur falsa, controversa dirimantur; sicubi vel
prio-

priores etiam scientiæ (46. 48.) non satis tuto præluxerint. Hac ideo regia via incesserunt olim, hodieque incedunt veri quique Medici, dolentes interim, tot hiatibus etiamnum abruptam, & inanium narrationum sordibus conspurcatam esse.

50. Ex quibus (45. ad 50.) rite perpenſis pronum est colligere, quantis hoc scrutinium prematur difficultatibus. Qui vero & simul considerat multiplices morborum in eodem homine complicationes & metaschematismos, non mirabitur, quamobrem vel peritissimis etiam toties hic aqua hæreat. Quo quis diutius in arte cum cura elaboravit, eo circumspicius de morborum natura pronunciare solet.

51. An igitur morbus recte dicitur certamen Naturæ propriam salutem propugnantis? Ex intimis Medicinæ penetralibus petita hæc notio sapienti cuivis in arte magistro jure probatur. Inest profecto sua Naturæ humanæ virtus pervigil, qua vitæ ac sanitatis sui corporis conservacioni perpetuo studens his necessaria procurat, nocitura repellit. Inde motus spontaneos atque molimina in ægris animadvertere licet, nec causæ morbi, nec adhibitis quibusvis demum remediis adtribuenda, quæ tam aperte in salutem tendunt, ut data opera aptius excogitari aut feliciter dirigi non potuisse videantur. Rectissime proinde Naturam morborum medicatricem, Medicum Naturæ ministrum esse, artisque universæ summam ad Naturæ observationem, imitationem, directionem, redire inculcatur (9, 18, 19.). Aurea ergo loquendi formula medentibus semper ante oculos versetur. Eandem vero pro generali morbi definitione obtrudere nefas. Neque enim in omnes & singulos quadrat. Nec morbum cum remedio decet confundere. Naturæ certamen ideam adversarii includit: hic morbus est: huic suos Natura opponit conatus medicatos, quibus si nomen morbi dederis,

an

an morbum adesse dices, cum languens forte Natura huic non obluetur? An, quos Naturam imitans Medici solertia similes per remedia producit motus, pariter ad morbum ipsum referes? Largimur tamen morbos dari, quorum bonam partem, si universum decursum spectes, ista molimina constituunt: alios item, quibus cum superveniunt, in aliud genus mutantur: multis denique accedere specie symptomatum, quæ ut accurate a propriis morbi affectibus discerni debent, ita ad ipsam morbi naturam nullo jure referuntur.

52. Eadem (51.) quoque ab illis perpendi velim, qui in Naturæ locum Animam, Archeum aut quodvis aliud principium, rationis particeps, in morbis actuosum, substituere malunt. Vocibus hi tantum, non re ipsa, dissentiunt: quando autem nihilo plus lucis inde nascitur, non est, cur vocabulum a veteribus introductum abrogemus.

De Causa Morbi

53. Morbus cum ponat mutationem corporis à statu sano (34. 35.), quæ adesse aut abesse potest, effectus erit corporeus determinatæ potentæ, cujus vi existit.

54. Id autem qualecumque, quo fit, ut morbus existat, causa morbi vocatur.

55. Ad hujus (54.) investigationem molesta læsarum ex morbo functionum perceptio mortales ægros ab omni ævo compulit; ut inde primum nata videatur Medicina. Officii ratio eo compellit Medicum, qui tum demum vere cognovisse morbum dicendus, est, cum causam ejus detexerit. Sanatio etiam non, nisi succisa morbi causa, exquisite obtinetur.

56. Statuendus tamen huic (55.) labori certus limes:

limes : ne ultra, quam ex usu est, aut subtilius, quam verius, exerceatur. Inde ad ultimas metaphysicas, primasve physicas causas non adscendendum. Ars ex se nimium longa, suo tamen fine conclusa, in causis etiam secundis progressum vetat ulteriorem, quam qui felicius perficiendæ sanationi conducatur.

57. Quocirca nec minutis causarum differentiis, quas schola invexit, hic inhærendum. Disputationum hæc materies, a sanioribus etiam Philosophis hodie repudiata, attem, quæ opere potius, quam verbis, demonstranda, dedecet.

58. Distinguunt Medici, nec inutiliter, inter causam externam & internam. Interna vocatur vitium quodcumque in corpore radicatum aliquamdiu, priusquam in morbum erumpat. Si qua vero gesta, ingesta, aut foris admota homini, sua vi agentia morbum pariunt, is ab externa causa natus dicitur. Prior ergo aliquem ponit ante præsentem morbum sanitatis defectum, sed latentem, aut tam levem, ut absque notabili functionum læsione ad tempus feratur: potestque is in firmis partibus æque ac in humoribus hætere. Posterior etiam sanissimos morbo afficit, & cum plerumque sensibus manifesta sit, fatisque cito noxium effectum edat, ab ipsis ægris sæpe animadverti solet. Unde & Evidens audit, nec priscis quoque neglecta Empiricis, qui contra internarum, quod obscuræ sint ac incerta tantum conjectura cognosci queant, quæstionem supervacuum esse contenderunt.

59. Memorabilis porro est causa προηγμένη seu prædisponens, & προκαταρκτική, πρόσσισ occasionalis dicta. Prædisponens dicitur conditio quævis corpori inhærens, qua illud aptum est nata occasione morbum suscipere. Occasio est quidquid prædisponenti superveniens hanc excitat, ut una morbum pariant. Neutra ergo sola
pro-

producendo morbo sufficit, sed ambarum concursu requiritur: Prædispositio si abest, occasio non nocet: & vicissim si prædisposito ab occasione caves, caves a morbo. Distinctionem docuit observatio, quæ constat, non omnes homines ab iisdem rebus æqualiter affici, & valetudinarios proprio regimine servari incolumes.

60. Præcipua denique & maxime generalis est causarum divisio in Remotam & Proximam. De utriusque tamen conceptu non convenit inter Autores. Remota aliis dicitur, quæ sola non sufficit, sed intercedentem aliam requirit causam propiorem, ut morbus fiat. Proxima ergo his est, quæ remotis superveniens momentum addit, ut illico morbus exoriatur, adeoque hunc nascentem proxime antecedit. Ita vix discrepat hæc causarum sectio a priore (59.) confunditur proxima cum occasionali (59.), more vulgi, cui causa morbi illud est, quod hunc proxime antecessit: quin remota solo gradu augescens, ut tandem in morbum abeat, eadem & proxima evadit. Rectius alii remotas vocant, quæ singula quidem aliquid conferunt ad morbum producendum, nec tamen, nisi conjunctæ, totum producunt; quemcumque cæterum locum teneant in serie causarum ad morbi generationem confluentium. Unde proxima est, quæ ex concursu omnium remotarum nata, sola, integrum morbum ita constituit, ut indissolubili nexu cum eo cohæreat. Quare & Continens dicitur, ut quæ universam rationem originis morbi in se contineat, qua posita is continuo se manifestat, adeoque & ablata tollitur. Hujus ut pars modo est remota quæque, ita & partem morbi tantum producit. Qui omnes & singulas remotas, ut una conspirant, intelligit, notitiam proximæ habet: qui tollit cunctas, proximam quoque destruit, & cum hac morbum: qui aliquas modo,

reli-

rel etis aliis, partem quoque proximæ duntaxat dæterit, nec perfectè sanat.

61. Missis aliis minoris momenti causarum differentiis, ex hucusque (58. ad 61.) propositis constare potest, eam solam, quam sano sensu dixi proximam aut continentem, veræ causæ physicæ ingenium præ se ferre, quæ morbum ita efficiat, ut illa posita hic ponatur, durante duret, mutata mutetur, ablata tollatur. Reliquis idem tribui non posse, nec ideo nomen causæ proprie competere. Medicis igitur, suo loquendi more, causæ titulo venire id omne, quod quocunque demum modo ad morbi generationem concurrat, sive ut vera causa, sive ut hujus pars, aut conditio sine qua non, &c. Inde litigandi, cavillandi, ridendi, materiem nasci, quasi causa sine effectu, hic sine causa esse, eadem causa effectus oppositos producere, aut idem effectus diversis ex causis oriri possit.

62. Consultum itaque videtur morbi causam solummodo vocare id exquisite, cujus vi totus morbus existit. De hac porro, quidquid de causis physicis, affirmare licebit.

63. Inde ut quilibet morbus suam habet causam determinatam (54.), qua necessario efficitur; ita hæc alia atque alia erit in morbis natura diversis, & contra eadem in illis, qui natura conveniunt; tamen si diversas corporis partes occupant, ideoque nec easdem præcise functiones turbant. Quod magnæ utilitatis in arte compendium.

64. Nec mera tamen privatio dici et causa semper debet, quasi morbus, ut defectus sanitatis, ex absentia conditionum ad hanc requisitarum modo oriretur. Aliena sæpissime in ægris insunt, quæ impedimento aut stimulo morbos creant.

65. Quum vero morbus non nisi in corpore sedem habeat (36.) causa ejus quoque ad corpus duntaxat

taxat pertinebit, inque hoc solo quærenda erit; quamquam ex mente forsan, vi mutui commercii, devenit: quod observare quidem Medici est, explicare Philosophi.

66. Ita porro cum morbo cohæret, ut ab eo inseparabilis abesse nequeat, quin & ille tollatur, nec hoc absente adesse. Distinctio igitur causarum continentes & non continentes nulla est. Morbus ultra causam suam, i. e. sine causa non perdurat.

67. Imo hæc causa totam morbi, effectus sui naturam constituit, ideoque ab hoc re ipsa vix discrepat. Quidquid in morbo est, in causa ejus inveniri debet. Utilissima ergo & maxime necessarium illius indagatio habetur (43.). Ea demum solidum est morborum cognitio, quæ, quomodo in suis singuli determinatis causis consistant, demonstrat.

68. Raro tamen simplex est, sed plerumque pluribus conditionibus una concurrentibus composita Morborum nempe, ut sanitatis ipsiusque corporis humani, notiones multitudinem in unum collecta quoque involvunt. Itaque ex quotnam partibus diversis totum illud, quod morbum vocamus, constat, totidem distinctæ dabuntur conditiones aut præsentia in ejus causa, quarum singulæ partem modo a quam morbi efficiant, conjunctæ demum totum

69. Quotiescunque ergo earum conditionum, quæ mutuo concursu causam morbi componunt (68.) aliqua deficit, mutatur, gradu augetur; aut præpositis novæ quædam accedunt; aut aliæ in aliarum locum substituuntur; toties analogæ quædam immutatio, mutatio, aut augmentum in ipso quoque morbo eveniet: uti plena demum hujus abolitio, cum omnes, & singulæ exquisite tolluntur.

70. Quo posito fundamento (69.) ratio recte potest originis morborum lentæ vel subitæ, duratæ, incrementi, decrementi, paroxysmorum, & remissionis-

missionum , periodorum , mutationi ex alio in alium , perfectæ aut imperfectæ sanationis , reversionis , status denique neutrius inter sanum & ægrum fluctuantis .

71. Quare , ut causa morbi recte cognoscatur , oportet eam resolvere in simplices , ex quibus composita est , potestates , harumque singulas primo , dein omnes conjunctas , quid seorsim : quid simul valeant , examinare . Quæ res difficillima quidem est , at utilitatis tamen plenissima ac Medico dogmatico apprime necessaria .

72. Perficitur autem curiosa indagatio eorum , quæ ita morbum antecesserunt , ut credibile sit ad illius generationem aliquid contulisse : sive ea prius in homine extiterint , sive pridem aut nuper a foris accesserint (4. 5. 6.) . His quippe vires (71.) continentur , quarum confluxione causa morbi nascitur : ut adeo huius originem rite considerata declarent .

73. Atqui hæc ipsa (72.) sunt , quæ Medicis nomine causarum remotarum (60.) , prædisponentium , procatarticarum (59.) veniunt . Harum ideo quam utilis & necessaria sit inquisitio , patet . Quodsi vetus Empiricorum Schola in his solis male acquievit , magis etiam culpandi sunt recentiores , qui , remotis insuper habitis , proximæ (60.) tantum scrutinio sese addicunt . Hæc tamen sæpe inaccessible est , nisi evidentiores remotæ præluxerint .

74. Quamvis igitur verarum causarum ingenium non habeant , adeoque cum his male confundantur (61.) ; omnino tamen merentur a Pathologo expendi ; possuntque morborum principia vocari ; & ad duo summa capita referri , quorum alterum Seminia morborum comprehendant , alterum Potentias nocentes .

75. Seminia voco dispositiones quascumque cor-
B
pori

pori insitas, quæ morborum generationi favent, & cubi potentia nocens analoga accesserit. Prædispositio alia, aut προηγμένα, dicuntur.

76. Potentiæ nocentes sunt res quælibet ea prædita facultate, ut morbos producere possint in corpore per seminum (75.) apto, i. e. prædisposito. Η προκαταρτινά dicta conveniunt.

77. Utrisque opus est concurrentibus, ut causa morbi isque ipse nascatur. Neque enim potentia efficax est, nisi in corpus inciderit impressioni ejus recipiendæ aptum; nec diathesis seminalis in morbum erumpit, nisi vi quadam appropriata excitetur.

78. Mutua insuper utriusque speciei conditionum requiritur affinitas, ut junctæ in eundem effectum conspirent, nec altera alteram destruat. Non quælibet potentia cuivis semini evolvendo par est. Nec prædispositio datur universalis ad omne morborum genus; uti nec perfectissima sanitas æqua vi sese a omnibus & singulis insalubribus tuetur. Hinc eadem diathesis alias favet, alias obstat, pro diversæ potentiæ nocentis indole.

79. Patet igitur non sufficere superficialiam istorum principiorum notitiam, sed requiri cognitam cujusque tum semini, tum potentiæ, naturam; & mutua eorundem sympathia, antipathia, quidque invicem agere ac pati possint, perspiciatur.

80. Ita demum methodo synthetica pervenitur ad cognitionem causæ morbi, quam illa junctim constituant. Quin & eadem opera, a priori, quæ ajunt, eruitur natura morbi (67.): ut, instituta collatione, eadem per methodum analyticam (45.) inventa comprobari, aut error in alterutro argumentandi genere commissus detegi ac corrigi possit.

De Symptomate.

81. SYMPTOMA, quum vi vocis id denotet, quod ægro

ægro accidit; universus autem morbus, una cum causa & effectibus suis, inter res accidentes referri possit; multam Systematicis litigandi materiem dedit; Practici tamen super hac quæstione non æque inter se dissentientibus. Facilius plerumque est rem præsentem discernere, quam verbis exacte definire.

82. Quæcunque latitudine veteres hoc vocabulum usurparint, certum est hodie symptoma tantum de homine ægro prædicari; de sano nunquam. Ponit ergo præsentem morbum, adeoque & hujus causam: sed & aliquid, quod præter naturam accidit, & quomodocunque cum his ipsis cohæret; dum interim ut distinctum ab iis concipitur. Nequaquam igitur pro omni eo, quod homini præter naturam evenit, aut pro levioribus affectionibus, quæ nomen morbi non merentur, sumi potest.

83. In ægro variæ a statu sano alienationes (38.) sensibus sese manifestant; sive actiones spectes, seu eorum, quæ foras prodeunt, molem, indolem, aut corporis etiam sensibiles qualitates.

84. Hæc phænomena (83.) cum percipit æger, animadvertit Medicus, uterque concludit morbum adesse, certus ex sanitate non oriri. Desinunt & homine in integrum restituto.

85. Male tamen illa quis morbum ipsum dixerit (41.), quia cum hoc cohærent, nascuntur, durant, abeunt. Non is, nisi rarissime, in sensus incidit (44.): plerumque ratiocinio tantum detegitur, nec ægro prius, quam Medico, innotescit. Quum nihilominus præter naturam sint, atque in morbo radicata, recte vocantur symptomata, ut quæ una cum morbo incidant.

86. Symptoma proinde notat quæcunque sensibilem a statu naturali alienationem, quæ homini ex presente morbo ita nascitur, ut tamen ab hoc ipso hujusque causa distingui possit, nec ultra morbum duret.

87. Tria nimirum in se æger habet, quæ præter naturam sunt, morbum, hujus causam & symptoma. Mutus inter hæc nexus datur. Uti morbus non sine causa, ita nec sine symptomate esse potest; nec hoc vicissim sine illis. In omni morbo apparens aliqua vel actionum, vel excretorum vel qualitatum sensibilibus mutatio evenit. Non symptoma porro dicendum, quod suo morbo superstes est, sed morbus.

88. Ita symptomata illam præcipue status morborum partem efficiunt, quæ in sensus sive ægri, ve Medici, incurrit, apertissimam, dubiis hinc nimis obnoxiam quæque observanti sponte patet nec signis adeo aut artificiosa conjectura eget, detegatur.

89. Quum vero non omnia, quæ in ægro præter naturam eveniunt phænomena, veram symptomatis indolem (86.) referant, nec eandem semper originem agnoscant; necessum est alia ab aliis prædistingui, prout ex diversis fontibus promanant.

90. Alia nimirum statum morbosum præsentem directe pro sua causa habent, ex quo ut totidem effectus fluunt, hinc nexu physico indissolubili cum illo cohærent. Et hæc quidem genuina sunt symptomata, atque pro triplici genere rerum, quæ præter naturam in ægro insunt (87.), trifariam distinguuntur in symptomata morbi, causæ, & symptomatis.

91. Morbi symptoma dicitur effectus sensibilis præsentis morbi proxime productus. Ejus ergo similis est relatio ad morbum, ut hujus ad suam causam (66.). Et cum ex plurium conditionum confluxu morbus nascitur (68.), multorum quoque generum symptomatum syndrome stipatus esse solet.

92. Horum (91.) itaque utilissima est & maxime necessaria inquisitio. Testantur enim morbi præsentiam

am non modo, sed naturam quoque. Effectus certe ingenium suæ causæ declarant. At causa morbi causa etiam est hujus symptomatum.

93. Quodsi vero origo symptomatis propius ex causa morbi derivari possit, causæ symptoma audit; vocabulo causæ latiore sensu accepto (61.). Id contingit quoties illius rei, quæ morbum efficit, vires etiam multiplices sunt, ut aliqua modo pars earum ad morbum producendum concurrat, hinc proprie hujus causa fiat; pars altera vero occasione nati morbi quoque, ocius, serius, in actum deducta, effectus prodat diversos, morbo supervenientes quidem, non tamen ita nexos, quin hic sine illis esse possent. Symptomata causæ igitur ut intelligantur, ad potestates causæ morbi accessorias adscendendum est.

94. Quare liquet, isthæc symptomata (93.) & perstante morbo tolli nonnunquam posse, & eodem modo superesse; aliquando longe plus periculi inferre, quam morbus, quem comitantur; imo & incitare alias morbum morbo superadditum, quorum alter quia aut tempore prior est, aut manifestior, aut magis urget, tantum pro morbo habetur, altero non adeo in se ipso, sed in effectibus modo illis spectato, aut & prorsus præterviseo. Unde cum incipit morbus desinit, symptomate causæ remanente, hujus idea evanescit, morbusque latens, a se ipso pendet, se demum prodit. Quæ quidem rite suspensa ostendunt, distinctionem istam, sano sensu acceptam, nec paradoxam, esse, nec supervacuum, utilissimam potius in faciendis cum diagnosi, tum prognosi morborum.

95. Utrumque porro symptoma (91. 93.), si sua aliam rursus produxerit affectionem sensibilem, nec symptoma symptomatis vocatur. Quo nomine etiam veniunt reliqui omnes, qui longa sæpe serie ab aliis deinceps profluunt, effectus morbofi;

modo symptomata aliquod antea pro causa habent, nec hoc sublato persistent (86.).

96. Habent ergo & ista (95.) primam suam originem in morbo hujusve causa, inde cognoscuntur his remotis tolluntur, & licet plurimum forte aliorum interventu cum iis saltem cohæreant, legitime tamen analysi ad cognoscendam morbi aut causæ ejus naturam & efficaciam quoque facere possunt. Nec plena his neglectis exsurgit morbi historia.

97. Notandum vero, dari non infrequenter integris effectus sensibiles, quos si in ortu suo spectari omnino ad aliquam trium specierum (91. 93. 94.) referas; at qui tam tenaciter corporis partibus pressi sunt, ut ultra morbum perdurent. Unde non symptomata adeo, sed morbi potius secundum audiunt, eoque magis considerari merentur, quam singularem sibi curam reposcant.

98. Aliud insuper phænomenon genus in morbo occurrit, quæ cum & ægris eveniant, & a sanis norma deflectant (82.), generali quidem symptomatum titulo comprehendi possunt; at longe versam a prioribus originem habent, adeoque cum iis confundi minime debent.

99. Non bruta homo machina est, quæ injuriam a rebus noxiis sibi illatas iners excipiat ac patiatur. Mens intus est, quæ molestiis ex morbo sibi nata exagitata, anxiosa, quas habet in corpus agendis, intendit ad repellendum hostem (4). Corpus ipsum & sua præditum est incitatione, quæ, moderata quidem in sanis, acrius insurgit præsentem nullo irritata, inque enormes sæpe impetus abripit ut morbi insultibus sese opponat. Consensus etiam hic datur ac mutua partium conspiratio, quæ unum aliquod constituunt, idemque integrum, collata quæque sua symbola, conservare nituntur, cum earum alicui noxa imminet, aliæ, nec rationes omnes;

omnes, junctis viribus, laboranti succurrunt, communem in privata cujusque, & propriam in sociarum salute propugnantes (5.) . His itaque viribus instructa hominis Natura causis morborum non modo resistit, sed cum his etiam concreditur, initoque conflictu (51.) vim vi opponit. Quod cum æquabili, quo in sanitate fluunt, actionum tenore efficere nequeat, insolitos ciet motus, turbasque facit turbis a morbo concitatis sæpe majores, unde alia super alia symptomata accumulantur.

100. Hujus quidem generis (99.) plerumque sunt alienati rerum ingerendarum appetitus & aversationes, motus spasmodici, convulsivi, circuitus humorum perurbationes, febres, exanthemata, abscessus, hæmorrhagiæ, vomitus, alvi profluvia, sudores, & alia plurima, quæ, etsi morbos comitantur hisve superveniunt, nequaquam tamen continuo ut effectus ex iis eorumve causis directe profluentes æstimare, aut ad symptomata proprie dicta (86.) referre fas est.

101. Naturæ ergo molimina potius, aut symptomata activa, auxiliaria, vocentur; quum ab actiosa Natura excitentur, hujusque viribus exhaustis aut oppressis deficient, nec eadem semper in eodem morbo se manifestent, & pedissequas sæpe habeant sanationes benignissimas, quin arte inimitabiles, aut saltem rite attendenti salutares plerumque fines prodant. Veteres *ἐπιγνώμωνα*, *ἐπιζήνηματα* dixere, non sola tamen, nec omnia, his vocibus complexi.

102. Ea vero si in omni latitudine sua spectes, rari sunt morbi, quibus se non adjungant: imo multi, quos non minus constanter & certo comitantur, quam quævis alia symptomata; ut vere dicas, eos ex junctis potentiæ morbosæ & contranitentium Naturæ virium conatibus profluere. Hi sunt, quos certamina Naturæ propriam salutem propugnantis appella-

pellare liceat (51.). Nec horum is rite explicuerit ingenium, aut, quibus stipantur, phænomena, quæ solis inhærens primi generis (90.) symptomatibus istos Naturæ motus neglexerit.

103. Unde patet, quam utilis Practico & necessaria sit eorundem accurata cum observatio, tum cuncta distinctio; ne vano trepidet metu ad innoxia, aut medicatis Naturæ moliminibus temere resistat, quæ non turbanda, sed prudenter regenda (9. 18. 19.)

104. Falluntur tamen, qui ex hoc fonte non nisi salutifera proficisci existimant. Patitur suos à Natura errores, impetusque concipit, qui quod modum excedant, justove debiliores sint, aut minus congruentes in partes directi, plurimum sæpe damni & vel exitium quoque inferunt. Ut adeo prudentis Medici sit, non mirabundum modo *ἀνταρκατίας* Naturæ spectatorem agere, sed & præcipitem refrenare, excitare torpidam, errantem in viam reducere.

105. Nec suis etiam istud genus caret effectibus morbofis, qui ex turbis inde concitatis, ut symptomata symptomatum (95.), oriuntur, pariterque ut hæc (97.), tam alte nonnunquam inhærent, ut in morbos secundarios abeant. Et vel victrices quoque Naturæ motus (101.) ab his non immunes sunt. Rara sine vulnere victoria.

106. Superest & tertius fons eorum, quæ ægri supervenire observantur, a binis prioribus probe distinguendus; quanquam cum iisdem cohæret. Fortuita hæc aut accidentalia dici possunt; quum viribus rerum, quas casus offert, debeantur.

107. Versatur nimirum æger, ut sanus (6), in perpetua ambientium, ingestorum, applicatorum quin & propriarum actionum vicissitudine. Difficile autem est hæc omnia & singula tam exacte statu morbofo semper accommodare, ut Naturam & Medicum

dicum vel juvent in sanando, vel saltem non impediunt. Ista tamen cum vel sanos pro sua quævis potestate diversimode afficiant (6). multumque sæpe mutant, in ægrotos etiam, quorum non integræ vires minus resistunt, plus valebunt. Unde necessum est effectus prodire, qui, licet symptomatis primi secundique ordinis (90. 98.) intermixti, morbo tamen aut Naturæ non recte attribuuntur.

180. Nec sane id genus phænomena, ut fortuita sint, momento carent. Alias enim morbum acuunt, ex miti sævum, exitialem, reddunt, novo morbo aggravant, in aliam speciem commutant, benignos Naturæ motus turbant, pervertunt remediorum operationes, agendi occasiones ac tempora occupant. Alias & adjumento sunt, & tam prospere nonnunquam cedunt, ut iis solis recuperata salus debeatur.

109. Est, & ubi eadem persistunt inhærentque diutius, quam morbus, cui supervenere; tumque manifestius demum originem suam declarant.

110. Quocirca sedulo notari ac distingui merentur; ut eventus ad suas quique causas referantur, nec alieni effectus morbo, Naturæ, aut administratis remediis imputentur, magno historiæ Medicæ dispendio. Caveant præcipue confusionem, quibus hoc etiam genus ad communem ἐπιγενομένων titulum (101.) redigere placet.

111. Ex quibus (90. ad 110.) rite intellectis pronum est colligere, quæ ex memoratis fontibus manant, symptomata ægris quidem evenire occasione morbi, non tamen omnia & singula eodem nexu aut inter se, aut cum morbo, contineri: ut adeo quævis nec idem argumentandi genus admittant, nec momentum habeant æquale, cum ad naturas morborum, quos comitantur, dignoscendas, ad prædicendos eventus, aut ad eruendas agendorum indicationes, ut par est, adhiberi debent.

112. Alia certe dixeris Necessaria, quæ cum morbo ita cohærent, ut eodem posito suasque vires evolvente non possint non, ocyus, serius, sese manifestare. Cujus quidem generis sunt quæcunque ex morbo, ut ex sua causa, fluunt, inque hujus natura universam sui ortus rationem habent sitam. Vocantur etiam Essentialia aut Primaria.

113. Huc referantur ex fonte primo (90) potissimum symptomata morbi (91.) horumque effectus (95). Ex altero fonte (98. 99.) plurima quidem nascuntur variabilis ingenii, nec certi cum morbo nexus, quæque hinc, pro naturarum diversitate, in eodem morbo aliter atque aliter eveniunt. At quotiescunque ad ipsam morbi constituendam speciem una concurrunt & potestates conditionum morbosarum, & oblucentes irritatæ naturæ vires (102.) toties & necessaria haberi debent, quæcunque si oriuntur symptomata activa (101.), ut, si abessent morbus in aliam speciem transfiret. Tertius fontis (106.) nulla, quæ hujus loci sint, exhibet.

114. Reliqua igitur, quorum laxior est cum morbo cohæsiō, ut abesse aut adesse possint, Non necessaria vocare liceat.

115. Necessariorum (112.) porro varii gradus sunt nec una omnium ratio. Morbus, ut sanitas, non simul & oritur & perficitur, nec puncto temporis quidquid mutationum potest, producit, sed successione quadam alios post alios effectus explicat. Habent nimirum sua incrementa vires physicæ conditionum morbosarum: pro horum portione suos variat intenditque nisus Natura: per gradus etiam ex aliis in alias partes facultatesque provolvuntur turbæ ac consensiones cientur: ut adeo nec eadem semper facie, nec eodem symptomatum satellitio stipatum se in universo suo ambitu efferat morbus.

116. Inde alia quidem simul cum morbo oriuntur,

ur, durant, desinuntque, perpetui ejus comites, quæ idcirco Individua, Perpetua, Simultanea, dicenda. Alia, ut necessario eveniant, non tamen indivulsa sunt, nec quovis morbi tempore, sed suo tantum, apparent, hinc Temporaria vocari possunt.

117. Utriusque generis (116.) sedula collectio, non necessariis (114.) distinctio, curiosum examen, quo quodvis modo ad suum morbum sese habeat, præcipuum rite instituendæ cum diagnosi, tum prognosi, fundamentum præbet. Ex iis signa pathognomonica petuntur & notæ characteristicæ, quibus morbi a morbis discrepant. Nec certiores aliunde conduntur aut definitiones aut historiæ morborum, quam ex hoc fonte. Iisdem quoque nititur, quam methodus analytica parit, solida naturæ morbi cognitio (45.). Temporaria insuper diversis morborum temporibus ac gradibus recte discernendis aptissime inserviunt.

118. Non necessaria (114.), nequaquam ideo negligenda, quod minus cohærenter superveniant, quantæ utilitatis esse possint accurate observata, ex iis (94. 101. 103. 108. 110.) liquet. Momentosa materies cruditatis in morbis, coctionis, crismus, variationumque exituum, his magnam partem continetur.

119. Ceterum quidquid in symptomatibus cujusvis generis a statu sano alienatum se manifestat, id omne ad actiones, excreta, & qualitates sensibiles facile reduci potest, ac sub his titulis, cum opus sit, inveniri.

PATHOLOGIA SPECIALIS

De Naturis singulorum Morborum.

120. GENERALIS morbi notio ante (34.) data tum id tantum comprehendat, quod morbi omnes & singuli inter se commune habent, non nisi eorum.

rum dem a statu sano discrepantiam edocet. Dicunt autem & inter sese, & suo quisque modum tiam ponit sanitatem: quod examissim cognoscere præprimis ad Medicum pertinet (44.); ut in praxi singularium cura duntaxat demandetur (23.). Unde a generalibus ad specialia procedendum.

121. Id, quo morbi a morbis discrepant, situm est vel in natura cujusvis peculiari, iisque attributis sine quibus esse nequeunt; vel in conditionibus extraneis, quæ adesse aut abesse possunt, natura morbi adeoque & nomine non mutatis. Hæ accidentaria, secundaria: illæ essentialis, primaria, differentia audiunt. Utriusque generis utilissima est cognitio. Prius exhibet diversas possibilium morborum naturas: posterius morbos considerat, suis terminis circumscriptos, ut in ipsis hominibus Medicis cognoscendi & curandi offeruntur. Liquet hinc simul quo ordine pertractari debeant.

122. Jubet autem ingens morborum numerus multivaria complicatio Geometrarum sequi methodum in exponendis eorumdem naturis, tironemque præmissis simplicioribus ad intellectum compositiorum evehere.

123. Necessum itaque erit quamplurima vi seorsim considerare, quæ nunquam singula in æge occurrunt, & multos simplicioris ingenii affectus ter morbos referre, qui pervulgato loquendi more pro morbis non habentur, aut quos Pathologi etiam causarum titulo adscribunt. Nimirum universa quædam datur inter partes humani automatis conspiratio, qua uti in sanitate mutuam sibi opem præstant, atque aliæ alias naturæ legibus adaptantur ita in statu morbofo una patiuntur, suasque affectiones invicem communicant. Unde in praxi rari veri occurrunt morbi, quorum simplicissima idea nihil mixturæ habeat. Inest etiam in sanitate robur ali-

aliquod, quo se adversus vitia singularia tuetur, nec a solitaria cujusvis partis alienatione functionum suarum tenorem mox perturbari sinit: ut adeo plerumque morbus tum demum erumpat, quum latius se diffudit malum.

124. Non tamen est, cur ea propter doctrina de isto morborum genere hoc loco prætermittatur. Facit certe plurimum ad intelligendos compositos, qui ex confluxu simplicium oriuntur. Quin & seminiis morborum (75.) post tradendis lucem affundit. Nec vero refert, an morbos, velis, an potius affectus, vitia, diatheses, appellare.

Morbi Simpliciores.

125. QUUM morbus corpori inhæreat (36. 42.), in partibus, quæ id constituunt, sedem habebit, proque harum diversitate & ipse diversus erit.

126. Inde continentes occupabit, aut contentas, firmas partes, aut, quos continent, succos. Hæc prima morborum differentia.

127. Utrumque porro partium genus suis instructum est conditionibus, quibus ad sua quodlibet munia aptum redditur. Istarum vero aliæ communes sunt, aliæ ad singulas cujusvis generis species plus minus restrictæ; prout hæc diversis modis ad functiones sanitatis conferre debent. Neutris carere sani possumus: nec priorum alienatio minus, quam posteriorum, nocet. Unde altera nascitur morborum differentia.

128. Est & mutua quædam partium ad partes, conditionum ad conditiones, relatio ac proportio, qua ultra citraque aberrante non symmetria tantum, sed functionum quoque iusta harmonia vitiatur. Ex quo respectu ulterior morborum subdivisio profluit.

129. Secundum has classes (126. ad 129.) morborum simpliciorum historiam ordine exponemus.

Di-

Dicenda autem plenius intelligentur, si, quæ de materie corpus humanum constituyente causa Chemia demonstrat, præmittantur.

Analysis Chemica generalis corporis humani.

130. CORPUS humanum, si contrectabilem materiem species, ex humido & sicco exquisite mixtum constat.

131. In diversa horum (130.) proportione ac compositione multiplicium consistentiæ graduum, quibus partes corporis humani inter se discrepant, ratio potissimum sita est.

132. Humidum mera constituit aqua durissimis æque ac fluidissimis indita partibus, qua, ablata nil nisi siccum superest.

133. Nobilissima hæc materies, leni calore fugax maximam universi corporis molem conficit, fluidumque in ejusdem succis, molle ac flexile in firma compage producit.

134. Siccum cohærentius, inertius, calore ægrè dissipandum, in triplicem materiem differentis naturæ resolvitur; inflammabilem, quæ ignis pabulum; salinam aquæ amicam; terream denique, quæ igni & aquæ resistit.

135. Inflammabile, coloris calorisque sedes, acrimonie temperamentum, tenacitatem per firma & fluida diffundit.

136. Salinum, phlogisto adhærente obtusum aqua dilutum, suo interventu hanc illi conciliat.

136. Terreum, totius machinæ basis ac firmamentum, adversus aeris, ignis, aquæ, injurias præsidium, hinc per omnes corporis partes, non æquæ tamen proportione, distributum, fluidis suam singularem densitatem, firmis stabilitatem infert consentaneam.

138. Quatuor ista (132. 135. 136. 137.), etiam multum inter se diversa, in statu sano nihilominus

exactissime permixta sunt: ut nulla in particula firma vel fluida, alterum sine altero, ubique invenias omnia, nec nisi nocivo impetu sincerum aliquod a reliquorum consortio abstrahi possit. Quo circa nec credibile est, Naturam in fabricando corpore, augendo, nutriendo, elementis uti disparatis, quæ primum inter se misceat, atque alia cum aliis componat, eo ordine ac proportione, ut cujusvis partis indoles exigit. Imo vero moleculas adhibet jam mixtas, congruaque harum aggregatione ac varia densatione suum opus perficit. Hujusmodi profecto sunt & quæ de corpore decedunt, detrimenta reparanda, & quæ in succis nutritiis fluitant, aut ex alimentis eliciuntur, particulæ alibiles. Nec major virium Naturæ humanæ modus esse videtur.

139. Mixtionem (138.) insuper firmat cohærentia, qua heterogenea inter se continentur, ne sponte divortium faciant, nec vi externa, nisi ægre, a se mutuo avellantur.

140. Vis tamen cohærendi uti non eadem est inter atomos cujusvis materiæ seorsim spectatæ, ita nec inter diversas commixtas æque magna promiscue viget. Aliæ aliis affiniores sunt: dantur, & quæ se invicem repellunt, nec, nisi proxenetæ intervenitu, consortium stabile subeunt.

141. Humidi, (132.), quam sicci (134.), levior cohæsiō est. Quo fit, ut ex diversa alterius cum altero mixti proportione diversi consistentiæ gradus emergant.

142. In sicca materie terreum (137.) præ aliis cohærentissimum est, atomorum suarum in proximos contactus compactione duritiem daturum vix vix edomandam; nisi aliorum interventu molliretur. Id solum superest, cum ignis & æris violentia cetera disjunct, dissipavit. Duriora ossa, igne ad alborem calcinata, suam tuentur cohæsiōnem ac

for-

formam ; tametsi præter meram terram nil reliquum habeant . Et quo pars quælibet plus terræ congestum addensatumque continet, eo firmiter cohæret . Quod corpus humanum ex multis junctis unum quæ sit ac permaneat, singulæque ejus partes tamen inter se non confundantur, terræ potissimum debetur . Hic hominis sceletus Chemicus : hoc principium cohesionis, quietis, inertiae .

143. An autem glutine opus est interposito, aequo pingui, quo terræ particulæ, sponte dilapsuræ, inter se conferrumentur ? Imo vero opus est, quæ tunc cohesio fluida, mollis, flexilis, friabilis, imminus firma requiritur, quam intractabilem terra mera facit . Sufficit huic proximus suarum particularum contactus ad cohærendum : alienorum interventus cohesionem modo attemperat, quæ tanto laxior est quo istorum ad terram major ratio . Et ipsa glutina terræ, quam continent, suam cohærentiam debent .

144. Cur igitur partes corporis humani, igne testæ, in cinerem fatiscunt non cohærentem ? Excussis volatilibus vacui nascuntur in massa terrea loculi, quibus fit, ut hujus molculæ a proximis contactibus longius absint . Quin & bonam terræ portionem una in auras dissipari, docet fuligo, turpis spiritus, salis, olei, quæ prodeunt, depuratio . Inde partes magna materiæ volatilis copia suffertæ hæc phænomenon duntaxat exhibent, non item quæ terra compactiore sunt stipatæ (142.).

145. Aquæ & terræ, ad opposita cohærentiæ extrema constitutis (141. 142.), nec nude sociabilibus salinum (126.) & inflammabile (125.) interponitur, hoc terræ, illud aquæ amicum, alterum quoque alteri facile coalescens ; ut adeo horum interventu dissidentes materiæ concilientur . Aqua sic sali nabit, sali phlogiston, huic denique terra, & mixtum omnium

omnium stabilis emergit, gradu cohæſionis, qua inter se ligantur, eundem ordinem ſequente, ut privato ſingulorum ingenio ac mutuis affinitatibus conſentaneum.

146. Quare conſtat, partium humani corporis materiaturam ubique eandem eſſe, elementa eadem; differentiam vero diverſæ horum proportioni deberi. Abundans ſiccum cum paucò humido firmitatem eſſicit; fluorem contra oppoſita utriusque mixtio. Nec aliter dura pars a molliori, aut humor craſſus a tenuiori diſcrepat.

147. Auçta igitur proportione ſicci ad humidum, hujusve ad illud, humor in partem firmam converti, aut hæc viciffim in humorem redire poterit; pars firma durior, mollior; craſſior aut tenuior reddi. Cohæſionis gradum ipſa mixtarum materierum proportio determinat. Naturæ humanæ familiare hoc opus diverſum genus elementorum non exigit.

148. Nec difficile eſt videre, quamobrem homo in vegetantibus ac animantibus materiem inveniat corpori ſuo nutriendo, augendo, reparando, idoneam? Aqueum, ſalinum, phlogiſton, terreum, in his omnibus eadem ſunt, nec diſpar mixtio generariſ. Unde & viciffim illis in pabulum cedit corpus humanum.

149. Liquet etiam, cur idem tam proclive in putredinem fit? Humidi ac inflammabilis abundans copia, compagis firmæ laxior pro magna parte cohæſio, ſuccorum per hanc undique diſfuſorum multitudo, id genus corruptionis facile admittit. Ut merito admirabilis habeatur vitæ potentia, quæ machinam a morte ſtatim putreſcentem, aeri proprioque calori, instrumentis ad putredinem efficaciffimis, expoſitam per tot annos tamen incorruptam tueatur.

Morbi partium solidarum simplicissimi.

150. IDEA solidi simplicissima est, cum spectatur, in quantum a fluido discrepat. Id omni fluido commune. Reducitur autem ad solam materiam cohaesionem (146.). Elementa materiam constitutiva utrobique eadem sunt (ibid.) variata tantum per portione (ibid.). Hæc in firmis partibus a Medicina præcipue attendenda respectu cohaesionis, cujus versus gradus terminat (147.).

151. Vitiorum igitur, quæ in solidis cognosci tractari possunt, simplicissima quoque ad cohaesionem pertinent. Nec alia hic in elementis aut temperatura inveniuntur, quorum utilis & necessaria cognitio. Hæc prima linea Pathologiæ.

152. Cohærentia quidem duobus modis peccat: imminutione vel excessu: hæc rigiditas, illa debilitas, vocatur. Hi bini morbi similes. Tertio soliditatis unitatis nullus hic locus est: cum eo posito abacta cohaesio concipiatur, adeoque solidi idea evanescat.

153. Utriusque morbi (152.) ingenium declaratur a notitia iusti cohaerentiæ gradus, quo firma complexio munis sanitatis aptatur. Corpori, ex innumeris partibus composito, quarum singulæ suis agitamentis, nec mutuis tamen nexibus elabi debeant, humoribus insuper perfuso non continendis tantum sed & diversimode movendis, dirigendis, mutandis nec lapidea durities, nec mollitudo quævis, congrua esse poterat. Ut adeo medius quidam inter opposita extrema gradus tenacitatis sanum robur constitueret.

154. Cohæsiō etiam non in omni parte eadem est, sed cuiusvis suo data modo, diversa pro variis cui destinatur, usu. Firmitatis linea, inde a termino fluiditati contiguo, inque hanc velut absorptam ad ossis usque duritatem protensa, quamplurimos intercipit minoris majorisque cohaesionis gradus, su-

singulos partibus convenienter assignatos ; quorum permutatio œconomiae humanae intolerabilis.

155. Est etiam, uti generatim sanitatis, ita roboris legitimi solidorum, latitudo quaedam, si diversorum hominum corpora, similesque horum partes firmas inter se comparaveris, ut ætate, sexu, temperamento, &c. a se mutuo discrepant. Vis cohæsionis in homine singulari congruentiam magis proportio harmonica, quam absoluta mensura, determinat.

156. Unde patet, eundem cohærentiæ gradum alias naturalem, alias morbosum esse, nec vitia excessus aut defectus, nisi ex symmetria reliquarum corporis conditionum, dijudicari posse.

157. Debilitas itaque dicatur materiæ solidum componentis nisus in cohæsionem tam parvus, ut ferre motus nequeat, quos vitæ ac sanitatis munia exigunt, quin nimis cedat.

158. Nec tamen sana habetur corporis partisve cohæsiō, quæ exquisitissimæ tantum vivendi rationi respondeat, modicos errores impune non subeat. Beneficio Creatoris homini in tanta rerum vicissitudine constituto atque ad altiora nato sanitas contigit, quæ nec minoribus injuriis statim labefactetur.

159. Debile (157.) autem, vi majore actum, aut alva cohæsiōne nimis distrahitur recursum impar, aut ruptum plane dissolvitur. Unde duo nascuntur hujus vitii genera, quorum quodvis suas iterum species sub se habet pro partium diversitate discrepantes.

160. Ad primum genus referatur

1. Laxum, Flaccidum, in partibus mollibus, quæ minori ultra modum se extendi aut dilatari patiuntur.

2. Iners, in partibus natura elasticis; cum cerea mollitie lentæ impressos motus suffocant, nec insito visu in statum pristinum resiliunt.

3. Flexile, in ossibus, quæ, amissa stabilitate potentiis distorquentibus aut prementibus nimis cile cedunt, nec formam suam sat tuentur.

161. Genus posterius (159.) comprehendit

1. Tenerum, Gracile, in mollibus partibus, quorum fibræ, quia justo exiliores sunt, distractæ, citius, quam par est, rumpuntur.

2. Tabidum, itidem in mollibus, quæ corruptis quos continent, succis maceratæ, aut aqueis, olis, mucilaginosi, diu fotæ, acibusve erosæ, contabescunt & friabiles redditæ omnem tenacitatem amittunt. Putredo concitato motu intestino, aqueum salinum, phlogiston, agitatur, de terræ interstitiis exivit, ut hinc cohæsiō minuatur. Docet carniū incipiente corruptione nascens delicata teneritudo.

3. Fissile, in partibus natura tenacioribus, quæ ob contextum sicciorem minus obsequiosæ distrahi queunt, quin rimas trahant & cohæsiōne laterum fibrarum soluta findantur.

4. Fragile, in ossibus, quorum materies pingui glutine emuncta, acri exesa, destructa cohærenti firmitate, ad leves motus frangitur.

162. Omnium istarum debilitatis specierum (161.) generalis causa sita est in elementi terre quod basin solidorum constituit (142.), particulari contactibus justo paucioribus, nec sat arctis: horum enim numero & proximitati vis cohæsiōnis respondet. Inde connata aut vitæ regimine acquisita fibrarum exilitas; succorum præ solidis multitudine aquæ, mucii, pinguis, copia inundans; aut & eorundem absque terræ compactione defectus; violentiarum partium ultra tonum distractio; ære varium, humoribus per humores insinuatam, amicum aquam trahendo, retinendo, phlogiston solvendo, gluten tenuando, terram exedendo, omnia inter se commovendo, eo deducunt.

163. Qui vero duplicem considerat noxam, cui debile solidum exponitur (159.), & cum requisitis sanitatis in diversis partibus comparat, is facile videt, seminium in hoc vitio dari innumerorum magni momenti morborum, maxime sicubi ex incongrua vivendi ratione aut aliunde potentia nocentes accesserint.

164. Rigiditas (152.), affectio priori opposita, hinc intelligitur: ponit enim excedentem in solidis cohaerentiam, qua distractioni suae plus resistunt, quam modus sanitatis (153.) requirat aut ferat.

165. Efficit autem, prout in diversis partibus vario gradu inest, aut insuperabilem firmitatem, aut fragilitatem flecti nesciam. Quocirca & hic duplex distinguere genus licet & sequentes horum species internoscere.

1. Tenax, in partibus mollibus, cum aegrius sese distrahi ac discerpi patiuntur. Exemplum in carnibus annosorum animalium.

2. Durum, in mollibus quoque, sicubi praeter naturam in cartilaginem aut os mutatae sequaces esse definunt.

3. Fragile, Vitreum, in ossibus, a fragili (161. 4.) spongioso diversum, nascens ex majore materiae condensatione, qua fit, ut impetu fortiore rumpantur potius, quam tantillum cedendo cohaesionem tueantur. Docent ossa hyeme fragiliora. Nec molles etiam partes ab hoc vitio prorsus immunes sunt.

166. Ponit hic status (165.) elementum terrestre in solidis ultra modum abundans, nimisve compactum; ut hinc propiores justo ac numero auctos habeat contactus mutuos, interfluentis humidi defectu laborans. Quo nativitas, sexus, aetas, temperamentum, vitae ratio, ambientia, &c. conferunt.

167. Efficit autem multiplicia circuitus humorum, secretionis, excretionis, nutritionis, incrementi,

motuum ac sensuum, impedimenta; prout vel in universo corpore, vel in singulari hujus parte continet.

168. Utrumque vitii genus (159. 164.) tam late patet, ut firmarum partium nulla iis non obnoxia sit: quum id afficiant, quod omnes inter se commune habent. Itaque non tantum pertinent ad solidum minimum, simplicissime spectatum, sive fibrulam esse finxeris, sive informe coagulum; sed etiam ad membranas, canales, viscera, carnes, gamenta, tendines, cartilagine, ossa, &c. quibus solidum minimum pro communi materiatura est. Nec excipiuntur, quæ ex canalibus compressis, siccatu exhausto densatove suo liquore concretis, compinguntur magis aut crassescunt partes; nec quæ per epigenesin quovis demum modo accrescunt.

Morbi Solidi vivi.

169. SOLIDUM vivum dico, quod vi vitali polleat.

170. Vis vitalis solidi est, qua id ad contactum irritamenti se contrahit, crispat.

171. Irritamentum est, quidquid contactu suo vim vitalem (170.) ad agendum ciet. Eo autem non tantum acria referuntur, sed & alia multum æversæ virtutis, quæ solidis intus vel foris admodum aliquam status spontanei mutationem inducunt. Sunt autem occasiones duntaxat, nec adeo veræ causæ contractionis; quum hæc actioni irritamenti, tanquam effectus, minime respondeat, nec in solido vita destituito producat.

172. Duas itaque in solido vivo concipere facultates licet; alteram quasi sentiendi, qua stimuli actionem suo quodam modo percipit; alteram moriendi, qua sese contrahendo vim vi opponit ac repellit veluti, quod quietis suæ statum turbat.

173. Inde, cum vita in solido agit, series datur
trium

rium conditionum; irritationis puta, perceptionis ac contractionis; quæ successione subitissima inter se confluunt, ac altera alteram excitant, quanquam non æqua virtute, nec semper eadem lege.

174. Perceptioni quidem constanter proportionata videtur contractio, pro minore vel majore illius gradu & ipsa minor majorve futura. At irritationem inter ac perceptionem haud similis semper obtinet ratio, sive stimuli naturam spectes, seu, quas afficit, partes. Imo vero discrepantia hinc datur multiplex, nec ad certas leges redigenda.

175. Quamvis enim credibile sit, vim istam per univsum corpus vivens diffusam esse; ratio tamen & experimenta suadent, non æqualiter in singulis partibus vigere, sed aliis acutissimam, tenacissimam, insidere, aliis diversimode tum efficacia, tum duratione, minorem, nonnullis etiam minimam, quæ vix aperte se prodat. In hujus scalæ summo gradu Cor stare, proxime sub hoc Ventriculum & Intestina, dein Diaphragma, tandemque ceteros musculos, sagax HALLERI industria nuper detexisse videtur.

176. Diversi quoque istius virtutis gradus in toto homine notantur pro varia ætate, sexu, temperamento, vitæ genere, statu graviditatis, puerperii, &c. Facit & idiosyncrasia differentiam, & consuetudo.

177. Unde fit, ut cujusvis irritamenti applicati actionem non quisque homo, aut quælibet hujus partes, pari gradu sentiant, eademque res & stimuli loco esse & non esse possit in diversis.

178. Est & consensus aliquis ac conspiratio inter vivas partes, qua mutuas sibi suppetias ferunt, atque altera alteram in communes contractiones ciet, cum una modo laceffitur: ut adeo pars singularis irritata nonnunquam univsum corpus exagitet.

179. Animalis etiam vis, quæ sensus regit, cum vi vitali communicat, & vehementer affecta huic pro irritamento esse potest, ut hæc vicissim illi. Quocirca & mentem hominis isti commercio impeditam esse constat.

180. Hæc (169. ad 180.) consideranti obscurum esse nequit, quanti momenti effectus cum in salute, tum in morbis, ex principio vitali profluant. Nititur eo magna pars virium Naturæ humanæ conservatricium, destructricium, medicatricium (4. 27. 51. 99. & seqq.). In hoc dum agunt stimuli morbofi, aliæ atque aliæ nascuntur affectiones prout diverso ejus gradu homo ab homine (176.) pars a parte (175.) discrepat. Huic potissimum debentur Naturæ illa molimina, quæ fontem alterum Symptomatum (101.) constituunt.

181. Hoc *Ἐνορμῶν*, Hippocrati dictum, quicunque ad mentem hominis referunt, haud satis apposite explicant, cur id sine conscientia agat, ne obediatur voluntati, & vel in partibus de corpore vivo resectis aliquamdiu supersit. Rectius itaque corpori videtur tribuendum.

182. Quum vero ejusdem actio non adeo in humoribus, sed in solidis se manifestet, his potius quam illis, id insidere creditur; ita tamen, ut aliis non inseparabile adesse aut abesse possit, neque hinc ad solidi in se simpliciter spectati naturam pertineat.

183. Male igitur in firmarum partium elementis horumve mixtione, aut glutine, quæritur; ut quæ a morte supersunt, nec admodum mutari videntur. Fibræ, ut simplicissime (150.) mente concipitur vivere nemini observatum.

174. Nec juvat precario assumere fictitiam in solidis fabricationem, ut vis istius fundamentum; quum legibus Mechanicis non adeo locus hic detur (174.).

185. Elasticitas quoque, gravitas, attractio, repulsio, effervescentia, explosio, & reliquæ corporum inanimorum vires, Physicis Chemicisque celebratæ, cum aliqua veri specie huc trahi nequeunt. An vis electrica? Dies doceat.

186. Quare vim vitalem merito ab omni alia corporum vi motrice hucusque detecta distinguimus, ut principium sui generis, viventibus inditum, quod privas sibi in agendo leges sequatur sola observatione detegendas.

187. Quando autem nulla assignari fibra potest, quæ, dum vita gaudet, mero constet solido, nec materie fluida plus minus perfusa sit (182.); & molitudo fibræ magis etiam, quam durities, favet vi vitali; hæcque ipsa nisi jugiter reparetur, fugax cito evanescit, dubitare profecto licet, utrum solida eam in semet ipsis habeant, an vero potius subtili cuidam fluido debeant inhærenti, aut saltem absque novo hujus qualicunque demum influxu diu conservare possint. Cave tamen, ne hic de contrectabili humore cogites!

188. Ex quibus (169. ad 188.) consequitur, tanti hoc motus principium momenti esse, ut non a Physiologis modo, sed & vel maxime a Pathologis attendi mereatur; & sua id vitia pati posse, quæ & frequentissima sint, & sive solitaria, sive cum aliis morbis complicata, multivarias functionum perturbationes inducere queant, nec tamen inter similes, elementarios, temperiei, totiusve substantiæ, aut & organicos solidorum morbos, veteribus dictos, neque etiam inter humorum vitia a recentioribus addita, sat commodum inveniant locum, atque adeo singularem sibi titulum reposcant. Quidni præeuntem sequamur HIPPOCRATEM? qui, præter continentia & contenta, etiam τὰ ὀρμῶντα, in homine contemplari cum ratione jussit.

189. Vis vitalis duplici modo peccare potest; excessu puta & defectu. Hunc torporem vocabo; illum irritabilitatem. Medicus inter hæc extrema status sanitatem ponit. Cohærentiæ debilitatem aut rigiditatem (151.) nonnulli male cum duobus istis affectibus confundunt.

190. Irritabilitas mihi dicitur solidi vivi tanta sensibilitas (172.), ut levibus stimulis in motus erumpat enormes, quibus æquabilis functionum tenor perturbetur.

191. Enormitatis motuum mensuram dat nota vis & applicatio irritamenti collata cum intensitate duratione, reciprocatione, extensione contractionum quæ inde consequuntur. Ut ideo huic vitio obnoxii intolerabilia sint, quæ sani facile ferunt.

192. Notetur tamen, quæ intra limites sanitatis consistit, sensibilitatis differentia in diversis cum hominibus, tum partibus ejusdem hominis (175. ac 178.). Nec singularis etiam cujusdam stimuli intolerantia mox pro morbosa affectione habeatur quamvis inferre morbos possit.

193. Occupat autem iste excessus aut universum corpus, quod una mentem quoque irritabiliorē sibi plerumque junctam habet; aut partem modo singularem, cui, quod suo toti non rite attemperata sit, levi quavis occasione turbæ nascuntur.

194. Difficile est in tanta naturæ virtutis vitalis ignoratione fontes detegere, ex quibus id vitium promanat. Docet tamen observatio, ut plurimum simul adesse 1. delicatam solidæ compagis teneritatem (161. 1.); alias & 2. strictam fibrarum tensionem, mobiliore elatere comitatam; 3. magnam sensuum agilitatem; 4. sæpius & acrem humorum tenuitatem 5. systema circulationis agitatius. Unde hæreditas ætas junior, temperamentum mobile, sexus sequior, clima calidius, vitæ genus lautum, sine exercitatione,

tione, aut & strictius regimen, cum meticulosa omnis insoliti evitacione, morbi acuti, febriles, calidi, eo disponunt. A mente corpus irritabilius reddi (193.) non magis probabile est, quam illam ab hoc incitari.

195. Generales, qui ex irritabilitate oriuntur, effectus reducere licet ad solidorum vibrationes tremulas, crispationes, tensiones, spasmos, convulsiones; ex quibus iterum dolores, anxietates, cavitatum contractiones, obstructiones, inflammationes, & multiplex circulationis, secretionis, excretionis, aliarumque functionum impedimentum ac alienatio consequi possunt: uti facile est eruere, si quis irregulares illos motus ad varias corporis partes, membranas, vasa, viscera, glandulas, musculos, fibras motrices, organa sensuum, &c. applicat, habita simul consensus (178. 179.) ratione. Unde dubites, utrum huic par affectio detur alia, quæ tot tantisque hominem malis obnoxium reddat.

196. Torpor (189.) solidi vivi ponit imminutam vario gradu sensilitatem, hinc ad irritamenta nisus in contractionem tam parvos, ut non sufficiant iis producendis motibus, quos œconomix salus postulat.

197. Obtinet adeo vel in toto corpore, vel in parte singulari, & minore quidem majoreve recessu a vigore naturali. Abolitio plenaria, universalis, vel particularis, mors est.

198. Comitari eum solet 1. rudior fibrosi contextus crassities, delicatæ gracilitati (161. 1.) opposita, ob molem majorem ægrius mobilis; 2. rigiditas partium tenax, vel dura inflexibilis (165. 1. 2.) superpondio ac compactione terræ gravis; sed & 3. laxitas ac inertia (160. 1. 2.), ex colluvie aquosa, mucosa, pingui; 4. inde & crasis humorum frigida, aquosa, viscida, aut terrestris densior; 5. eorundem lentior per vasa motus; 6. sensuum deni-

que

que ac animi motuum tarditas . Quæcunque igitur istas affectiones in homine producere possunt , Torpori quoque inferendo apta habentur . Sunt autem contraria momentis (194.), adeoque ex his intelliguntur .

199. Nec difficulter perspiciuntur mala , quæ e hoc vitio in omne genus functionum redundant quando harum nulla est , quæ principii vitalis influxu impune carere possit . Morbi præsertim chronici inde nascuntur valde refractarii , quin insanabiles : quum ob Naturæ virium languorem & medicamenta parum valeant (180. 18.).

Morbi Solidorum continentium .

200. Non alia datur generalior eademque evidentior firmarum hominis partium constructio , quam illa , qua cavitates efformant , magnitudine , figura decursu , diversissimas , admittendis , continendis transmittendis , vehendis , secernendis , expellendis variis materiebus idoneas : ut ideo universa corporis compages solida continentium titulo comprehendatur .

201. Cavorum vero singula suum habere modum qui sanitatis muniis maxime conveniat , docet Physiologia . Ab hoc igitur si ultra vel citra recedunt morbi nascuntur & notabiles , & valde frequente ob magnam cum parietum , tum contentorum , mutabilitatem .

202. Hæc inter præcipue exponi merentur , quæ ad cavitatis suis lateribus interceptæ , aut luminum quibus admittit velemittit , magnitudinem pertinent excessu defectuve peccantem : sunt enim præ ceteris manifestiores , & multiplici magni momenti noxa graves , variorumque malorum , quæ inde oriuntur , naturam declarant .

203. Magnitudo cavi ostiive præter modum au-
cta ,

sta, suas in species distributa, ponit.

1. Dilatationem, *Εὐρύσµα*, cum parietes cavitatis, nimium inter se distantes, spatium iusto capacius circumscribunt. Obtinere potest in quibuscunque cavis corporis, majoribus, minoribus, quorum parietes distensionem admittunt, siue canales fuerint, sinus, aut receptacula. Oritur autem, si contenta materies majore vi in latera agit distendendo, quam hæc superare contra nitendo queant. Quo facit congesta uberior moles, volumen expansione auctius, impeditus trajectus, impetus advectorum enormis; parietum robur imminutum, aut eorum, quibus a foris fulciuntur, ablatio.

2. *Ἀνεσόµωσις*, quæ hic vocatur ostii cavitatis, quod amittit aut emittit, immodica laxatio. Unde fit, ut plus aut aliud quid, quam lex sanitatis exigit, introeat exeatve. Efficere hanc eadem possunt, quæ dilatationem (1.); sphincterum præterea, si quos orificia habent, resolutio.

3. *Διαπρόσισις*, quæ adesse dicitur, cum fibræ membranas cavitatum contextentes, distractæ, a mutuo contactu ita recedunt, ut, absque continui solutione, interstitia hiantia nascantur, quæ, textilis ad instar, transudare sinant humorem, qui contineri debuerat. Producitur id malum ab iisdem conditionibus (1.), sed majore gradu applicatis, & quidem ad cava, quorum parietes contextu subtiliore gaudent, aut vitio laxiores sunt (160. 1.).

4. *Διαίρεσις*, cum ob cohæsiorem fibrarum vere solutam parietes cavorum, qua integri requiruntur, perforati sunt, aut ostiorum margines nimis ampliati. Quod effici potest vi mechanica externa, secante, pungente, contudente, lacerante; aut ruptione a contentis distendentibus illata, quæ *ρήξις* audit; aut erosione ab acribus, quam *διάβρωσις* vocant.

204. Quodsi potentiis nocentibus modo enumeratis

tis accesserit naturalis aut morbosa debilitas (157. vel torpor (196.), universi corporis partisve singularis (154. 155. 175. 176. 197.), facilius etiam hæc mala (203.) producuntur.

205. Priores quidem tres affectiones (203. 1. 3.) non adeo plane præter naturam sunt, ut non in statu sano, modico gradu, quoque obtineant & facile ferantur, imo ad diversa vitæ munia etiam requirantur: uti varias partium per ætatem mutationes, impositas sexui sequiori functiones &c. consideranti patet. Unde tum demum pro morbis haberi possunt, cum modum excedunt, aut ordine tempore, materie, partibus, incongruis eveniunt.

206. Innotescit etiam, quatuor hæc vitia (201. ad 4.) gradu potissimum inter se differre, quodvis posterius ex priore semel nato produci potest, dilatatione, cum ad ora meatuum usque se extendit, in anastomosis, aut, cum augetur, in diapedesis, hac denique in diæresin abeunte. Quod natiu apprimè utile, ut venienti malo in tempore occurratur; quando species anteriores faciliem sanationem admittunt, vera continui solutio ægrius

207. Effectus autem multiplices inde consequuntur, qui, rite animadversi ac singulis corporis partibus applicati, plurimorum graviumque morborum originem declarant.

Dilatatio quidem tumores producit, eosque sæpe immanes, si parietes tenaciores vim lente distendentem diu experiuntur: tum vero Natura quoque ne tenuati rumpantur, quandoque cavet densatione, incrassatione, novisve laminis apposis, cavitatum latera roborando. Multiplex hinc conformationis a statu sano recessus incautos fallens. Violentior distractio rupturas infert: unde contentorum elapsio, & quæ ex hac sequuntur, innumera, Materiam in cava distenta protrusæ impetus major, im-

pedi-

pedito transitu, crescente æstu, concitata putredine, vi pressiois intercepto in vascula parietum partiumque vicinarum influxu vitali, mortificat. Si tenuior pars materiæ, in cavum amplius congestæ, per os angustius, aut per laterum diapedefin (206.), transfudat, retenta crassior, paulatim densata, tumores solidos, molles, duros, efficit.

Anastomosis, ex protracta dilatatione tandem nascens (206.), subito nonnunquam dimittit aggestam diu cohibitamque materiem, finemque malo lætum, tristem, imponit. Ex aliena materie per oscula meatuum ampliora intrante, aut exeunte, errores loci, obstructions, ecchymoses, secretionum ac excretionum turbæ, varii tumores, oriuntur.

Nec dissimilia sunt, quæ diapedefis aut diæresis, ocyus, serius, superveniens producit.

Quando autem fibræ corporis diu fortiterque distractæ vim sese restituendi demum amittunt, aut in eo statu obrigesunt; non est, cur quis miretur, noxas ex hoc fonte nascentes haud raro tam diuturnas, quin insanabiles esse; quamvis & potentia distendentes tandem auferantur.

208. Est tamen in his morbis etiam aliquid medicati, quo Natura utitur in salutem sui corporis, cum nociva materies e massa humorum separari, expelli debet. Criticæ evacuationes ac metastases hoc potissimum adminiculo nituntur.

209. Alterum cavorum male affectorum genus morbos angustia promit, quorum & species cognoscere expedit pro diverso, quo fiunt, modo distinguendas.

I. Obstructio, *Ἐμφοραξίς*, notat cavum congesta materie spissiore, quæ transmitti nequeat, ita repletum, ut pervium esse desinat. Quocirca parietes cavi non in vitio sunt, sed quæ his continentur. Hæc autem diversimode peccant. Liquor sanus,
legi

legitimi fluoris, at errore propulsus in dilatata or
meatum, qui natura angustiores vehendæ tenuior
materiæ tantum dicati sunt: quod per anastomosis
(207.) evenire potest. Materies indigena, degenera
justo tenacior, mucosa, phlogistica, pinguis, amu
cosa, empyreumatica, terrea, grumosa, pultacea
purulenta, feculenta, &c. Materies aliena, calculus
gypsum, vermes, & similia, vel in corpore mor
bose generata, vel a foris ingesta, applicata, cav
ductuum aut orificiis impacta; ut nec ipsa, nec
quæ decet, alia transmitti queant. Huc & refer
licet partis intra partem receptionem, vulvulum
&c. de quibus potest.

2. Oblitatio, *σπινθηρία*, viæ angustatio, quæ
fit cum parietum crassities æquabiliter aucta, aut
tuber intus prominens cavitatem minuit, tollit
Congesti in vasculis aut interstitiis membranaru
humores, chondrogenia, osteogenia, lithogenia
emphysema, tumores inflammatorii, purulenti, sac
comata, scirrho &c. in texto parietum nata, si e
vo imminent, huc faciunt.

3. Compressio, *δίψις*, quando externa vis, c
dentia cavitatum latera introrsum urgens, diametru
per gradus imminuta, tandem distantiam eorunde
per mutuum intus contactum prorsus tollit. Tu
mores, ossa fracta, luxata, ligaturæ, pondera, p
tentia contudentes, distrahentes, contorquentes
&c. id vitium creant.

4. Collapsus, *συνίχνσις*, cum latera cavorum, o
defectum materiæ contentæ non dispansa, subsi
dendo ad se mutuo accedunt. Ponit ergo pariete
aut natura, aut diuturna ultra tonum distensione
aliave, causa, flaccidos, infirmos, & subitam d
pletionem; ut, sustentaculo suo orbat, proprio re
bore tueri cavitatem nequeant, quam tamen novo in
fluxu facile recuperant; nisi subsidentia compressi
etiam (3), aut concretio, accesserit. 5.

5. Contractio etiam huc referenda, qua parietes insita suarum fibrarum vi contractili sua cava aut ostia arctant, occludunt. Id vel lente & paullatim fit, vel subito & vehementer. Inest nimirum in solido, quod cavitatum latera format, vis cohærentiæ (139. & seq. 150.), quæ uti resistit elementorum separationi, ita propiorem reddere contactum perpetuo nititur. Inest & in multis, vario gradu, vis elastica. Accedit insuper vis vitalis (170. 175.). Nec defunt, quibus & muscularis potentia pro adjuvamento concessa est; si modo hanc a priore diversam credere libet. His viribus internis cavorum parietes se tuentur adversus contentorum impetus extorsum, sibi que a nimia distensione aut ruptione cavent. Ut adeo continentium & contentorum oppositi nisus antagonismum exercent mutuum, quo cavorum diametri determinantur, majores minoresve futuri, si alteruter horum nisuum a justa æquilibrium recesserit. Inde contractionis lentæ ac subitæ origo ac discrepantia intelligitur. Quodsi vis cohærentiæ & elateris in parietibus ultra modum augeatur, non crescente pariter materiæ contentæ mole, volumine, pondere, motu; aut versa etiam vice hæc minuantur, non item imminuto potentiæ contrahentis momento; pro hujus ingenio paullatim & leniter in sese coeunt parietes, fibrisque adductis cava sua arctant, donec cum contentis ad æquilibrium deveniant, aut his expulsis vel deficientibus, quam possunt, maximam contractionem assequantur. Vis autem vitalis & muscularis, irritata, violentius agit, nec adeo in statu æquilibrii cum contentis quiescens, ad stimulum multiplicem (171.) subito in spasmos (195.) ruit, quibus stricti parietes aut distractionem non, ut decet, admittunt obrigescentes, aut cava ultra modum angustant, quin penitus occludunt. Innotescit hinc, quam va-

riæ causæ utrumque id vitium inducant : & cuius prior contractio sequatur distensionem imminutam ex hac etiam nimium aucta posteriorem oriri posse ; nec tamen ambas tantopere inter se differre ut non quandoque in eadem parte simul nasci queant , aut altera alteri supervenire .

6. Coalitus , Σύμφοσις , denique ponit abolitam cavitatem ob parietes , quibus formatur , intus consolidatos . Quod affectionis genus aut post solutionem nata cicatrix callusve infert ; aut compressio (3.) , collapsus (4) , contractio (5.) , diuturna , fortior , ut ex contactu interno laterum perdurante concretio demum consequatur . Quin & obstruens tumor (2.) id efficere valet . Quandoque obstruens materies (1.) , solidescens , internæ partium superficiei coalescit . Unde constat , omnes angustationum species , ad extremum deductas , tempore tandem in symphyisin abire posse : quo cum deventum est , frustra ut plurimum tentatur sanatio nisi manus opera adhiberi possit .

210. Uti vero haud rarum est plures memoratarum specierum (209.) una concurrere : ita sæpiissime huic vitio comes aut pedisequum sese adungere solet prius (203.) , idemque cavum parte angustius , parte amplius justo esse ob impeditum materiæ affluentis transitum .

211. Facile hinc perspiciuntur innumera mala quæ ex hoc fonte in œconomiam humanam redundant ; quum ad omne genus cavitatum maximarum æque ac minimarum pertineat , & a legitima harum ad sua contenta ratione pleræque omnes quarumvis partium functiones plus minus pendeant . Complicatio autem frequens cum vitioso excessu (210.) etiam noxas inde oriundas multiplicat , aggravat .

Morbi Solidorum instrumentarii .

212. CORPUS humanum in partibus suis firmis , quæ sensum ope cognoscuntur , systema esse instrumentorum diversissimorum , quæ cum secundum naturam se habent , suo singula numero , magnitudine , conformatione , proportione , situ , nexu , continuitate , determinatis gaudeant , docet Anatome . Physiologia autem demonstrat , vi hujus fabricæ suamquamque partem aptari operi , quod sanitas postulat , peragendo , ideoque aliam atque aliam cuius contigisse , ut diversæ functionis instrumentum esse debebat .

213. Ceteris ergo integris , sola etiam istarum conditionum (212.) permutatio ac de naturali statu recessio actionibus sanis impedimento esse potest . Unde morbi instrumentarii , organici , nascuntur perquam notabiles , adeoque ordine nunc pertractandi .

214. Monendum vero prius , non omnia , quæ sic occurrunt , vitia , licet a naturæ modo recedant , functionibus ita obesse , ut morbis vere accenseri mereantur (38.) : multa etiam , strictiore sensu , potius ad classem symptomatum pertinere ; quum ad eorum similitudinem ab aliis morbis pendeant (86.) : plurima denique ex solidorum & fluidorum affectioibus composita esse ; uti & ipsæ partes instrumentariæ hanc mixturam constanter habent . Hunc tamen circulum evitare nec Physiologia , nec Pathologia , potest .

215. Ut partium similarium (150.) , ita & dissimilarium primaria dos est cohæsiō . Hac nititur materiæ firmitas , continuitas , hinc & aptitudo ad requas dotes mechanicas recipiendas , conservandas . Vitiosa igitur morbos infert , eosque diversos , propterea vel ad partis in se seorsim spectatæ substantiam pertinent , vel ad ejusdem cum vicinis nexum .

216. Prioris generis sunt continui solutiones, quæ sequentes species referuntur.

217. Fractura, quæ solutio continui est in parte dura, ossea, cartilaginea, a causis mechanicis facta. Hæc lato sensu comprehendit Fissuram, E^d p^{ri}or^{em} Præcisionem, Attritionem, &c. Producitur ab injuria, quam vis percutiens, pungens, secans, tundens, cohæsiōne ossium major, infert. Unde tanto levioribus causis nascitur, quo ossa ex senio, a gelu, lue venerea, scorbuto, arthritide, rachitide, carie, aliove vitio, fragiliora sunt (161. 4. 162. 163.); ut ideo, absque vi extēna, sola musculorum actio ossium, quibus infiguntur, fracturas quandoque efficiat. Mala, quæ hinc sequuntur, innumera facile eruuntur tum ex multiplici usu, quem œconomia humanæ præstare debent, nec possunt tamen, nisi integra; tum ex perturbatione, irritatione, distractione, pressione, laceratione, quæ fracta partibus vicinis necessario inferunt.

218. Vulnus, quod notat continui solutionem in parte solida, non dura, recentem, a vi mechanice factam, ut sanguis aliusve succus e vasis prodeat. Potentiis ergo similibus, ut fractura, oritur proque harum, & quas hæc lædunt, partium, modique, quo lædunt, diversitate plurimas habet differentias & varia nomina, cæsiōnis, excisionis, puncturæ, rupturæ, fissuræ, contusionis, &c. Quidquid adeo sanarum functionum ab integritate partium succis legitime intra sua cava contentis aut mōdum pendet, nato vulnere vitari necesse est. Unde, quæ hinc oriuntur, turbæ numero & varietate infinitè perspiciuntur. Accedunt autem & salutare Naturæ motus, qui vulnus ad sanescendum disponunt.

219. Hujus etiam loci sunt solutiones continue siccæ, quarum hiantia labia epidermis, callus, crusta, ita obduxit, ut nec de extremis vasculorum

humor

humor elabatur, nec coalescere separata etiam sub mutuo contactu possint. Palpebra, labium, lingua, auricula, &c. fissa huc pertinent. Nec duræ etiam partes ab hoc vitio immunes sunt, quod alias congenitum est, alias ex vulnere, ulcere, fractura, carie, &c. utcumque sanatis contrahitur.

220. Posterior genus (215.) vitia habet incongrui nexus, quæ cum legitimam partium mobilitatem aut firmitatem pervertant, plerumque non impune feruntur. Peccant autem excessu vel defectu.

221. Connexio excedens dicitur, cum quæ disjuncta esse oportet, coalescunt, aut quorum laxior requiritur cohæsiō, justo strictior est. Symphyses dentium, ostiorum, hiatus naturalium (209. 6.) huc retuleris. Unde Ἀσθητοι ad podicem, genitalia, arethram, meatum auris, nates, &c. Digiti, labia, musculi, tendines, viscera, &c. sic inter se, vel cum vicinis, coalita in suis muniis impediuntur: quæ affectiones aut ab ortu insunt, aut ex aliis malis (209. 6.) consequuntur.

222. In articulis præcipue notabile hoc vitium Ἀγκύλην, Ἀγκύλωσιν, veteres appellant, cum articuli ita obrigescent, ut eorum motus prohibeatur. Ponit adeo male affectas illas partes, quæ ad articulum formandum tuendumque faciunt, & varia occasione nascens læsis ex fractura, luxatione, vulnere, contusione, abscessu, ulcere, tumore, dolore, articulis crebro supervenit; siquidem ligamenta quæcumque de causa interdum violantur, contrahuntur, rigescunt, cum internis partibus coalescunt; alias exungia deficiens siccitatem, aut eadem abundantiorive inspissata, quandoque etiam alienus humor in cavum articuli effusus, tumorem infert; alias extrema ossium commissorum labe rachitica tumescunt, ut callus fracti prope articulum ossis, exostosis, unguisve intus luxuriat; aut ulcus vel caries ser-

pens partium firmitatem, cohæſionem, lævorem figuram, pervertit, &c. Raro autem quædam iſtorum affectionum diu inhæret, quin & aliam atque aliam ſibi comitem adſciſcat; unde malum inſanabilius evadit.

223. Hujus etiam generis ſunt *Αγκυλόγλωσσοι* & *Αγκυλοβλέφαροι*, quorum illud linguæ adſtrictione notat, qua ejus motus ad ſuctum, deglutitionem loquelam, neceſſarii impediuntur, ob frenulum nativitate durius magisque contractum, aut ob cicatricem ex vulnere vel ulcere ſub lingua relictam hoc ſimile in palpebris affectionem, qua inter ſe & quandoque etiam cum albo oculi, vel cum cornea, ita cohærent ac coaleſcunt, ut, quum diduci nequeant, viſui obſint. Oritur ex interpoſita materie glutinante, aut ex cicatrice minus caute inducta.

224. Nexus deficit (220.), ſicubi, quas cohæreſcere decet, partes diſjunctæ ſunt, aut laxius inter ſe neſcuntur, quæ arctius debebant. Quo pertinent cartilaginum, epiphyſium ab offibus ſecefſiones; vitia, quæ medium quid inter fracta & luxata habent; dentium vacillatio, articulorum ob ligamenta flaccidiora infirmitas, linguæ cohæſio juſta laxior, hinc nimia mobilitas, &c.

225. Eſt etiam plerarumque partium certa quædam inter ſe collocatio, naturæ maxime conſentanea, quæ ſola cum pervertitur, functiones integre eſſe non poſſunt; etiamſi cetera ſe recte habeant. Unde nova iterum morborum clafſis exſurgit, quæ quidem, ut ſæpius cum vitiis cohæſionis (215.) complicentur, ab his tamen diſtincti ſeorſim conſiderari merentur pro ſpecierum, in quas abeunt, diverſitate. Referantur huc Luxatio, Hernia, Prolapſus, Aberratio.

226. Luxatio dicitur, cum oſſa, qua inter ſe commiſſa ſunt, de ſede ſua naturali decedunt. Com-

mit-

nittuntur autem vel per articulum, cum manifesta obscurave mobilitate, vel per coitum, quo diversum motum non habent, sed, quasi unum atque idem sint inter se, junguntur. Hic modus *σύνουσιον* ille *τὸ ἄρθρον*, veteribus audit. Pro hac igitur diversitate luxatio etiam in duas species distinguitur.

227. *Ἐξάρθρημα*, quasi dearticulatio, luxatio proprie dicta, est articuli de sede sua in locum alienum decessio, qua motus pervertitur. Levior hujus vitii gradus subluxatio est, *παράρθρημα*, cum os pro parte modo, nec plane extra crepidinem sui acetabuli, elapsum est: quo etiam distorsio referatur, siquidem & ossium situm turbat. Infert hæc mala vis externa varia, expellens, intorquens, distrahens, major robore naturali articuli. Alias & intra cavitatem nata mucii, feri, puris, aliusve succi congestio, aut partium exsuperantia, os pedetentim e sede sua protrudit. Favet his potentiis, quidquid conditiones, quæ articulis pro munimento sunt, infirmat. Unde ligamentorum, musculorum, tendinum, imbecillitas aut soluta continuitas, processuum, qui prope adstant, ossium ipsorum, qua contra sese sita sunt, cartilaginum interpositarum, molliumque partium, quæ intus sunt, varia vitia, tumores, deformitates, relaxationes, ulcera, caries, fracturæ, contusiones, &c. eo disponunt; ut etiam sola suorum musculorum actione quandoque articulus solvatur. Hinc multiples luxationis cum aliis morbis complicatio.

228. Quum vero in *σύνταξι* ossium tanta detur varietas, & nullus articulus tam similis alteri sit, ut non aliquid diversi habeat; nec æquale omnibus obur natura concesserit, aliorumque in alias atque alias partes facilior aut difficilior sit luxatio; oportet eum, qui de his vitiis recte judicare velit, non solum singulorum ossium positus ac figuras nosse, sed

etiam comperta habere, quæcunque aut communi sunt omnibus articulis, aut propria singulis, ligamenta, cartilaginee, glandulas, musculos, tendones, apophyses, epiphyses tum cartilagineas, tum osseas, harumque in varia ætate mutationes, non vasa, nervos, viscera, quæ adjacent. Nec aliter intelligi possunt mala innumera, quæ ex luxuris consequuntur.

229. Altera situs ossium perversa species est, in quæ sine articulo per coitum juncta sunt; inter dehiscunt (226.). Hæc singulare nomen non obtinet, & parte ad nexus vitia (224.) etiam referri potest, in iis certe ossibus, quæ media quædam materia inter se connectit. Cæterum ex supradictis (227. 228.) intelligitur.

230. Hernia (225.) adesse dicitur, cum functio sana læditur, quia pars mollis, interna, ex sede sua naturali egressa, intra cavum alius partis mollis morbore recepta est. Hoc nomen genericum, ut sanæ multas sub se species habeat, abusive tamen transfertur ad varios tumores, quos hernias spurias vocant, eo quod iisdem locis, quibus hernia vera familiaris est, eveniant; quanquam origine, & natura sunt dissimilimi, nulloque proinde jure huc referri possunt.

231. Partium, quæ abdomine continentur, herniæ præ aliis & frequentiores sunt & præcipue memorabiles. Iis opportunitatem dat parietum, qui abdomen circumdant, pro magna parte mollitudo; peritonæi, quod intus succingit, natura tenax quidem, at maximam distensionem admittens; viscerum, quæ in isto sacco continentur, moles ingens, laxitas, mobilitas, multumque perpetuo varians ob diversarum contentorum quantitatem dimensio, nec certa semper in omni suo ambitu sedes; eorundem hinc respirationis aliorumque corporis motuum agitatio

pref.

pressio, major, minor, perpetua, nec tamen
semper ab omni parte æquabilis, adeoque & con-
tinuus fere nifus ad erumpendum de coercente suo
sacco, si qua detur rima, aut ad eundem dilatan-
dum. Huic ut resistere peritonæi membrana pos-
set, ossibus, musculis, aponeurosibus, integumen-
tis, &c. foris impositis fulcitur, introrsum urge-
tur. Ita nato inter oppositas potentias æquilibrio
nec de angustiis suis prorumpere interanea pos-
sunt, nec nimis cedere peritonæum. At si qua par-
te istud externa sua vi destituitur, aut contentorum
impetus, inæqualiter directus, aliquam ejus sedem,
quæ minus reniti queat, vehementer extrorsum tru-
dit; cedens ibidem peritonæum aut in appendicem
cavam dilatatur, aut, quod rarissimum, rumpitur:
utroque autem modo, quæ intus vicinæ sunt, par-
tes mobiles de suo cavo emigrare sinit & extra ab-
dominis peripheriam subter communia integumenta
sefe effundere, crescente indies tumore, si eadem
causæ perduraverint. Hæc generalis est idea hernia-
rum, quæ ad abdomen oriuntur. Unde differentias
multiplices intelligere facile est.

232. Umbilicus, post partum præcisus, cicatrice
occlusus, si minus firmo constat circulo tendineo,
quo olim vasa umbilicalia transmiserat, ea sedes pe-
ritonæi, quæ subest, in centro motus abdominis con-
stituta, nec satis a foris suffulta, ab adjacente tum
epiploo, tum intestino, propulsa se remittit, didu-
citur, cutim & ipsum umbilicum attollit saccumque
format, in quem vicinæ intus partes morbose reci-
piuntur. Ita tumor nascitur, quem communi no-
mine *ἑξόμοφαλον* vel *ἑξόμοφαλον πάδος* vel *ὀμφαλο-
κίλην* herniam umbilicalem, vocant, vitium in-
fantibus fœminisque ex graviditate ac partu difficili
frequentius.

233. In utroque inguine, qua sede funiculus va-
forum,

forum, contextu celluloso comprehensus, sub peritonæo emergens, per anulum, rectius arcum tendinum musculorum abdominis obliquorum, externi & interni, super os pectinis descendit, inque viris ad testes, in fœminis ad pudendorum oras, nomine incongruo ligamenti uteri rotundi, defertur, ibidem membrana peritonæi nudior, minusque extrinsecus suffulta, frequentissime herniam patitur. Quod si enim foramen illud arcuatum quacunque de causa diducitur, pressum a contentis atque distractum peritonæum per id descendit, secumque una abducit propinquas partes, omentum, intestinum, &c. nascente autem inguen tumore, qui hernia inguinalis, *βυβωνοκλήλη* dicitur, quamdiu in hac sede consistit. Si vero ocius, serius, ad inferiora etiam se protendit in viris quidem diducto scroto hernia scrotalis *οσχοκλήλη* vocatur, in fœminis autem ad labium naturalium devolutus peculiare nomen nondum obtinuit. Hæc tamen etiam in utroque sexu quibusdam hernia inguinalis completa, illa incompleta, audit.

234. Præterea ad externum inguinis latus, qui proxime subest femoris cum coxa articulus, simile vitium quandoque oritur, cui nomen herniæ cruralis femoralis, inguinalis, externæ, *μυροκλήλης* a recentioribus impositum. Ea nimirum sede vasa cruralia, materie cellulosa involuta, ex abdomine, per sinum ossis ilium, sub aponeurosi muscoli obliqui externi & interni crassescente, inque speciem ligamenti, quod a FALLOPIO vel POUPARTIO denominatur indurata, educuntur & ad femora ac pedes descendunt. Id ligamentum itaque si qua de causa distrahitur vel laxatur, peritonæum hoc loco debilius cedit, extenditur, inque appendicem producitur cavam, quæ omentum ac intestinum recipit, cumque his secundum supra dicta vasa, in anteriore femori regione, paulatim descendens, integumenta commu-

nia in tumorem elevat. Sexus sequior hoc malum frequentius, quam viri, experitur.

235. Istis quidem locis (232 ad 234.) venter ita natura comparatus est, ut minus ad resistendum robur habeat. Nec ideo mirum, sæpissime ibi hernias incidere, si vehementior corporis nixus, spiritu cohibito, casus ab alto, præceps saltus, ictus abdomini illatus, valida succussio &c. ventre simul cibo, potu, fœtu, aere, aqua, admodum distento, aut superne per fascias, thoraces vestesve arctiores valde compresso, aut feminibus multum diductis, occasionem dederit. Magis tamen his vitiis obnoxii sunt homines ætate, temperie, morbove debiles, flaccidi, humidi, obesi: unde immodicus quotidie lactis, olei, butyri, pinguedinis, aquæ calidæ, usus eo disponit.

236. Rarior est, nec tamen prætermittenda, quam ventralem vocant, hernia, quæ in quibusvis aliis abdominis sedibus oriri potest, quotiescunque peritonæi membrana, ob musculos, præcipue transversum dictum, quo proxime contegitur, aliqua parte relaxatos, collisos, incisos, ruptos, adesos, sustentaculo suo orbata, infirmior foras prorumpit atque distenditur, aut ipsa quoque continui solutionem passa, prohibere nequit, quo minus ea, quæ intus sunt, foras emergant. Per universum ideo ventris mollis ambitum accidere solet, si qua hujus regio ex vulnere, contusione, abscessu, sinu, recente cicatrice, debilior, pressione justo majore (235.) urgetur.

237. Huc igitur & referre licet ab observatoribus memoratas hernias lumbales, dorsuales, tum eas, quæ ad foramen magnum coxarum ossis, & ad perinæum, visæ, & internis quoque variis sedibus ita natas, ut extrinsecus nullo tumore sese prodant, & si quas alia forsan in posterum praxis detexerit. Diaphragmate laxato, læso, vicina abdominis contenta

versus

versus pectoris cavitatem propelli posse, inque hæc irrumpere, observatio docuit.

238. Uti autem sede differunt abdominales herniæ, ita non minus partibus elapsis. Unde variæ quoque denominationes obtinuerunt. Frequentissimum omentum, aut intestinum, aut utrumque includuntur dicunturque ἐπιπλοκήλη, ἐντεροκήλη ἐντεροεπιπλοκήλη. Nonnunquam & ventriculus subest: quam γαστροκήλην vocare licet. Alias vesicæ urinariæ pars in viris ad inguen, & vel ad scrotum usque protruditur; in fœminis etiam quandoque ob graviditatem pressa descendit, vulvamque inter & anum lotio tuergens prominet: hæc κυστοκήλη, cujus species etiam prolapso utero sese adungere solet. Nec vel uterus ab hoc vitio immunis dicitur: quæ ὕσεροκήλη. Aliarum partium similis ratio est.

239. Scire etiam expedit, intestinum quandoque non toto sui cavi ambitu, sed parietis sui aliqua tantum sede in processum diducta, intra saccum herniæ recipi, complicato dilatationis (203. 1.) & fœtus perverſi vitio. Id ipsum & vesicæ, & fortassis matrici quoque accidere potest, labe congenita aut post inducta.

240. Impedimenta functionum, quæ ex his vitiis (232 ad 240.) profluunt, innumera sunt & pro diversitate dimotarum partium valde diversa, tum vero præsertim periculi plenissima, cum strictius facci hernialis ostium & reversionem prohibet, & intercepto humorum motu inflammationem ciet, quæ plerumque brevi in gangrænam transit.

241. Prostant & exempla Ἐγκεφαλοκήλης in recens natis infantibus, parte quadam encephali perhiatum calvæ extrorsum protrusa, atque in tumorem integumentorum recepta. Cranii ossium molitudo nimia, inæquabilis, aut defectus; hydrocephalus; pressio capitis intra uterum & in partu

pro-

protractiore violenta, inæqualis, in causa esse possunt.

242. Γλωσσοκήλη, linguæ hernia, dici potest, quando lingua justo mobilior, in fauces revoluta, nixu deglutitionis intra ostium pharyngis impacta hæret in cavitate non sua, hancque & proximam spiritus viam quandoque obturat non sine præsentis vitæ discrimine. Linguæ, ob frenulum brevius, aut ultra modum & præter necessitatem sectum, nimia mobilitas (224.) in recens natis, sugendis cupidis, hoc malum infert.

243. Musculi denique & horum imprimis tendines, si de suis sedibus exsiliunt, ob laxata aut rupta, quibus continentur, vincula ac fascias, insequente ut plurimum violento spasmō, situs vitium patiuntur, quod hujus etiam loci est.

244. Aliud herniæ genus est, quando pars in semet ipsam revolvitur, ac suum intra cavum recepta hæret, ideoque in opere suo turbatur. Quod malum volvulus aut intus susceptio dicitur, nec nisi in intestinis locum habet, quum aliqua pars istius tubi contractior in vicinam ampliore compulsa irrumpit hujusve cavo conclusa retinetur.

245. Laxa mobilitas intestinorum, magna sensibilitas, facilis & dilatatio a contentis, & vicissim a spasmis contractio, faciunt hoc vitium crebro nasci, si quæ violenta commotio, vomitus, irritatio ab acerbis inflammatis lumbricis, &c. accesserit. Nec tenuia tantum, sed crassa etiam ei obnoxia.

246. Susceptio autem vel sursum vel deorsum fit; eademque ad variam profunditatem varioque numero. Alias plenaria vel perfecta est, cum universus fistulæ ambitus, una cum suo mesenterio, subintrat: alias imperfecta ac levior, quando pars peripheriæ modo, præsertim a sede mesenterii remotior, implicatur.

247. Pertinax malum, producta obstructione (209. 1.) tubi intestinalis, omnem primarum viarum functionem turbat, natoque ileo celerem plerumque mortem inducit. Sæpiuscule tamen etiam innocua fertur, si spasmus, inflammatio, impedimentum materiæ trajiciendæ, abest.

248. Procidencia, *πρόπτωσης*, (225.), ab herniâ differt eo, quod ponat partem mollem, quæ secundum naturam intus recondita est, e sede sua indimotam, ut per hiatus aliquem, vel naturalem vel vitio natum, nuda foras effundatur. Unde simul patet, non omnes vulgo dictos prolapsus hujus loci esse.

249. Proprie huc referatur Ani procidencia, cum postrema tubi intestinalis pars, cui recto nomen relaxata per podicem descendit atque inversa excidit, bursulæ aut farciminis in modum foras propeudens. Ex quo, præter alias noxas, etiam dolor inflammatio, gangræna, consequuntur, maxime si quod elapsum est, sphinctere ani valentius contractum stringitur. Producent hoc vitium, quæcunque aut intestinum ipsum, aut nexum ejus cum vicinis & stabilem positum infirmant, diarrhœa diuturna, dysenteria, tenesmus, creber acriorum purgantium usus, fex dura, sicca, ægrius nec nisi validis conatibus extrudenda, hæmorrhoides, ascarides, ulcera, vulnera levatorum ani, &c. His quidem omnibus debilitatum intestinum leviores etiam nixu ferre non potest, quin remisso sphinctere elabatur.

250. Uteri procidencia, ubi simile priori (249.) vitium patitur in fœminis uterus, qui per vaginam devolutus foras protuberat, isque vel inversus, vel non inversus.

251. Inversi uteri prolapsus dicitur, cum ejusdem fundus inversus intra apertum os internum sese demittit, ac per vaginam descendens, forma ple-

tum-

tumque globosa, ex partibus naturalibus propendet. Cujus mali varii sunt gradus ad summum usque, ubi totus uterus elapsus tumorem facit, qui etiam vesicam illi adhærentem intus comprehendit. Puerperio sæpissime supervenit subito hæc affectio solet, cum aperto etiamnum post partum ore interno, uteroque nondum condensato, rudiore manu valentius protrahuntur secundæ: rarissime, si unquam, ex doloribus partum insequentibus. Alias tamen & virginibus mulieribusque nunquam puerperis, paullatim & tardiore progressu, accidit marcescente ob ætatem provecctam utero, multaque pinguitudine, aliave materie intra ventrem accumulata deorsum truso. Multiplex autem, quæ ex hoc vitio nascitur, functionum læsio facile patet. Si pars prolapsa contrahente se ore interno premitur, inflammatio, gangræna, mors inopina sæpe instat.

252. Quodsi vero sic dicta ligamenta, quæ uterum in sua sede continent, hujusque & vaginæ contextus, ac ceteræ partes vicinæ, relaxantur; uterus totus, præeunte ore interno, descendit, & ex pudendis prolabitur, tumorem extrinsecus creans, cui os internum prodit. Hic uteri non inversi prolapsus (250.) major, minor, & virginibus & matris infestus, quandoque congenitus, tumque falso nonnunquam ad ambigui sexus conformationem elatus. Nascitur omni causa, qua aut universum corpus, aut speciatiim partes genitales, præter modum flaccescunt. Unde calidæ abusum, fluores alios diuturnos, partum laboriosum, neglectum a partu decubitum, &c. consequi solet. Uterus quoque in modum scirrhi induratus, tumefactus, valde ponderosus, vi vaginæ illata, sibi viam ad descensum parat.

253. Vaginam præsertim prolabi frequentissimum est, & modo quidem duplici. Vel enim ora circum

cum circa relaxata in modum botuli, varia longitudine, ex pudendis dependet; vel pars tantum a qua tunicæ ejus resoluta descendit, quæ non mature reducta, ære, attritu, pressione irritata, nonnunquam in vastum turber, sarcomati simile, augetur, incautisque specie prolapsi uteri imponitur. Iisdem ceterum causis (252.), nec non rudiore cultu tractatione, oritur hoc vitium, multisque incommodis molestum est.

Facile autem perspicitur, memoratas (250 ad 253) procidentias multimodis inter sese complicari posse, aliamque ex alia consequi.

254. Oculus *τροπωσις*, aliis *εκτισμοδον*, patitur cum inflammatione, hydrophthalmia, aliave causa distentus, aut nato intra orbitam tumore pressus e sede sua prorsum vel ad latus propellitur; ut per pebris contineri nequeat. Lingua similem in modo ore extruditur,

255. Multæ præterea internæ partes, uti encephalon, pulmo, omentum, intestina, splen, & per vulnera & ulcera in cavitates penetrantia foras prodire possunt. Quo pertinet uveæ oculi prolapsus cum hæc tunricula per corneæ ruptæ, incisæ, emulsæ, aperturam protrusa tuberculum excitat, *σαφύλιμα*, *μυοκέφαλον*, *μηλον*, *ήλος*, pro varia similitudine dictum.

256. Aberrationum (225.) denique multiplex generis superest, quæ partibus mollibus eum in modo accidunt, ut nec herniis, nec procidentis, annumerari possint, haud minus tamen memorabile quia sanitatis functiones sæpe magnopere pervertunt. Viscerum situs alienati, intestinorum contorsiones, nodi, testium intra abdomen aut ad inguina retentionio, oris uterini obliquitas, &c. hujus loci sunt. An & incongrua fœtus sub partu collocatio? & conceptus extrauterini?

257. Fatendum nihilominus, haud raro occurrere id genus errores, qui, ut enormes videantur, œconomiam tamen nequaquam turbent, nec adeo inter morbos referri mereantur (38.).

258. Porro numerus partium vitiose excedere aut deficere potest. Exuperantia raro morbus est, cum functiones non admodum lædat: ut sextus digitus, tertius testiculus, &c. Rerum vero, quæ præter naturam sunt, ratio hoc loco haberi non potest. Delectus tamen plerumque impedimento est, hinc morbis accensendus, si in unica cadit instrumenta, aut & in illa, quorum gemina quidem vel plura corpus habet, sed quæ, si quod consortium deest, huius vicem reddere nequeunt. Levioris autem & maligni ingenii est ex eo, quod partibus quibusdam haud ægre caremus, inferre, præter omnem utilitatem nobis a Natura datas esse.

259. Conformatio uti primario ad usum, deinde & ad pulchritudinem comparata est, ita cum delectit a naturæ ordine, alias turbatis functionibus morbos parit, alias deformitates tantum innoxias, quæ raro Medicum occupant. Hæc igitur vitia qui iudicare volet, cogitet, dimensionis limites non in omnibus & singulis partibus adeo strictos esse, quin multiplex varietas sanitate illibata feratur; neque idem cuivis homini vel nationi pulchrum aut utile forme videri,

260. Magnitudo etiam suos excessus ac defectus patitur, aut morbis aut turpitudinibus annumerandos, qui tamen magis in singulis partibus, quam in universo corpore spectari debent. Sanitas ingenium staturæ humanæ diversitatem admittit, pumioni apte conformato haud minus propitia, quam vasto giganti. Nec, quæ ex varia ætate solummodo profluit, quantitatis differentia in toto corpore autiusve partibus, etsi functionum imperfectionem creat,

morbosa dici potest; quum naturæ legibus consentanea sanitatis latitudine contineatur.

261. Simplex auctæ quantitatis vitium est Enormitas, cum pars immodico materiæ propriæ appetitu ultra, quam par est, augetur, conformatione ac substantia illibatis. Debentur itaque excessui nutritionis, quem affluxus humorum ad partem iustam major, trajectus difficilior, hinc nutrimenti accumulatio, aut & detritio solito minor, producit. Eo autem, præter alia multa, defectus nutritionis in aliis partibus etiam conferre potest. Datur forma & ab ortu quædam dispositio singularis huic incremento favens.

262. Tumorum natura magis composita est: ponit enim fere alienum quid, sive fluidum, sive firmum, partibus impactum, vitia humorum, metum, morbos instrumentarios alios, &c. diversimode inter se complicata, quorum efficacia non tantum volumen partium augeatur, sed substantia quoque, figura, aliæve qualitates sensibiles præter naturam mutantur. Unde hoc loco nondum intelligi possunt.

263. Par ratio est minutæ quantitatis, quam amputatio inducit tollendo partem instrumenti, aut multiplici vitio nascens succorum replentium, nutrientium, defectus, aut causa ipsam materiem solidam liquans, deterens, corrodens, dissipans. Committatur adeo morbos varios infra demum exponendos.

264. Denique & partes, quæ in se spectatæ vitio magnitudinis non laborare videntur, collatæ cum aliis, proportione (2:2.) excedere aut deficere possunt, ut ea de causa homini major ad certos morbos proclivitas nascatur, dicique debeat, si quidem id morbi nomen non meretur, seminium nomen morbi esse, quod alias ab ortu adnascitur, alias post demum ex ossium præcipue affectionibus
con-

contrahitur. Constat proportionis diversitas, quam sexus & ætas monstrat, non pulchritudini tantum, sed & utilitati servit.

Morbi Fluidorum.

265. HUMANI corporis molem longe maximam ex fluidis constare, uti Chemia docet; ita his ad exequenda vitæ & sanitatis munia haud minus opus esse, quam firmis partibus, ex Physiologia certum habetur.

266. Nec perinde est ad functionum integritatem, qualis humor corpore contineatur, aut qua copia, quoque loco sit, moveaturne an stagnet, retineatur an excernatur: sed habent ista omnia suum quoque a Natura constitutum modum, a quo si deflectunt, morbus imminet.

267. Itaque, expositis solidorum vitiis, affectionum, quæ in humores cadere possunt, doctrinam simili methodo (122.) nunc quoque tradi oportet. Fatendum quidem, veteres haud adeo male iisdem inter morborum causas locum dedisse; quum solitaria plerumque illibata sanitate ferantur, nec nisi læsis demum solidis in morbum erumpant. Rationes tamen (123. 124.) datæ prævalere videntur.

268. Humores corporis humani a Pathologo vel in se ipsis seorsim, vel comparate ad partes firmas, quibus continentur, spectari possunt. Utroque modo ingens vitiorum numerus occurrit; quorum illa absoluta, hæc relativa, dicere, singulasque classes in sua porro genera distribuere liceat. Ordinem pertractatio prædet.

Morbi coherentie in Humoribus.

269. OMNIBUS fluidis commune est differre a solidis. Differunt aut sola materiæ cohæsiōe (150.); cujus exiguum quidem, at tamen aliquem habent

gradum. Cohæſio nulla non fluidi minus, quam ſolidi, conceptum tollit: uti contra auctior fluidus in ſolidum mutat. Hujus igitur dotis, ut ſimpliciſſimæ maniſteſſime & maxime univerſalis, huius primum ratio habenda.

270. Vis cohæſionis non eadem ſecundum naturam obtinet in omnibus & ſingulis humani corporis humoribus: ſua cuique data eſt, qua, quibus deſtinatur, munis aptiſſimus reddatur. Fluiditas ideo ſcala haud ſecus, quam firmitatis (154. 155. multos comprehendit gradus valde differentes, ſi ſuccos diverſos ejuſdem hominis inter ſe compares ſive eoſdem ſpectes in diverſa ætate, ſexu, temperamento, vitæ genere, &c. Nimirum ſuos ſibi humores propriis viribus fabricat corpus ſanum, hiſ ſuum ad modulum fingit. Hæc ſani morboſique iſto genere meſura (156.).

271. Cohærentiæ inter particulas humorum diſſolutio, ſolutio, illa tenacitas, ſpiſſitudo, lentor, dicitur. Utraque aut univerſos humores, aut ſingulare quendam occupat, toti corpori, aut parti modo nociva.

272. Qui conſiderat, Naturam non fruſtra homini ſani liquoribus diverſiſſimos cohæſionis gradus tribuiſſe (266.); hiſ auctis aut imminutis pro ratione decreſcere aut augeri fluiditatem; pro huius autem ratione pariter minus magiſve expeditos reddi humores ad motum, tranſitum per canales, diviſionem, mixtionem, abſterſionem, excretionem, & dein cum hiſ confert multivaria munia, quæ præ œconomix humanæ ejuſque functionum integritate obire debent: cum latere nequit damnosa utriuſque mali (267.) poteſtas. Ut merito quis miretur quæſiſſe & huius rei inter Medicos controverſiam eſſe.

273. Conditionum, a quibus fluiditas poſteriorum humo-

humorum pender, idea ad intelligendam ejus vitio-
um naturam prælucebit.

274. Humores C. H. omnes & singuli, quos sena-
uum ope examinare licet, ex diversa materie mix-
ti, parte tantum aliqua ex se fluidi sunt, altera
parte solidescunt; ut crassamenti fluor vehiculo in-
erfluenti debeat, hujusque ad illud varia propor-
tio diversos fluiditatis gradus constituat, altero al-
terius cohætionem moderante.

275. Pars fluida mera fere aqua est (132. 133.);
qua demta reliquum spiffescit. Unde quo tenuior
rassiorve humor est, eo plus minusve aquæ exhibet.

276. Crassamentum ex triplici materie, salina,
nflammabili, terrea, (134. ad 137.) coalitum, per
quam varia proportione diffusum, inde concrefcere
on potens, hanc viciffim sua quoque spiffitudine
lus minus inviscat.

277. Differentiam itidem facit mutua proportio
rium materierum (276.), quæ crassamentum effi-
iunt. Abundans terra & phlogiston magis inspif-
ant.

278. Est & mucosum quid in humoribus, lentum,
n fila ductile, gummi vegetantium simile, crassa-
menti portio minus oleosa, mixtione singulari blan-
la, tenax, simulque aquæ amica & bibula, quæ
adhæfione sua fluorem lubricum efficit, eo quidem
iscidiorè, quo magis abundat.

278. Legitimæ istarum materierum (274. ad 278.)
roportioni accedens mixtio æquabilis, quam motus
& calor præcipue conservant, suam cuivis humori
onfistentiam determinat.

189. An etiam sphærica molecularum figura, quam
microscopium detegit, minimos contactus admittens,
d leviorè cohæfionem disponit? Multa sunt, quæ
ubitare jubent. Videas & globulos sanguinis, cum
ressi aliam induunt formam, non cohærescere: nec

certe, nisi interfluente vehiculo disparati, fluiditatem tuentur. Oleum non ideo fluidius est, quod sese in sphaerulas colligit cum aquoso latice suactum. Ceterum qualem particularum figuram fluida homogenea præ se ferant aut exigant, Physiologi determinent: de humanis liquoribus quod Medicis scitu utile videtur, meum est hoc loco proponere.

281. Liquet hinc multa esse, quorum concursio iusta humorum fluiditas nascitur, huiusque adeo varia in varias abire species, a Medico probe distinguendas.

282. Spissitudo (271.) quidem alias defectum patitur aquæ, quo fit, ut crassamenti particulae inter nimis propinquæ tenacius cohærescant. Potus potior, excretiones lymphaticæ auctiores, dissipatio humidæ per motum, calorem, &c. absorptio aut stagnatio ejusdem a crassamento separati, id malum producant.

283. Nascitur & iners gluten in humoribus, cui crassamenti pars mucosa (278.) ultra modum increscit. Hæc, aquæ amans, huius quoque abundantiam imbiberet ac inviscare potest. Unde species hæc tenacitatis a priori (282.) diversissima ortum habet ex alimentis glutinosi, coctione debiliore, & cunctu humorum languente, intermisso motu animali, frigore, retentis excrementis mucosis.

284. Crassamentum porro superpondio suæ terræ (276.), in qua vis cohæsionis maxima (142.) laborare potest, atque hinc tenacitas nascitur, si sibi & aquæ defectus (282.), ut fieri assolet, accesserit. Discrepat autem hoc vitium pro vario terræ cum materie salina aut oleosa connubio. Aëre inhaerens stipticum producit concrementum, quo aquosus etiam latex solidescit. Pingui obvoluta terra piceam in amurcam abit, quæ, resinæ in modum, aquam respuens tenacissime vasis adhæret.

re abstergenda. Terrestria, dura, sicca, austera, adstringentia, farinosa non fermentata, glutinosa, viscosa, coagulantia, refrigerantia, stupefacientia, in titulo cibi, potus, medicamenti, veneni, ingesta materiam dant, cui si junguntur causæ (282.), quæ nobiliora expellunt, crassiora figunt, tanto citius certiusque humoribus ista labe inducitur.

285. Effectus generales spissitudinis facile perspicuntur: primarii sunt tardior humorum per canales transitus, hinc stagnatio, obstructio, infarctus, secretionum ac excretionum impedimenta, multivarium denique tumorum genus.

286. Alterum coherentiæ vitium, tenuitas humorum (267.), quæ fluiditatis excessum ponit, haud minus multiformis est, hinc pro differentiis suis ordinate exponenda.

287. Prima eaque simplicissima species aquosa dici potest, quum ortum debeat aquæ humores inundanti, qua reliqua principia nimis soluta & diffusa in moleculas justo minores, laxius coherentes, tenuantur. Sequitur abusum aquosorum, maxime calidorum, internum, externum; vitam desidem in aere humido; solidorum debilitatem (157.), torporem (196.); evacuationes nimias; hinc circuitus vitalis languorem; caloris nativi defectum; retentionem excrementi aquosi. Producit autem suas vicissim causas, solida inundata infirmando (162.), torpesciendo (198.); hinc tumores aquosos, frigidos, omniumque functionum lentorem.

288. Altera tenuitatis species, composita, acrimoniam aquæ junctam habet, cujus vi solvente terreum ac oleosum crassamenti magis divisum, vehiculo aqueo æquabiliter solutum dilutumque, acritorem cum hoc copulam inicit atque adeo a mutua coactione prohibetur. Acre insuper, sicubi salinæ est indolis, amicum aquæ, hanc trahit ægriusque di-

mittit. Nascitur dissolutio hæc ex acri multum variante, vel inquilino, abundante, magis evoluto corrupto; vel alieno cibi, potus, aeris, medicamenti, veneni, miasmatis, contagii, ingestio vel foris admoto, noto vel ignoto: qua de differentiæ suo deinceps loco dicetur. Tum quoque de effectibus inde oriundis constabit, ut qui pro acrimonia diversitate multum discrepant. In genere tenuis humor, valde meabilis, acri suo simul irritans, ruidens, facili e vasculis elapsu hæmorrhagias, diarrhœas, ptyalismum, urinas & sudores colliquantes ecchymoses, maculas, exanthemata, pustulas, pluresque alias circulationis, nutritionis, secretionum & excretionum turbas inducit.

Acritates morbosæ humorum.

289. Quodsi porro humores spectentur, uti in homine sano insunt, facile liquet, non sola fluiditate suis aptari muniis; sed requiri alias insupplentes, easque vel communes omnibus, vel singulis propria, quibus & ab aliis liquoribus non humanis & inter sese discrepent.

290. Communium princeps est blandities, quam paucissimis exceptis, omnes nostri humores sani præ se feruntur. Huic igitur oppositum vitium acrimoniae, cum frequentissimum sit, & multiplex, multisque modis damnosum, singularem meretur attentionem.

291. Acre in genere ratione corporis humani dicitur, quidquid pungendo, secando, rodendo, solidorum cohæsiõnem solvere, partibus vi sentientibus præditis dolorem inferre, & vi vitali (170.) armatas ad contractionem stimulare valet. Aliud Mechanicum est; aliud Chemicum, hujusque obscuri vis agendi ex manifestiore illius utcunque intelligitur.

292. Acris Mechanici vis solvens, dolorifica, stimulans, ponit corporeæ massæ 1. figuram angulosam acutam, qua penetrabilis sit & omnem sui motus vim in pauca modo puncta corporis, quod ferit, imprimat; 2. duritiei gradum, comparate ad corpus ferendum, majorem; 3. motum, quo in se se mutuo incurrant.

293. Chemicæ acritudinis; quanquam subtilissima fabrica aciem sensuum effugit; ob effectuum tamen similitudinem par ratio esse videtur. Rigiditatis, acuminis, motus, ideæ & hic concurrunt, sed sano sensu, nec subtilius, quam verius, adhibendæ. Actioni hujus acris favet fluor: ut adeo rigiditas nequaquam in universa massa, sed in minimis ejusdem particulis duntaxat ponenda sit. Nec & harumce figura exacte determinari potest, quæ forte in alio atque alio acris genere diversissima est, nec profecto tam absolute angulosa requiritur, quin & alia concipi queat. Motum denique hæc acria non tam aliunde præstolantur, quam insita sua vi excitant, vi tamen vitali (170.) simul adjuta.

294. Quocirca patet posterioris tantum acrimoniæ (293.) rationem hoc loco haberi; ut quæ sola humores ita inficere possit, ut partem eorum constituat.

295. Hujus vero multiplex origo clarius innotescet, si, quibus ad eam avertendam Natura utitur, adminicula prius intelligantur.

296. Primum quidem, quos homini cibos potusque in alimentum destinavit Natura, blandi sunt, mites, nec eminenti quodam acrimoniæ gradu polent. Doceant fructus, cerealia, legumina, carnes, pisces; aqua &c. Luxus demum acria, aromatica, spirituosæ, salina, amara, rodentia, &c. in culinas ac cellas convexit, gulæ irritamenta malis innumeris famosa.

297. Corpus præterea, qua ostiis porisque pateo introitum alienis concedit, janitore sensu custoditur qui ab appulso acri irritatus motus ciet, quorum efficacia constrictis viis hostilis materies excludatur aut aliquo usque admissa rejiciatur, saltem diluat ac obtusa utcunque mitescat.

298. Quum tamen & personata acritas subde irreat, quæ posita intus larva sese explicet; blanda quoque tum vi actionum vitalium, tum errore multiplici, intra corpus degenerare queant imo materie salina, cui acre potissimum debetur etiam secundum naturam (136.) undique perfusimus; huic quoque inevitabili periculo remedium præsto est sollicita blandi & acris permixtio, hujusque paucioris per abundantem illius copiam facta vel suffocatio. Etenim, si quatuor spectes principia (272, 276.), nusquam in humoribus micula datur salis quam non & terra obtundat, & phlogiston meliat, & plurima diluat aqua. Lenis insuper mucositas (278.) per omnia se diffundens, acri mitificandis oblinendis solidis, aptissimus. Nec dispar est pinguedinis humoribus remixtæ utilitas. Idcirco etiam ad ingerendos cibos potusque fame ac siti compellimur. Crudum vero, quod in his est, iridem non nisi per subtilissima oscula, hinc minima sensu quantitate, in interiora corporis admittitur, ut primo mox humore inquilino obrutum, tectam, quæ forte pollet, acritatem exferere nequeat. Motus quoque perpetuus, moderato calore adjutus, mixtionem æquabilem curat conservatque, nec acre si blando seorsum esse finit.

299. His vero omnibus nondum satis tutum corpus sua etiam obtinuit emunctoria, per quæ, quæ ingressum domari nequit, aut quoquo modo inhiberi subnascitur, acre mature, priusquam noceat, eliminari possit.

300. An & Naturæ humanæ facultas inest, mol-
 culas acres, detritis aut intropressis angulis, in
 hæculas tornando blanditiem creandi? Non sa-
 s constat speciosam ideam æqualiter in fluidam so-
 damque acrimoniam quadrare. Credibilis profe-
 o, mixtione Chemica (298.) magis, quam Me-
 canica rotundatione, id opus perfici.

301. Ex his itaque perspicitur, primum morbo-
 acris fontem situm esse in multiplici commercio,
 od homini vivo cum rebus externis intercedit (6.),
 er, cibus, potus, medicamenta, venena, miasma-
 t, contagia, multivarium acre sic in humores a-
 ris, per diversa vias modosque, invehunt; maxi-
 e, si blando sub vehiculo clam irrepit, aut va-
 a corruptione, mixtione, secessione, intus evolvi-
 ar, aut, qua intrat, torpidior est vis vitalis (297.),
 npetuve majore superatur.

302. Nascitur & acre, cum sanum corpus neces-
 aria alimonia (298.) non reficitur, eoque citius,
 uo vigor vitalis major: neque enim dissipat mo-
 o blandiora, sed & materiem salinam evolvit acuit-
 ue; ut ideo pabulo demulcente egeat.

303. Huc porro referatur humorum circuitus na-
 uræ modum excedens, cui immoderatio calor se-
 omitem jungit. Neuter diu tolerabilis, quin aqua
 volet, & mite oleum cum sale arescat.

304. Stagnatio itidem nascentem ex æquabili mix-
 one blanditiem (298.) tollit. Inde promptuaria
 crimoniam in partibus singularibus oriuntur, quæ
 oxas quaquaversum diffundunt.

305. Nihil tamen acrimoniam ingenerandam magis
 vet, quam anomalia illorum motuum, quibus co-
 ones, secretiones ac excretiones perficiuntur. Cru-
 itas hinc, multiformis per spontaneam corruptio-
 em degeneratio, incongrua separandorum permi-
 io, aut miscendorum separatio, retentio materiam

excre-

excrementitiæ majorque exasperatio, utilium excretio aut ob confusas sordes depravatio, & quæ his profluunt, innumera humorum vitia.

306. His fontibus ortum acre, motu ac calore tali incitatum, pruritus infert, dolores, spasmos convulsiones, irritatis solidis motus humorum irregulares, constrictis canalibus impermeabilitatem, emfis ecchymoses, evacuationes nimias, pustulas, ulcera, cariem, atrophiam, multasque alias functionum perturbationes. Hæc quidem omni humorum acrimoniæ communia sunt. Habet autem & utriusque, ut natura discrepat ab aliis, suam singularem privam insuper efficaciam. Quin & origo singulorum non eadem est. Unde, præmissis generalibus, singularem deinceps pertractari merentur.

307. Acor primis maxime viis infestus, tempore & sanguinem humoresque inde deductos subiens nascitur ex usu diuturno acidorum aut acescentium quæ viribus corporis non subiguntur; aut quia esse indomabilia sunt naturæ humanæ, aut ob virtutis coëtricis impotentiam. Debilitas igitur (157) solidorum universalis, aut privata viscerum primæ digestionis: irritabilitas (190.) regulares horum motus turbans; inertia defectusve succorum præparatorum; circulationis & caloris naturalis languor neglectus motus animalis, eo disponunt: ut pateat cui maxime ætati, sexui, vitæ generi, hoc ac frequentius eveniat.

308. Qui hoc vitio laborant, his, præter memorata (360.), acido aquam trahente, retinente, phlogiston supprime, terram solvente, pallet, friget corpus, laxantur solida, flexile (160. 3 fragile 161. 4.) in ossibus nascitur, vigor circulationis, virtutisque vitalis, minuitur: unde crasis humorum vitiata, ineptitudo ad æquabilem circuitum assimilationem, nutritionem, aliaque mala innumera

309. Acerbi hinc perspicitur natura, materies, nocendi vis. Nascitur enim ex acido in multam rram defixo, jungitque acrimoniæ spissitudinem, ea humorum coagula, obstructions refractariæ, humorum constrictiones, &c. creantur (284. 285.).

310. Acre alcalescens, volatile, purum, in humores inducitur ab usu vegetabilium acrium, quæ hoc le scatent; tum & eorum, quæ nativo sani corporis sali admista alcali volatile ex eo evolvunt: hujusmodi sunt sales lixivi, sapo, &c. Aromata quoque calidiora, multum quotidie ingesta, dum perpetuo stimulo exagitant, ignea vi sales nostros in acrimoniæ genus acuunt, Forte & venena quædam huc referenda, Actioni eorum favet calor inferior.

311. Proprium huic acri est humores, dissoluto assamento, nimis attenuare; ut incitato simul motu, irritatis solidis, erosus canalibus, vix coercendi sic illac effluant: unde quæ porro consequantur mala, pronum est eruere (288.).

312. Putredo, affinis quidem priori vitio (310.), equaquam tamen confundenda, compositum notat acrimoniæ genus, quo affecti humores simul & salinam habent volatilem alcalinum, & oleum huic perdistum acre, foetidum. Utriusque materiæ corruptio demum putredinem constituit, & maxime quidem posterior, quam simplex alcali volatile etiam intervertere potest.

313. Ex diversis ideo causis etiam nascens pro adamento habet spontaneam corporis nostri in hoc vitium proclivitatem (149.), in qua tum fovenda, tum ab excessu prohibenda, mirabilem perpetuo sortiam Natura ostendit. Materiem itaque huic corruptioni præbent ipsi humores sani; victus deinde animalis, sponte aut vi præparationis in putredinem transitor: aquarum, aeris, putror corpore susceptus,
nidu-

nidulantes in primis viis vermes; fomites ulceros cariosi, canctosi, gangrænosî, &c. tabo in humor effuso inficientes. Excitant autem & accelerant motum septicum calor ingens, calor subito succedens frigori glaciali, agitatio nimia, stagnatio, aer renovatus, cibi potusque vigente vita defectus, impressa excrementorum ejectio, medicamenta, venena, miasmata, contagia, quæ, etsi per se nequam putrent, vi tamen fermentali aut stimulative, admista humoribus, solidis vivis applicata, occulterius putredinem inducunt.

314. Nata hæc acrimonia, vitæ infestissima, mores dissolvit, ad nutriendum ineptos reddit, frigore eliquat, rancore inficit, solida irritat, erodit, tabefacit; hinc febres acutas, inflammationes, exanthemata, gangrænas, sphacelos, circulationis, secretionis, excretionis, omniumque functionum turbas creat, sæpe nec natura, nec arte superanda.

315. Salis cibarii abusus, maxime cum potione quæ parcior est, acrimoniam muriaticam per humores diffundit. Horum inde dissolutio, gravitas major, aquosæ mucosæque partis exasperatio, circulationis calorisque nativi augmentum, pruritus, ruæ, erosiones, putrida carniû tabitudo, aut major excessu, impactu in terram sale, durities inflexibilis.

316. Par fere ratio est acrimoniæ ammoniacali quæ salis nativi, aut huic adfinis, superpondio in nostris humoribus ponit, nascique potest; ceterum excretio salium legitima quoquo modo suppressa aut exsuperans alcalæscens vel acidi salis copia (303. 310. 312.) oppositi salis usu cicuratur.

317. Hæ quidem manifestiores sunt & frequentiores, quibus humorum massa inficitur, acritate. Multæ supersunt aliæ, quæ aut ad singulos tantum humores pertinent, suo deinceps loco exponenda aut commodius inter morborum causas recensentur.

Morbi humorum ex secessione particularum.

318. Si porro cogites, requiri, ut inter diversas materias, ex quibus humores constant (274. ad 280.), aliquis detur adhæſionis gradus, qui mutuam mixtionem tueatur, caveatque divortium; novum sese fert vitiorum cõmuniũ (289.) genus, quod nimis facilem ponit aliarũ ab aliis secessionem. Ex qua discrasia multorum morborum origo ac natura intelligitur.

319. Fac portionem aqueam cum crassamento (274.) rixius justo cohære; mutua secessione nascetur humus inspissatio, inertia, & reliqua mala, ante (285.) recensita. Tenuis contra pars, vasculis haud srite percenda, perspiratione, sudore, urinis, alvi excretionẽ, salivatione, præter modum auctis e corpore, non sine multiplici noxa, effluet (288.); aut in cavitates majores minoresve congesta, stagnans, varias hydropum species producet.

320. Prout autem crassamentum quoque diversimode a naturali sua crasi deflectit, vitiata aut proportione aut indole suatum partium (276.); ita ex secessione nascens concretio (319.) alia atque aliarit. Exsuperans mucus (278.) viscida, gummosa, miltacea, dabit spissamenta: abundans evolutumque chlogiston pingua, sebacea, resinosa, amurcosa: opiosior denique terra, ob parcius oleum macilentior, infixio propius sale acido sriptica, haud sat solubilis, cum de aquoso latice elabatur, calculos, tararos, osseas lapideasque partium indurationes generabit.

321. Difficile fuerit omnes explanare modos, quibus ista affectio in humores invehitur: credibile tamen magnam partem deberi erroribus in diætã diuultumque admissis, coctionum vitiis, vehementius aut diuturnis circulationis ac motuum vitalium turbis

80 MORBI HUMORUM SINGUL.
turbis, spasmis, excretionibus inordinatis, &c. Quæ
& retuleris forte hæreditatem.

Morbi Humorum Singularium.

322. PLURIMA sunt, quibus succi C. H. inter se
se discrepant, eaque præcipua; quum suis quemque
muniis aptum reddant. Quocirca & multivarii,
hoc genere occurrunt a statu naturali deflexus, tam
ob frequentiam, quam ob perpetuum fere cum
aliis universalibus nexum, apprime notandi; ut illi
ordine pertractari mereantur.

Chyli vitia.

323. CHYLUS primarum viarum pro materie habet
succum ex cibo potuque ingestis prolectum,
quoribus inquilinis, qui in hanc officinam conflunt
permistum, aere, calore, virtute organorum primæ
digestionis mutatum. Naturam ergo eorum, quibus
constat, & virium, quibus mutatur, gradu
sequitur, duplicique hoc ex fonte vitiosas non minus,
quam laudabiles, trahit qualitates.

324. Quum vero nutritioni destinatus per univ-
ersum corpus distribui debeat, vitiatum non primis tantum
viis nocet, sed labem quoque suam in omnes
humores diffundit; ut merito plerarumque cacochyl-
miarum origo inde reperatur.

325. Acrimonia acida, suis ex causis nata (307.)
in chylo frequens, ventriculo ac intestinis irritata
producit ructus acidos, cardialgiam, voracitatem
flatus, tormina, spasmos, pyrosin: bilem præcipue
enervat, virore inficit & acore, qui hinc ad fœcæ
etiam alvinas deducitur; acri denique in systema
circulationis delato oriuntur mala (308.) enumerata.

326. Chylus austerus generatur ex ingestis similibus,
immaturis, acerbis, vinis austeris, abusu astringentium,
adstringentium; maxime sicubi copiose
fo

o liquore non diluuntur, inque debili corpore nec i saponacea bilis, nec valido motu animali, teuantur. Producit dolores in primis viis stringentes, algentes, anxietatem: introitum in lactea si-
met impedit, hinc restagnans, cum fece mistus mmeabili, suo privat nutrimento corpus, aut in-
ro admissus glandulas mesenterii obstruit, vitioque n reliquos etiam humores diducto noxas (285. 310.)
nfert.

327. Putridi, nidorosi, in hoc succo multiplex rigo (312. 313.). Id semel susceptum ubi menstrua primæ digestionis, præsertim bilem, infecit, tubi-
ue alimentaris parietes sua mephiti imbuit, vi sep-
ica dein in ingesta grassatur, lateque per cor-
us se spargit. Inde ructus nidorosi, sordes oris,
nguæ, faucium, putridæ, sitis, prostratus appeti-
us, nausea, vomitus, anxietas, calor molestus, diar-
hœa putrida, aphthæ, raptoque in interiora putro-
e mala supra (314.) memorata.

328. Acre oleosum, rancidum, ambustum, inna-
citur chylo ex ingestis pinguibus, rancidis, tostis,
rixis, per menstrua primæ digestionis non sat suba-
tis calore nimio interno adustis. Facit autem car-
ialgiam urentem, ructus ac vomitiones materiæ
maræ, pinguis, rancidæ, acris, igneæ, horrorem
iborum, sitim summam, siccitatem, calorem an-
ium, feces alvi pingues, fervidas, fœtentes, uri-
am flammeam, acrem, calidam, spumofam, fe-
res ardentes, erysipelas, inflammationes acres, vix
esolvendas, hisque longe pejora symptomata, si-
ubi & pinguedinem corporis simili tandem vitio
nbuerit.

329. Chylum nimis glutinosum creant farinacea
ruda, pultacea, frigida, tenacia, gelatinosa, pin-
ua, diu multumque ingesta, defectu aut inertia li-
uorum digerentium, imminutis viribus coctricibus,

languore circulationis, omisso motu animali, nō rite subacta (283. 284.). Ex quo vitio prostratus appetitus, repletionis sensus, nausea, vomitus gluminis; salivæ, bilis, ceterorumque hujus officinæ mestrurorum inviscatio, ventriculi ac intestinorum lassitas, inertia, secretio & absorptio chyli impedita, alvus tarda & sine dolore tumens; acida, putrida, rancida ex restagnatione corruptio, mesenterii obstructio, mucii in omnibus humoribus abundantia (283.), & qui hinc profluunt, effectus (285.) menscuntur.

330. Chylus porro in sanguinem delatus, uberum muliebrium fabrica in lac mutabilis, huic ideo milis, triplici quoque constare videtur materie, sero, cremore, caseo, æquabiliter inter se mistis, proportionatis, cohærentibus. In sero aqua, in cremore phlogiston, in caseo salino-terreum dominatur. Singulis suus est ad nutritionem usus. Credibile igitur posse & proportionis vitia in his nasci, quæ requisitas chyli dotes pervertant, & cohæsionis mutuum gradum augeri nimis minuire, ut tardius aut citius, quam par est, a se mutuo secedant. Apparentur huc supra exposita (274. ad 280. 282. & sequens 318. ad 321.).

331. An pingue in chylo abundans, laxiusve cum ceteris hujus particulis cohærens, causa nimis obfinitatis? Pinguedinem certe corpori ex oleo chyli venire in mollem cellulosam deposito, multa docent. Cremorem quoque simplice potius mixtione, quam vera solutione, cum lacte cohærere, spontanea ejus per moram secessio indicat. Alimenta igitur pingua large ingesta si chylum copiosa obruunt ac prepe, quam nec vis humorum, bilis maxime, sapinacea, nec vegetu circuitus, auctiorve calor & motus animalis, rite subigant, eadem facile secedent, farciri corpus necesse est.

Sanguinis affectiones.

332. SANGUINI par alius liquor extra corpus animale, aut natura, aut arte, productus non invenitur. Est ergo solius vitæ animalis effectus eo singularior, quod exsanguia etiam alimenta pro matre habeat.

333. Constat quidem, ut ceteri nostri humores, arte tenui & crassa (274.), similiaque etiam principia examine Chémico prodit (275. 276.); quin & communis eorum veluti mater est: at multum tamen discrepat a singulis. Unde operæ pretium fuerit, quæ sibi priva habet, prout absque violento perimentorum apparatu se manifestant, prius proponere; ut discrasia ejus deinceps clarius intelligatur.

334. Sanguis, ex sani hominis vase sincerus fluens, lens, pelvi exceptus, crassiusculum refert liquorem, homogenei ruboris, opacum, ad tactum pinguem, glutinosum.

335. Halitus tum sponte assurgit foetidulo odore recipiendus, qui campana frigida exceptus, densus, in laticem abit excolorem, non nisi odore aqua pura distinguendum. Hæc pars sanguinis latilior, mole pauca, est, quam sui generis spiritum dixeris.

336. Frigescens interea, qui restagnat, sanguis, a aeri contiguus est, totus in spissamentum coit tremulum, æqualiter rubrum, sevo simile igne coactum, quod frigore iterum consistit: ut pateat potu ac calore vivi corporis fluorem ejus æquabiliter conservari.

337. Dein ex superficie ac ambitu coaguli undequaque tenuis exsudat humor, qui paulatim adutis guttis auctior seorsim circum placentam rubeam diffluit, hancque pro rata jam contractiorem.

a contactu pelvis undique semotam, in modum sulæ, natate facit. Hic alter secessus in serum & crassamentum, materias diversissimas.

338. Serum sponte fluens, quantavis aquæ coactum facile, æquabiliter, diluendum, diaphanum, subvescens, saporis leviter falsi, mucosa materie (27) valde diluta viscidulum, igne 150 graduum thermometri Fahrenheitiani, instar albuminis ovi, cito absque multa dissipatione, concrescit in massam bidam, scissilem, quæ porro calore modico fortius duas partes secedit; alteram volatilem, fluidam excolorem, aquæ simillimam, copiosissimam; alteram fixam, solidam, corneam, cum tenacitate fragilem, ex cinereo subflavam, nunquam ex sincero sero rubram aut rubroatram, mole exiguam, aquæ insolubilem. Hæc tertia separatio, quæ aquam gluten sale imbutum, naturamque albuminis, hoc sero prodit.

339. Crassamentum rubrum, etsi homogeneum videtur, facili tamen opera in diversa abit. Quod si enim super linteum expansum adfusa iterum iterumque aqua non calente abluitur, rubor tandem cinis per aquam se diffundit, cumque hac per porum lintei transit, relicta immeabili massa, ruboris parte, fibrosa, membranacea. Hæc quarta secessus in partem rubram & fibrosam.

340. Fibra sanguinis, iterata ablutione albescentem ex filamentis velut in membranas contexta, aquæ non solubilis, sero igne coacto (338.) haud aquæ similem refert materiem. Hæc crassamenti basis portione rubra longe diversa: diversa etiam a sero; quum sponte solidescat sanguine frigente, coagulante, ab sero semet segreget, rubrisque partibus amicior has trahat sibi que adunet. An igitur est etiam in sanguine vitali? An nascitur demum in effuso? Inest certe materies fibræ, sed coire non pedita

dita, dum motu vitali calet sanguis. Nec abesse constat, quia microscopio non detegitur.

341. Rubra pars, per aquam diffusa (339.), per etiam aqua in infinitum fere diluta, dilutius quidem rubet, nunquam tamen flavescit: uti nec recens sanguinis guttula, millecuplo aquæ tepidæ permixta, in flavedinem diducitur, sed rubella manet. Non ergo rubor ejus flavedini addensata tribuendus? Non incredibile.

342. Eadem, aquæ intermixta, cum hac per portulacæ linteæ trajecta (339.), quamprimum igne acta colligit, secessum molitur, inque floccos pallide ruentes coacta, colo separata, aquam rubore carentem reddit. Quippe serum ex parte, una cum rubra sanguinis portione, vi aquæ, ablutum, calore albidos floccos coagulatum, dum deserit aquam, serum trahit inviscatam simul rubedinem, alboque rubro permixtis pulviculam pallidiorem nasci oportet. Non igitur recte dixeris, rubrum aqua verum ablutum fuisse. Imo fugit aquam, nec, nisi intermixtu feri, per eam diffusum manet, hoc vi coacti secedente & ipsum secedit.

343. Puls rubella (342.), leni calore siccata, massam dat atrorubram, friabilem, igne majore liquecentem, ardentem, quæ Chemico apparatu explosiva magnam vim olei, ac tantillum terræ ferrugineæ, promit. Naturam igitur resinæ habet.

344. Unde liquet, dari in sanguine, præter spiritum (335.), triplicem materiem contrectabilem, spiritum, rubrum & fibram. In sero aqua prævalet; in rubro phlogiston; in fibra terra. Priori fluidi debetur; alteri rubor; posteriori crassities. Adeo inter sese discrepant, ut motu vitali quidem inuicibiliter permixta conseruentur, intime tamen non hærescere ac Chemice soluta esse dici non possit.

345. Nonne igitur magna est sanguinis cum lacte

similitudo? Major certe, quam cum alio quovis
 stro humore. Compara cum sero lactis serum si-
 guinis, cum cremore rubrum, cum caseo fibrat.
 Multa invenies utrinque communia, sive materi-
 spectes, sive cohæsiorem & secessum (330. 331.)
 Ut forte non inepte lac sanguinem album, sang-
 nem lac rubrum appellaveris. Disparitatem, et
 lac inter & sanguinem obtinet, utcunque explicet
 vires circulationis, pressionis in canalibus, calor
 aeris, conjunctæ, quibus sal acescens in alcalesc-
 tem, fermentabile in putrescibile, mutatur, phlo-
 ston magis evolvitur, terra densatur.

346. Rubra hinc materies, quæ in sanguine præ-
 cipua habetur, non est nisi oleum ejus nativum
 tenuissime divisum, intertritum reliquis particulis
 nec tamen vi saponacea ita solutum, ut non cum
 aqueo liquore divortium faciat, quamprimum
 mittens calor & motus miscere desierunt.

347. Ita tandem constat, quid de natura & co-
 globulorum, quos microscopium in massa sanguinis
 detegit, sentiendum sit. Rubræ hi portiones pro-
 non sane sunt, nisi oleum, quod cum aquoso li-
 ce permixtum subactumque, pro mutuo inter
 materias diffidio sese in spherulas colligit, in-
 fluente inimica aqua separatas &, ne confluere queant
 impeditas. Inde in lacte etiam visuntur, & quic-
 cunque oleo cum aqua agitato produci facile possunt
 sunt: nec torno Mechanico opus est, ut rotundentur.
 Hinc & attentus videas molles esse, compressi-
 files, figuram, cum in vasculis premuntur, mutatam
 cum a pressione liberantur, in globularem resilire.

348. Nec obstat, quæ pradicatur, æqualis finis
 lorum globulorum moles eademque diameter. In-
 mitatæ circulationis vires in infinitum usque dissi-
 pere nequeunt particulas olei certa vi inter se
 hærentes. Dabitur ergo meta, ultra quam progredi
 di

nefas. Cur autem rei, quæ ipsa parum firmo
lo nititur, rationem anxie quæramus?

349. Divisibiles porro esse in minores globulos,
osque separatos dilutius rubere, vix dubium est.
t senarium esse numerum globulorum minorum,
c quibus componuntur, in quos secedunt, incer-
m. Nihil aut minus credibile, quam ista secessio-
e rubrum in serum mutari, hujusve senos globu-
s inter se compactos globulum rubrum efficere.
epugnant experimenta (338. 341.) & diversissima
triusque materiæ natura (343. ad 347.)

350. Nec licet ex pondere specifico materiæ ru-
ræ maiore, quam feri, aliquid pro hoc asserto
(349.) concludere. Precario enim illud assumitur;
um pars crassamenti rubra nunquam sincera ob-
neri queat (342.).

351. Integrum ergo fuerit Physiologis, pro lubi-
t, id genus speculationibus indulgere: at Patholo-
s nihil inde bonæ frugis.

352. Ex data sanguinis analysi intelligere est,
uibusnam vitiis obnoxius esse possit, sive partes
us singulæ seorsim spectentur, sive ut una junctæ
niversam massam constituunt.

353. Verosimile est dari certam aliquam trium
anguinis partium (344.) proportionem mutuam,
æ sanitati perfectæ maxime conveniat. Nec cre-
endum tamen adeo hanc esse necessariam, ut qui-
unque ab ea recessus impune ferri requeant. Quo-
diana potius vel in sanissimis quoque videtur in-
oxie fieri posse mutatio. Quin & temperamento-
m, sexuum, ætatum, &c. diversitas non eandem
t omni homine ponit aut postulat. Vitium itaque
emum fuerit, si major est recessus idemque a sin-
ulari sui hominis constitutione multum alienus.

354. Enormis feri abundantia aquam in sanguine
aget: unde aquosa tenuitas (287.), morbique ex
olluvie serosa oriundi.

355. Exsuperans fibra densitatem inducere debet tenacitatem, immeabilitatem, lentum circuitum obstructions &c. Vid. (284. 285.).

356. Rubræ portionis excessus, cum phlogistis in sanguine abundans notet, quavis occasione nova caloris augmenta, immodicas expansiones, inflammationes &c. creat.

357. Hi excessus tam moderati, ut sanitatis mentia non turbent, utcunque explicant diversam sanguinis crasin, quæ in diversis temperamentis currit. Prior enim (354.) Phlegmatico, alter (355.) Melancholico, tertius (357.) Cholericus proprius est Sanguineo nullus.

358. Majoris momenti vitia sunt, quæ ad singularem sanguinis partium qualitates pertinent: quæ quam negari nequit, plura fortes nos latere; quæ Physiologia humorum multis etiamnum defectibus laboret.

359. In sero quidem excedere aqua potest, ut si cito minus tardiusque igne concreseat (338.): quod vitium simile prioribus (287. 354.) iisdem quocumque causis nascitur, eosdemque hinc effectus producit.

360. Est & ubi mucis intertis copia in eodem coarctat: quo fit, ut reliqui humores inde secreti inveniuntur tenacitate ante exposita (283.)

361. Vim concrescendi quoque augeri in hoc vitio frequens est, & eo quidem gradu, ut stagnans ac frigescentis, cito, more fibræ (340.), coeat, quæ hanc veluti mutatus dici possit. Hæc diathesis inflammatoria, quam paulo post inter morbos fibræ sanguinis exponemus.

362. Salinæ materiæ sive propriæ, sive alienæ superponitur serum præcipue inficitur: [pollet enim] & amica salibus aqua, & inviscante mucositate, cumque iis, quæ a foris in massam humorum subvehuntur, proximum alit commercium. Pleraque icterici acrimonia

eria hic sedem figunt, hocque quasi vehiculo per corporis partes sese diffundunt (307 ad 317.).

363. Purpura sanguinis (341.) iusto pallidior, noturæ carniū similis, ex defectu nascitur materiæ subræ, compactione hujus minore, phlogisto non sicut exaltato, per mucum, acidum, aliave peregrina immixta suppresso. Unde comitari solet vitia (283. 287. 307.), easdemque causas agnoscit, nec disparēs effectus producit. Quandoque & corruptio- ni debetur.

364. Rubor floridior inducitur motu, attritu, at- tenuatione, permixtione cum fero, nimis. Hinc circulationem auctam, calorem intensiorem, salinæ materiæ (310. 315. 316.) abundantiam, sequitur. Est autem fere dissolutior hic sanguis, frigore tar- dius aut vix concreescens, phlogisto nimis evoluto fa- cile exardescens, ad elapsum e vasculis, errores lo- ci, phlogoses, proclivis.

365. Nigrescens color oritur, si terra exsuperat, aut infixo acido stiptica est, aut ubi crasin sangui- nis corrumpunt aliena intermixta ex vitiatō chylo, retentis excrementis, miasmate, contagio, veneno, tabo putrido, rancido, ulceroso, gangrænoso, can- croso, &c. intromissis. Varium hinc acre comes est, & major alias spissitudo, alias dissolutio: quæ di- versitas proinde & multiplex malorum genus post se trahit.

366. Fibra sanguinis (340.) nisu ad concreescen- dum minore peccat, quo fit, ut tardius aut vix a fero secedat, nullamque aut laxiorem iusto formet insulam quæ nec rubros globulos rite coactos sibi- que adunatos habeat. Fibrosæ materiæ paucitas, compactio minor, aquosa aut mucosa inundatio (283. 287.), attenuatio nimia per motum, calorem, sales solventes, aliosve stimulos aut fermenta (365.) corrumpentia, consumptio ob defectum necessariæ per ali-

alimenta reparationis, &c. id vitium producant. Sanguis hinc dissolutior noxas infert (287. 288.).

367. Contrarium fibræ vitium, nimia cohærentia aut ponit simpliciter auctam hujus ad serum proportionem (355.), tota hinc massa sanguinis quandoque in grumum coeunte: aut vim concrecentem intensiorem, qua & celerior fit per quietem ac firmus concretio, eademque longe tenacior; ita ut crassum densum, non rubrum, sed albidum, flavescens quandoque virescens, livescens, varia crassitie, toto innascatur summitati insulæ, hæcque etiam longe compachior, ora ob corii contractionem retortæ sæpe in scutellam excavetur, circumfluente fero copiosiore. Hæc crusta phlogistica, diathesis inflammatoria, corium pleuriticum audit. Quum vero fibræ ablutæ (340.), & fero igne concreto (338.) simillima sit materies, credibile est nasci, cum fibra in systemate circulationis nimium densatur, si rique portio major totusve latex, continuata densatione, in fibram convertitur sponte, statim concretam (361.): ut adeo ad eam constituendam nec pinguedine, nec mucositate arteriarum, succis multum divesis, opus esse videatur, nec sola etiam aquæ dissipatio semper sufficere. Docet certe observatio, iisdem potentiis, quæ sanam sanguini fibræ ingenerant, quoquo modo intensioribus id vitium induci. Auctior hinc circulatio, motus febiles, astus, vasorum angustia, compressio, exercitia corporis nimia, terreorum, adstringentium, calefacientium, spirituosorum, abusus quotidianæ hujus densitatis causæ fiunt. Mala autem, quæ inde oriuntur, plurima ex dictis (285. 355.) patent; si addideris, refractarium hoc gluten, aquosis insolubile, comite plerumque febre circumactum, calor etiam magis compingi, aut non nisi corruptum denique resolvi (366.), hinc Naturæ viribus plane indomabile reddi.

368. His vero (353. ad 368.) rite intellectis, haud difficile est rationem invenire reliquarum affectionum, quibus massæ circulantis qualitates pervertuntur, quousve revera obtinent ac fructuose indagari possunt; densitatis puta, gravitatis, elasticitatis, diffusibilitatis, &c. ultra modum auctæ aut imminuæ. Et multæ forsan aliæ hic dantur aberrationes, quas tamen cum conjectura modo assequamur, non est, cur nos morentur.

Succorum Secretorum Vitia.

369. Ex uno sanguine per universum corpus distributo multos in diversis partibus succos artificio admirabili secedere, singulosque, ut natura & inter sese & a sanguine differunt, ita diversis quoque economiæ humanæ usibus destinatos esse, Physiologia demonstrat; etiamsi modum, quo sua cuique partis peculiaris constituatur, haud plene assequitur.

370. Igitur & communia quidem ex communi fonte, unde dimanant, vitia trahent, quæ tamen modo discrepante cujusvis indole aliquid singulare habent, aliæque & alia mala inferant: & privata quoque jam secretis evenire poterunt, quæ non admodum in aliis occurrant. Merentur adeo speciem expendi.

371. Humores aqueo-salini, quo lympham igne non concrecentem, atque hinc secreta menstrua primæ digestionis, tum excrementa aquosa, &c. referunt, præter tenuitatem (287.), spissitudinem mucosam (283.), & varias acritates (307. ad 317.), hoc singulare præ ceteris habent, ut nimis facile terreas oleculas, interventu salis per aquam solutas, sedere sinant, hisque data opportunitate adunatis oleculosa concrementa, multimodis nociva, deponunt (320.).

372. His similis quidem, sed plure oleo in verum sapo-

saponem redacta Bilis, eidem vitio (371.) obnoxia est. Sed & inertiam patitur amurcosam, mucosam aqueam, magno actionum naturalium detrimento. Præsertim vero alienis salibus imbuta, aut stagnatione, æstu, motu vehemente aut inordinato, corrupta, diversas contrahit acrimoniæ species gradusque, & his consentaneas colorum mutationes, flavedine nativa in vitellinum, porraceum, æruginosum, isatoden, atrum denique colorem abeunte. Unde totidem vitiatæ Bilis species, una cum suis effectibus a Veteribus sedulo notatæ, enascuntur.

373. Succus mucosus (278.), ingente copia, nec minore commodo, per partes corporis diffusus, præter communia consistentiæ vitia (282. 286.), & naturali suo lentore, & stagnatione, acrimoniis maxime patet, quæ ejus glutine inviscatæ difficillime extergentur. Unde, quas Veteres memorant, puita salsa acida, vitrea præ aluminosa acerbitatibus dira tormina cum sensu frigoris in transitu per intestina inferens, quin & gypsea plure terra onusta (320.), intelliguntur. Nec infrequens est, virus contagiosum in mucro nidulari, taboque sic multiplicato solidis infestum, late serpere.

374. De succis pinguibus idem dicendum; ut quæ natura quoque lenti, inque laxa cellulosæ tela res stagnantes, nec aquoso humore solubiles, quæ semel suscepere, heterogenea, acria, virulenta, tenaciter sibi illigant, menstruorum & circulationis viribus subducunt, fovent, & suppeditato velut pabulo augent ægerrime extricanda.

375. Propria pinguedini corruptio, rancor, hi maxime notabilis: quum semel susceptus vix emendari queat, ac virtute quasi fermentali sese propagans, pessima acrimonia, quæcunque tangit, rodenrensque, vel ipsis etiam ossibus cariem inferat. Ingesta (328.), humorum putredo (312.), intensio
cir.

culatio & calor, stagnatio, contagia & venena ptica, hoc malum inducunt.

376. Nascuntur in pingui quoque consistentiæ vita. Etenim secundum naturam non mero oleo, sed aliqua etiam parte mucii (373.) constat. Hujusmodi si proportio suis ex causis (283.) ultra modum augetur, liquidior justo adeps cellulofam tunc inerte, non elastico, distendit, eademque aquæ magis amica hanc ex humoribus præterfluentibus attrahit, retinet, sic leucophlegmatiam, hydroëdem *ανασαρχα*, œdema, &c. producit. Abit & contra in sebum æquo durius, cum exsuperante terra, acve acore austero stiptica (284. 310. 326.), induritur. Unde panniculi adiposi indurationes, steatomata, tubercula, mole, forma, duritie, degeneratione, multum diversa.

377. Ex his utcunque intelligi possunt morbosæ affectiones succorum, qui ex mucii ac pinguedinis conflusione nati similitudinem gummi-resinæ vegetalis præ se ferunt. Reducuntur quippe ad spissum, viscosum, acre denique varium.

378. Inter succos nutritioni destinatos Lac sua quoque peculiaria vitia habet, quæ cum Chylo possimum debeantur, ex dictis (323. ad 331.) sponte patent.

379. Gelatina firmas partes nutriens, ex crasso sero (338.) & fibra sanguinis (340.) nascens, si abundante aqua nimis diluitur (287.), aut obicitur inertis mucii copia (283. 329.), aut varia incitatur acrimonia. Unde replendo magis infirmat, siam roborat, aut rodendo etiam destruit. Salino-terreum hic abundans, secessione nimis facili (320.), crustationes partium atque indurationes calculosas, Teas, producit.

380. Liquor genitalis, sine moleculis animatis, virtute perquam singularis, an, præter commu-

nes affectiones, privam sibi contrahit acrimoniam qua salacitatem inducat? An intertiam, sterilitatem matrem? An suo modo degenerans monstra parit? In re obscura nihil pronunciandum, donec plenior lux ex Physiologia affulserit.

381. Eadem circumscriptio præterire etiam jubet quæcunque de vitiis fluidi vitalis (187.) proferris solent; quum conjecturis tantum nixa, nec solidam Pathologo scientiam pariant, nec certum in praxi usum præstent.

382. Et hæc quidem ex plurimis paucae sunt singularium humorum affectiones morbosæ, quas urcunque cognoscere datur. Credibile est innumeras se peresse nunquam plene detegendas; maxime si quis in singulo quovis homine, pro *ιδιοσυγκρασίας* diversitate, quilibet humor propria sibi, in simili humore alias hominis non adeo reperiunda, etiam in statu sano, habere possit, spectaveris, certus, non omnem corporum humanorum discrepantiam Medicam sola partium firmarum pro suis dotibus dissimilitudine absolvi, sed fluida quoque suam unam symbolam conferre. Quum tamen haud aliter nobis innotescant, nisi singularium quorundam effectuum apparitione, quorum veras causas in tanta possibili multitudine assignare non licet; tacere satius fuerit quam, quæ scientia comprehendendi nequeunt, conjecturis prosequi.

Morbi humorum relativi.

383. PRÆCIPUUM œconomiae humanæ fundamentum in mutua solidi fluidique actione, suis limitata legibus, positum esse Physiologia demonstrat. Datur ergo in sanitate harmonica quædam inter duæ agentia proportio, qua, ne alterum alteri enormiter prævaleat, caveatur. Docet etiam ipsa humorum multiplex diversitas & non promiscua singulorum

tributio, non quemvis cui vis aut parti, aut usui, propriatum esse. Itaque, tametsi crasis vitio cauant, peccare tamen & copia, & loco, & motu possunt, ut perturbatis inde solidorum muniis nctionum integritas lædatur (266.). Quum vero orborum, qui ex fonte oriuntur, idea necessariam solida relationem includat (268.), haud immerirelativi dicuntur.

Quantitas humorum vitiata.

384. PROPORTIO laudabilis fluidorum ad partes mas non tam exacte ad pondus determinata est, quivis excessus aut defectus morbum inferat. Laudo sanitatis, quæ ætates, sexus, temperamenta, mprehendit, his consentaneas quoque utriusque aterix proportionem, etsi multum discrepantes, inudit. Nec aliter suam poterat adversus perpetuas mbientium vicissitudines (6.) tueri constantiam fatas. Maximum igitur & minimum, quod hic imine fertur, difficulter discernas. Hoc minus, illo ajus, illatis noxis se prodit.

385. Quodsi universa humorum massa, qualitatis tio cæterum carens, comparate ad firmas partes, tra modum exsuperat, ut turgens oneri sit tur-rtque functiones, hæc πολυχυμία dici potest: uti ntra nimia imminutio ἐλιγοχυμία. Utriusque ideam t status infantix ac senii naturalis. Unde etiam ectus intelliguntur. Originem autem declarat alie- ta ingestorum & egestorum ratio.

386. Intemperies humida, potius ad cacochymias ferenda (287. 354. 359.), ponit aquosi laticis co-am fluida ac solida inundantem, hinc immodicam uæ in sero, hujusque ad crassamentum sanguinis, oportionem. Causæ adeo effectusque ejus ex lo- citatis facile intelliguntur. Quin & oppositi vi-, intemperiei siccx, idea hinc clarescit.

387. Notari præcipue hoc loco meretur Plethora, plenitudo, multitudo, quæ dicitur boni sanguinis ea abundantia, quam systema circulationis absque periculo sanitatis ferre nequeat. Dari id genus superpondii ut omni tempore docuit observatio ita ex rite intellecto humorum circuitu manifeste sequitur. Nec certe audiendi, qui rem tanti momenti ficulneis argumentis explodere vani aggrediuntur. Quum vero vitium proportionis sit, hæcque diversimode spectari queat, diversas quoque in species partiri licet.

388. Habetur hinc primo Plethora ad molem quæ & vera dicitur & absoluta, ponitque mole sanguinis reapse ita exuberantem, ut partibus continentibus præ nimia distensione incommodet. Hæc proprie *πολυαιμία*, veterum Plethora ad vasa. Cuius in temperamenra incidit mollioris habitus, hic sanguine undequaque perfusus intense rubet ac turgescit in strictioribus contra corporibus vasa majora magis distenduntur, venæque præ arteriis laxiores ultra modum tumescunt. Unde recentiorum Plethora ad habitum & ad vasa vel venas intelligitur. Ea inducit vigor sanitatis sub vitæ genere lautiore, otioso, securo, quo robusta viscera plus generant cellulari sanguinisque laudabilis, quam nutritio ac excitationes necessariæ sibi postulant.

389. Huic affinis altera Plethora ad spatium cenda, quia ex imminuta systematis circulatorii capacitate oritur, quantitate sanguinis haud pariter imminuta. Nimirum nec mole, nec volumine, æquatus sanguis modum tamen excedit, si, quo contineri debet, spatium contrahitur. Respectivam idem vocant, ut cujus origo tota debeat firmis partibus aut nimium constrictis (195. 209. 5.) in terrore, accessu febrili, frigore magno, subito, &c. aut his similibus rigiditate (164.), exsiccatione, coalitu (209. 6.)

non

cedentibus, imperviis; aut denique mutilatis.
 390. Est & Plenitudo ad volumen, apparens quod
 & spuria dicta, quæ aucto rarefacti sanguinis
 lumine molem veluti auctam mentitur; quanquam
 jus nulla est exsuperantia. Quum enim capacitas
 alium haud eodem gradu una dilatetur; expan-
 humor, quo ante modice repleti fuerant, ma-
 spatium affectando haud aliter, quam vera Ple-
 ora (388.), turgefacit. Ingens calor ab aere,
 o, balneo, cibus, potibus, medicamentis, vene-
 , febribus ardentibus, inflammatoriis, exercita-
 ne, animi pathemate, frictione; &c. in corpore
 ncitatus, magna & subita pressiois atmosphæræ
 minutio, motus intestini humorum ob aliena in-
 mista singulares, &c. huic vitio ansam dare so-
 t. Certius autem nascitur, sicubi & irritabilitas
 90.) accesserit, aut seminum dederit sanguinis
 crasia ad rarescendum pronior (356. 364.), aut
 uatæ pinguedinis, quam calor valde expandit,
 pia in massam circulantem recepta.

391. Constare hinc potest, quid de Plethora ad
 es, veteribus memorata, sentiendum? Male hanc
 otericorum nonnulli, ut fictam, explodunt; cum
 ipse, & multiplici quidem specie notabilis, oc-
 ar. Dicatur ergo ea sanguinis abundantia, cui
 endæ regundæque vires Naturæ non sufficiant,
 ic onere gravatæ opprimantur. Plenitudo quævis
 38. 389. 390.) ad summum progressa, nec matu-
 levata, etiam in robustis, sarcina demum fit vi-
 us major, quæ spontaneam lassitudinem, ad mo-
 torporem, sensumque gravitatis inducat. In de-
 bus (159.) exiguum quoque sanguinis superpon-
 m, valentiori facile tolerandum, superatis cana-
 m viribus incommodat, & congestione, opple-
 ne, eruptione, gravat (203. 204.). Naturis irri-
 bilibus (190.) levis humorum excessus pro stimu-

lo est, cujus dum sentiunt molestiam, in modum inordinatos ruunt, ut amoliantur, & semet ipsi productis in cassum viribus, fatigant. Consuetudo denique mittendi sanguinis, naturalis, artificialem uti reparandæ jacturæ studium indit, ita reparatio creat intolerantiam, cui moles, aliter haud grata, oneri est: An igitur Plethora ad vires datur?

392. Manifestum quoque est, posse plures Plethoræ species (388. 391.) una complicari, his insuper adjungi vitiatas humorum qualitates: Utrum nonnullorum Euchyma & Cacochema Plethoræ intelligitur. Commotam vero vocant, quæ turbinositas inferit, gravioresque minatur:

393. Inopia boni sanguinis, quæ merum defectum non item discrasiam, ponit, vix nisi subita, et brevi, evacuatione nascitur, nec durare diu potest, quin vitium qualitatis ex prostrato functionum vigore accedat. Hoc & illi jungitur, quam inchoatam creat. Tardiores humorum jacturæ, etiam prægraves, ne *κενερὰ γένηται* inducant, accommodata pariter contractione (209. 5.) Natura cavet. Morbo pariter exhaustis apposita nutritio cito succurrit; qui in cachymiam inclinant.

394. Obesitas hujus etiam loci est, nec tantum Plethora, quam sæpe comitatur aut sequitur confundenda. Notat enim sanæ pinguedinis, partem interfusæ, excessum, qui functionibus obstat. Varietas quidem proportionum multum diversas hujusmodi ei absque notabili impedimento fert: at sarcinam graviore, subito aucta, haud minus, quam toto sanguine, opprimitur. Iisdem vero causis nascitur, quibus Plethora (388.), huicque aut succedit aut substituitur, cum ex pleniori victu tum quotidie laudabilis chyli in vasa defertur: vegeta circulatione nec dissipari, nec in sanguine

inverti, nec nutritioni impendi omnis possit, hinc
 um cremorem per interstitia partium in laxam cel-
 losam deponat. Unde mollior corporis habitus,
 as infantilis & media, sexus sequior, eo incli-
 t. Materiem subministrat chylus blandus, multo
 undans pingui, eodemque facile secedente (331.).
 ucescit hinc, cur partes singulares sæpe præ aliis
 c multitudine graventur.

395. Defectus adipis, macies, vix eo gradu na-
 tur, ut morbosa dici possit, quin aliæ una sub-
 t affectiones, unde ut symptoma pendet, aut
 arum consortio demum nociva redditur. Acrimo-
 a certe ut sæpissime ipsa emaciat, ita comitem se-
 ile jungit, sive inopia chyli blandi, oleosi, sive
 modica evacuatio, aut quovis modo facta dissipa-
 , pinguedinem consumat.

396. Reliquorum succorum excedens deficiensve
 pia vel ad cacochymias (354. ad 368.) pertinet;
 l inter causas morborum aut symptomata aptio-
 m locum invenit.

Fluida loco aberrantia:

397. QUANQUAM humorum non adeo stabilis est
 corpore humano, ut partium firmarum, situs,
 c certa semper, qua morantur, sedes; habent ta-
 en & suos sibi a Natura constitutos canales, lo-
 los, receptacula, cava, quibus, tanquam cancel-
 , contineantur, vehantur, nec egredi sine noxa
 ffint. Id quidem in succis singularibus, iisque,
 i in certis partibus collecti restagnant, manife-
 fimum. At vero nec illi quoque excipiuntur,
 i magis universales, non interrupto motu circu-
 acti, toto corpore oberrant: neque enim perinde
 ad sanitatem, quo genere vasorum aut cavita-
 n sanguis, serum, lympa, &c. ferantur.

398. Ex hac igitur contentorum ad continentia

relatione classis exurgit morborum valde notabilium qui, quod humores non suo, sed alieno loco si œconomiam turbant, nec ideo male errores loci pellantur, variasque in species dividi possunt, quarum præcipuas nunc exponemus.

399. Error fluentium mihi dicitur, cum suc corporis inquilinus, e suis in aliena vasa delatus hæc præter naturæ ordinem permeat, tanquam propria sibi forent, nullo tamen ceterum obstructionis, effusionis, excretionisve vitio accedente. Erit hoc multoties in systemate circulationis, ubi ritu accelerato, aucto calore, rarefiunt humores, vasa laxantur, ampliantur, ut crassior sanguinis pars ultra, quam decet, propulsa, in vasculis justo minoribus, non suis, circumeat, errore quidem utprimis innoxio, quandoque tamen & periculoso. Stagnans in cellulosa pingue, subito in vasa raptus Bilis suos limites egressa, inque sanguinem diffusa Urina, materies perspirabilis, &c. retenta cum massam circulantem regurgitant, exempla noxarum quas id vitium infert, præbere possunt. Secretorum certe multifaria hinc perturbatio. An huc etiam retuleris materiæ morbosæ, alicubi stagnantis, receptionem in communes circuitus vias, aut ejusdem permanentem cum humoribus circulantibus mixturam, quum evacuari vel in parte aliqua deponi debuisset?

400. Errorem impactorum voco, quando liquor in canalem alienum delatus, nec permeare poterat, impactus, cavitatem illius natura angustiorem occupatur, sibi que & aliis deinceps appulsis transitum negat, vitio triplici aberrationis, stagnationis & obstructionis (209. 1.) concurrente; quanquam si contenta & contenta in se seorsim spectes, vix modum a statu sano mutata deprehendas. Nascentur facile ex errore priore (399.), cum humor crassus

aliena protrusus vascula, quorum diametri in processu naturaliter decrescunt aut superveniente spasmō (209. 5.) minuuntur, negato tandem per anastias transitu sistitur. Ex quo fonte multiplex por-genus infarctuum, tumorum, metastasium, inflammationum, &c. oriri posse haud difficulter percipitur.

401. Est & error excretorum memorandus, quo, ut humor in aliena vasa propulsus, horum ostiis lapsus, præter naturam e corpore ejiciatur. Ejusdem tem duæ species sunt. Vel enim materies utilis, nec retinenda, suis e vasculis aberrans, in canaliculis excretorios dejecta, tanquam recrementum, excernitur, dispendio sæpe irreparabili. Chyli, sanguinis, feri, lymphæ, &c. excretiones per alvum, urinas, & vias, cutim &c. in variis alvi profluviis, diarrhoea, mictu cruento, sudatione nimia, colliquante, ostendunt. Vel, quam Natura excretioni destinata, materies ad aliud, non suum, delata emunitorium expurgatur, errore quidem tolerabiliore; ut si boni humoris jacturam non inferat: at suis tamen & noxis aliunde infesto; quum non cuiusvis excremento quodlibet emissarium indiscriminatim conueniat. Bilis, urina, perspirabile, fex alvina, san-guineus menstruus, &c. ita quandoque aberrant.

402. Huic etiam referatur error effusorum, viciate multiplici peccans, quem latiore sensu ἐκκρίσις dicere liceat. Nimirum suis e vasis effusa materies tum non e corpore elabatur, sed partium interstitiis recepta colligitur ac restagnat. Cujusdem vitii permultæ sunt species & longe plurima mala; quibus œconomiam infestat.

403. Differentiam facit varia vasorum emittentium actio, quæ effluxui favet, ἀναστομώσεις, διαπήδησις, διαίρεσις (203. 2. 3. 4. 207.). Discrepant & canales recipientes, ut majores, minores, naturales

aut vi factæ fuerint. Tela cellulosa, quæ partium interstitia undique replet, facile distendenda, frequenter & commodum effusis receptaculum præstat. Præcipue tamen notanda est materiæ, quæ effunditur diversitas; ut ex qua totidem differentes morborum species, aliis atque aliis symptomatibus stipatæ, emergunt.

Sanguinis e suis vasis effusi errorem videas in angustatione, aneurysmate spurio, exanthematibus inflammatoriis tumoribus, hæmorrhagiis intermictis &c. Nec diu fertur hæc stagnatio in humore immutabili, quin coagulo (336.), secessione (337.) suppuratione, putredine, crasis vitietur.

Quum Lympha sanguinis effusa, in interstitiis vasculorum vi distendente factis, in membrana cellulosa habitus totius corporis, aut partium singularium in cavis magnis parvisve, accumulatur, pustulæ, bullæ, leucophlegmatia, hydrops *ἀνασάρκωσις*, *σάρκωσις*, abdominis, thoracis, capitis, scroti, partium internarum, œdema &c. oriuntur.

Pingue, bilis, chylus, cererique succi singuli hunc ubi errorem patiuntur, alia atque alia morba inducunt.

Humor corruptus, pus, ichor, sanies, materia morbosa, cruda, cocta, cum in cavitates aut interstitia partium effunduntur, empyemata, abscessus, sinus, fistulas, ulcera, gangrænas, metastases fatales, noxias, &c. inferunt.

Quin & aer, ut suos in corpore canales habet, quos secundum naturam permeat, ita egressus in cava si recipitur in aliena cava, aut in cellulosam, vires aerii, elastici, oriuntur, plus minus, quodque per universum habitum expansi. Inde emphysema, tympanias. Fieri etiam potest, ut latens in humoribus elastica materies, si similis, quacunque occasione exsoluta, recuperet elasticitatem.

fficitate seorsim sese congregans, locoque veluti
ans, tumores expansione sua flatuosos, prioribus
biles, producat.

404. An & errorem nutrimenti statuere licet, si-
bi moleculæ nutritiæ alienis partibus, quarum dis-
tilis est mixtio, apponuntur; ut iusta solidi con-
tentia ac textura pervertatur, cute in callum cor-
ve, carne musculosa in tendinem aut cellulosam,
ete molli in cartilaginem, os, dentem, lapidem,
t osse retro in massam molliorem degenerantè?
aud sane credibile est, singulas succi nutritii par-
tulas ejusdem prorsus esse mixtionis (138.), &
juscunque fuerint, quibuslibet solidis nutriendis in-
criminatim quadrare (146. 147.). Nec constat
aturæ humanæ datam esse potestatem, mutata ele-
entorum proportione, mixtiones quasvis ex qui-
svis pro lubitu fabricandi. Quodsi igitur materies
triens, ceterum sana, errorem loci patitur, vi-
ta inde assimilatione, substantia partium mirifice
enari ea de causa posse videtur.

405. Denique & secretorum error haud infrequen-
t obtinet; at qui cum priorum (399. ad 404.)
modo effectus ac sequela sit, singularem titulum vix
eretur.

Motus vitia in humoribus.

406. CONSTAT humores nostri corporis, & inte-
no suarum molecularum, & progressivo totius mas-
motu secundum naturam cieri. Neutro carere
itas potest, quæ tamen & moderatum utriusque
dum requirit, nec quosvis excessus defectusve,
alienationes, impune ferre potest.

407. Intestinus, qui ad fluiditatem pertinet, hu-
quoque auctæ vel imminutæ rationem sequitur;
e, quæ, patitur vitia ad nimiam tenuitatem aut
acritatem referre, atque ex dictis (271 & seq.)

intelligere licet. Alias ejusdem species, quarum mutanda humorum crasi major ac singularior sententia, cum in sanitate, tum in morbis, exari, multiplices liquorum ex uno sanguine nascentis discrepantiæ & plures etiam degenerationes haud scire innuere videntur. Et credibile quidem est eorum, quæ corpus subeunt, mixtionem cum moribus, aut singulares in solidis vibrationes, cunque occasione ortas, producendis id generis tibus multum conferre: at difficile fuerit peculiarius horum ingenium ac determinatas, unde guli profluunt, causas harumque agendi modos planare. Chemicorum fermenta, sano sensu applicata, illustrant quidem, nec tamen solvunt confusionem. Nec multo plus efficiunt, qui a variis duntaxat solidorum motibus omnem efficaciam hanc originem repetendam esse censet.

408. Manifestior alter humorum motus (406) quo per vasa vecti locum mutant, trifariam variari potest, aucta nimirum, aut imminuta nimis locitate, tum directione abnormi.

409. Motus major debetur intensiori solidorum fluida actioni. Hanc vero intendunt, quæcumque vel vires illorum motrices incitant, irritamenta motivaria (171 ad 181.), sive directe in corpus, per mentem in corpus agentia; vel quæ resistunt ab humorum mole, spissitate, adhæsione, aut animalium rigiditate, angustia (209.) &c. obiectas minuunt: cujusmodi plurima habentur. Nec minor numerus est effectuum, qui inde consequuntur, quæque ob mirabile œconomiam humanam consensus vicissim causas sæpe producant, augent, multiplicent. Generaliorum præcipui sunt solidorum a fluidis nimio impetu actis major irritatio, agitatio hinc attritus validior; caloris augmentum; rarefactio humorum; subtiliorum dissipatio; crassamentorum

in

inspissatio ; resolutio putris ; blandiorum acritas ; acrium exacerbatio ; canalium expansio ; ruptura ; humorum aberratio omnigena (399. ad 405.) ; & ; quæ porro ex his sequi possunt , innumera acuti præsertim generis mala . Utitur tamen & Natura quam frequentissime hoc ipso excessu , ut remedio efficace , quo cruda subigat , noxia corrigat ; expellat , acria mitiget , coacta solvat , obstructa referet , aliaque plurima in corporis sui salutem molliatur (99.) .

410. Ex oppositis causis nascens humorum tarditas hinc intelligitur , quæ cum decrescente per varios gradus solidorum ac fluidorum mutua actione ad quietem tendat , ipsa vi vitali torpente (196. 198. 5.) functionibus omnibus languorem inducit , multas suspendit aut plane delet . Unde morborum chronicorum origo multiplex , intractabile ingenium & difficillima ob prostratas Naturæ vires sanatio .

411. In statu sano quælibet corporis pars suum accipit humorum demensum , sive massæ spectes copiam , sive motus , quo fluit , quantitatem . Nec moles adeo partium hanc portionem determinat , sed naturæ functionisque , cui destinantur , diversitas . Itaque tametsi levior quilibet excessus defectusve haud ilico lædit ; gravior tamen diuque durans noxas parit . Nimius certe affluxus impulsu enormi aut vasa irritat , in motus fortiores ciet (170. 195.) ; unde attritus , calor , transfluxus intensior , attractio novi humoris uberior , revulsio ab aliis partibus , harum depletio & similia : aut vim patientibus insuperabilem infert : unde dilatatio , ἀνασώμωσις , διαπίδησις ; διαίρεσις (203.) & quæ ex his sequuntur , infinita (207.) . His contraria mala deficiens influxio producit . Nec difficile est ex dictis (409.) utriusque immoderationis causas eruere ; ut quæ in perversa virium motricium & resistentiarum ratione potissimum quæri debeant .

412. Quos porro Natura habet, motus humorum magis determinati, ad circuitum, secretionem, excretionem, effusionem in cava corporis, resorptionem ex his, &c. pertinentes, ita pendent a prioribus (406.), ut inde, tanquam effectus ex suis causis, profluant, adeoque & aberrationes, quas patiuntur, tanquam symptomata (90.), quæ horum vitiis superveniant, spectari, neque hoc loco secus exponi debeant.

Morbi Compositi.

413. ATQUE hæc summa est affectionum simpliciorum (125 ad 412.): quæ cum perraro solitariæ Medico tractandæ offerantur (123.), pro multivariorum sua combinatione, qua demum in veros morbos abeunt, cum maxime considerari merentur.

414. Morbus compositus dicitur is, ad quem constituendum diversæ affectiones simplices ita concurrunt, ut unum faciant. Hic ergo tot partes habet, quot affectionum simplicium confluxu nascitur in has resolvitur; his demum intellectis & ipse intelligitur: nec harum ulla tolli mutarive potest quin morbi, quem componunt, natura quoque alienetur.

415. Unde generatim quidem triplex hic locus habet compositio, prout aut solidorum, aut fluidorum, diversa vitia inter sese, aut hæc cum illis una confluunt. At utriusque generis tam multæ porro dantur species; ut possibilium combinationum numerum inire, exque singulis nascentes morbos ordinate exponere vix liceat.

416. Naturæ præterea morborum nondum satis liquido demonstratæ sunt (44.). Superest hic plurima disceptandi ac dissentienti materies; unde difficulter sese expedire valeat, qui doctrina synthetica uti velit.

417. Rectius idcirco ex parte status morborum manifestiore, quæ in sensus incurrit (45. 86. 88.), ordo desumitur pertractandæ huic materiæ appositus. Sic characteres certi, quibus & conveniunt, inter sese & discrepant diversi morbi, horumque classes, genera ac species, legitima methodo constitui possunt; ut dignotio in praxi facilior reddatur, & confusio ac ligandi occasio evitetur. Morbi itaque compositi spectantur potius, ut totidem diversæ symptomatum concursiones, ac pro more Systematicorum, ad Pathologiæ specialis eam sectionem, quæ de Symptomatibus singulatim agit, commode relegantur.

418. Accidentariæ quoque morborum differentiæ (121.), quanquam proxime subjungi essentialibus solent, hoc loco tamen cum plene intelligi nequeant, infra demum aptius enarrabuntur. De principiis itaque ac fontibus, unde morbi promanant (74. ac 79.), speciatim nunc dicendum est.

De Potentis nocentibus (76.).

419. QUUM morbi in C. H. possibiles tantopere inter sese natura discrepent, vires quoque potentiarum, quibus oriuntur (63.), diversissimas esse oportet. Merentur adeo seorsim singulæ exponi, ut quam efficere quælibet mutationem possit, compendio invenire liceat, cum opus est (71. 79.).

420. Triplex quidem fons est, unde potentiæ noxiæ nobis proveniunt; uti totuplice virium genere legitime conspirante sani servamur (7.). Mens, corpus, res externæ, suas hic singula partes habent (4. 5. 6.). Nec multum refert, utrum hac ipsa utaris in pertractando divisione, an cum aliis numerum præferas quaternarium aut senarium, vel cum PITCARNIO potius dichotomiam malis, atque omnia reducas ad aliorum actionem in hominem, hominis.

minisque actionem in semet ipsum. Quæcunque hinc pertinent, vocari Medicis solent res nonnaturales quasi tu dicas res medias, quæ ex se nec secundum, nec contra naturam sint (2.); nec salubres nec noxiæ, at usu vel abusu tales fieri queant. Hinc vocis technicæ ambiguitas facile expedienda minem morari debet (3.).

421. Agunt autem ista omnia (420.) utroque generalium & singularium virium genere. Juvat itaque Mechanicis, Physicis, Chemicis, Medicis ut demonstratis ad eruendos intelligendosque, quos producunt, effectus.

De nocivis Atmosphæræ potestatibus.

422. FLUIDUM aerium, quo viventes circumfunditur, quod respiramus, deglutimus, amplissimæ corporis nostri superficiæ externæ, internæ; perpetuo contiguum est. Debet ergo pro virium qualitatumque suarum diversitate multimodis nos adficere; maxime quum tot tantisque continue vicissitudinibus obnoxium esse Physici ostendant.

423. Aer calidus, quæ ambit aut penetrat, corpora ad suum gradum calefacit; rarefacit; particulas, quibus constant, in mutua cohæsione relaxat in motus intestinos ciet; quæ volatiles sunt, dissipat; vires motrices insitas ad agendum concitat fermentationem, putredinem, ciet ac promovet.

424. Ex his (423.) intelligitur, quænam eveniri homini debeant, qui æstui aeris nimio diu exponitur.

1. Pro intensiore mediæ ambientis calore, quæ non suo, corpus calefcit, caloris nativi imminutio extinctio, extranei substitutio.

2. Ex rarefactione augmentum voluminis, & majus quidem in fluidis, quàm in solidis; unde plentudo vasorum & turgor (390.), & multiplex humorum aberratio (399. & seq.)

3. Ob

3. Ob relaxatam cohæſionem debilitas ſolidorum (157.), ſpongioſus carniſum contextus, articulorum infirmitas, laxum, iners, flexile (ibid.).

4. Ob eandem rationem humorum ſpiſſiorum tenuatio, inertium agitatio, motuſque per vaſa minus reſiſtentia (2. 3.) liberior.

5. Viſ vitalis (170. 194.) ſenſilior quidem & agior, at robore, tenacitate, hinc duratione minor, facilius in ſuis motibus turbanda, brevi fervore torrens, deficiens.

6. Humorſum pars tenuior, volatilis, ſpirituoſa, aquoſa, de poris ſuperficiæ corporis externæ, internæ, aeri expoſitæ, diſſipatur. Unde defectus ſubtiliorum, craſſamenti inſpiſſatio (274. 275. 282.), imneabilitas, diatheſis atrabilaria, inflammatoria, ſolidi exſiccatio, vaſculorum obſtructio, &c.

7. Salinæ, oleoſæ, materiæ agitatio major, attenuatio, evolutio, ad putredinem & rancorem diſpoſitio, alcaliſcens, amarum, aduſtum, fœtidum, flavum, fuſcum, nigricans, inducit, atque hinc oriundas febres bilioſas, putridas, ardentis, malignas, morboſque acutos, calidos, multivaria ſymptomatum generis nervoſi læſione ſtipatos.

8. Ea, quæ primis viis continentur, ſicubi ad fermentandum aut putreſcendum prona fuerint, æſtuoſo aere tanto citius in hos motus concitantur, ac uctus, inflationes, dolores, ſpasmus ventriculi & inteſtinorum, anxietates, vomitum, choleras, diarrhœas, dyſenterias, &c. producunt.

9. Pars corporis ſingularis, præ ceteris nimium excalefacta, æquabilem circuitum turbat, humores ad ſe trahit, rarefactos in aliena vaſcula admittit, irritata vi vitali inordinatas ſuarum fibrarum agitationes concipit: inde infarctus, dolores, rubores, eryſipelas, inflammatio, phrenitis, ophthalmia, anſina, peripneumonia, &c.

425. Manifestum itaque est, calorem atmosphære prodesse quidem corporibus senilibus, torpidis, frigidis, mucosis, colluvie serosa obrutis, inopia humorum laborantibus; at contra vehementer nocere plethoricis, obesis, biliosis, calidis, siccis, in hæmorrhagias pronis, irritabilibus, cibo animali potuique spirituofo deditis, multisque cacochymicis præcipue autem generi nervoso, pulmonibus, primis viis ac systemati bilioso infestum esse, harumque partium functiones multimodis turbare.

426. Atmosphære frigus corpora densat, in minus volumen redigit, fluida quidem eodem gradu magis, quam solida, ad congelationem usque; solida rigefacit, magis elastica reddit; motus intestinos fluidorum minuit; suspendit; majore gradu quam & liquores aquosos in glaciem vertit, quæ dum nascitur, rarefcens, levior, majus affectat spatium, magnaque vi, quæ expansioni resistunt, obstacula amolitur: liquores non simplices si congelascunt, pars a parte secedit, crasis totius mutatur nec regelando semper restitui potest: quæ vasa succosque his contentos habent, molliores præcipue vegetantium ac animantium partes gelu constrictæ si subito calore regelantur, irreparabilem contexturæ ac mixtionis dissolutionem passæ corrumpuntur.

427. Hæc (426.) generatim a Physicis demonstrata si ad hominem applicentur, consequitur frigore intensiore

1. Solida corporis contrahi, rigefieri, elatere atteri, fragiliora reddi (165. 3.), canalium cava atteri, hinc contentis spatium minui, resistentias crescere. Tanto autem major constrictio erit, quia sensus frigoris etiam stimulo agit in vim vitalem (171.)

2. Humores cogi, inertes, immeabiles, ad stagnandum pronos reddi.

3. Mutari ergo rationem continentium ad contenta

(424. 2. 426.), & ceteris paribus corpora succis exhausta deterius, quam pleniora, habere.

4. Robustis porro ac motu animali valido utentibus mutuam inter solida ac fluida actionem, attritionem, incrementum, calorem internum augeri, circuitum, coctionem, attenuationem, dissipationem, & reparandæ per alimenta ingesta jacturæ necessitatem sentiendi, hinc appetentiam acui, huicque nisi mature satisfiat, accedere debilitatem, animi deliquium, & vel mortem ex fame subitanam.

5. Debilibus contra & quiescentibus, ob constricta vasa ac spissos humores, circulationis vigorem diminui, nativum calorem, vim vitalem, decrescere, omnium functionum torporem induci, suppressis evacuationibus non defæcari humores, inde acrem, nucum, aquam, augeri, scorbutum, morbos articulares, leucophlegmatiam, hydropes, nasci: obrui præterea nimia humorum copia partes interiores, tum ad superficiem corporis aeri expositam resistentiæ ob frigus ultra modum crescunt (411.); hinc cordis, pulmonum ac encephali functiones præcipue impediri: penetrante autem introrsum gelu insuperabili omnem suspendi motum, & vel sanguine in pulmonibus coacto, intercepta respiratione, subitam inferri mortem, aut encephalo congelascente invincibilem nasci somnum, quo vita demum extinguatur.

6. Extremis corporis partibus, quæ minus a frigore defensæ sunt, contrahi vascula, spissari humores, occludi poros, supprimi perspirationem; hinc livores, rubores, tumores, pruritus, perniones, fissuras, ulcera nasci; aut frigore glaciali penetratis, sensu, motuque suffocato, gangrænam, sphacelum, & ab imprudenti excalesfactione putredinem (426.), loco sanationis, induci.

7. Cavum narium, fauces, tracheam, qua spiritus meat, similia pati, hinc gravedinem, cory-

zam, anginam, raucedinem, tussim &c. crea-

8. Pulmones maxime, ut amplissima superficies contactum spirati aeris libere admittunt, stringunt minus perspirare, pituitam accumulare, obstrui, cuncto sanguine inflammari, exsiccari, suffocari. Unde anhelitus, tussis, catarrhus, mucus, pus, gangræna, sphacelus, mors subita.

9. Male præsertim affici & corpora & partes in quibus vis vitæ minor inest, aut justo irritabilior, debilior humorum circuitus, caloris nativi languor, sensuum motuumque torpor, aut & nimia aëritas, fibrosi contextus teneritudo, aut excedens visciditas, humorum inopia, aut inertia aquosa, glutinosa, terrestris, frigida, vappida.

428. Quibus perspectis haud difficile est rationem reddere, cur frigidum inimicum ossibus, dentibus, nervis, encephalo, spinali medullæ? Cur senibus Climati calidiori adsuetis? Cur ulceribus mordacitatem obduret, dolorem, qui pus non moveat, producat, convulsiones, tetanos, nigrores, rigores, febres concitet? Quin patet etiam, cur subitæ caloris ac frigoris permutationes insuetis adeo noceant & quæ mala efficiant?

429. Aer humidus, multa gravidus aqua, elatus ac pondere suo minus efficax, impressos motus, ceptasque qualitates sensibiles suffocat magis, quam propagat; minus aptus novos vapores de corporibus, quæ ambit, recipere, absorbere, dissipare hæc potius humectat, humore insinuato replet, relaxat, mollit, solvit, diluit; situm, putredinem promovet calore præsertim adjutus; frigidus similiter difficilius calefcit, ad sensum frigidior est.

430. Liquet adeo in atmosphæra humidior convertanti.

1. Superficiem corporis minus premi, canalium perietes hinc parte suæ fulturæ externæ privari, non
ple-

- na vi in contentos humores agere .
2. Humores inundante aqua nimis dilui , collum ideo serosam nasci & , quæ inde sequuntur , la (287.) .
 3. Solida humectata laxari , flaccescere , inertia di .
 4. Itaque circuitum vitalem in universum , traje- m sanguinis per pulmones , attritum , calorem , tionem , nutritionem , torpere , ac repleti quidem , n roborari corpus .
 5. Supprimi perspirationem , præcipue pulmona- : unde augmentum colluviei serosæ (2.) , infar- s vasorum pulmonalium , tussis , peripneumonia tha , excretio per sputa , urinas , alvum , copiosior , iosi laticis in cellulosa & cavitatibus restagnatio , tor , corruptio acris , prægravati corporis torpor , ris , rheumatismus , cachexia , &c.
 6. Sensuum aciem obtundi , languere motum ani- lem , genus nervosum infirmari , vim vitalem mi- i (298. 3. 4.) : unde omnium functionum inertia .
 7. Humori junctum frigus si fuerit , modo memo- a etiam majore gradu nasci , difficilius superari , nem ideo naturæ vigorem cadere .
 8. Calor contra magnus si accesserit , summam uci solidis laxitatem , aperiri poros , attrahi hu- res , attenuari , in aliena vascula admitti , qua a porta erumpere , aut & retentos celerrime ad credinem disponi : unde habitus externi distensio , atio enormis , interiorum inanitio , virium lapsus , rbi putridi , contagiosi , pestilentes .
 9. Ætati igitur teneriori , sexui sequiori , tempe- i frigidæ , humidæ , corporibus laxis , aqua , mu- , plenis , humentis aeris usum valde nocere .
 431. Siccitate peccans aer oppositos edere effectus et : absorbendæ quippe humiditati aptissimus cor- a quidem siccatur , siccando roborat , exsucca ta-

men & reddit, rigefacit, ac tenuiores humorum
tes abripiendo morbosam his spiffitatem inducit
flammatoriam, atrabilariam (282. 284. 367.
Præ ceteris tamen utrique hominis principio am
habetur ista aeris qualitas, ac saluberrima, max
si caloris excessus abfuerit.

432. Aer, qua gravis, efficax est in comprim
dis, densandis, quibus circumfunditur, corporib
eoque magis quo gravior, figitque simul materi
quæ liquoribus continetur, elasticam, sub min
aeris pressione sese expedientem. Baroscopiis au
constat, crassiorem aera, qui humidior est, fere
nus gravitare, magis contra serenior, & mu
magnasque perpetuo esse hujus dotis viciffitud
in nostra atmosphæra; ut, quæ in maximum
minimum terminum intercedit, differentia etiam
tem decimam exæquet.

433. Inde atmosphæra, qua corpus human
ambit ac subintrat, pondere suo hoc ipsum in o
puncto æquabiliter, pro more fluidorum, prem
solida fulcit, roborat, continentia ad contenta
primit, mutuam inter hæc actionem attritum
auget, canalium diametros tuetur, humores,
evagentur, coercet. Viget adeo sub justa hæ
potentiarum æquilibritate circuitus vitalis, resp
tio, calor natus, sanitas.

434. Aucta quidem per causas naturales a
pressio, sicubi æqualiter agit, fertur facile, quin
num robur auget: at majore momento in part
singularem directa nocere potest comprimendo,
ctando vasa, exprimendo humores atque in pa
alias, minus pressas, determinando. Id cum
moni intensiore gradu evenit, canalibus ejus co
pressis, aucta cordis resistentia, trajectus sangu
impeditur, suffocatur, retentisque humoribus g
vantur aliæ partes, non sine multiplici noxa.

435. Imminutæ gravitatis perniciosior vis est: solida enim futuræ defectu laxat, humores exsoluta materie elastica rarefacit, vasa replet, dilatat, deilitat, hinc tumores, eruptiones, aberrationes humorum producit, circulationem infirmit, vires ad motum animale prosternt, pulmonum præcipue functioni obest: unde respiratio laboriosa, non faciens, ab accumulato sanguine peripneumonia, hæmoptoe, &c.

436. Innotescit hinc leviolem, calidiorlem, humidiorlem aera multis effectibus inter se convenire (424. 429. 435.), itemque gravem, frigidum, siccum, (427. 431. 434.); adeoque pro diversa harum qualitatum concursione noxas inde oriundas ultimum intendi, aut mitigari quoque & averti possunt. Nec dissimilis est ratio aeris nimis rari aut densi, minusve aut magis justo elastici.

437. Quum vero atmospheræ pondus in diversarum altitudine, aut in eadem, diversis temporibus, maximopere discrepet, huicque ideo proportionata corporum pressio plurimum quoque variare solet; pronum est colligere, cur magnæ subitaneæ hujus etiam dotis permutationes insuetis tam tollerabiles sint? Cur periculosissimæ debilibus, irritabilibus, & quorum humores multum ac facile rescunt? Cur adeo incommodæ iis, quos morbi sectoris tenent? Cur asthmaticis imminentis boni vel mali index Barometrum?

438. Haud aliud tamen vitium exitialius est, quam quod diuturna stagnatione in locis undique clausis, puteis, cryptis, contrahit aer, cum nulla ventilatione renovatur. Torpore enim veluti putrens, qui vitæ cibus fuerat, velox fit venenum, vitæ non minus, quam flammæ, inimicissimum.

439. Nec dispar corruptio est, quam subit aer, si semper idem, nec renovatus, circa hominem

stagnat, multoties respirationi vitali adhibetur, precipue autem multitudini hominum circumfusus usu est. Sive enim amittat inspiratus aliquid, quod non, nisi permixtione cum aere recente, recuperare queat; sive receptis abs corpore vivo vaporibus inficiatur; seu demum propria inertia situm contrahat; certissimis hodie observatis constat, in castris, castris, nosocomiis, navibus, & in quocunque multorum hominum diversorio haud rite ventilato, ob eam causam virus innascenti aeri, quod vires pessimi generis, putridæ, malignæ, exanthematicis stipatæ, cito lethales, contagio quoque lente serpentes, oriuntur. Hæ vero cum putrorem humores inductum (312. ad 314.) multis indicibus ostendant, vim septicam aeris sic corrupti quoque modo contractam clare testari videntur.

440. Qui porro considerat, in atmosphæram perpetuo recipi diffundique omnivaria quorumcunque corporum effluvia subtilioresque moleculas, quæ quavis demum modo volatiles redditæ, multifariam inter sese & cum aere permixtæ, divisæ, conjunctæ pro suo quævis ingenio alias atque alias agendi vires habeant exserantque in corpora humana, quæ una cum aere alluunt ac subintrant; is facile videt, innumera ex fonte promanare morborum principia ac materias, quæ frustra quis ab ipsomet aere, aut a communibus ejus qualitatibus repetatur perque observationes meteorologicas unice detegatur atque explicare conetur.

441. Quocirca sane difficillimum fuerit plenam exhibere aeris historiam pathologicam, quæ examuffi omnes & singulas, quas contrahere potest, noxivas vires enarret, & ad peculiare ejusdem constitutionem in quibusvis locis ac temporibus applicari valeant maxime, quum tanta sit multitudo ac frequentia causarum, quibus & qualitates ejus & contenta necessario permutari debeant.

442. Corpora cœlestia, meteora, climata, anni
 tempestates, soli diversitas, montes, mare, lacus,
 paludes, flumina, vegetantia, animalia, subterranea,
 hominum numerus, vitæ genus, alimenta, potulen-
 tiæ, ignis pabulum, opificia, artes, commercia,
 et alia plurima, suam quæque eo symbolam con-
 ferunt.

443. Ventorum præcipue insignes sunt in varian-
 da aeris efficacia partes, & multiplex hinc in cor-
 pora humana agendi modus. Impetu suo allisi urgent
 remuntque fortius, quasi pondus aeris increvisset
 (433. 433.). Plus dein aeris intra datum tempus
 homini applicant; quo plerumque fit, ut & com-
 munes atmosphæræ qualitates, & quæ continet,
 aliena tanto intensius pro suis quæque viribus agant.
 Renovant quoque nec torpore corrumpi sinunt (438.
 439.) tum aerem, tum aquas. Agitando præterea
 miscent inter sese varias aeris regiones: inde alias
 qualitates aliis substituunt, diversas mutua confusione
 contemperant, contenta quoque permutant, diluunt,
 diffundunt, æquabilius distribuunt, inter se effectu
 vario committunt. Vapores præsertim, effluvia,
 miasmata, de locis in loca transferunt, sic purgant
 aut inquinant. Nec alia fere potentia datur natu-
 ralis, quæ ut ipsamet sæpe admodum variabilis est,
 tanta fluido aërio tam magnas & universales mutatio-
 nes tanta celeritate inferat.

444. Ex his quidem (443.) in genere perspicere
 potest latur boni malique plurimum adflare ventos homi-
 ni posse. Ut autem cognoscatur, quid quisque ven-
 tus speciatim valeat, non satis est generalibus in-
 tererere; quando idem diversis temporibus ac locis
 salubris & insalubris esse potest. Diversus aeris sta-
 tus (442.) in locis, unde spirant, per quæ ferun-
 tur, quo tendunt venti, varia eorumdem duratio,
 successio, & similia, longe alias & vel oppositas

quoque vires ciere solent. Ut adeo non nisi his utriusque consideratis limitatio quæstio demum ex vero utriusque solvi queat.

445. Quum igitur tanta sit in diversis habitabilibus orbis regionibus atmospheræ discrepantia, & longè plurimi a statu exquisite salubri recessus ubique fere perpetuo obtineant; ut ex hoc solo fonte innumeros quotidie morbos profluere necessum videatur mirari omnino quis possit, ubique tamen & homines vivere & sanitate frui, & vel sub jove magnam etiam longævitatē haberi exempla ac valetudinis senium usque sine morbis protractæ. Nimirum morbositate & consuetudine durantur corpora, ut malignam aëra non modo innoxie ferant, sed semper adfuefacta vel facilius quoque, quam mitiorem in solitum. Ipsa aeris inconstantia & frequens variatio sæpe pro remedio est, quo vis nociva obtundatur. Magnis demum subitisque mutationibus difficillime resistitur.

Noxa ex Cibo & Potu.

446. MANIFESTUM vitæ sanitatisque nutrimentum in esculentis & potulentis est, quæ idcirco non minus, quam aer, inter res necessarias referuntur. Res tamen optimæ pessimi sunt & valde multiplices abusus, unde plurimorum morborum materiæ causæque succrescunt. Merentur ergo speciatim considerari.

447. Docet quidem observatio stupendam ab humano genere admitti ferrique in victu varietatem ut ferre diceret nihil admodum constans certumque esse, quod usum atque abusum discriminet. Ferre quorundam natura nullo fere excessu læditur. Alio vitæ genus a noxis tutos præstat. Durantur alii ac consuetudine. Nonnullos frequens in opposita extremis relapsus, atque adeo ipsa errorum permutatio juvat. Isthæc tamen cum ad paucos modo pertineant

tolle-

illere, quæ maximæ parti evenire ex abusu solent, quaquam possunt.

448. Alimentorum copia major, quotidie ingesta, etiam quæ vires coctrices non superat, consuetudine tamen inducit voracitatem, &, nisi vita interveniat laboriosa, incrementum chyli, fecum, pinis (394.), sanguinis (388.), omnium humorum (85.) multitudine obruit tandemque nocet.

449. Eadem tanta, ut oneri sit ac rite digeri nequeat, fractis canalibus alimentarii viribus, impedito menstruorum digestivorum affluxu & actione, hinc perturbata coctione, cruditates parit, spontaneas ingestorum corruptiones, multiplex hinc chyli vitium (25. ad 330.), & quæ ex horum quovis tum in primis viis, tum in reliquo corpore, nascuntur, magnitudinem, præcipue multivarias cacochymias (283. 34. 288. 307. ad 321.), ac vitia nutritionis.

450. Quodsi vero enormi sarcina ita distenditur ventriculus, ut nato spasmio ora sua claudat, distensis fibris, vasis arctatis, suppresso motu, sufflato humorum affluxu, prohibeatur contritio, peristaltio, solutio, dilutio, expulsio; pressis, irritatis partibus vicinis dyspnoea nascitur, anxietas, humorum circuitus perversus, impetus male directus, excitata cum encephalo consensio, cephalalgia, vertigo, sensuum hebetudo, apoplexia; aut & cardialgia, nausea, vomitus inanis, rarissimisque exemplis ruptura œsophagi aut ventriculi; nisi mature laxata alterutro ore gravans materies vel vomendo extirpatur, vel cruda devolvatur in intestina, commotaque alvo tandem exeat.

451. Repletio autem a cibo, quam a potu fere centior est; tolerabilior, quæ lente & gradatim, quam quæ subito.

452. Copia ingestorum minor, quam vitæ ac satietatis ratio postulat, ob defectum necessariæ refectio-

tionis, languorem functionibus infert, minuit morum quantitatem, adipem consumit, emacia extenuat corpus, refrigerat, ventriculum ac interna contrahit; ut ægre dein plus alimenti ferant quin molestia, dolor, nausea, vomitus, oriatur: consuetudine inducitur demum mensæ parcissimæ cessitas, atque intolerantia ejus etiam demensi, Natura eget.

453. Absoluta autem a cibo & potu abstinentiæ diu fertur, liquores menstrui, qui in primæ digestionis officinam confluunt, ingestis novis non mixti diluti, temperati, pro sua indole admodum acuti fiunt: inde anima fœtens, ingens appetentia, ad summam quoque crudelitatem impellens, ruet borborygmi, nausea, vomitus materiæ acris, fœtens, biliosæ, putridæ, animi deliquia, fami demum prostratæ succedens immanis sitis, siccitas, debilitas. Dum vero blandi chyli nihil in interiora devehit & interea tamen vitæ actiones perseverant; oportet solidis detritis, nec resectis, dissipata parte morum tenuiore, quæ non reparatur, vasa inani circulationem fatiscere, & cum mole corporis imminuta vires cadere: inde levitas ad stateram, passus debilis, caloris nativi decrementum, squalor, macies ac siccitas bibula habitus corporis. Succedenique defectu mitis nutrimenti atque attritu continuo, salium atque oleorum in humoribus summa acrimonia, volatilis, putrida, rancida, peferenda, ex qua spasmi, convulsiones, febres acutæ furibundæ, mors.

454. Hæc quidem (452. 453.) sæviora sunt ac acutius necant, si potus simul ac cibi inopia generatim defraudetur: defectus cibi utcunque portione levat. Et quo circuitus humorum intensior est, motus ac acutior, malis fortior, auctior calor, copiosior excretio, dissipatio, eo graviores ab inedia noxæ.

455. Liqueat igitur abſtinentiam nimiam magis lædere, quam nimiam repletionem, & delin-
 i gravius in victu nimis tenui, quam in paulo
 niore. Quin conſtat etiam, cur ſenes facillime
 ediam ferant; dein ætatis conſtantis homines; ne-
 aquam adoleſcentes; omnium minime pueri; &
 er hos quidem illi, qui id ætatis fuerint alactio-
 s? Quare animalia hyeme ſopita vitam ſine ali-
 ento protrahant? Cur & quales ægroti diutius ine-
 um, quam ſani, tolerant? Quare macilenti faci-
 s, quam humoribus pleni? Quæ cauſa ſubitæ ema-
 tionis in acutis? Cur a fame peſtis?

456. Proportionem cibi ſolidi ac potus mutuam
 n adeo exquisitam poſtulat ſanitas, ut non diver-
 ſima utentes recte valeant. Suadet etiam ratio,
 ivis ætati, ſexui, temperamento, vitæ generi,
 mpeſtati, climati, &c. non eandem æque conve-
 re. Videtur tamen enormior alterutrius exceſſus
 ſſe lædere, ſi conditionibus hominis incongruus diu
 otrahatur. Abundantior certe potio aquoſam indu-
 re tenuitatem (287.) humoribus debet, urinas,
 rſpirationem, ſudores ultra modum augere, ſic
 ata ſimul materiæ utilis parte ſuo fraudare corpus
 utrimine; aut & retenta aqua debilitare, torpeſa-
 re, varias hydropis ſpecies creare (ibid.). Contra
 i alimenta, ex ſe non liquida, juſto parcio-
 re humectantur, nec humidior eſt temperatura ho-
 inis, ſpiſſa farcina gravatus ventriculus ægre di-
 rit, tarde expellit, craſſiorem inteſtiniſ tradit chy-
 um, qui & per hæc difficulter mobilis, horum
 uco magis inviſcatus fece, multa, ſpiſſa, ſicca, re-
 gnante, opplet, chylum parcio-
 rem, ſpiſſiorem,
 teis tradit: unde meſenterii obſtructio; ſanguis
 lutinoſus, denſus, attabilarius; ſimiles alii humo-
 s; ſalis non diluti acritas major; excrementi ſe-
 ſſio & expulſio difficilior; caco-
 chymia multiplex;
 viſce-

viscerum infarctus, multique alii, quos aquæ defere
pedisequos habet, effectus morboſi. (Conf. 166. 198.
198. 282. 285.)

457. *Materiarum, quibus vitam, nec ægre, ſuffi-
tant homines, tam diverſæ ſunt qualitates, ut
ne videatur perinde eſſe, qualibuſcunque utaris, ne-
do valeas; ſanis omnia eſſe ſana, & palato im-
ne indulgeri poſſe, dumne quantitate peccetur. Sed
det tamen luxus plurimis, alios penuria cogit et
modi ingerere, quæ etiam modice aſſumpta nocent.
Sunt & quorum rarior uſus innocens eſt, quotie-
nus demum lædit. Sunt quæ inſuetis tantum obſu-
Quin & ingens illa hominum inter ſeſe discrep-
tia, quam ſanitatiſ latitudo comprehendit, uti
eundem in ſingulis virium coëctricium gradum
nit; ita aliam atque aliam, quæ cuique conſer-
nea ſit, victus rationem poſtulat. Doceat lac, quæ
Natura infanti deſtinavit. Juvat itaque & varia
la, quæ ex hoc fonte promanant, ſpeciatiim exponer-*

458. *Viſcidum in cibis abundans, ſicubi vali-
Naturæ robore non ſubigitur, chylum producit
mis glutinoſum &, quæ inde porro ſequuntur, mor-
la ſupra memorata (285. 329.). Pulmonum oppreſ-
ſio, glandularum tumores, telæ cellulofæ infarctus
ſyſtematiſ, quod ad bilem pertinet, inertia, gen-
ris nervoſi languor, torpor viſ vitaliſ (196. 198.
præcipua fere ſunt, cum gluten, ex primis viſ
interiora devectum, univerſam humorum maſſam
inundat (283.). Glutinoſo autem & acre quan-
que jungitur, quod aut maniſteſtum continent a-
menta, aut corruptione, ob defectum coctioſiſ i-
ducta, concipiunt; ex vegetabilibuſ quidem acidu-
(307.), acerbum (309.), ex animalibuſ putridu-
(312. 313.), ex pinguibuſ rancidum (375.). S-
pituitæ acres (373.) naſci queunt, ſuiſ ſingulæ
fectibuſ diverſiſ notabileſ.*

459. Pinguium abusus, dum blanda sunt, primas lubricat, laxat, debilitat, chylum præbet ni-
o obrutum cremore, qui minus etiam subactus
ile secedat (331.). Unde prægravans obesitas (394.).
in & si virium coëctricium torpidior fuerit actio,
in esculentis pinguedinibus natura inest mucus
(76.), facile in viscidum (458.) degenerat, ac
ritem pituitam in universum corpus diffundit.
raque de causa debilitas solidorum (162.), ac tor-
(198.). Oleosa insuper sincera, minoribus va-
lis impacta, aquosis humoribus introitum transi-
que negant; sic obstructions, ac secretionum &
retionum impedimenta creant.

460. Eadem vel spontanea corruptione, vel præ-
atione coquinari, vel vitio coëctionis, ex nati-
blanditie in acrimoniam versa, nocent vehemen-
(328.); maxime si diuturno abusu rancor pri-
rum viarum in secundas admissus adipem corpo-
demum quoque infecerit (375.). Inde pessimæ
æ cacochymia acris, atrabilaria, scorbutica, ca-
erosa, vix extergenda, quæ ad inflammationes,
nthemata, herpes, ulcera maligna, cancos,
grænas, sphacelos, cariem, disponit.

461. Eorum, quæ ingerimus ex numero vegeta-
um præsertim, multa acidum habent manifestum,
tima latens, quod evolvi potest. Hoc si valida
coëctrice non vincitur, & vel suas ob causas ex-
atum magis acuitur (307.), chylum, menstrua
næ digestionis, sanguinem denique ac reliquos
iores acore inficit, qui multimodis ubique (308.
) nocet.

462. Acidi austeri, quod præcipue in fructibus mi-
maturis residet, effectus morborum ex (309. 320.
. 376.) innotescunt.

463. Acidum subtilius, quod in fermentatis plus
us acre & manifestum inest, spiritu perquam

volatili stipatum, citius per massam humorum diffundens, cum nimio usu vires coctrices elucelata in lympham acritate irritante, rodente, vente, diversimode cum terra concrecente (371. 372. 379.), dolores, spasmos, vasculorum constrictiones, stases humorum, catarrhos, rheumatismos, arthritidem, calculos & similia insuper adducit.

464. Alcalescentia acria, cibi, potus, condimenti titulo largius ingesta, quid mali inferant, (310. 311.) liquet.

465. Quæ de nociva falsamentorum acrimonia hoc loco memorari possent, ante (315. 316.) cupata videantur.

466. Aromatum vis ignea, ab alimenti ingesta (296.) longe aliena, acri oleo, sali, spiritui reperi inhaerens, Naturæ humanæ vix domabilis, unde lædit sanos stimulo, tenaciore, pinguedini acco, difficulter abstergendo: producit adeo in priviis sitim, cardialgiam, ardorem stomachi, pinguedina ingestorum rancorem, nauseam, ructus, ventus; bilem exasperat; intestina inflammat: in secundis viis motum humorum intendit, calefacit, utiliora dissipat, adipem eliquat, sales acuit, armonia alcalescente attenuat sanguinem (310. 311.) corpus torrefacit. Inde siccitas, macies, febres lida, contracturæ, spasmi, exanthemata, inflammationes, dolores arthritici, & plura alia nascuntur.

467. Quod habent vina, cerevisiæ veteres, precipue meraciores, liquores ardentis ex his similibus igne prolecti, simplices aut diversimode confiti, acre spirituosum, fermentatione natum, generis est, in bonam malamque partem famosum, priva sibi efficacia singulare, & abusus gis etiam nocens, quo penetrat altius, ac dilate vehiculo per emunctoria corporis emisso, m

femet in humores ac solida defigit . Agit au-
 fluida densando, spissando; partes firmas con-
 gendo; fibras stimulando; vim vitalem, vim
 cientem, impetum animale incitando, in tur-
 adigendo. Itaque necessum est immodica po-
 e induci sitim, temulentiam, circuitum accele-
 um, calorem auctum, rarefactionem humorum,
 tilioris dissipationem, humorum coagulum, san-
 nis diathesin inflammatoriam (367.), vasorum
 strictionem, dilatationem, rupturam, errores lo-
 (397 & seq.), obstructions, inflammations; sed
 systematis nervosi vibrationes enormes, delassan-
 , pessumdantes, nimiam humorum ad superiora de-
 minationem, encephali hinc commotionem, op-
 tionem; distato denique stimulo ac sedato impe-
 insequi subsidentiam humorum, collapsum vaso-
 , circulationis torporem, frigus, vires exhaustas,
 nium functionum languorem, contraria priori-
 omnia.

468. Hæc rite consideranti haud obscura potest
 ratio eorum, quæ ebriosis accidere quotidie ob-
 vantur. Cur natam ab hesternâ crapula ægrimo-
 ma nova pocula solvant? Cur hic abusus ex diu-
 na consuetudine in necessitatem abeat, ac sero
 nunquam dediscatur, imo paullatim increscens
 enioribus ad fortissima tandem perveniat? Qua-
 junioribus tanto, quam provectis, perniciosior
 Quamobrem primæ digestionis officinam adeo
 efactet; ut, prostrata omni ciborum appetentia,
 o tandem potu vivatur? Quid humores, tanta
 rituum copia jugiter nutritos, in vappam mutet?
 de cachexia, macies, leucophlegmatia, hydrops,
 ebriosis? Unde oculorum rubor, exanthemata fa-
 ? Cur proni sint in morbos acutos, inflamma-
 ios, hisque periculosissime decumbant? Cur tre-
 res, paralytes, apoplexiam, & quæ sunt alia
 fen-

sensuum motuumque vitia toties experiantur ?
podagra & calculus huic quoque acri debeat

469. Eiusdem quidem originis, at naturæ di-
fæ est acra, Gas HELMONTIO dictum, quod
gente fermentatione vinosa nascens exspiransque
ficere eos potest, qui magnam valde fermenta-
lium, aut reipsa fermentantium, copiam subito
se ingurgitant. Acritas hæc, vi elastica prægra-
stipata, stimulo non tantum, sed expansione eti-
nocet: unde ructus creat, spasmos ventriculi
intestinatorum, inflationes, anxietates summas,
mitum, choleram, diarrhœam, dysenteriam, ileum
&c. Hæc tamen leviora modo sunt, si plurima
ctes exempla hominum, quos aeris isthac aura
fecti usus subitanæ morti dedit.

470. Dulciaria, saccharata, mellita, hisque si-
lia, usu immodico, per occultam acrimoniam di-
tibus inimica sunt; pro vi sua fermentante, a-
dum ingenerant, & quæ ex hoc profluunt, mala (461
præterea solvunt tenuantque humores (288.);
rum minuta densitate & firmas partes relaxant
non uno hinc nomine generi nervoso infesta,
fantibus, sexui sequiori, debilibus, hystericis,
pochondriacis, obsunt.

471. Flatulentum, quod olera, legumina, ra-
ces, fructus varii esculenti similiaque, diu multo-
que, sine interpositis aliis, ingesta, fotu, actio-
menstruorum digestiorum, fermentatione &c. ev-
vunt, sicubi vi valida coëctrice non subigitur,
ctus, flatus, borborygmos, colicas creat, primar-
viarum fibras distrahendo enervat, irritando in sp-
mos ciet, ordinatos motus pervertit: unde crudi-
alimenti, diaphthora, varia chyli degeneratio,
pedita defæcatio, paucum ac debile nutrimentu-
virium lapsus, cachexia &c.

472. Principium terreum in ingestis exsupera-

re acido infectum (462.), seu viscido (458.)
 nguive (459.) permistum fuerit, ni motu ani-
 ali vincatur, potuque multo diluatur, oneri est
 nimis viis, dyspepsiam producit (456.), multitu-
 dine ac siccitate fecis ventrem infarcit, alvum con-
 pat, hæmorrhoides tumentes, dolentes, fluentes,
 fert, auctaque per chylum nimis terrestrem pro-
 portione hujus elementi in sanguine, ceteris humo-
 ris, firmis etiam partibus, cohæsiorem nimiam,
 inertem, inertiam (142.), rigiditatem (166.) tor-
 rem (198. n. 4.), spissitudinem (284.), concre-
 ones varias (320.), obstructions (209. n. 8.), &
 hæc hinc promanant, mala innumera efficit.

473. Polytropha, succosiora, jurulenta, quum ju-
 uberius nutriant, corporibus minus exercitatis il-
 ta plethora (388.) nocent; augent & adipem non
 molestia (394.), & quando ab animalium par-
 bus præcipue petuntur, ex multitudinis vitio tan-
 m in cacochymiam acrem, putridam (313. 327.),
 acidam (328. 375.), viscidam (329. 458.), devehunt.

474. Damnosa præprimis est aquæ in victu exsu-
 rantia, quam calidæ potores admittunt, abusu ho-
 e nimis pervulgato. Inundata hoc potu viscera
 imæ digestionis laxantur, infirmantur, menstru-
 m salia nimis diluta enervantur, anorexia, apepsia
 scitur: multa insuper irrigatione mucus (373.),
 s partes intus oblinens, abstergetur; unde nuda-
 m sensilissima teneritudo, dolores, spasmi, into-
 rantia ingestorum, vita sine cibis, &c. Chylus
 ro aquosior, in systema circulationis delatus, te-
 itatem aqueam (287.) per humores diffundit, pal-
 em sanguini (363.), colluviem serosam univer-
 corpori inducit (354. 359.): unde nutritio præ-
 , solidorum debilitas (162.), carnis effemina-
 , nervorum impotentia, torpor vis vitalis (196.),
 suum, motuum, circulationis, frigus, hydropum
 variæ

varia species ex restagnante aquoso lentore; eodem vero ad emunctoria determinato, horum relaxatio excretio aucta, maxime per renes, diabetes, fluxus albus, sitis, defectus nutrimenti, virium lapsus, emaciatio, tenuatio corporis, tabes & similia.

475. Si, quæ ingeruntur ceterum salubria, ultra modum igne fervent, vias, quas pertranseunt, fauces, laryngem, œsophagum, & in quem descendit ventriculum, fervore nimio affici necesse est, auri, crispari, inflammari, excoriari; hinc dolores spasmos, siccitatem, indurationem, abscessum, cancerum, fungum, scirrhum, cancrum, in istis partibus nasci. Ex quo fonte multiplex deglutitionis, respirationis, loquelæ, concoctionis læsio; præcipue autem tristissimæ illæ ex œsophagi angustia angina, quæ impedito alimenti in ventriculum descensu miseris, fame sitique exhaustos, fato vix eluctabili perimunt. An etiam vini adusti abusus (467.) humore malo favet?

476. Oppositi excessus haud minores, nec multum dispares sunt noxæ. Immodice frigentia cum partibus internas, calore nativo jugiter fortis, contingunt fibras earum irritando, poros stringendo, vasa contractando, humores coagulando, dolores, spasmos, obstructions, inflammationes, variaque circuitus, secretionis, excretionis, impedimenta tum in his partibus, tum consensione etiam in aliis partibus, efficiunt: unde toties ex hac causa angina, pleuritis, ventriculi, diaphragmatis, jecinoris, &c. inflammationes, dolores colici, hydrops, aliaque mala nascuntur; eoque fere certius, quo corpus paulo ante quovis demum modo magis incaluerit. Inquiet adeo, quam male sibi consulant, qui dum a re, foco, motu, ingluvie, vinis, condimentis, abstinent, cibis potibusque glaciatis refrigerationem contempnunt, in deliciis habent.

477. Qui præ voracitate cibos solidos, tenaciores, usquam deglutiant, commedere prætermittunt, in stomacho plus facessunt negotii, quam Natura im- punit. Minus expedita hinc menstruorum in offas- ta emollitas actio, pinguium subactio nulla, difficilior cibi extractio, digestio tardior, tardior de ventriculo- rum expulsio, plures reliquæ, quas mora longior di- versimode corrumpit, novum cibum vicissim cor- rupturas: unde multiplex chyli vitium (323 ad 331.), supra primarum viarum, nidus vermium, fex mul- ta, tenacius cohærens, ægre mobilis, adeoque diu- s restagnans. Hæc tamen debilibus ac desidibus- que magis, quam robustis & exercitatis, eveniunt.

478. Denique & in temporibus cibandi potandi- que peccari potest. His quidem indicandis non mi- nus, quam moderandæ quantitati, famem sitimque natura constituit. At multa sunt in vita civili, quæ ab homine, non soli ventri nato, determina- tas aliquid & uniformius, quam stimuli naturales da- re possint, postulant. Itaque ea est œconomia hu- manæ facilitas, ut aliis atque aliis legibus sese ad- aptari patiatur, hisque semel receptis consuescat, ut- que ideo tamen leviores quasvis ab his recessiones- que ferat. Intervallis ita quidem multum diversis- que ne vescimur. Nihilominus nocent sibi, quorum- que perpetuo in patinis aut poculis animus est; ut sem- per pleno ventri nunquam induciæ concedantur. E- nim, si digestio felix est, quantitatis tamen vi- tium ingruit (448.): plerumque vero non inter- rupto opere lassantur viscera; ut tarde ac male co- quant: unde variis generis cacochylia, hujusque pe- tequa cacochymia ac cachexia (449.).

479. Atque hæc præcipua sunt istius argumenti ca- usa, unde intelligere licet, quod in usitatioris vi- tas ratione noxium inest. Plurima quidem præterea- que hominibus nonnunquam, cibi potusve causa,

ingeruntur singularia, insolita, cruda, inquinata, corrupta, horrida, venenata, non alibilia, ἄτομα quæ suis singula, longe diversis, modis obsunt. Hæc alios compellit penuria, alios depravatus ex gravitate aut morbo appetitus, luxus aut avaritia alios. Quandoque imprudens delectus, neglecta præparatio, incongrua conservatio, casus aut malorum hominum artes, minusve favens anni constitutio, amentis ceterum salubribus vitium induunt, quo vitium morbiferam, & vel virulentam quoque consequuntur. Hæc tamen cum nimis & multa & specialia sint, alienum institutis meis videtur, hoc loco exponere.

De Intempestivo remediorum usu.

480. MEDICAMENTA quum ægris sanitatem instituant, morbosas corporis conditiones in sanas mutandi virtute instructa esse debent (29. 42. 43.) Eo igitur ab alimentis differunt, quæ in natura corporis mutari fas est, ut hoc nutriendo conservare queant.

481. Pertinent adeo remedia ad res sanis non necessarias; ut quos, quales sunt, conservari, non mutari oporteat. Proinde supervacuum est eorum quibus sani commode caremus, usus, dumne detrimens: ingesta enim, quod mutandum sit, non inveniunt: inertia ergo per corpus transeunt; a Naturæ robore subacta in alimentum convertuntur, aut si pro suis agunt viribus, etiam periculum est, ne, quod sanum est, mutando morbum facessant.

482. Nec obtentui est, quod varii dentur sanitatis gradus, quodque, quorum imperfectior sanitas est, cum veluti pro ægris haberi possint, ad valendum medicina egeant. Neque enim in arte est, quas Natura constituit, omnes sanitatum differentias coæquare; tutiusque, quod hac in parte præstari

si potest; consentanea vitæ ratione, quam medicamenti, obtinetur.

483. Idem de prophylaxi dicendum, quæ si conuocata per remedia, præprimis, ut fieri solet, vana quæritur, haud raro in prophasim morborum auertitur.

484. In universum itaque hic abusus nocet sanis, infirmitas aduersæ valetudinis in secunda consumendo, valetudinem cum menti, tum corpori, inducendo, et tandem necessaria reddantur, particulis alienis, incommodabilibus, succos inficiendo, vi non propriam vitæ lacescendo, fatigando, regulares Naturæ motus interturbando, ejusque pensum ingesta materia in alibili aggravando. His si adjungas singulares super agendi vires, quibus diversa remediorum genera pollent, haud difficile est colligere, cur hoc errore impliciti toties suo scopo excidant, morbosae ac mortem properatam pro latiore sanitate retinent. Alterantia quidem, quæ dicunt, nisi draconica fuerint potestatis, utcumque tolerabiliora sunt, minusque ac tardius nociva. Evacuantium vero, ut frequentior abusus, ita effectus pessimi. Obsunt cerebro, quod aut plus justo ejiciant, aut cum in alio etiam utile, quod retineri debebat, aut nimis precipitanter, aut tempore modove incongruis, aut in suis locis (491.) Nocent & emunctoriis stimulantur, attritu, dilatatione, anastomosi, diapedesi, diarrhoea (203. 1. 2. 3. 4.), infirmatione, incontinentia, contractu, confusione. Naturæ præterea ordinem turbant, intentiones frustrantur, sollicitant imparatam, a suis extraneis adsuefaciunt, ad suos surdam rediunt, incitant ad id, quod male ejectum est, reuertendum, nec alio ferme fine, quam ut præsto sit excernendum (391.): unde, ubi reparati excretio tardat, multitudine angitur, expellere molitur etque irrequieta. Sic totam demum huic studio

addicta vires succosque corporis, & alimoniam, consumit in conficienda materie mox oneri futura. Hæc si vel valentissima corpora tandem pessumdare debent, quanto citius certiusque valetudinarios, delibiores, qui nimis frequenter ex hoc abusu robur sibi vani promittunt?

485. His addi potest, nocere etiam haud remedia, tametsi ceterum congrua, sicubi ad effectus, Naturæ per consuetudinem familiares, qui medicati quid in se habent, tollendos temere adhibentur: sanati enim longe deteriora sæpe mala posttrahunt.

De Potentiis, quæ virus habent.

486. Si quid perexigua mole ingestum corpus humano, aut a foris admotum, vi singulari, & molis respondente, effectus producit expectatione longe majores, qui in perniciem vitæ ac sanitatis tendunt, id venenum dicitur.

487. Tantus quidem id genus rerum numerus est & tam differentes agendi modi; ut speciatim singulas hoc loco exponere vix sinat instituti ratio. Merentur tamen in genere considerari.

488. Venenorum nonnulla acritate Mechanici (292.) infestant, æquiparanda potentiis, quæ fistulas ac vulnera (217. 218.) inferunt. Ingesta irritant partes internas, exquisito sensu præditas, irritant, pungunt, scindunt, lacerant. Unde dolores, spasmos, vulnera, hæmorrhagias, inflammationes, ulcera creant certo fere lethalia; quum domari, contergeri, aut ad inertiam redigi in visceribus perpetuo motis vix queant.

489. Inest aliis acre Chemicum (293.), manifestum, occultum, multiplex, quod quidem humores solutum, motu ac calore corporis actum, etiam altius penetrare & multimodis intendi potest (301.)

rum adeo effectus intelliguntur ex (306.).

490. Quædam vi septica tam vehementer in humores grassantur, ut late diffusa putredine corpus colliqueſcat diffluatque, ſolidis non minus, quam liquidis, ſua cohæſione deſtitutis. Conf. (161. 2. 288. 30. ad 314.): unde &, quas inferunt, noxas pericere datur.

491. Aliorum deletoria poteſtas vaſa conſtringit, vias inſpiſſat, meatus occludit, motum ſupprimat, circuitum vitalem, ſecretiones, excretiones reſtat, ſufflaminat; ita ocuus aut ſerius mortem fert.

492. Longe plurima tamen, eademque pernicioſiſſima, ipſum vitale principium (169. & ſeq.) invadunt, juſque motus aut irritatione violenta perturbant, aut vehementiſſime incitando, aut & injecto ſpore ſuſpendendo (195. 199.), functiones vitæ ſumunt. Quin credibile eſt reliquos etiam venenorum in ſolida & fluida effectus (488 ad 491.) magis ex parte iisdem vitalium virium motibus vitia-
deberi; hos certe pedifequos habere, eoque magis eſſe exitiales. Hac igitur poteſtate inprimis vitæ gradus malignitatis videntur metiendi.

493. Ex quo intelligere licet, quamobrem ſenſuum tuorumque, qui voluntati parent, facultates plerumque triſtiſſimas in turbas conjiciantur; ut ipſam mentem arcem ab iſto hoſte oppugnari dixeris (179. 209. 215.)? Et cur Naturæ vires raro hic multum valent (180.)? Et quam prope a venenis abſint remedium efficaciffimorum permulta; ut omnium ambigere inter utrumque genus videantur, ad utrumque pertinere? Vires medicatæ & venenatæ, in proximis gradibus ſeſe contingunt, exigua modica differentia invicem convertuntur.

494. Hæc vero uti ſic ſatis appoſite generalem medicamentorum efficaciam declarant; ita nequaquam ta-

men sufficiunt ad privam singulorum exponendam qua fit, ut alia præ aliis velocius aut lentius, in que alias & alias partes ac functiones, modisque longe diversissimis, inexplicabili plane varietate, suas sævitiem exercent. Parum profecto vel acutissimæ etiam ingenia hic promoverunt.

495. Nec minus difficilis indaginis istud quoque est, quod venena quælibet non cuivis indiscriminatum homini æque noceant, nec & eidem quovis demum modo admota. Alia quippe vapore aeri permixto, in spiracula corporis admissa, operantur alia maxime, cum deglutiuntur; alia in vulnere tantum, quæ quidem inertia reddere vis ventriculi valet; alia aliis modis; nonnulla etiam quibuscunque. Hæc uti observando discimus, ita, qua fiat ratione, explicatu arduum est.

496. Miasmatum noxiorum, quæ aera inficiunt (440.), haud absimile est ingenium: quanquam enim non adeo semper vi deleteria agunt; agunt tamen parva mole, ac materia sæpe sensibus vix manifesta, modisque singularibus, & morbos creant refractarios, malignos, quos vis Naturæ difficulter sperare valeat (486.). Nec infrequenter corporum virulentorum effluvia sunt. Quocirca omnino ad venena referri merentur.

497. Hæc inquinamenta quam multiplici origine in atmosphæram subvebantur, utcunque quidem est (440. ad 444.) intelligere est. Nec difficulter perspicitur, ob amplissimum, quod viventibus cum aere intercedit, commercium (422.), plurimas pateas, quibus admitti queant, solidaque stimulando torpesciendo, succorum crasin motumque turbando nocere. At cum propriam singulorum naturam, viresque privas, ac agendi modos eruere aggredimur effectuumque tantopere discrepantium rationem reddere, aqua non minus hæret, quam in historia v

unorum (494. 495.), nec, præter generalia (488. 494.), quidquam certi determinare licet.

498. Hujus etiam loci sunt contagiones, quarum virtute velut genitali id genus morbi suam speciem propagant & communicata multimodis labe per homines grassantur. Agunt certe & virulenta potestate (486. 496.), & suo quæque modo sibi proprio, in alias atque alias corporis partes (494.), effususque status quidem, at longe diversissimos, procreant. Unde constat, uti origine, ita naturis, maiore opere inter sese discrepare, & suas singulis indies esse certas vires, quibus, cum per congruas vias corpora devenerint actioni faventia, suam quælibet morbi formam distinctam constanti lege haut iter procreent, quam plantarum animaliumve semina, aptis concepta locis, in suam singula determinatam speciem evolvuntur. Quo fit, ut diverso quodvis contagio suus respondeat singularis morbus, hominumque totidem differentia genera, quot contagiorum, numerentur nequaquam inter sese confundenda.

499. An igitur omnis contagio animata est, suam quælibet habet singularem, unde oritur ac multiplicatur, animalculorum speciem? Quod peculiare nonnullis est, haud satis tuto per analogiam universo generi tribuitur. An vis phantasiæ, an metus, contagiorum mater? Violentos animi motus ad virus generandum, acuendum, conferre posse indubium est: si vel soli etiam meticulosi tantum inficerentur, his tamen sensibus constat, singularem in veris contagiis materiem intervenire, qua sine reliqua vix quidquam possint. Utrum immutabilis est, reque principiis hac dote æquiparanda contagiorum natura? Et, si est, an inde sequitur eadem obertere chorda, & qui specificum quærat antidotum veneno contagioso oppositum, & qui de metallis inferioribus in aurum transmutandis satagat? Dubia pro-

positio, conclusio falsa BOERHAAVIUM non tangit
etiam si ab Archiatro Regio pronunciata.

500. Attendi præcipue meretur, qua contagia pot
lent, mirabilis illa facultas sanos humores in s
similitudinem convertendi. Hac nititur stupenda e
rumdem multiplicatio. Nec sese tamen exferit, n
si vi vitæ in corpore idoneo excitata; ut omnia
dubites, utri potior effectus pars debeatur.

Data certe est Naturæ humanæ potestas assimilan
di, qua in augendo sustentandoque per alimenta cor
pore suo utitur. Nec facile tamen dixeris, hanc e
se, qua gliscit contagium vitæ tam inimicum; m
si corruptionem neges quidquam a coctione differre
& quod Natura violenter patitur, perinde habeas
atque illud, quod dedita opera in corporis sui con
servationem peragit.

Qui vim generandi contagiis inditam ponunt, hy
pothesi utuntur nondum demonstrata (469.).

Nec magis satisfaciunt, qui unice a solidis vi
corporis per virus in singulares insolitosque mo
tus stimulis omnem hanc efficacitatem repetunt
quasi parum constaret, posse etiam effluvia, odo
res, fermenta, stupendas subito inducere mut
tiones liquoribus, in quos continentium nulla e
vasorum actio. Ecquis autem credat priorem cla
rius intelligi, quam posteriorem agendi modum, in
que corpore, cujus & partium & virium tanta e
conspiratio, mixtioni nihil, oscillationibus omnia d
beri in permutanda humorum crasi?

Fermenta quoque, latiore Chemicorum sensu a
cepta; quanquam propriam sibi habent assimilan
virtutem, quæ ab actione contagiorum minus abl
dere videatur; minime tamen hanc rem conficiunt
ut quorum idea haud universe quadrat, nec rat
minus, atque stimulorum, inexplicabilis est.

Quare credibile potius, non uno eodemque m
do

omnia & singula sese multiplicare & vero for-
propiore fore, qui diversarum sententiarum
li seorsim addictus omnes in unum colligat. Ni-
ominus cum ne sic quidem certa hujus materiæ
plicatio tradi queat, inutile fuerit vaga incertaque
locinatione multa moliri, quæ opinionem modo,
scientiam, parere valeant.

Errores in motu animali.

501. MOTUS muscularis, quem homo pro arbi-
o exercet, ita cum reliquis corporis vivi motibus
æret, ut excessu defectuve paulo majore peccare
queat, quin ocys, serius, œconomia conturbe-
t. Ex iis igitur, quæ alternantes musculorum a-
ones comitari ac consequi in corpore observan-
t, mutationibus sponte innotescunt, quos motio
t quies modum excedens inducit, effectus morbofi.

502. Musculus vi sua sese contrahens brevior fit,
assior, durior, turget, figuram suam situmque
ione partium vicinarum mutat, movet sese & to-
sua mole, & quavis fibra sua, movet & partes,
quas pertinet, quasque contingit, & si quem
bet antagonistam, & quæ huic contiguæ sunt,
rtes. Quum vero deinde contentionem suam re-
ttit, & ipse in statum pristinum redit, & resti-
antur, quæcunque dimota fuerant. Itaque ab ini-
o contractionis ad *anxi* usque & inde ad ple-
m usque relaxationem, omnes illæ partes in con-
uo motu sunt eoque multum variante.

503. Nec constat voluntariam musculi contractio-
m ita a motibus vitalibus pendere, ut, quæ ac-
scit musculo, velocitas de summa illorum dece-
t. Imo vero novus veluti hic motus illis supe-
lditur. Universa ergo motus atque adeo attritus
antitas in corpore tum augetur pro numero ac vi-
entium reciproce musculorum.

504. Quocirca multiplex sub exercitio musculi infertur vicinis canalibus, loculis, receptaculis, pressio, remissio, distractio, arctatio, agitatio, quæ cum inde in contenta transeunt, his quoque motus per pondium conciliatur, quo fit, ut stagnantia moveantur, fluentia promoveantur, mutua solidorum fluidorumque inter se actio, & quæ hinc consequuntur, intenduntur.

505. Ita quilibet musculus, alterne contrahens se & remittens, suo systematis vasorum tractui vim applicat, quæ humores urget pellitque fortius, quo circulationis legibus determinantur. Eorundem motus ergo accelerari debet.

506. Eadem causa sanguis venarum, copia ac in petu majore, protrusus infususque cordi irritamentum fit, quo hujus contractionum numerus ac vis intenditur. Inde consensu expedito & respiratio incitatur, & arteriarum properantur motus per universum corpus.

507. Continuata igitur musculorum actione vires vitales, quibus humores circumducuntur, quaquaversum animantur, novisque (503. 505.) jugiter augentur. Crescit adeo circulationis vigor, attritus calor, quæque ex his pendent, cum conditiones corporis, tum functiones intenduntur.

508. Magnum præsertim, nec uno nomine, adjumentum nascitur officinis instrumentisque, quibus alimenti coctio, defæcatio, distributio, assimilatio perficitur; ut adeo nutritionis opus feliciter procedat. Atque hæc sunt publica exercitationis medicæ emolumenta.

209. Unde constat, quasnam immodica noxas inferat œconomix humanæ. Quippe, quo ipsa excedit gradu, eodem velocitatem circumeuntium humorum auget (409.): quocirca, quæ inde oriuntur mala in genere reduci queunt.

1. Ad caloris nativi augmentum enorme, quo agi-
i attenuatique succi, dissipata parte subtiliore,
stantur, serum ac fibra sanguinis diathesi inflam-
toriam (367.) induunt, sales dein ac olea con-
uato attritu acuuntur, solvuntur, volatilia, acria,
trida, rancida, foetida, ambusta redduntur (424.
7.), circuitui vitali ineptissima.

2. Ad partium continentium læsiones valde peri-
ofas. Etenim rarefacti magnoque impetu propul-
humores sua vasa ultra modum dilatant, irritant,
erunt, rumpunt, destruunt: unde errores loci
97 ad 406.), dolor, inflammatio, febris acuta,
ppuratio, gangræna, hæmorrhagia, aut vitalibus
ceribus sanguine accumulato obrutis suffocatio ac
ors subitanea.

3. Ad succorum, qui sub moderata circulatione
tagnant, commotionem, ut suis excussi sedibus
agentur.

4. Ad multivarias denique secretionum excretio-
mque turbas, quarum vi omne genus vitiorum
alutatis, quantitatis, motus, loci, in materias,
æ secerni & excerni debent, invehitur.

510. Mobilior itaque & volatilior fluidorum,
am solidorum, natura facit, ut exercitio immo-
ratiore jactura inæqualis inferatur, hinc mole il-
um decrescente solida prævaleant, exsucca corpo-
arescant, rigescant. Aqua & spiritu, parte hu-
orum tenuiore, difflatis, crassamentum superest
84.) iners, tenax, immeabile per vascula mino-
: unde horum ac parenchymatis exsiccatio, con-
ctio, concretio, universæ adeo compaginis rigi-
as major (164. 166.). Pingue, qua stagnat in
s oculis, commotum, eliquatum, sanguini red-
um, attritu & calore ex blando in acre, ranci-
m, degenerans (375.), per emunctoria expelli-
: hinc celeris emaciatio (395.). Gelatina nu-

trians

trians (379.), solidorum fibris undique interfusam deteritur, exprimitur, acrior per motum facta excernitur, parte tenuiore expressa solidescit: inde defectus nutritionis, augmentum rigiditatis. Bilis quæque nimium commota, adusta, in summam accenditur acrimoniam, qua & primas vias infestat, & suos egressa cancellos in reliquum etiam corpus suam malignitate grassatur.

511. Ex dictis (509. 510.) liquet, solum motus animalis excessum solida fluidaque corporis tantum vehementer a statu sano alienare posse, ut vel venenatis etiam viribus (486.) agere videatur: cum in univèrsum fere semper & cuivis noceat, raro profit, nocere tamen maxime, inter sanos ætati teneræ, sexui sequiori, temperamento bilioso sicco, calido; tum vero plethoricis, valde obesissimis, cacochymicis, in hæmorrhagias, aut abortus proclivibus, & quibus viscus aliquod totumve corpus contabescit, & qui spiritus laborant difficultate, & calculosis, iisque, quorum circulationi pertinaces obstant canalium obstructions, tumores, humorum congestiones, &c. His ubi & insuetudo accedit aut ingens aeris æstus, aut ex cibi potusque defectu inanitas, aut subitus a statu quietis ad vehementem motum transitus, tanto peiores inferri noxas necessum est.

512. Minoris momenti sunt, quæ ipsis musculis nimium exercitatis eveniunt, mala; lassitudo, debilitas, tremor, dolor, spasmus, impotentia ad motum. His tamen quies fere pro remedio est. Siccitas autem, rigiditas, tendineæ naturæ multiplicatio, quas labor excedens carnibus musculorum inducit, haud æque facile tolluntur.

513. Haud lætior est illorum sanitas, qui in opposito errore versantur. Nimia quies & potentia motrices, &, quæ movendæ sunt, partes in torporem

conjicit. Vis musculosa desuetudine contractio-
 , congesto pingui, languore influxus vitalis,
 uitur, suffocatur; articuli, rigescentibus per
 am ligamentis, axungia coeunte (222.), aptitu-
 em ad motum amittunt; antagonista magis re-
 untur. Ita neglectus animalis motus demum im-
 entiam parit.

§14. Plus tamen damni & humorum circuitus
 hanc causam patitur; ut qui solis commissus vi-
 viribus, extraneis destitutus suppetiis (507.),
 vascula minora primum, dein per universum
 ema languescit: unde humorum stagnatio, accu-
 latio, inviscatio, caloris nativi imminutio, se-
 tionum ac excretionum impedimenta, & quæ ex
 oriuntur, mala quamplurima. Ex hoc fonte
 ur polychymia (385.), plethora (387.), obe-
 s (394.), profluunt, quæ sarcinis corpus gra-
 at firmarum partium mole ac vi majoribus. Ple-
 udini cito succedit cacochymia iners, glutinosa
 83.), aquosa (287.), frigida, universum cor-
 inundans, qua laxum, molle, flexile (160.
 2.), solidis inducitur, vis vitalis torpet (196.
 8.), vigor nerveus perit, colluvies serosa, leu-
 ohlegmatia, hydrops varius, pigritia ad motus,
 suum hebetatio, ἀνασθησία, omnium functionum
 focatio tandem nascitur.

§15. Præ ceteris pessime afficiuntur, quæ abdo-
 ne continentur, organa primæ digestionis; ma-
 ne si etiam prono corpore sedenti comprimantur,
 que alimenti copia & qualitas haud respondeat
 æ desidi. Namque respiratione vegeta, motu ex-
 no, succussione, non adjuta in opere suo tar-
 at, alimentum imperfecte coquunt, lente propel-
 it, mora longiore corrumpi sinunt, utile haud
 is emulgent, nec depurant, fæces accumulunt:
 de omne genus vitiorum chyli (323. ad 232.),
 ructus,

ructus, flatus, spasmus, anxietas, alvus tarda tumens, anorexia, universæ officinæ infirmitas, menstruorum inertia, degeneratio varia, mensentrii vasculorum obstructio, aliaque innumera manascuntur. Ingens præterea succorum multitudo qua viscera illa perfunduntur, solis eorum viribus extranea ope destitutis, haud satis promoveri potest: languet ergo circuitus; fit humorum congestio stagnatio; sanguis tarde redux, rarius pulmonum aere animatus, nec vigore cordis incitatus, in vena hepatis abit, infarcit venæ portarum systema, splenem, hepar, cetera. Nec mirum adeo bilem denique vitiari (372.), cacochymiam, scorbutum, cachexiam, icterum, hydropem, malum hypochondriacum, & alios id genus morbos inde produci.

Damna ex posituris & motibus singularibus.

516. QUAM in plerisque rebus suis affectat amantque Natura, variatio & mediocritas in partium corporis motione ac positu quoque conducit. Nocet quidquid hic justo violentius est aut nimis diuturnum sine remissione; nec in ægris tantum evitare debet, sed vel in sanis etiam causa morborum fieri potest.

517. Status, ultra modum protractus, artus inferiores humoribus tarde ad cor redeuntibus gravatur unde infarctus, œdema, varices, ulcera. Lumborum quoque, renum, coxarum, passiones hoc si contrahuntur: ut & genitalium vitia ex humorum congestione, & herniæ inguinales (233.), cruralis (234.), in feminis fluxus uterinus, fluor albus abortus, uteri vaginæque procidentia (250. ad 254. maxime sicubi & nixus subinde accedens pressione auxerit ac partes gravitate deorsum vergentes etiam protruserit. Sanguine autem difficilius & versus cetera remeante, & inde ad caput ascendente, cum horum

diu

stat immobilis, haud mirum, magis, quam aliis
citiis, lassari & vel animo linq̄i.

18. Sessio quieta, immodica, ut minus fatiget,
lo tamen salubrior est, praesertim corpore pro-
multumque flexis genibus. Similia hinc mala
bus inferioribus, lumbis, renibus, coxis, sunt
(7.): tum & curvitas dorfi, obliquitas spinæ,
um stupor, ischias, claudicatio: & impedimen-
lenique abdominis viscerum vitia modo (515.)
nerata.

19. Decubitus excedens, systemati uropœo no-
s, renes comprimit, obstruit, inflammat, secre-
i, propulsioni, excretioni lotii obstat: unde mu-
fabulum, calculus, horumque sequelæ. Officit
situs horizontalis caput humoribus replendo:
e cephalalgia, ophthalmia, hæmorrhagia, sen-
n hebetudo, vertigo, sopor, &c.

20. Multos præprimis ac graves affectus produ-
subita, violenta musculorum contractio, diu
inuata, absque remissione, accedente etiam,
nixus intendatur, spiritus inhibitione. Etenim
mens tractio, pressio, distentio, arctatio, pro-
o, vim infert partibus, mutuam inter conti-
ia & contenta rationem omni modo variat,
am ac directionem humorum valdopere mutat;
ime cum, anima etiam compressa, sanguinis per-
ionem trajectus suspenditur. Inde musculorum
inumque de suis sedibus excussio (243.), ar-
arum, vinculorum, ipsorumque tendinum rela-
o, ruptura, articulorum distorsio, subluxatio,
tio (226. 227.), ossium fractura (217.) alia-
nexus situsve vitia (224. 229.), herniæ (230.),
ipsus (248. & seq.), meatuum ac receptaculo-
dilatatio, anastomosis, diapedesis, diæresis (203.),
rysma, varix, fluidorum aberratio omnivaria
(ad 405.), hæmorrhagia, hæmoptoe, mictus-
cruen-

cruentus, fugillatio, emphysema, tumores varii, quæ ex his oriuntur, mala innumera.

521. Hæc si quis ad varias corporis partes, suis singulæ musculis mobiles sunt, aut, ob viam consensumve qualemcunque, illis agentibus versimode affici debent, applicat, is facile intelligit, quot qualesque noxas inferre tussis, cachinatio, sternutatio, oscitatio, pandiculatio, declamatio, vociferatio, cantus, tubarum inflatus, saltu lucta, cæspitatio, bajulatio, aliæque id genus mentiones, sicubi enormes fuerint, queant.

Exercitationes Mentis immodicæ.

522. ATTENTIOR contemplatio eorum, quæ quæque in semet ipso facile experitur, assatim documentis actionibus haud minus; quam corporis exercitiis, vires dissipari, alternamque requiem in æque, ac his, interponendam esse, ut sanitas persistat.

523. Mens nimirum corpori suo, dum vitæ get, intime implicata est: ut difficulter concipi liceat tam exquisitè puram ejus operationem, quæ prorsus nihil corporeæ mutationis quoquo modo innexum habeat. Præterquam enim, quod nullæ cogitationes determinati sequantur motus corporis sensoria quoque cum externa, tum interna, materiam occasionesque cogitandi vix absque aliqua rationis suorum staminum specie subministrare possunt videntur. Oportet itaque, cum mens in sua officina actiuosa est, hujus organa plus minus cieri, tendi, laxari, oscillare, inter sese agitari, quomocunque saltem aliter se habere, quam ubi ab ore re feriatur.

524. Præterea verosimillimum est, systema nervosum, qua sensui preest, vi quadam motrice a mari, vitali muscularive virtuti (170. 502.) fortè æquiparanda, qua agente stamina ejus tendi, rursus relaxari, scire,

, turgere, concipiendis ad irritamenta oscilla-
bus aptari queant, vicissimque remitti ac flac-
ere, cum otiaur. Nec refert, utrum a spiritu,
n vocant, animali, per nervos diffuso, eandem
tas, an quoquo alio modo ab ortu putes indi-
, mecumve in re obscura opinando nihil au-
ris. Agnoscendum tamen videtur, aliquod men-
eam concessum esse imperium, quo excitare si-
em pro lubitu possit ad agendum tam in uni-
o corpore, quam in singulari parte: perinde ut
culi etiam arbitrio parent.

25. Constat autem sentiendi illam vim (524.)
vi vitali communicare; ut altera alteri pro ir-
nento esse possit (179.). Quin & mutuam for-
nter eandem & muscularem vim commercium
t, quo fit, ut nervorum interventu iussa men-
id musculos deferantur: nisi mavelis idem utro-
e motus principium dari, at quod pro differen-
artium, quas animat, conformatione diversimo-
gat. Utraque certe & nervorum & musculorum
is non inexhausta est; nec continentem fert la-
m; nec fatigari altera sine alterius detrimento
st.

26. Quanquam igitur, quæ in sensoriis cientur,
ationes motibus musculorum longe minus mani-
sunt; facit tamen summa medullæ nerveæ
ritudo, ut hæc vel gravius etiam, certe nihilo
is, ab immodica exercitatione affici mutari que-
at, quam muscoli ab excessu motus animalis
2.), nec dispares inde contrahere læsiones. Mol-
na nimirum stamina quovis demum modo (523.)
entius, diutius vehementius commota, inter se-
ttrita, lassantur, tonum amittunt, tremores ir-
lares, injussos, concipiunt concitantque præter
nem in vicinis, spasmo velut obrigescunt, aut
ida resolvuntur; vis ipsa nervea (524. 526.) elan-

guescit, dissipatur. Ex quibus, nisi tempeſtiva
 quie leventur, ſenſuum externorum internorum
 hebetudo, impotentia, idearum confuſio, ſomni
 bulenti, pervigilium, imaginatio depravata, o
 rium, fatuitas. An &, quæ muſculis aſſiduo la
 re evenit (512.), ſiccitas, rigiditas, in his quo
 organis naſci poteſt, qua ſenile vitium in facult
 mentis ante tempus invehatur?

527. Ingravescunt autem hæc mala, novisque
 gentur, quum ſenſorii communis agitatio etiam
 paratum encephali vasculoſum in motus enon
 ciet, ac majore ſanguinis copia caput opplet.
 de parrium diſtenſio, dolor, calor, inflamman
 atque ex his naſcens actionum mentis multiplex
 turbatio. Quin & conſenſio mutua principiorum
 tus (525.) facit, ut viribus nerveis (524.) nim
 intenſis, laſſatis, diſſipatis, reliquorum ſystemæ
 vires ſimilia patiantur, hinc corpus abſque la
 ſuo fatigetur, omniumque ejus functionum co
 quatur læſio.

528. Accedunt vitia ex motu animali negl
 (513. ad 515.), vitaque ſedentaria aut ſtataria (5
 518.), literarum ſtudioſis familiari, quæ uti es
 ſat gravia ſunt, ita magis etiam properantur ac
 valeſcunt, ubi robur corporis inquieta cogitatio
 minuitur.

529. Exceſſus tamen cum varietate ſtudioꝝ
 lerabilior eſt: at vehemens cogitationum in eam
 rem intentio, non interrupta, rari ſunt, quibus
 magnopere noceat. Etenim pars illa ſenſorii c
 munis, quæ ſola tum in actione eſt, & in qu
 tota veluti mens omni ſua vi incumbit, violen
 patitur haud minorem, quam muſculi ſingulares
 titer diuque contracti (520. 526.) Itaque aut ſt
 na ejus tam pertinaciter arriguntur, ut remitti
 nequeant, aut oſcillandi finem non faciunt a

nota, aut nimium distracta tenorem denique
tunt. Unde omnes genus mentis perturbatio-
, melancholia, *ἔκστασις*, mania, catalepsis, fa-
s, sensuum impotentia, virtutis nerveæ resolutio,
milia nascuntur.

30. Neglecta mentis cultura organis quidem sen-
torporem inducit, vim nerveam hebetat ac
nguit, facultates animi aut omnes, aut singu-
labefactat, ut vel universæ, vel aliquæ, in-
otiantur. Ceterum tamen, nisi & motus ani-
sintermissio accesserit, reliquis functionibus haud
obest, ut non ignavos videas stupidosque cre-
fere, quam ingeniosos, ad ultimam usque se-
atem firma corporis valetudine perfrui.

31. Ex his (508. ad 530.) inter se collatis ma-
tum est, exercitationes mentis, quam corporis,
excessu longe magis infirmare sanitatem. Patet
a, cuinam ætati, sexui, temperamento, acro-
udia & lucubrationes minime convenient? Cur
anda meditatio magis fatiget, quam motus mu-
ris? Quare iis, qui gravi morbo exhausti re-
nt, tam perniciofa plerumque animi intentio,
errima autem corporis moderata exercitatio?

Vis noxia Animi perturbationum.

32. INEST in animo impetus, quo fertur in ea,
quod vel bona, vel mala, vel insolita sint,
m talia videantur, placent, displicent aut per-
nt. Is sicubi commotionem in homine excitat
orem, quam quæ rectæ rationi conveniat, hæc
ni perturbatio dicitur.

33. Comitatur adeo hanc (532.) & prodit actio-
illarum, quæ ex mutua animi corporisque conjun-
ne fluunt, major minorve a justo tenore alie-
o. Unde consequitur, ut in eo statu organa
que, sensibus motibusque voluntariis dicata, tur-

bis agitentur, viresque, quibus animantur (524.), in vitiosos motus aberrant.

534. Quin docet etiam observatio, cordis artumque motus, calorem, colorem, habitudinemque poris, una tum alterari; universum ideo circuli nis ambitum, & quibus hæc nititur, vires vitiosas (170.), quasque sub se habet, quarumvis partem actiones præter ordinem affici.

535. Quæ si quis, prout latissime patent, perpendit, ei dubium videbitur, utrum animi magis, quam corporis, perturbatio dicenda quando totius œconomiae humanæ functionum laesa est, quæ ab hoc impetu immunis perverti nequeat.

536. Quocumque autem modo isthæc (535.) in homine fieri concipias; sive mente incitante; sive cæco instinctu; seu incitante quadam menti indita, a reliquis ejus facultatibus distincta illud certum, deberi ea quidem mirabili, quod ter bina hominis principia viget, commercio hoc ipsum tamen leges limitesque, quibus in tranquillo adstringitur, tum adeo excedere, ut eduntur, effectus prorsus insoliti, ejusque vi longe superiores videantur; saltem, quo minus tanta occasione nascantur, impediri, aut nati super pro arbitrio vix possint.

537. Nimirum, quæ homini data sunt, bina: numerum systemata, alterum menti cum corpore commune, alterum si non mere corporeum, certe conscientia semotum; etsi diversis legibus regulantur contubernalia tamen in uno corpore sunt, ac commixta commixtione per singulas partes diffusa instrumentis inter se contiguis, connexis, aut & communibus gaudent, viribusque animantur aut inter se aut inter sese consentientibus (525.). Quocumque quæcunque in alterutro cientur, insigniores commotiones quo minus in alterum quoque transferantur fieri haud potest.

8. Quæ quidem Medice considerata docent, in motibus impetuosas dari agitationes, quæ in ipso cogitante, hujusque adeo officina, primum, inde in reliquum corpus protrusæ, exque hoc im eo, unde venere, revolutæ, celerrimo itinere tam vehementer augescunt; ut, quidquid virium facultatumque in toto homine, conturbentur, atque hinc universæ œconomix humanæ fundamenta concutere queant.

9. Quanquam igitur in moderatis, qui ratione utuntur, sua inest eximia utilitas, haud minus ca, quam moralis; magnopere tamen vitæ acuti nocere etiam possunt valde violenti; maxime cubi & subito erumpunt, aut pertinaci duram inolescunt, aut intus sævientes nequicquam comprimuntur, aut alii aliis celerrime superveniunt affines, sive inter sese oppositi.

10. Inde sensuum, motuum, circulationis, respirationis, secretionis, excretionis, coctionis, nutritionis, generationis, &c. Innumera ex hoc fonte profluere quotidianum est, quæ alias quidem raræ viribus sponte rursus superantur, nec raro in omne etiam morborum genus, & in febres, lentasve mortes abeunt.

11. Uti vero affectionum mentis quæque pro sua sitate diversas externis corporis partibus actionibus mutationes inducit, quibus, tanquam propriis characteribus, foris expressæ sese dignoscendas præcipue: ita suo etiam singulæ modo peculiari intervitiæ sanitatisque conditiones convellunt, viresque motrices opprimendo, exagitando, perturbando. Atque hinc præcipue multifaria illa nascuntur motus humorum vitia (406 ad 413.), quæ æthematibus, prout aut læta, aut tristia, fuerint, atque alia etiam ex pulsu sese manifestant.

12. Principia videlicet atque instrumenta motus

consensione accurata sese accommodant propensione
 & aversionibus mentis emotæ, hujusque ideor
 tui diverso respondentes quoque in corpore muta
 nes excitantur. Inde gaudii comes auctior, exp
 tior, circulatio, secretio, excretio: sed & insom
 infania, virium resolutio, quin mors apoplecti
 ubi nimium est & improvisum. In amore non
 similia insunt: protractum autem rei amatae des
 rium, & ægritudo de perdenda, aut non obti
 da, inquietem, languorem, anorexiam, chloro
 tabem, nostalgiam, melancholiam, erotomaniam
 inducit. Ira impetu efferato nervos, musculos,
 guinem, bilem, exagitat; hinc furorem, inflam
 tiones, febres ardentes, viscerum primæ digesti
 turbas enormes, errores fluidorum omnivarios (C
 & seq.), & vel veneniferam quoque vim cre
 Odium ac livor perseverans pervigilio, febre le
 appetitu prostrato, inedia, pallorem, torpor
 maciem, cachexiam infert. Mœrore vis nervea
 guet, tonus partium fatiscit, motus vitales in
 nuuntur: unde pulsus tardus, contractus, circula
 lenta, inviscatio humorum, sanguinis coagula
 coctionis ac nutritionis defectus, diarrhœæ, ob
 ctiones, scirrhi, melancholia, icterus, hydrops
 mni diuturni, lethargus, catalepsis, &c. Metu
 muscularis infirmatur, tremunt membra, sphin
 resolvuntur; minuto cordis vigore ambitus circ
 tionis contrahitur, repressis intro humoribus p
 fit, siccitas, perspirationis suppressio, attractio
 jor, anxietas, viscerum vitalium oppilatio, M
 ræ ad munia sua impotentia. Terror, præ ce
 perniciosus, systema nerveum violentissime qua
 do, spasmos, convulsiones, epilepsiam, stupor
 imaginationem depravatam, inducit; constricti
 bito vasculis minoribus humores versus vasa m
 ra cogit, cor in palpitationem, pulmones in a
 re

conicit; pallorem, frigus, congestiones, abortus, parit, evacuationes supprimit, subito necat. 43. Quocirca manifestum est, animi motus violentia, frequentia, duratione enormes, multo, quam corporis, gravius œconomiam humanam affligere: re autem præprimis, sicubi & immodicas mentis exercitationes comitantur (522.): posse tamen plurimum prodesse, quum ægris accidunt: hinc medicamenti non minus, quam veneni, vim exferunt; difficillimum denique esse, quos creant fovere, morbos sanare, nisi animo in tranquillitate restituto, hosque propterea heteroclitos aut malos quandoque videri, cum, quæ subest, composita mentis perturbatio latet; physiognomiam in Medico tum maxime conducere, ne frustraret.

Excessus somni ac vigiliarum.

44. VIGILANTI quæ per functionum exercitiatione de corporis cum materia, tum viribus, decet, non ita cibi potusque usu reparari queunt, non interposita etiam quiete opus sit. Inde naturalis somni necessitas & consentaneus sanitati modus.

45. Tametsi igitur & somni & vigiliarum, in æquissimum tempus, sine interruptione, protracta exempla prostant; uterque tamen excessus prænaturam est, nec impune tolerabilis. Non dulcis vita est, quæ alterna requie caret; nec nisi per ora vitæ perpetuus somnus.

46. Facit nihilominus ætas, sexus, temperamentum, vitæ genus, clima, tempestas, consuetudo, multiplicem in his rebus inter homines discretionem, ut difficile sit, suam cuique mensuram per æta tempora definire. Oportet ideo, quæ de excessuum noxis dicam, non nisi congrua limitatione singulos homines applicare.

547. In vigiliis nonnulla semper datur sensus externorum, internorum, motuumque voluntariorum exercitatio, minor, major; expedita certe virium organorumque, quæ his functionibus dicata sunt ad agendum alacritas adest. Universa ergo mens officina aut agit, aut saltem agere gestit. Com somni tempore, quies horum omnium, relaxatio instrumentorum, virium torpor.

548. Quum vero post aliquanti temporis vigiliis fano hebescant sensus, membra graventur, musculorum vis labascet, ipsa mens langueat, mutuum cum corpore commercii pertæsa somnum appetit liquet; istud hominis systema non ita comparatum esse, ut perpetim vigere possit.

549. Vigilanti præterea, ob continentes emphysem animalis agitationes, reliquæ etiam corporis partes stimulantur (179.), vires motrices quæcunque excitantur (507. 508. 525. 527. 537.). Unde circumsanguinis, attritus, calor, attenuatio humorum, mutatio, secretio, excretio, intenduntur, quæ incitamento destituta in dormiente imminuuntur.

550. Intelligitur inde, pervigilio noxas inferri organis sensoriis motoriisque, vires horum exhausta stamina atteri, vibrationes in his cieri inordinata a mente non regundas: unde series cogitationum male cohærens, phantasia luxurians, impressio in rerum non delenda, delirium, vertigo, cephalalgia, agrypnia.

551. Auctiore insuper humorum motu (54) subtilia dissipari, crassa cogi, sales & olea asperiri, bilem acui, solida deteri, pingue consumi, atque corpus exsiccari, emaciari, bilem atram generari, hæmorrhoides, febres, delirium melancholicum, inquietudinem perpetuam, somni fugam incitant. Hæc vero prioribus (550.) juncta quam vehementer universam œconomiam turbare possint, quid videt.

552. Et magis quidem isthæc omnia (550. 551.) operantur augenturque, sicubi non interrupta facultatum mentis contentio, studia non variata, aut volentis animi motus, vigiliis accesserint. Laborem corporis nata ex lassitudine somnolentia temperate satis ut plurimum abrumpit.

553. Contraria igitur mala nimium dormientibus accidere debent. Universæ functionum animalium officinæ torpor, in hujus organis viribusque, quin in ipsa mente, agendi desuetudo, ineptitudo; nec omnium sensuum hebetatio, motuum inertia, *παρρησία*. Ex lentore vero circulationis incrementum obesitas, polychymia, spissitudo humorum frigida, leucophlegmatia, capitis oppletio, effeminata carnium mollitudo, secretionum ac excretionum suspensio, excrementi accumulatio, defectus coctionis, epurationis, nutritionis, vigoris denique vitalis in universo corpore extinctio, ac sopor lethalis.

554. Ex quibus (550 ad 553.) inter se collatis patet, præcipua, quæ ex hoc fonte profluunt, mala ad exercitationes corporis animique nimias aut inermis (501. ad 530.) pertinere hinc pro varia similitudine vel dissimilitudine potentiarum combinatione plurimum intendi minuique posse. Tum cui ætati, sexui, temperamento, vitæ generi, alteruter excessus magis aut minus noceat? Quod si vero inter duo tantum extrema eligendi optio daretur, quodnam præferendum?

Excretio ac retentio inordinata.

555. Ut suus corpori vigor constet, egestorum non minus, quam ingestorum, certa quadam ratio & modus esse debet, nec excerni retinenda, nec retineri excernenda. Utrumvis enim acciderit, id documento est.

556. Magna tamen pars eorum, quæ hoc titulo

comprehenduntur, naturam potius morbi aut symptomatis (34. 41. 86.) referunt. Quare hoc loco de illis duntaxat dicemus, quæ causarum nomine venire possunt.

557. Salivæ, uti secundum naturam jugiter in os confluit, exspuitio sano homini coctionem alimentorum infirmitat, exhauriendo una omnes liquores salivæ similes, quos Natura in primas vias convehit, ut eas humectent inque ciborum digestionem adjuvent. Unde sitis, siccitas, chyli spissitudo, difficilior a fecce separatio, absorptio minus prompta. Excipit hæc defectus nutritionis, emaciatio, debilitas. Sanguis autem sua lymphâ orbatus, concretus, atrabiliaribus obstructions, melancholiam, hujusque sequelas parit.

558. Alvi suppressione diuturna stercus accumulatum, exsuccum, durefcit, ægre dein promovendum intestinis hinc distentis, ἐμφορὰς imperviis, fibris eorum infirmatis, vasis compressis, tumet venter molestia nascitur, hypochondriaca pertinax alvi constipatio, hæmorrhoides, capitis gravitas, dolor vertigo, angina, ophthalmia, vomitus, ileus, putror fecis, æstus, febris, spasmus, inflammatio intestinorum, &c. Hæc quidem in naturis debilioribus quæ plurimum excrementi generant. Robustis pauca, quam quotidie ex alimentis parant, sex etiam per multos dies retenta non nocet.

559. Qui urgens lotium reprimunt, nisi invitum tandem effluit, vesica his ultra modum turgens hypogastrium ac lumbos tumore, dolore, angit; cavitas vesicæ immanis fit, fibrarum ejus atonia. Sphincteris spasmus invincibilis, ischuria tarde aut nunquam sananda, ῥιζις quandoque (203. 4.), aut κυστοκήλη (238.), aut ex stagnantis urinæ acrimonia inflammatio vesicæ & gangræna. Hæc mala topica. Accedunt ex impedita simul lotii secretionem feri urinosi in sanguine retentio, putrefactio, lymphæ,

hæ, & qui ex hac secernuntur, liquorum corruptio similis (313.): unde anxietas, fitis, nausea; vomitus, saliva, perspirabile, sudor, urinosa; tremor, vertigo, delirium, convulsio, lethargus, mors.

560. Perspiratio ultra, quam par est, aucta vires prostermit, animi deliquium, mortem subitam (427. 4.) infert. Suppressa eadem siccat integumenta ac rigefacit, vascula obstruit, humorum molem auget, gravitatem ad stateram & ad sensum assitudinem, anxietatem, animi torporem, conge-
tiones in partibus, tumores, dolores, inflammationes creat; nisi mature benignum aliarum excretionum augmentum consequatur. Accedens autem etenti excrementi acrimonia etiam febres, erysipe-
as, rheumatismum, arthritidem, inducit.

561. Sudatio nimia exsiccat corpus, debilitat, sub-
ucta aqua humores cogit (282.), diathesin inflam-
matoriam (367.) atrabiliariam (284. 365.), sanguini
conciliat, cohærentiam inter lympham & crassamen-
tum infirmit (319.), alia excrementa inspissat, mi-
nuit, immeabilia reddit, poris nimium patulis pe-
iculosam ad frigus sensilitatem parit. Hæc quan-
tum noxæ inferre queant, ex locis citatis intelli-
gitur. Sudor admissio frigore subito cohibitus simili-
ter, ut suppressa perspiratio (570.), nocet. Sudan-
ti autem consuetudo tempore in naturam conver-
sa, si sponte aut arte abrumpitur, difficillima sæ-
pe mala producit.

562. Immoderata feminis profusio non solum uti-
lissimi humoris jactura, sed ipso etiam metu convul-
sivo, quo emittitur, frequentius repetito imprimis
ædit. Etenim summam voluptatem universalis ex-
cipit virium resolutio, quæ crebro ferri nequit,
quin enervet. Colatoria autem corporis quo magis
emulgentur, eo plus humorum aliunde ad se tra-
hant, succisque sic ad genitalia derivatis reliquæ

partes

partes depauperantur. Inde ex nimia venere lassitudo, debilitas, immobilitas, incessus delumbis, encephali dolores, calores, convulsiones, sensuum omnium, maxime visus, hebetudo, cæcitas, fatuitas, circulatio febrilis, exsiccatio, macies, tabes & pulmonica & dorsalis, effeminatio. Augentur hæc mala atque insanabilia fiunt ob perpetuum in venerem prurium, quem mens non minus, quam corpus tandem contrahit, quoque efficitur, ut & dormientes obscena phantasmata exercent, & in tentiginem pronæ partes quavis occasione impetum concipiunt, onerique & stimulo sit quamlibet exigua reparati spermatis copia, levissimo conatu, & vel sine hoc, de relaxatis oculis elapsura. Quocirca liquet, quare adolescentiæ florem adeo pessumdet iste excessus? Cur senibus tam pernicialis? Discrepan tamen hoc virium genere homines etiam ejusdem ætatis inter sese plurimum; aliis vel modica venere languentibus; aliis immoderatissima vix exhaustis.

563. Abstinencia nimia rarius quidem obest; obesse tamen visa hominibus natura salacibus, πολυσπέρμοις, pollutione debilitante, gonorrhœa, oppletione, tumore, dolore, inflammatione partium semiferarum, stagnantis seminis inspissatione, corruptione, satyriasi, spasms, melancholia, mania venerea. Sexui sequiori ex hoc fonte quandoque languor virium, fluor albus, chlorosis, malum hysterium, furor uterinus. Cohibita autem succi seminalis ad exitum concitati ejaculatio σπερματοκίλην, κισσοκίλην, scirrhum, cancrum testium, inducit.

564. Lactis excretio, nutricis viribus major, subducto corpori nutrimento, debilitatem, pallorem, maciem, circuitum vacillantem, febrem hecticam, tabem, sudores profusos, utero gravido abortum creat: frequentiore insuper uberum suctu etiam vis nervea labascit, irritabilitas (190.), animi dejectione,

tio, deliquium, cordis palpitatio, vertigo, sen-
 tum, maxime visus, teneritudo, hebetudo, spasmi
 ysterici, nascuntur. Parati autem lactis suppressio-
 em mammarum sequitur distensio, tumor, dolor,
 febris, inflammatio, suppuratio, scirrhus, aut im-
 etu aliorum verso dolores rheumatici, humorum
 in partibus aliis congestiones, harumque sequelæ;
 nisi mature salutaris per transpirationem, sudorem,
 urinas, alvum, lochia, menstrua, evacuatio su-
 ervenerit.

565. Nimia sanguinis jactura, per quascunque
 vias facta, consecutiones sunt inopia liquidi vitalis
 (393.), virium defectus, circulationis languor, ca-
 loris nativi extinctio, pallor, omnium actionum in-
 firmatio, crudi, aquosi, pallidi, mucosi, in humo-
 ribus accumulatio (283. 287. 354. 360. 363. 366.),
 solidorum debilitas (157.), cachexia, leucophlegma-
 ta, hydrops. Contra haud minus periculosum est,
 sanguinis effluvium aut naturale, aut cui natura du-
 um adsuevit, supprimi. Etenim plerisque sanitati-
 bus ad colligendum aliquod humorum superpondium
 est pronitas, qua cum necessaria, tum tolerabiles,
 redduntur evacuationes, & quod per has amissum
 est, continuo reparatur. Ita vel præter necessita-
 tem instituta sanguinis detractiones etiam in con-
 suetudinem abeunt, nec intermitteri impune possunt
 (484.). Plethora inde multiplex (387 ad 392.),
 universalis, particularis; vasorum distensio, circui-
 tus suffocatio; varia naturæ ad excernendum molli-
 tina, motus irregulares, spasmi, enormis humo-
 rum in partes singulares congestio (411.), inflam-
 matio, error fluentium (399.), impactorum (400),
 xcretorum (401.), effusorum (402. 403.), secre-
 torum (405.); præcipue autem mirabiles per in-
 solita loca hæmorrhagiæ.

De Calculi origina & nocumentis .

566. RETENTORUM classi haud incongrue calculum annumerare licet; tametsi nec male aliorsum referri soleat. Habet enim pro basi terram, cujus uti plurimum in fluidis firmisque partibus corporis humani (137.), inque alimentis (148.), quibus vescimur, inest; ita, quod superfluum est, lege sanitatis tempestive foras ejici una cum ceteris excrementis debet. Terra igitur retenta, stagnans, si, secessione ab aliis principiis facta (320.), suas moleculas adunaverit, in calculum concrefcere potest.

567. Medica quidem historia docet, vix ullam corporis partem dari, quæ non aliquando huic concretioni obnoxia fiat; maxime tamen primas, quas vocant, vias, & , quæ tum bili, tum lotio, destinatae sunt, officinas, cum primis viis proxime communicantes. Dixeris ideo, humores, qui crudorum permixtioni præ reliquis patent, præcipue lithiasin contrahere.

568. Terreſtres ingeſtorum particulæ, acido præprimis infixæ ſtipticæ, in ventriculo aut inteſtinis retentæ, ſolidum aliquod corpusculum ibidem pro basi nactæ, cui adhæreſcere queant, ſuccis eo confluentibus glutinatæ, volutione jugi addenſatæ, calculum in his partibus formant augentque ægre excutiendum, homini tamen, quam brutis, minus familiarem. Documento ſunt ægagropilæ & lapides Bezoar .

569. Lotium coctum ſaniſſimum, limpidum, etiam per bibulam colatum, in vaſe quieſcens, ad contiguam hujus ſuperficiem adfigit minima granula, quibus dum ex recente lotio, ſubinde infuſo, alia atque alia accedunt, cruſta tandem naſcitur ex veris calculi elementis compoſita.

570. Corpus ſolidum, inſolubile, cavo veſicæ
uri-

inariæ vivi hominis, aut animalis, detentum, cibus obducitur crusta simili, quæ indies augetur; et nisi vitio careat urina. Crescit eodem modo fel in viis urinæ natus calculus, resistensque immobilis redditur.

571. Inde & quivis fere calculus in centro numerum monstrat, primæ crustæ basin, quam orbis in aliis appositi, externi internis majores, ambiunt, incrementi paulatim facti indices.

572. Analyti Chemica tamen constat, non mentem terram esse, quæ sic coit; sed aquæ etiam, etis ac phlogistis aliquid, & materiæ elasticæ plurimum accedere, mixtione simili, qualis in firma corporis compage obtinet (132.133.146.). Accuratior autem calculi recentis contemplatio quoque dedit, crustas ex micis componi, quæ salium crystallorum referunt. Extimæ certe superficiem quandoque linctæ ac grandiores id genus massulæ insident.

573. Ex quibus (569. ad 573.) colligere est, elementa calculi, ut sales in aqua, vere soluta in loco sano fluctuare, inde per modum crystallisationis chemicæ excuti, mutua attractione in granula mara, & hæc porro inter sese, concretere, obviis se corporibus sese adfigere, sic repetito sæpius eodem opere crustas calculumque urinæ formari, tam intra, quam extra hominem. Illustrat hanc lithonem confirmatque generatio tartari ex vino, statitæ ac topi ex aquis.

574. Nec contra facit, quod materies, prius aqua soluta, post excussionem aqua insolubilis sit, nec, quo natura salium, sapida. Historia naturalis & chemia id genus exemplis abundant.

575. Quocirca & ratio reddi potest, cur vita sententaria, diuturnus in dorsum decubitus, temperamentum frigidius, immanis aqualiculi pinguitudo, varia systematis urinarii vitia, obstructio, inflammatio,

matio, ulcus, scirrhus, callus, occurfus corporum heterogeneorum in viis urophoris, adeo faueant calculi generationi? Ponunt hæc omnia conditiones, quibus excussio salium quorumvis ex suis muriis promovetur.

576. Nequaquam igitur hic opus est fermentatione, putrefactione, spiritu Gorgoneo, clavulis ferreæ mucosæ glutinante, aut spiculis alcalinis, volatilibus quæ terram ferruminent. Fingi hæc facilius, quam demonstrari, queunt.

577. Agnoscenda tamen insuper est dispositio quædam singularis, interna, hæreditaria, connata, aut post nativitatem acquisita, qua, ceteris paribus, aliquid præ alio magis in lithiasin propendeat. Solida quædam systematis urinarii sic comparata, ut lotium nimis morentur, aut adhæSIONEM IUSTO FACILIS AMITTANT, eo conferre possunt. Maxime vero inspectandum videtur illud urinæ vitium, quo terræ elementæ particulæ ultra modum abundant, aut citius, quam par est, etiamnum intra corpus secessionem molitur (371.). Inde minguntur arenulæ, aut majori numero, citiusque a mictione, excutiuntur; nisi illis adhærendi opportunitatem nactæ in calculum concreſcant.

578. Quum igitur observatio doceat, pueros, senes, quiescentes, frigidos, acidis aut acescentibus cibis, vinis austeris utentes, acido laborantes, hypochondriacos, hystericas, arthriticos, præ aliis frequentius calculo infestari; credibile est materiæ acido-terreæ in urinis exsuperantiam eo disponere. Nil sane refragatur huic sententiæ natura lithonthroporum; nec, quæ de acidis in terram absorptis Chymia demonstrat.

579. Calculi fellei, etsi diversum paulo ingenium est, origo tamen haud absimilis censeatur. Possunt fere certam bilis a naturali sua indole degeneratorem, ut quæ sana nequaquam, lotii instar (569.)

am excutiat. Inde differentia multiplex colorum, viridis, lividi, atrii, albi, cinerei (372.), & ardendi non omnibus eadem, & diversa gravi- Solvuntur & alii aqua calida pro magna par- alii non item. Nec satis constat, utrum ab ipsa semper atque unice materiem suam habeant; in hujus officina inveniantur. Alimento cete- ficciori ac vitæ desidi concretio ista præcipue- tur; quum crassamentum fellis, quod alvo ex- i fas est, retinetur.

80. Quæ porro in aliis succis partibusque corpo- nascuntur, varii generis concretamenta lapidea 7.), ex his (568. ad 579.) rite applicatis haud culter intelligi & exponi possunt.

81. Quacumque autem corporis parte hæreant, itas nociva, qua lædunt, mere mechanica est, usque producit admodum manifestos. Moles irum, pondus, durities, premit vicina, gravat, primit, canales obstruit: unde humorum tran- intercipitur, circulatio, secretio, excretio tur- ur, impeditur. Motus, alisio, frictio, atterit, at tenera solida, allicit humores, lacerat vasa: dolor, calor, inflammatio, suppuratio, gangræ- callus nascuntur. Continuum vero calculi, dum corpore manet, incrementum etiam hæc mala- get. Quæ quidem si ad singulas partes, ha- que functiones, & mutuos consensus adplican- plurimarum sane magni momenti affectionum inem promunt.

Potentia morbificæ animatæ.

82. ANIMALIS vitæ plena omnia. Aer, aqua, is, communia Naturæ habitacula, animantibus que scatent. Stupendus præsertim minutiorum nalculorum numerus est, & vis sese multipli- li fere tanto major, quanto minoribus sunt cor-

pusculis. Accedit eorundem summa voracitas ac rabilis, cum in pabulo conquiendo, tum in nidulando, sagacitas & industria. Unde fit, ut non omne modo vegetantium genus grassentur, sed majora quoque animalia in escam nidosque convitant, horumque adversus robur sua se parvitate numero tueantur.

583. Multifaria igitur occasio est, qua & homini ab istis hostibus inferri injuria possit; nisi foras admissi in tempore suffocentur, rejiciantur. Pars extrema superficies, cui se adfigant, porisque cutis aut inflictis vulnusculis, se suave ovula insinuent. Nec desunt meatus externi, quos subeundo interiora deveniant. Aeris potissimum, cibi, potus, vehiculo in primæ digestionis officinam facile invadunt.

584. Practicorum ideo observatis & compertis est, multiplex animantium genus quandoque in mine & extra & intus nidulari, neque ullam corporis partem, externam aut internam, plane isto onere immunem esse; ita tamen, ut quantum facilius est a foris aditus, præ ceteris frequenter obsideantur.

585. De illis quidem animalculis, quæ extraminem reperiuntur, vix cuiquam dubium est, quæ extrinsecus eo devenerint, sive jamjam evoluta, sive in semine suo etiamnum latentia, quod congruis intus conditiones nactum, sui generis animalium excluserit.

586. An autem lumbricorum intestinalium, totis, plani, ascaridis, alia quæri debet origo? Quæ proprii velut & domestici sunt animalium, ac præcipue hominum, intestinis, raroque, aut nunquam alibi inveniuntur. An æquivocam ex putredine activitatem habent? An spiritus mundi arbitrariæ cultati debentur? An potius humano generi indico primo ortu congeniti per traducem veluti in eorum
pro

pagantur? Utrum vero ex semine quidem nantur, at non suo, aut ex insectis alienigenis, e intra corpus humanum recepta, ob pabuli aliaque conditionum diversitatem, in aliam speciem generant? Nimis hæc omnia repugnant communi generationis legibus, quas observatio fidelis minimis æque ac maximis animalibus detexit, tum ut admitti queant.

587. Quum itaque suum & genus & speciem mutantur isti vermes; primasque modo vias (583.) videant; & pro ætate, sexu, temperie, vitæ genere, aere, cibo, potu, regione, anni tempore, &c. diversis, alios præ aliis magis, minus, aut & nunquam infestent; neque tamen & singulos iidem, hos teres, illos ascaris, alios iterum tænia: sua profecto analogia, eosdem quoque a foris in sinum deferri (583.), & consimilem prioribus (585.) ortum habere, seseque intus more ceterorum animalium multiplicare; nisi validis naturæ visibus superentur. Quanquam vero & hæc sententia vexatur dubiis, quæ expediri ægre queant: non tamen ista tanti momenti, ut non sperare licet, ulteriore scrutinio tandem ad liquidum perducendum iri. Quod ipsa Natura dictavit, systema non est turbandum, si qua forsitan parte ob cognitionis humanæ angustiam hiat.

588. Sanitas quidem id contubernium sæpe haud recte fert. Nec raro tamen multimodis inde læditur; maxime ubi interiora occupantur. Primis hinc sensibus a mole, numero, conglomeratione vermium, convulsio, infarctus, obstructio, ileus: a motu, reptatione, suctu, irritamenta nervorum, nausea, vomitus, singultus, anxietas, motus ventriculi & interiorum inordinati, spasmi, ructus, flatus, borborismi, dolores ventris varii, tumores, alimentorum digestio perturbata, chyli absorptio impedita, alvus

irregularis, alias stricta, alias laxa: quandoque & rosio accedens excoriat, inflammat, exulcerat, perforat: ex consumptione chyli esuries, bulimus: ovula vermium, recrementa, cadavera, mucum naturalem inviscant, accumulunt, menstrua primæ digestionis inspissant, corrumpunt, ac fecem fece accedendo putrorem late diffundunt. Hæc quidem topica sunt mala.

589. Facit autem multiplex hujus officinæ cum universo corpore consensus, ut & reliquæ partes afficiantur. Etenim subtractio nutrimenti maciem pallorem, debilitatem, atrophiam creat: chyli nec rite cocti, nec defecati, alienis etiam intermixti corrupti, vitium, in secundas vias delatum, in coochymiam & cachexiam degenerat. Irritatio denique, per instrumenta motus ac sensus, horumque vires, quaquaversum sese extendens, omne genus affectionum spasmodicarum inferre potest. Hinc cum cuitus humorum turbatus, cordis palpitatio, pulsus exilis, deficiens, intermittens, animi deliquium, horripulatio, febris, dolores varii, vertigo, cæcitas, aurium tinnitus, insomnia turbulenta, terrores, deliria, aponia, paralytis, cataleptis, apoplexia, tetanus, motus convulsivi præsertim, atque insultus epileptici omni modo mirabiles.

590. Ex his (588. 589.) porro sponte innotescunt quænam nasci mala possint, quum in aliis corporum vivi partibus, externis vel internis (584.); aliquot animantium genus nidulatur.

De ceteris, quæ forinsecus admota obsunt.

591. MULTA insuper casu, vel consilio corpori externe admoventur, aut in illud incurfant, quæ prioribus titulis non comprehensa, præteriri tamen nequaquam debent; quia in producendis morbis plurimum valent.

592. Vestimenta, quæ consuetudo magis, quam natura, homini necessaria fecit, mole, pondere, strictione, quas ambiunt, partes premunt, vasa stant, appulsis humoribus resistunt, contentos rellunt, solidorum fibras inter se compingunt. Quæ si moderata fuerint, sanum robur, vigorem circuitus vitalis, mutuam continentium & contentorum actionem, attritum, calorem nativum, au-
 nt (433. 434.), tegumenta, nervos, fibras, musculos, fultura juvant, debilibus hinc saluberrima. Excedens autem pressio, ut vario est gradu, mala pluma ac diversissima inducit. Humoribus inde diatesis inflammatoria (367.), putredo (313.); reditus per venas, influxus per arterias impeditus; virtus nerveæ interceptio; nutrimenti, hinc nutritionis incrementi æquabilis defectus; materiæ solidorum degeneratio; coalitus eorumdem multiplex (09. 6.). Hæc dum pressioni expositæ partes patiuntur, contraria in reliquis eveniunt; humorum affluxus, accumulatio, impetus major, canalium dilatatio, *α ασόμεωσις, διαήδνησις, διαίρεσις* (203.), omnifera fluidorum aberrationes (397. & seq.), incrementum nimium (261.), tumores varii, proportionis ac æquilibrii inter partes, vires, actiones, ductio, &c. Inde anxietas, dolor, œdema, inflammatio, gangræna, stupor, paralyxis, apoplexia, hæmoptoe, mictus cruentus, abortus, varia conformationis, situs, nexus, vitia, in teneris præsertim ac debilibus corporibus nascuntur.

593. Eadem, atmosphæram inter & cutim media, sius calore forata, illius frigus arcent, calorem externi corporis augent, molliunt partes calefactas, tumores eo trahunt, ab aliis partibus abstrahunt. Quocirca nomine ut sæpe multum juvant, ita alias & vehementer nocent (424. 425.). Interest tamen, utrum linea, xyli-
 na, coriacea, serica, lanea, plu-

mea, pilosa materies sit, ex qua constant: neque enim in omnibus par caloris tenacitas datur.

594. Combibunt etiam humidum retinentque plura minus; magis quidem, si de animali parata sunt quam de vegetabili materie. Ita diversimode in vascula cutanea agunt, fuctuque aut repulso excretionem ac absorptionem cutaneam multimodis, non semper innocue, variant, augent, impediunt. Et quoque haud parum frequentior, aut intermissa vasculorum mutatio facit.

595. Ex his (592. ad 594.) collatis ad (428. 445.) intelligere est, cur intempestiva hyberni aut æstivi vestitus mutatio, subitave partium rectorum nudatio, aut neglecta tegumenti ad aeris vicissitudinem accommodatio, tot & tam gravia sæpe mala, in sœtis præsertim, inducant? Et quid efficere stragulum, culcitram, fasciam, ligationes, &c. possint.

596. Epithemata liquida, mollia, solida, quæ in corporis partibus multoties, non sine fructu, superdantur, quandoque tamen & nocent frigore, calore, pressione, humiditate, siccitate, singulari materię suæ virtute, penetrabilitate, applicandi modo ac tempore, partiumque, quibus imponuntur, diversa constitutione. Balneorum vires agendi per rationem eruuntur.

597. Pinguia autem vario nomine forinsecus a mota, aut illitu, obesse insuper possunt emolliendo, transpirationem occlusis poris supprimendo, tum sicubi acria simul fuerint, irritando humoresque eliciendo. Unde dolor, febris, inflammatio, et sipelas, pustulæ, &c. Nec obstat lentor, quo minus absorpta introeant, stimuloque late diffuso proprias sibi vires per universum corpus, aut in partibus longe distitis effectu multum variante exferant ægrius denuo extergenda.

598. Quæcunque porro impetu acta a foris
cor-

pus incurfant, hujusve motui rudius resistunt, ratione mechanica cohæsiõnem, situm, nexum partium turbando, morbos creare solent, maxime instrumentarios (212), fracturas (217.), vulnera (218.), lacerationes (226.), hernias (230.), prolapsus (248.), luxiones (258.), conformationis, (259.), magnitudinis (260.), multiplicesque istorum conuersiones. Moles itaque adacti corporis, pondus, vis, celeritas, directio, comparata cum partis structuræ cohæsiõne, fabrica, positione, &c. modum dumque læsionis determinant.

599. Huc etiam referri possunt injuriæ, quas instrumenta in partu, imprudens obstetricatio, nutritio custodisve ruditas ac negligentia, premendo, trahendo, distorquendo, quassando, sauciando, intus inferunt, eo deteriores, quo tenellum corpusculum minus est resistendo. Nec fœtus etiam extrinsecus ab id genus violentiis plane immunis est.

600. Neque tamen hinc intellexeris, quæ gravissimum phantasie vulgo tribui solet, multipotentem corpore, fœtus mutando efficacitatem: uti nec, quæ de incantamenti perhibetur, vim morbiferam. An igitur utriusque eadem est ratio? An & æquas?

601. Ignis quum vi majore, quam quæ ferri potest, in partem corporis agit, motu vehemente, expansione, effusione, dissipatione, exsiccatione humorum, fibrarum vasculorumque crispatione, ruptura, omnium in escharam informem collectione, singulos inflammationis gradus ad altissimum usque phacelum celerrime producere solet.

602. Subeunt quandoque & res alienæ, solidæ, interiora corporis, quæ cum nec digeri a natura possint, nec commode rursus ejici, nocivæ, seorsum, nocivæ redduntur. Hujusmodi sunt ossa, la-

pilli, acus, festucæ, clavi, glandes, fragmenta
metallica, vitrea, pili, & similia, quæ alias per
meatus naturales, foris patentes, alias per vulnera
intro deveniunt.

603. Lædunt hæc mole sua, pondere, duritie,
gura, motu, obstruendo, gravitando, comprimendo,
irritando, atterendo, vulnerando. Quodsi
ro ejus naturæ sunt, ut, quibus alluuntur, humores
solvi possint, latius etiam sese diffundunt,
ac vi singulari nocere solent. Nec rarum est
rea, mucosa, amurcosa, coagula, iis adhærescere,
sic varii generis concrementa nasci (568. 570.
571.).

604. Pro partium igitur, quas occupant, diversitate
omnivarios effectus producere debent. In a
pem per vulnus demersa, per annos sæpe innocua
varie mutata sede, aut foras demum protruditur,
aut irritando inflammant, exulcerant, aut
provocant hæmorrhagias intus, convulsiones, paraly-
ses, subitam mortem inferunt. Laryngi impacta
altiusve in tracheam detrusa, repente suffocant
aut violenta tussi, inflammatione, exulceratione
tabe, paulatim necant. Deglutita, dum in œ-
phago, stomacho, pyloro, intestinis, hærent,
obstructione, inflammatione, perforatione, ulceratione,
calculi generatione (568.), diversimode hanc ob-
structionem turbant. Utrum & ex primis viis nonnunquam
in vesicam urinariam deferuntur, & quædam
Quæcunque alicubi detenta lotio alluuntur, cruciatibus
calculosam moram contrahunt (570.). Nec obscurum
est, quid mali in nares, oculos, aures, immitti
creare debeant.

605. Et hæc quidem præcipuæ sunt, inter quas
corpus humanum versatur, potentia nocentes. Inter
vero multæ, lædendi facultate inter sese con-
trahunt, multæ contra pugnant; ita, quas inducunt
va.

lent, noxas pro varia similibus vel dissimilibus confessione intendi aut mitigari ac destrui necessum est.

De Seminibus morborum (75.)

606. SEMINIA morborum non minus, quam potentias nocentes, multifariam inter se discrepare, cet, quæ has inter & illas requiritur, mutua affinitas (75. 78.), magnusque numerus morborum, quos vi unita producant (120 ad 418.). Merentur eo speciatim hoc loco etiam considerari (79.).

607. Insunt in homine secundum naturam quamurimæ affectiones, ipsis vitæ ac sanitatis principiis necessario innexæ, quibus fit, ut corpus humanum non quarumvis potentiarum impressioni resistere, eoque nomine etiam naturaliter ad morbos dispositum fieri queat. Hæc igitur naturalia vocabo morborum semina.

608. Quorum quidem alia ubique & semper in omni homine obtinent, ideoque universo generi humano communia ac perpetua sunt; alia vero propria, quæ in singulis tantum inveniuntur, nec in iissem omni tempore, aut eodem constanter modo.

Semina morborum naturalia, communia.

609. COMMUNIUM præcipua hæc sunt. Firmamentum C. H. partium cohesio nexusque haud insuperabilis; succorum multitudo & crasis facile mutabilis; canalium numerus, subtilitas, implicatio; superficies meatibus undique patens; principium vitæ valde sensibile (171.), fugax (187.); functionum omnium ac singularum generale fundamentum in morbus harmonicis positum; mirabilis universæ tum conomix, consensus ac conspiratio; mutui denique dependentem inter & corpus commercii leges statæ, nec pro lubitu variandæ.

610. Naturam hominis ita comparatam qui confert multiplicibus potentiarum, quibus per vitæ munia exponitur, viribus (419 ad 605.), is facile videtur, non imparem modo esse quibusvis noxis repellendis, sed pronam quoque in nonnullas ruere.

Semina morborum naturalia, propria.

611. LATITUDO sanitatis uti multam admittit differentiam, ita, quod quisque sanus sibi ex naturali instituto privum habet, quo fit, ut magis, quam alii, ad aliquos morbos proclivis sit, horumque inter circumstantias minus resistere queat, inter semina haud inepte referre licebit (75.).

612. Quæ vitæ humanæ periodum variant, ætates hujus loci sunt. Nascitur, crescit, perstat, decrescit, moritur homo ex lege naturæ. Cuique horum statuum sua quidem propria est sanitas; at patitur, facultatum propensionumque cum animi, tum corporis, magna in singulis discrepantia. Ex hac igitur & diatheses profluere debent, quæ quamlibet ætatem in alios atque alios morbos proclivem reddant.

613. In sexu haud minor dissimilitudo est; sive quas privas sibi & mas & femina habent, partem spectes, seu reliqui etiam corporis habitudinem, aut universam œconomiam. Inde uti alia est maris alia feminae sanitas, ita & cuique sui sunt in quos per sexum magis inclinatur, morbi, masculini, minini. Posteriorum præcipue tanto major numerus est quo plura sexui sequiori munia incumbunt; merito uterus sexcentarum in muliere ærumnarum autor dicatur.

614. Temperamentum ponit singularem C. I. sani in solidis succisque suis diathesin ac proportionem, viriumque motricium gradum, unde singulis profuit functionum tenor, qui dum sanitatis modum non excedit, in diversimode temperatis

men

non longe diversus est. Multiplex hæc discrepantia totidem deflexiones ab una sanitate, perfectissima, indicat, ita haud pauciores ad statum morbum appropinquationes. Ex quo consequitur, ut æque temperies in illud morbi genus, quod prone contingit, propendeat, hujusque idcirco femininum continere haud immerito dici possit.

615. Eadem ratio est *ἰδιοσυγκράσις* ac privatæ virtutum singularum habitudinis, qua hæ ab generali corporis sui temperatura abluunt, discrimine ut plurimum vix, nisi per effectus quosdam, observabili, & œconomiam in ceteris admodum turbante. Irrabilis hinc sæpe oritur sensibilitas, qua potestas rerum, quas alii facile ferunt, e millibus unitis nocentissimæ.

616. Istorum vero feminiorum (611 ad 615.) pars præcipua sedem videtur habere in principio vitii (170.), quod, cum per universum corpus late fusum fit (175.), amploque polleat consensu (178. 179.), & multum de quaque functione sibi indicet (180), si quo gradu, in homine ceterum morbo, agilius aut torpidius fuerit, potentias nocentes in morborum generatione plurimum adiuvare esse indubium est (195 199.). Atqui sanitas mulieriam admittit virtutis vitalis tam in corpore toto, quam in singulis partibus discrepantiam (176. 177.).

Morborum Semina, quæ sunt præter naturam.

617. INGENS præterea numerus est eorum, quæ congenita, seu post nativitatem contracta, præter naturam corpori ita insident, ut, quum sanata morbosa sunt, etiam per potentias nocentes incitata alios insuper excludere morbos queant, merito hinc seminiis annumeranda.

618. Primum quidem huc referantur affectiones occultæ, quæ, etsi nihil admodum vitiosi in ulla

cor-

corporis parte aut facultate prodant : neque etiam ad naturalia seminia, communia (509.), aut propria (611 ad 616.), pertineant : nihilominus, da occasione, in manifestos erumpendo morbos, vi noxias declarant. Istiusmodi videntur diatheses hereditariæ, tum in utero materno aut ex nutrimento lacte prognatæ, quæ, seminum similes, per annum sæpe, absque sensibili labe aut functionum læsione sopitæ latent ; at suo demum tempore, faventibus conditionibus, in analogam sibi morborum speciem efflorescunt. Morbosæ igitur habendæ sunt quum generalibus sanitatis differentiis (611.) non comprehendantur : quanquam cujus generis alienatio a statu naturali singulis subsit, haud satis constat. Morborum, qui per accessiones & intermissiones circuitum faciunt, eadem forte ratio est.

619. Alterum genus est affectionum mediarum quæ reapse quidem præter naturam sunt, talesque se per sua signa produnt ; nec tamen ita graves ut vulgo pro morbis habeantur (123.) ; quum functiones haud turbent (38.). Quandoque igitur diu absque noxa feruntur, ac tantisper a Pathologis ad morbum causas potius relegantur (123. 124.) ; dum proprio incremento aucta aut accessione aliorum vel seminiarum, vel potentiarum, adjunctæ, veros demum ac palam agnoscunt morbos pariant.

620. Morbi itaque simpliciores, supra enumerati (125 & seq.), ad hunc locum pertinent omnes & singuli, quotquot aut propriis viribus, aut complicatione cum aliis, nondum eo magnitudinem creverunt, ut sanitatis munia manifeste perturbent : at qui proclivem modo ad ægotandum reddunt hominem. Cujusmodi sunt solidorum debilitas & rigiditas (157. 164.), irritabilitas & torpor (190. 196.), nonnulli cavorum morbi (202.), u

umentarii (213.); potissimum vero vitia fluidorum, cum absoluta (269 ad 302.), tum relativa (3. ad 412.). Totidem hæc seminia sunt, quæ us, ferius, data occasione, sui generis morbos ludere valent: prout locis citatis est videre. Nec e plethora & cocochymia hunc fontem penitus auriunt.

621. Tertium genus est vitiorum manifestorum, e uti morborum effectibus palam sese declarant, ita sponte, vel aliarum potestatum concursione, in morbos alios, specie diversos, degenerare queunt, quaquam cum symptomatibus confundendos (97. 5.). Eo igitur nomine seminiis omnino annumerari debent, quod proclivitatem ad sui generis affectus ponant; tametsi ipsa nec immerito inter morbos referuntur. Naturæ simpliciorum morborum, e (150 ad 412.) expositæ, id per effectus suos inde ostendunt; quum ex plerisque sibi permixti alii atque alii scaturire soleant. Intelliguntur hinc morborum metaschematismi, exitusque in alios morbos. Nec sane minima hæc pars est eorum, quæ ad agnoscendam ac prognoscendam in praxi rite instruendam requiruntur.

622. Quocirca patet, seminiis multa, quæ eter naturam sunt, in hominem invehi actione potentiarum nocentium, adeoque ut harum effectus, ora (419 ad 605.), ordine jam enumerata est, eandemque rem, ut diversimode spectatur, potentiarum nocentis, seminiis, aut morbi loco haberi posse.

De differenti causarum morbificarum constitutione.

623. ITA demum perspicere datur, quam multum modo veræ morborum causæ (62.) constituantur. Tametsi enim hoc commune omnibus est, nasci
ex

ex potentiis nocentibus & feminiis inter se concurrentibus (77.); hæc ipsa tamen principia multum diversæ sunt originis, nec eadem semper ratione a aliis sese adjungunt.

624. Primum quidem potentiarum nocentium multæ sunt tanta vi præditæ, ut non nisi feminio naturali, communi (609.), aut proprio (611.), oporteat habere ad causam morbi constituendam, hinc sanissimos ceterum statim in morbum conjiciantur. Mechanicæ potestates (598.), ignis (601.), venæ (486.) & plura alia hujus loci sunt.

625. Quodsi feminia, quæ præter naturam sunt (617.), intus alit homo, res non naturales, etiam innoxie, cum his in morbi causam concreverint, valent; ut adeo tum præcipua morbi pars feminio potius, quam potentiæ nocenti, adtribuenda deatur.

626. Quum vero potentiæ nocentes etiam feminia morbosa creare soleant (622.), quæ nata, dum cum illis rursus concurrente, in morbos tandem abeant; manifestum, est, easdem solas, continuè diu actione, quidquid ad morbum constituendum requiritur, inducere posse, nullo licet feminali vel prægresso. Incongruus rerum non naturalium vel perfectissimas sanitates ita haud raro pessumdat.

627. Quandoque feminiis morbofis accedere debent naturale feminium, proprium (611.), quo matres nascantur veluti, atque apta reddantur ad generandum morbum, si potentia nocens supervenerit. Docentur feminia hæreditaria, quæ una cum homine ad vitam usque ætatem adolescunt, priusquam se multiplicent.

628. Morborum, qui ex aliis morbis, tanquam ex feminiis suis (621.), nascuntur, multiplex generatio est. Etenim alius morbus primarius, sibi transmissus, vi sua in aliud genus sese convertit, si
la

i hominis, partisve, quam occupat, constitutio-
 adjutus. Alias Naturæ hoc opus est, cujus dum
 otus (98 & seq.) morbo superveniunt, hunc mu-
 ti oportet. Nonnunquam congrua vel incongrua
 edicatio, rerumve non naturalium casu aut con-
 o accedens potestas mutationem inducit. Mor-
 quoque materies, bene vel male e sede sua in
 as delata partes, pro harum diversitate morbum
 riare potest. Quandoque symptomata sunt poten-
 nocentes, quæ morbum morbo aggravant (97.
 5. 109.). Nec raro quod de morbo utcunque sa-
 to reliquum est, seu materies fuerit, seu vitium
 idis fluidisve illatum, seu virium motricium la-
 s aliqua, seminium ponit, quod neglectum levi
 casione denuo in morbum prorumpat. Consen-
 etiam atque conspiratio (609.) facit, ut, malo
 alias atque alias partes diffuso, ex morbis mor-
 oriantur.

629. Pro multitudine autem seminiarum, quæ in
 mine insunt, crescit & numerus potentiarum no-
 ntium, & morborum possibilium occasiones mul-
 licantur, augeturque adeo proclivitas ad ægrotan-
 m. Quum igitur a seminiis naturalibus, tum com-
 unibus (609.), tum propriis (611.), nemo im-
 nis sit; natura illi quidem ad morbos pronissimi
 æ ceteris esse debent, qui & propriorum multa
 gravia habent, & morbosus insuper cuiusvis ge-
 ris (617 ad 621.) laborant. Unde patet, quænam
 constitutio debilis, quæ robusta, qui status va-
 udinarius, quænam debilitas partis singularis? Cur
 biles, exacto rerum non naturalium regimini ad-
 sti, sæpe minus ægrotent, diutiusque sani vivant,
 am robusti excessibus quotidianis impliciti? Dis-
 utam iuventutem haud raro senectus manet mi-
 abilis; & contra.

630. Liquet porro, quam utilis hæc doctrina sit
 Me-

Medico, rationalem artem profitenti, ad ea, quae morbum praesentem faciunt, recte cognoscenda. Quisquisque ille fuerit, simplex, an compositus; ergo certe ac natura ejus vix rite intelligitur, nisi conspicerit, ex quibusnam tum potentiis, tum seminibus, inter se conjunctis profluxerit. Et quamquam feminiorum consideratio non in omnibus aequae momenti videri possit, est tamen in plurimis; quaeque magis, quam non diatheses adeo mere passivae, quae potentiarum actionem modo excipiant, huc referantur, sed vel maxime activae, quarum vires, a potentiis nocentibus tantum excitatae, ipsis saepe longe validiores, totum quandoque morbum, aut potiore certe ejus partem, sibi solis vindicant (51. 99. 102.). Quin minus etiam a Practicis praeteriri debent, ut qui inter morbos singulorum hominum versantur.

361. Medicum igitur aegri examen, quo verae causae morbi cognitio nititur (72.), non classes modo singulas rerum non naturalium, vitaeque actionis rationem, complecti debet; sed & universalem hominis constitutionem, quaeque in hac cum communia, tum propria, & quae secundum aut praesentem naturam, insunt. Ita nimirum utrumque genus principiorum, quibus morbus efficitur (630.), seipsum manifestat. Quod si vero alterutrum forte se lateat, detegi id itamen quandoque potest alteri noti principii comparatione ad morbum, per effectus cognitum (45. 117.), facta. Potentia censens saepe seminum, aut hoc vicissim illam, prodit.

632. Atque hac demum methodo etiam feliciter invenitur eorum, quae Practico agenda sunt, ratio modusque cum in prophylaxi sanorum, tum aegrotantium curationibus. Intuta sanitas est, non cavetur, ne aut succrescant seminia, aut r
se

explicent. Nec morbus plane tollitur, nisi lata universa complexione conditionum, quibus etur: quod cum in morbis multum complicatis, aut inveteratis, rarissime simul obtineri possit, primum post alias correctio suscipi debet; ut mitigatim deteratur, quæ uno impetu ejici nequit, causa mali. Si quæ porro morbosa semina superest, quæ tollere nefas, sopire tamen & hæc avertentibus potentiis (59. 77.) licet.

Vires Naturæ medicatrices.

33. IN tanta rerum nocivarum multitudine cum sint homines, qui satis circumspecte vivant, non est credere, longe frequentiores fore morbos, quam observatio doceat, nec cuiquam diu salutem perstare sanitatem posse. Conferre quilibet potest, neque sufficit tamen ad avertendos morbos, requiri semini ac potentiæ nocentis analysin & concursionem, ut nascantur (75. ad 78.): quando curendi occasiones adeo multiplices sunt. Oportet etiam alias subesse causas, quas operæ pretium est considerare.

34. Quemadmodum Natura humana morbos morbosque averfatur & horret (2); ita suis quoque viribus instructa est armisque, quibus sese ab illis defenditur, quæque non minus in corpore, quam in mensuris, & quanquam diversa, in eundem tamen morbum omnia conspirant (18. 51. 99.).

35. Continuis vitæ actionibus expositum corpus, proprio suarum partium motu attrituque, cito detur. At facultate etiam nutriente gaudet, qua perierit extraneam sibi appropriando jacturam juris reparat, inque perpetuo suæ materiæ fluctuantis ac mutatione idem tamen atque incolume se conservat. Sic inevitabili morborum mortisque periculi certissimum opponitur remedium.

636. Ejusdem quoque ordinis est facultas admirabilis, quæ solidæ compagis vulnera, fracturas, cæca, vexata, mutilationes, artificio inimitabiliter consolidat, redintegrat, refarcit. Ea quamvis majori gradu nonnullis animantibus indita sit, quam homini; huic tamen & tam eximia inest, ut merito universæ Chirurgiæ fundamentum habeatur.

637. Præterea uti corpus suis viribus alimenta coquit sibi que assimilat; ita non minus facultatem receptam est morbosa, & quæ præter naturam sunt subigendi atque contemperandi. Hic ille tam saluberrime *περὶ σπυρίων*, quo conditiones noxiæ eorum, quæ membrum intentant aut faciunt, ita mitescunt, ut innocuæ fiant, vel ad commodam ejectionem excedit. Quidquid in crisi salutare est, hac potissimum virtute nititur.

638. Inter præcipuos hujus facultatis (637.) defectus memorari meretur suppuratio, solius Naturæ opus, arte quavis superius, præstantissimum adversus cruda, acria, obstructa, inflammata, vernerata, ulcerosa, emortua, quæ aliter sanari nequeunt, remedium.

639. Emunctoriorum insuper summâ hic est utilitas (299.); ut quorum beneficio nocentia, aut citura, sive a foris ingesta fuerint, sive intus orta, mature ejici possint. Nec ordinaria tantum veniunt, quando materies morbosa expelli debet, sed inconsuetas etiam vias modosque adhibet Natura: uti hæmorrhagiæ, vomitus, cholera, diarrhœa, sudatio &c. docent.

640. Multifarie autem, quibus corpus vivum preloset, vires motrices, quum rebus nocivis irritantur, semet exserunt, præcipuum præstant vitæ ac salutati præsidium. His certe nituntur facultates, quæ modo allegatæ (635 ad 640.). Inde profluunt motus automatici, irregulares quidem multimodi

sæpe beneficentissimi, certaue determinatione salutarem finem tendentes; etiamsi mente nec perante, nec conscia, & vel invita quoque, ut, hujusque adeo consilio nequaquam tribui possit (51-99. ad 105.). His si careret homo, nulla sanitati constantia, vel morbo medela foret.

641. Id genus motibus præsertim febris annuenda est. Licet enim commotio ista, perturbato circulationis systemate, gravibusque symptomatis prelosta, haud raro perniciem inferat, hinc merito morbus appelletur; sæpe tamen & mirifice eo salutaris est, ut certius aliud potentiusve cum sanandos, tum ad præcavendos morbos auxilium Natura, vel ars, vix agnoscat. Inde vel inoperantia quoque Medicorum in laudanda ferre, qui nonnunquam ejus faciendæ magis, quam gendæ, potestatem sibi negatam dolent.

642. Accedit partium facultatumque consensus conspiratio (99.); qua mutuam sibi opem præstunt, aliæ aliarum vice funguntur, sanæque morbo afflictis in motus medicatos ruunt; ut horum prædictis viribus tanto minus resistere imminens præseque morbus possit.

643. Nec menti humanæ sua defunt conamina, quibus periclitantem sanitatem tuetur. Etenim motu perceptio minantis mali, aut olim tolerati memoria, non modo impellit eam ad quærendum præsidium, sive id evitatio causæ cognitæ fuerit, seu usus auxilii experimento, ratione, aut conjectura inventi: sed suos etiam animus, formidinis periculi inquietus, concipit impetus, motusque in systemate suarum functionum concitat, qui, et ex instinctu potius, quam ex consilio, proferre videantur, certissimum tamen tutaminis aut præservamenti, adferendi scopum atque efficacitatem

manifeste declarant. Hujusmodi sane sunt multorum, qui voluntati parent, motus spontaneæ cogitationem prævertentes, nec pro arbitrio retundendi: præcipue autem, quæ præter rationem vires sese efferunt, determinata rerum noxiarum fastidia, aut medicatarum appetentiæ, quibus consequendo imminentes morbi sæpissime avertuntur refractarii etiam sanantur.

644. Postremo memorabilis quoque est facultas adsuescendi, qua utrumque hominis principium gaudet. Hac si careret Natura humana, paucissimi profecto sanis esse contingeret. Duramur enim mirum consuetudine ad innoxie ferendum innumera, quæ minus adsuetis obsunt. Uti vero universim in quarumvis actionum exercitatione multum juvamus consuetudine; ita hæc ipsa quoque medicatrices cum mentis, tum corporis, vires (644.) quascunque in facilitatem agendi disponunt, qua potentiis nocentibus sese opponere, noxas ab his illatas corrigere, partes affectas in integrum restituere promptius, commodius, feliciter queant. Ita vel morbi etiam adsuetudine magis tolerabiles & tractabiles redduntur, ipsaque venemitescunt. Quocirca patet, cur ex vetustissima observatione, quæ a multo tempore in consuetudine sunt, etiamsi deteriora, insuetis minus turbant soleant? Cur consueti morbi mitiores? Cur velerudinarii sæpe præter expectationem longævi?

645. Hæc summa est remediorum naturalium quæ data homini sunt, ut se adversus plurimum morborum causas tueri incolumem queat. Horum virtute efficitur, ut morbo longe frequentior sit sanitas; ut multi perraro morbis affligantur; nonnulli etiam in sanitate nunquam interrupta consenscant; magnus denique ægrotantium numerus sponte, absque Medici ope, convalescat.

646. Merentur autem ideo quoque accuratius pendere, quando indubium est, artem medendi in prima solum inde cepisse initia; sed & his Naturæ viribus ita inniti (18. 19.), ut sine exquisitissima ceterum Medicorum omnium industria ne unum quidem servare sanum, ægrumve curare possit. Iisdem qui prudentissime uti novit, is fastigium attigit.

647. Atque ista cum perpetuæ observationis sunt, a nemine quidem in controversiam vocantur. Verum de illo disceptatur acriter, ex quonam principio ea omnia profluant: utrum sibi corpori, pars menti, ane huic soli debeant universa? Utraque sententia suos habet patronos, claros viros, qui magnæ contentionis disputationibus inter sese litigando nec vincere tamen, nec vinci, potuerunt. Unde constat, rationes inque afferri non improbables quidem, at quæ liquido demonstrant; litemque adeo, quæ inmeras opiniones consistat, haud posse dirigi. Nec ferme spes est unquam prorsus diremtum, quando nimis ignorantur vires ac fabricatio corporis, mentis natura & facultates, mutique, quod inter sese alunt, commercii fundamentum ac causas.

648. Dixeris sane potiora esse illorum argumenta, qui utriusque hominis principio suam inesse agendi vim contendunt; si cogites, multos in nobis fieri casus (640.), non inscia solum, sed & refracta anima, quosque contra vellet anxie, non potest; alios, quacunque causa suppressos, ejus imminutio nequaquam resuscitari posse, at stimulo corporis facile: ex superstitite autem in partibus de corde vivo resectis vi vitali (169. 181.) liquefactam dari in corpore vires motrices, quæ non ante pendeant: neque porro intelligentem a stulto,

aut adultum ab infante, hac re vel minimum differre : quin & in brutis animantibus id genus motum instinctuumque dari ; nec vel vegetantia iis carere : neque tamen eosdem semper adeo rationale esse , ut non & plurimum sæpe noceant (104.) denique in illis ipsis etiam moliminibus, quæ indubie ad mentem attinent (643.), sciendis hanc non magis sui compotem esse , quam in animi perturbationibus (532 & seq.) ; appetitusque ejus ac fastidia non modo præter omnem deliberationem nasci, sed vel invitæ quoque abs corpore male affectu veluti obtrudi , pro lege sensibus præscripta, quæ certas corporis mutationes definitæ in anima cogitationes, costanter eadem, exoriuntur.

649. Hæc tamen cuncta (648.), multaque alia quum aliter sentientes non sint convincendo, neque etiam solide ab his refutari queant ; superest, ut quisque, quæ maxime placeat, sententiam amplectatur, aut, quod forsan consultius, universa quaestio in medio relinquatur, Pathologos saltem aut Practicos non amplius exercitura, donec a Physiologis ad liquidum perducta fuerit. Utrum tantum interest, an Naturæ cum HIPPOCRATE morborum medicatrices appellentur, an vero cum aliis Anima, aut Archeus? Quando, qui diversa de his sentiunt, ad eandem tamen sanitatem homines perducunt, & vel medendi methodo etiam conveniri possunt.

De Symptomatibus Singulatim.

650. SYMPTOMATA quum partem status morborum efficiant, cum ægro, tum Medico, manifestissimam (88.) ; videri possit, nullo ad ea cognoscendum opus esse negotio ; ut quæ sponte in sensus incurrant. Neque profecto opus foret, si sufficeret nosse
quæ.

nam adsint, nec penitior eorundem requiretetur
 ectio.

51. Præcipuum nempe fontem continent, unde,
 ad detegendam morbi naturam, diagnosin, &
 gnosin faciunt, depromuntur (45. III. 117.
 .), Oportet itaque Medicum, qui iisdem
 ime uti velit, singulorum causas, sedes, va-
 que ad morbum relationes, rite intelligere.

52. Adde, quod morbi compositi, cum in sym-
 natibus suis, quorum diversa concursione constant,
 tantur (417.), distinctam horumce notitiam
 ant, ut ex vero enodari possint.

53. Pathologia igitur rationalis ordinatam pri-
 tradere expositionem debet omnium & singulo-
 m alicujus momenti symptomatum, in qua inve-
 , cum opus est, queat, quænam cujusvis sit na-
 , quam diversa origo, & quæ aut partes, aut
 s, in quoque afficiantur. Nec sane prius mul-
 mes eorundem complicationes, etiamsi curatissime
 stas, recte aut proponere, aut cognoscere licet.

54. Ingens autem numerus, ut molestiam creet
 rdinando, satis tamen commode, recepta du-
 divisione tripartita, ad actiones læsas, vitia
 etorum, ac qualitates sensibiles alienatas, re-
 ur (119.). Uteriore singularum classium di-
 onem major minorve simplicitas, mutuusque
 um cum aliis nexus, haud difficulter determi-
 potest. Idcirco vitiositates qualitatum sensibi-
 præmittemus.

Qualitates sensibiles alienatæ.

55. QUIDQUID, præter actiones & excreta, in
 ore ægroti, vi morbi a statu naturali mutatum,
 sensuum a Medico percipitur, id ad hunc titu-
 m referri debet, Cujusmodi plurima sunt,
 , etsi quandoque parum aut nihil incommodant,

notari tamen atque intelligi debent ; ut latentius causæ morbique , ex quibus profluunt , incognoscantur . Præcipua tantum attingemus .

656. Color superficiei corporis , quæ visui patet ex permixtis integumentorum & , qui proxime sunt , translucentium succorum , aut & solidorum , coloribus constans , uti multa etiam in sano varietate ludit , ita pluribus causis modisque vitari potest . Interceptus , aut nimius humorum influxus ; eorundem fluentium (399.) , impactorum (400.) , effusorum (402.) , secretorum (405.) , nutrientium (404.) errores varii ; cacochymia multiplex ; crasis per *πεπασμὸς* (637.) , admixtionem separationem , coagulum , attenuationem , corruptionem , mutata ; vitium ipsius , substantiæ integumentorum aut , quæ subjacent , partium , maximopere efficiunt . Inde omne genus morbosæ decolorationis in pallidum , rubrum , flavum , virescens , lividum , purpureum , fuscum , nigrum , sive univolum , seu in singulari modo parte obtineat , explicari potest .

657. Fœtor acidus , putridus , rancidus , frigidus , animam , perspirabile , sudorem , sputum , alia excrementa , humores , partesque , præter naturam inficiens , quam multiplici materie causaque nascitur , ex supradictis (307. 310. 312. 313. 314. 322. 327. 328. 375.) elucescit .

658. Calor sani corporis natus , circuitus vitalis comes , excessu supra calorem atmospheræ mensurandus , sicubi in morbis ad enormem gradum intenditur , ponit impetum humorum vehementem , magnam vasorum resistantiam , sanguinem copiosum , valde densum , diathesin hujus inflammationis (355. 367.) , aut nimis oleosam (353. 364.) , cacochymiam acrem , putredinem , rancorem motum vitalem auctum (170.) , hinc irritamentum

ingesta, applicata, aut intus concitata (171.) ;
 gescit etiam magis, cum calor externus, aut
 ibita ventilatio, accesserit. Potest adeo pro
 ditionum concurrentium numero, intensitate, du
 one, sede, magis aut minus excedere, totum
 corpus, aut partem modo, occupare. Unde
 et non infrequens id symptoma esse, nec paucos
 rbos comitari. Effectus autem, quos producit,
 (424. 425. 466. 467. 509. 1.) perspiciuntur.
 59. Sponte hinc fluunt, quæcunque ad caloris
 minuti intellectum pertinent. Nec latent causæ
 ue consecutiones caloris ac frigoris alternantis,
 in diversis corporis partibus eodem tempore
 qualis.

60. Utrum morbosa affectio etiam in homine
 em ciere electricum potest, qui fulgurante ictu
 manifestet, cum corpora aliena contactum minan
 ? Symptomatis inauditi suspicionem novissimum ex
 plum importat. An huc referri quoque debent
 ntanea hominum incendia, & vel ad cinerem us
 conflagrationes, quæ in historia Medica me
 rantur?

61. Duritia partium morbosa nascitur ex rigi
 te (164.) ; intemperie sicca (386.) ; contra
 ne (209. 5.) ; errore nutrimenti (404.) ; distensio
 b humoribus multis (395. 386. 394.) , valde mo
 (409) , spissis (282. 284. 367.) , congestis,
 actis (209. 1.) , errantibus (400. 402.) ,
 cretis ; emunctoriorum obstructione ; laxatione
 6.) ; hernia (230.) ; fractura (217.) ; tumore vario,

His autem contraria mollitudinem inducunt.
 ius justo major aut minor, qui auclam mi
 amve elasticitatem (160. 165.) , ut sympto
 , comitatur, inde quoque intelligitur. Nec ob
 a est ratio humiditatis & siccitatis nimix, quam
 bi aliquando inducunt.

662. Superficies partium lævitate vitiosa peccat cum in callum durescunt integumenta, aut contentis ultra modum distenduntur, aut, quæ plenitudine protuberant, vascula, ob influxus vitalis defectum collapsa, subsidunt. Inæqualitatem contenti efficiunt succorum distendentium subductio; vasculorum turgor ab humoribus nimia copia appulsis aut ob constricta oscula elabi impeditis; erosio acri; substantiæ degeneratio; eruptiones multivariæ, &c.

663. Magnitudo corporis partisve præter naturam aucta vel imminuta; quanquam supra (260.) inter morbos instrumentarios memorari debuit; frequentius tamen symptoma est, quam morbus, locumque ideo inter qualitatuum sensibilium vitia meretur (262. 263.).

664. Excessus, omnis generis tumorum (262.) qui aut universam corporis superficiem, aut partem singularem, occupant, comes, ponit vel volumine materiæ auctum, vel exsuperantem ejus quantitatem, nititurque contentorum ad continentia ratione ultra modum aucta, atque ex doctrina de morbi solidorum continentium (200. ad 211.) rite applicata intelligitur. Adjungit sese fracturas (217.), luxatis (226.), herniis (230.), prolapsis (248.), aberrantibus (256.), male conformatis (259.), luxuriantibus in exostosi, condylomate, sarcomate, fungo. Est & consecutio distensionis a rarefactis, ab obstructis (209. I.), ab humorum abundantia (385. & seq.), a multiplici cacochymia, ab errore fluentium (399.), impactorum (400.) effusorum (402. 403.), nutrimenti (404.), ab affluxu in partem nimio (411.), stagnatione (410.) refluxu impedito, &c.

665. Minuta quantitas a contrariis conditionibus pendet. Succorum inopia (393. 395. 396.)
de-

ciens influxio (411.), solidorum collapsus, tractio (209.4.5.), erosio, maxime huc faciunt. de evacuationes enormes, marasmus, tabem, *πόσιν*, totius aut partis, comitatur. Memorable præcipue est, quæ subito in morbis sese proferunt, subsidentia, vel habitus universi, vel partium singularium, quæ tumuerant. Spasmus humores impellens, *κνεύαγγεία*, circulatio elanguida aut hæsans, vis vitæ defatiscens, metastasis, gangræna, hæc fere in causa esse solent.

Excretorum vitia.

566. MULTIMODIS quidem vitari excretiones sunt, sive actum excernendi spectes, sive partem, unde excernitur, seu materiem denique, quæ excernitur, quæ prodit. Horum tamen quamplurima non ad propria sunt huic titulo, ut non rectius alio referantur. Haud pauca sane morbi nomen merentur, præcipue hæc (401.) inter errores humorum jam exposita. præcipue hæc ad causas morborum pertinent, suo quoque loco (555 & seq.) ante tradita. Alia, etsi symptomata rationem habent, potiori tamen jure actionibus læsis annumerantur; quia non id, quod excernitur, sed ipsa excretio, peccat. De retentorum vitia, quæ hoc quoque loco ab Auctoribus commemorari solent, eadem valent. Quum igitur & quantitas materię excretæ, deficiens, aut excedens, præcipue modo inter excretionum læsiones tractari possunt, præcipue modo, quæ in qualitatibus excretorum vitia naturali mutata sese produnt, hic exhibentur. Atqui horum multa variis locis (401. 555. 582. 602.) jam tradita sunt: omnia vero & præcipua, cum præcipuam habeant in doctrina significationem & utilitatem, specialior eorumdem expositio, ad præcipuam Pathologicam (16. II.) potius ablegandum maxime morari nos non debet.

Actio-

Actiones læsæ.

667. SYMPTOMATUM, quæ in morbis sese manifestant, haud alia majoris momenti sunt, magis que aut ægros, aut Medicum, urgent, quam qua functionum exercitationem perturbant. Unde accuratam singula, prout suis ex causis profluunt, expositionem merentur.

668. Difficile tamen est in tanta rerum multitudine, tamque arcto nexu, ordinem invenire, qui justæ methodi legibus examuffim respondeat. Quam molestia, gravis Physiologis, Pathologis etiam gravior, nec prorsus superanda, dissensionem inter Systematicos haud minus tolerabilem, quam inevitabilem, reddit. Ordinem itaque a vitiis illarum facultatum, quæ per universum corpus diffusæ, aut multis partibus communes sunt; ut quæ deinde sequuntur, singularium actionum læsiones clarius intelligi queant.

Sensationes molestæ ex morbo.

669. SENTIRE mentem dicimus, cum ex corporis sui affectione ideas concipit. Id qua ratione fiat, explicare non est Medici (65.). Aptitudo autem ad ciendas sensationes, latissime, per corpus diffusa est: uti & permagna datur rerum, quæ sentiuntur, varietas. Organa nacti sumus sensoria singulari quæque apparatu, suis disposita locis, quorum interventu qualitates sensibiles rerum extranearum nobis, suo quælibet modo, exhibentur. In præterea in multis partibus sensibilitas quædam quæ de naturæ necessitatibus monet, cumque opus est, ad satisfaciendum iisdem compellit. Denique & sensus aliquis universo corpori communis datur, cum prioribus nequaquam confundendus morborum præcipue comes, quo fit, ut me
doleat,

eat, angatur, agitetur, quum injuria partibus
 busvis infertur. Is igitur, etsi peculiare organum
 lum habet; præ ceteris tamen primo loco con-
 erari meretur, tum ob frequentiam symptoma-
 n, quibus obnoxius est, tum quia & reliquis
 sationibus sese immiscet.

Dolor.

570. DOLOR, qui ad Medicum pertinet, est tri-
 sensatio sui generis, quam ita percipit mens,
 semper ad aliquam sui corporis partem, tan-
 am quæ vim patitur, referat. Dolet itaque,
 a corpori suo male est, hocque restituto præte-
 doloris sine dolore reminiscitur. Immodicum
 o, quod in ea sensatione est, facit, ut mens
 minus inde, quam corpus, ægre habeat, mal-
 que non tam vehementer affici.

571. Quum igitur dolor ponat sensationem ni-
 intensam; patet eum niti mutuo inter mentem
 corpus commercio; sedemque habere non ma-
 , quam sentiendi facultatem, limitatam, quæ
 universum hujus systema, perque omnes &
 gulas corporis partes sensiles diffusa sit; &, quæ
 sentiendum in utroque hominis principio gene-
 m requiruntur, conditiones ad dolendum quo-
 requiri. Has ideo, quousque a Physiologis le-
 me exponuntur, tironi notas hoc loco postulare
 t (27.)

572. Corporeum vero, quod in quavis sensatio-
 concipi potest, reducitur solummodo ad certas
 tium sensilium mutationes, cursu non interr-
 , per continentes nervos, in commune sen-
 um ordinate perlatas. Unde consequens est,
 affectio, qua dolemus, sita sit in mutatione par-
 n sensilium nimis violenta, quæ cohæsiorem,
 orem, vires earumdem, in periculum adducat,
 inju-

injuriamve continuis nervorum fibrillis, vel & ipsi unde hæ oriuntur, medullæ inferat, aut saltem intentet. Oportet sane mentem contristari, ubi harum aliquid evenit in illo systemate, cujus integritas Naturæ humanæ tam utilis ac necessaria est (532.). Potentiæ dolorificæ, consecutiones gradusque varii dolorum, id ipsum quoque confirmant.

673. Quippe dolor nascitur, cum partes sensibiles vi externa internave, ultra, quam commode ferre queant, distrahantur, aut percutiendo, contundendo, comprimendo, stringendo, contorquendo vulnerando (218.), læduntur, aut denique a vario stimulantur, roduntur, uruntur. Quocirca innumeris morbis, ut symptoma, & quæ præ ceteris potissimum urgeat, supervenit. Morbi cavitatum excedentium (203.), deficitium (209.), fracturæ (217.), vulnera (218.), luxationes (226.) herniæ (230.), procidentia (248.), tumores (262. 664.), cacochymia acris (289.), plethora (387.), errores fluidorum varii (398.), vitiati humorum motus (406.), dolorem plerumque comitem habent.

674. Est tamen, ubi sola etiam sensorii communis mutatio, aliunde nata, haud aliter dolere facit, quam si pars aliqua corporis injuriam patitur, nulla interim potentia dolorifica (673.) ex sensorium ibidem præsentem. Cujusmodi fallaciam alias quoque sensationes cadere posse, insomniæque deliria manifeste docent.

675. Efficat dolor, si vehemens est, in mentis inquietudinem, laborem, angorem, pervigilium, impotentiam, delirium, vitæ desperationem: parte affecta vis vitalis irritamentum, vibrationes tremulas, tensiones, spasmos (195.), auctum humorum affluxum, congestionem, transitum im-

am, frigus, calorem, inflammationem, gangræ-
n, insensibilitatem, torporem (196.), resolutio-
n. Mutua autem consensione etiam in aliis par-
tis dolores, spasmi, convulsiones, imbecillitas,
alyxis, circuitus humorum universalis perturba-
tio, febris, motuum vitalium languor, syncope
creantur. Tot malorum autor simul tamen vi-
custus est, qui & de præsentè noxa, ejusque
pursutionibus, mature monet & compellit ad me-
dicinam quoquo modo quærendam.

676. Inde magnitudini injuriæ, periculive, ple-
nque respondet doloris gradus, qui tanto fe-
vehementior est, quanto potentiæ dolorificæ
actio intensior proximam minatur destructionem.
In augmentum quoque addit partis affectæ fibrarum
irritabilitas (161. 1.), tensio naturalis major, irri-
tabilitas (190.), sensus tener; quibus si jungitur tem-
peries corporis sicca, animusque impatiens, dolor
immanem excrescit. Summus ideo brevis, nec
corpori nec menti diu tolerabilis, cito aut solvit
se solvitur.

677. Præterea, quoniam sensationi tristi, quæ
quibuslibet doloribus inest, sese insuper in fin-
is fere adjungere solet idea modi, quo vis dolo-
rica in partem agit, præcipue sic dolorum dif-
ferentia, ac totidem veluti species constituuntur:
sunt distendens, gravans, stringens, contun-
dens, pulsans, scindens, pungens, terebrans, ro-
dens, mordax, urens, &c. Nimirum ob perceptio-
nis similitudinem comparamus, quas dolentes in
tempore patimur, injurias cum læsionibus, quas vi-
Mechanicæ, Physicæ, Chemicæ, foris admotæ,
sensibus inferunt. Nec improbable est, similes sen-
sationes similibus fieri fibrarum sensilium mutatio-
nibus, atque ideo abdita ex manifestis posse ex-
plicari. An vero & recte hinc inferas, cujusvis do-

doloris causam nunquam non potentia, quæ con-
nui solutionem inferre partibus minetur, deberi; a
saltem in solidorum potius violenta affectione, qua
in fluidi per nervos impedito motu, ponendam esse.

678. *Ἀρσενία* igitur, qua ægri, in quos
dolorifica agit, non dolent tamen, inter morborum
symptomata non minus, quam dolor, referenda est.
Etenim aut pars affecta sensu caret, pressis, fl-
pfectis, destructis nervis ob tumorem, luxationem
fracturam, contusionem, vulnus, sphacelum, &
aut sensorio communi impedito universa vis sentien-
di labascit in apoplexia, sopore, epilepsia, convu-
sione, catalepsi; aut eodem perturbato mens ali-
nata est in deliriis: aut denique languente vi vit-
li, ac vigore circulationis, sensibilitas partium co-
lapsarum una torpet in extrema debilitate, animi
deliquio, syncope. Ex tranquilla tamen doloris pa-
tientia haud satis tutum videtur concludere, partibus
irritatis sensum vel negasse Naturam, vel mor-
bum abstulisse.

679. Pruritus, sensatio dolori proxima, voluptas
ex mutato corpore nimis intensa, hinc doloris in-
tium, ponit irritationem sensu quidem non tristitia
sed inquietante tamen, molestam, qua fit, ut par-
tem affectam scalpere, fricare, aut quovis alio mo-
do agitare, veluti cogamur. Uti igitur leves ma-
tus mechanici, tactio, reptatio, frictio, vellicatio
partibus, quæ, quia tangi non consueverunt, delicati sen-
sus sunt, titillationem inferunt: ita pleræque po-
tentia dolorificæ (673.), cum mitius agunt, par-
temve minus teneram afficiunt, pruritum creant.
Acre præsertim multiplex, leni rosione morsive in-
cutim agens, sæpissime hunc sensum movet. Unde
in scabie, impetigine, herpete, erysipelate, variis
exanthematibus, pernione, phtheiriasi, aliisque vi-
tiis cutaneis, tum & in variis cacochymia acris specie-
bus,

s, frequens hæc molestia . Est etiam in hac affectione locus consensui, quo fit, ut irritamenta, & in alias partes agunt, in aliis pruritus cieant. occurrunt vermes intestinales & vesicæ calculus .

680. Quando autem plerisque naturæ necessitatis sua quoque indita est pruritus species, qua nos moneant invitentque ad motus sibi competentes: patet istam sensationem non solum esse superficiem, sed ad internos etiam partes pertinere, in quibus his ex morbo incitari vehementius posse, ut tempore graduque incongruis urgeat . Referre igitur huc licebit multifarios illos stimulos, qui ex causa morbosa oriundi, ægrotantes ad tussim, sterterationem, oscitationem, pandiculationem, excretionem varias alvi, urinæ, &c. compellunt .

681. Est & interior quidam pruritus, absque frictione, aut motu animali, intolerabilis, quem in hysteriis, & hypochondriacis quandoque membra singularia intus concipiunt, nullo licet stimulantis acrimoniam indicio . Irritabilitati (190.) hunc attribuas, quia fibræ partis, in oscillationes immoderatas actæ, facultatem sentiendi inquietant . Is aliquamdiu durans sponte tandem, more spasmodum, solvitur; at nonnunquam periodicus statis intervallis denuo accedit .

Anxietas .

682. UTI præsentem malo dolemus; ita imminens, quod averti aut superari nequeat, idea meticulosos sollicitat angitque, eo quidem vehementius, quo malum gravius, minusque aut evitabile aut fluctabile videtur . Anxietas idcirco tristis quidem pariter, ac dolor, sensatio est, at cum hoc minime confundenda, longe terribilior, ipsa quandoque morte intolerabilior .

683. Quod si igitur anxia mens redditur ex corde suo affecto, credibile omnino est, causam

subesse corpoream, quæ commune sensorium ita mutet, ut ideæ excitentur, quas mens nec absque horrore percipere ac contemplari, nec tamen & a se depellere possit.

684. Perinde autem fuerit, utrum sensorii communis illa (683.) mutatio debeat respondeatque statui corporis revera periculoso, cujus perceptione animus merito angatur; an conditioni minoris momenti, quæ panicum modo terrorem incutiât (674.) Anxiety gradus utrobique idem esse potest; quamvis consecutiones multum diversæ sint. Ita mutui inter mentem & corpus commercii leges ferunt. Inde vero notabilis oritur anxietatum differentia.

685. Quum delirantes, idearum confusione, tristitia quæque & calamitosa sibi fingunt impendentia, mens in extremum sæpe angorem conjicitur, corpore licet non, nisi ex turbis sensorii communis laborante. Hinc & plerumque mala a foris potius quam ex morbo, sibi imminencia imaginario metu prospiciunt. Hæc species in phrenitide & melancholia frequens, dolori imaginario (674.) similis, molestior, quam periculosior (684.).

686. Verior ex corpore nascitur anxietas, sicut ob obstaculum quoddam conatibus, quibus Natura utitur ad expellendum aliquid, quod sibi intus incommodat, magnopere resistit; ut metus sit, ne non sufficient. Anguntur ideo, quibus, cum materies excernenda præsto est atque urget, excretio tamen alvi, lotii, perspirabilis, sudoris, sputi, sanguinis, &c. impeditur. Inde & molimina ad hæmorrhagias, vomitum, partum, evacuationes criticas, metastases, exanthemata, aut ad calculum, venenum, aliave heterogenea noxiaque eliminanda, nec non flatus conclusos, & subito, ante tempus, superpressas excretiones, vel intro repulsas eruptiones, angor comitatur.

687. Porro frequentissimam anxietatis causam ponunt impedimenta respirationis ; quæ cum & sanguinis per pulmones trajectui obstant ; ancipiti vitam periculo premunt . Multiplex itaque vitium pulmonis varia materiæ infarcti ; spasmò constricti , tumore , tuberculis ; vomica , ulcere obsessi ; aut aere , aqua , sanguine ; pure , tumore , aliòve thoracis affectu extrinsecus compressi ; fistulæ item aeriferæ fauciumque , qua spiritus meare debet ; tum diaphragmatis ac ceterorum , qui respirationem adjuvant , musculorum ; aeris denique frigore , calore , levitate , humiditate , lateris defectu , situ , inquinamento , peccantis multivaria labe (422. ad 445.) huc faciunt .

688. Paris efficacix sunt , quæcunque cordis actionem , atque ideo circuitum vitalem vehementer turbant ; sive vitium subsit cordis , spasmò , inflammatione , erysipelate , ulcere , polypo , aneurysmate , hydrope , tumore quovis , concretione , affectu , aliave materia obsessi ; sive aliunde nata obstacula impediunt , ne cor moderatâ contractione sanguinem facile libere cavis suis expellere queat . Imminens hinc circulationis suffocatio Naturam urget , ut motibus duplicatis , non sine summa anxietate , contra insurgat .

689. Quocirca & spasmi , repletiones , distensiones , obstructions , compressiones viscerum , quæ abdomine continentur ; sicubi humorum per vasa motum valde impediendo resistantiam cordi augent ; eo quiæ certius in angores conjiciunt , quo magis una & diaphragmatis motui obstant , & proximum cor lacerant . Huc igitur anxietates hypochondriacæ referuntur .

690. Postremo quoque angimur , cum , ob vim vitæ quacunque causa defatiscentem (170.) , motuum vitalium ac circuitus humorum extinctio intentatur . Ducent violentæ nervorum affectiones , cordis debilitas , ingruens animi deliquium , sphacelus vitalia invadens , &c.

691. Ex quibus (685. ad 691.) rite consideratis perspicitur, plurimis ac valde diversis morbis istud symptoma sese comes adungere; &, quamquam haud æque semper periculosum est, nunquam tamen a prudenti Medico negligendum esse. Systemati vitali datus hic monitor magis etiam, quam dolor (675.), attendi meretur; quum sæpe aut periclitari vitam annunciet, aut hac quoque mortem reddat præstabiliorem.

Exercitationes sensuum læsæ.

692. OFFENSIS sensus communis, proximum est, subungere, quæ ad sensus singulares, quos externos internosque vocant, pertinent, symptomata. Verius hæc, quam priora, ad actiones læsas referuntur; quum vitio organorum sensatio non, ut decet, perficiatur. Uti vero officina sensoria pro diversitate qualitatuum sensibilium, quas aliis atque aliis partibus excipere debet, multum discrepantes apparatus est instructa; ita multiplex hic a statu sano alienatio, nec ubique eadem, accidere potest. De singulis igitur seorsim agendum. Istud tamen omnibus commune est, ut, instar ceterarum actionum, sanitatem suam in mediocritatis quodam ambitu, congruoque tenore, positam habeant; a quo cum ultra citraue deflectunt, in vitio esse recte dicuntur. Læsiones adeo in universum ad defectum, excessum ac depravationem commode reducere licet.

Tactus Symptomata.

693. TACTUS, in suo genere præ reliquis sensibus latissime diffusus, aut valde imminuitur in corpore, aut plane aboletur, idque vel in parte singulari, vel in multis simul, totove undique corpore. Utrumque vitium causis fere iisdem, ac gradu diversis, debetur. Epidermis, tactus organum contegens, callo, elephantiasi, lepra, corticola, squamea, cornea de-

gene-

eneratione indurata, incrassata, aut in fugillatione, allis, pustulis, interposito sanguine, sero, pure &c. subiecta cute distans, in culpa esse potest. Alias vitis varia labe nimiae rigiditatis, laxitatis, collapsus eorum vasculorum, contractionis, infarctus aquosi, mucosi, laborans, aut constrictione, contusione, gelu, igne, gangræna, emortua, organum una adfundo, sensum obtundit aut delet. Nervi denique originibus, progressu, aut extremis suis, pressione, ulnere, contusione, rosione, exsiccatione, emolli-
one, extenuatione, vis vitalis defectu, humoris bo-
inopia, materiæ morbosæ depositione, usu nar-
ticorum, aliisve noxis inhabiles redditi, huc quam
axime faciunt. Quo & referri debet, quæ mor-
s sensorii communis, apoplexiam, lethargum,
ilepsiam, catalepsin, &c. comitatur, insensibilitas
iversalis. Tum vero & virtutis motricis viriositas ac-
dit, qua tamen correctæ sensus impedimentum quan-
que perstat, aut hoc ablato illa superest.

694. Acuitur etiam tactus ultra modum, magno
commodo; quum attrectatio modica in dolorem ver-
ur, ut eam quoque refugiant partes. Id fit, ubi
ganum tegmine suo caret, aut hoc nimis tenui
stitur, aut ipsum justo tenerius, mobilius, plusve
sto tensum est. Intertrigine, vulnere, ulcere, in-
mmatione, erysipelate, abscessu, contusione, do-
te hysterico, podagrico, vario, spasmo, affectis
nc accidit. In morbis spasmodicis quandoque uni-
rsa fere corporis superficies ita tenerescit, ut vel
tentatus modo attactus etiam formidinem incutiat.

695. Depravati tactus speciem tum imminutio ejus
93.), tum nimium acumen (694.), in se ha-
t: in utroque enim casu organi minor majorve
ectio facillime qualitatum perceptionem confun-
. Alia erroris species est, cum sensatio ad per-
rsam partem refertur (674.)

Gustus Symptomata.

696. TACTUI proxime affinis gustus similia patitur ex similibus causis. Id tamen privum linguæ, principi hujus sensus instrumento, creberrime in morbis, etiam non suis, fordes, mucum, crustam, contrahere, obsideri aphthis, &c. Saliva quoque, quæ plurimum ad gustatum facit, permultis obnoxia est cum quantitatis, tum qualitatis, vitiis. Adde, quod appetentia, quæ saporum gratiam mire augere potest, raro in ægris vigeat, fastidium contra & nausea sæpe subnascatur. Inde frequens origo multiplicis læsionis hujus sensus intelligitur.

697. Præ ceteris notabilis est gustus alienatio; quum ægri conqueruntur de sensu saporis falsi, amari, urinosi, acidi, æruginosi, dulcis, rancidi, cadaverosi, quo sibi videantur imbuta esse, quæcumque ingerunt. Causa plerumque in saliva hæret vitiosa materie infecta, sive hanc ex lymphâ sanguinis attulerit, sive ori infusa demum contraxerit ex quacunque partium, quas alluit, aut vicinarum, labe. Inde, quæ serum maxime affectant, cacochymia acida, biliosa, putrida, rancida, falsa, aliæve acres; tum fordes, crustæ, ulcera, oris, linguæ, dentium, gingivarum, palati, narium, faucium, œsophagi, ventriculi, trachææ, pulmonum, &c. hoc symptoma producant. Organi quoque gustatus & papillarum variis tensionis aut laxitatis status, vel superstes a priore sapore affectio, quin & sensorii communis perturbatio eo conferre possunt. Liqueat adeo, cur alienus sapor sæpissime quidem ex morbo, quandoque tamen & bono omine ex perfecta materiæ morbosæ correctione profluat.

Olfactus Symptomata.

698. OLFACTUS nonnunquam ex causa morbosâ nimium acuitur, ut vix odora etiam percipiuntur
odo.

orata autem & ad majorem distantiam, & longe
tius, hinc sternutationem, convulsiones, animi
liquia, aliquando inducant. Membranæ narium,
muci defectum, nuditas, siccitas, nimia tensio,
pillarum olfactus excedens mobilitas, delicata aut
rvulorum hujus sensus proprie, aut universi sy-
matis sensorii, teneritudo, in acutis & chronicis
iis id efficere valent. Inde in hystericis, hypo-
ondriacis, phreniticis, ex morfu rabidi canis hy-
phobis, maxime occurrit.

699. Frequentior est olfactus obtusio ac abolitio,
i *ἀνοσμία*. Obstructio membranæ narium in gra-
dine; humiditas nimia in coryza; mucii abundan-
tiam, crassitudo; heterogenea intro admissa, lapis,
ipsum, vermis, &c. tumores quicunque, polypus,
rrhus, cancer, exostosis, vulnus, contusio, ulcera
pascentia, caries; callus, alarum nasi concretio;
tia conformationis &c. variis modis istas læsiones in-
tunt. Quæcunque porro aeris per nares transitum
hibent, impedimenta multivaria: ut & odoratus
rvulorum, qua in papillas abeunt, aut altius,
mpressio, induratio, resolutio, emollitio, destru-
tio: quo referri etiam potest, quæ ex perpetuo saniei
encrosæ halitu contrahitur, sentiendi impotentia.
enique, quæ ceteros etiam sensus opprimunt, sen-
orii communis mala, apoplexia, epilepsia, cata-
psis, morbi soporosi, &c. huc faciunt.

700. Depravatio ponit vel alienum eorum, quæ
lorata sunt, odorem, vel odoris in atmosphæra ino-
ora perceptionem. Nascitur ergo, quum organum
factus a materie olente, quæ in corpore hæret, ita
fficitur, ut odor a foris afflari videatur. Mucus,
eliva, pus, ichor, tabus, sordes, corrupta, putri-
a, rancida, in cavernis narium, ore, dentibus,
ingivis, lingua, faucibus, œsophago, trachæa, pul-
monibus, stabulantia; aut olidi vapores e ventriculo

ascendentes, istam fallaciam inducere valent. Facit & longior mora inter res valde odoratas impressionem permanentem, quæ tarde demum eliditur. Turbis sensorii communis hoc vitium quoque nonnunquam deberi analogia docet (674.) : tum vero rarius in solum olfactum cadit.

Auditus Symptomata.

701. LÆDITUR auditus quadrifariam, augmento puta, abolitione, hebetatione ac depravatione. Unde ὀξύνοια; κώφωσις, surditas; βαρυννοια, gravis auditus; tinnitus, bombus, echo, susurrus, sibilus. Quæ symptomata tanto quidem majoris momenti censenda sunt, quo & sensum disciplinæ nobiliorem infestant, & causas sedesque magis abstrusas habent, & minus ad sanandum facilia se se præbent.

702. Οξύνοια dicitur auditus summa sensilitas, quæ vel leves quoque sonos vix ferre queat, quin ægritudo, dolor, convulsio, delirium, aut deliquium oritur. Debetur nimix tensioni, siccitati, mobilitati organi acustici, cerebri, nervorum, membranarum. Supervenit ideo morbis istarum partium acutissimis, inflammatoriis, spasmodicis, dolorosis, otalgix, phrenitidi, cephalalgix &c. Com tatur & deliria febris expertia, maniam, melancholiam. Hystericis ceterum, hypochondriacis, puerperis, ex gravi morbo etiamnum teneris, in pervigilium pronis, summum, irritabilibus (190.), familiare malum.

703. Causarum, quæ auditum obtundunt, longe major & numerus est & diversitas, nec minus multiplex sedes. Plurimæ nimirum partes sunt, & plures etiam singularum conditiones, quæ cum ad integritatem hujus sensus faciant, vitiari nequeunt, quin functio impediatur. Physiologia igitur hic potissimum prælucere Pathologiæ atque ordinem dicendorum monstrare debet.

704. Organi maximopere compositi, quæ huc referri

rentur, vitia fere hæc sunt. Auriculæ defectus; os auditorii angustia, ab aliena materie repletio, ratio, concretio; membrana tympani relaxata, rigens, in os durata, sordibus obsessa, luxurianterne crassescens, rupta, adesa, aut quoquo modo liens; auditus ossiculorum luxatio, anchylosis, cadidissolutio, absentia; cavea tympani sero, pituita, re, pure, ichore repleta, sorde inquinata; vestigia cochleæ, labyrinthi, infarctus, conformatio perata; membranarum, quæ hic expansæ sunt, laxitas, contractas, induratio, degeneratio, destructio; vasculorum congestis humoribus tumor, obstructio; musculorum internorum paralysis, spasmus; tubæ Eustachianæ contractio, *σπασμοειδής*, obstructio, concretio, exesio. Hæc singula seorsim, plurave complicata, quum oblat, ne tremores sonori, ut decet, excipiantur, collatantur, reflectantur, transmittantur, imprimantur, variationes harmonicas cieant, modis sane gradibusque diversis auditum hebetare aut & omnino abolere possunt.

705. Organo tamen inviolato, apparatus etiam nervosus, huic sensui datus, inde ab organo ad sensum usque commune, toto itinere, pressus, destructus, rigidus, stupidus; aut ipsum cerebrum universali, apoplectica, epileptica, &c. oppressum, exhaustum, aut quovis modo inhabile redditum, quandoque in culpa sunt.

706. Liquet autem ex usu partium, alia quidem vitiorum (704. 705.) gravem modo auditum nocere; alia aut hunc, aut surditatem ipsam, ut valetuerint intensitate, complicatione, duratione; alia minus, serius, certo tamen, surditatem. Huic porro, natura vel arte mature tollatur, loquelæ ignorantia, aut desuetudine oblivio fere accedere solet.

707, Depravate audiunt, quibus, cum nihil sonat, res tamen tinnunt, susurrant, strepunt, aut, instar ventus, sonos repetunt. Fugax symptoma etiam sanis sæpe

pe numero accidit, levibus ex causis oriundum. Perseverans diutius, sive solitarium fuerit, sive morbo aliis adjunctum, majoris momenti, variique ominis est. Nascitur autem, quando tremores, sonoris similes, in meatu auditorio, membrana tympani, hujus cavea, parietibus atque aere interno, ossiculis, membranis, ceterisque interioris organi partibus, cientur a vasculis hic distributis, ob plenitudinem, pressionem externam, obstructionem, inflammationem, solitius fortius pulsantibus. Unde plethoram, morbos febriles acutos, inflammatorios, maxime qui caput infestant, catarrhos, evacuationes suppressas, decubitus humorum in has partes vicinasve, eorundem impetum sursum versum, hinc delirium, sanguinis e naribus profluvium, parotides, &c. imminetia, sæpe comitatur. Musculorum quoque, ac fibrarum motricium in his locis spasmi, tremores convulsivi in hysteriis, hypochondriacis, epilepticis, &c. idem efficiunt. Quocirca aut relaxatio, aut tensio, immodica partium hujus organi, qua nimis facile agitantur, aut motus diutius, quam par est, contremiscunt huc quoque confert; nec non tubæ Eustachianæ vitia (677.), quæ justum aeris intra caveam tympani moderamen pervertunt. Denique & multiplex affectus partis nerveæ, quæ ad auditum pertinet; inde a organo usque ad origines suas; tum & encephali pressione, irritatione, commotione, aut primario, aut ob mutuam cum aliis partibus consensionem, læsi ut sæpenumero hæc etiam causa subsit, quare capituli morbis inflammatoriis, soporosis, catarrhosis spasmodicis, nec non ventriculi vitiis, &c. istud symptoma sese adjungat.

708. Ceterum vix alia functio datur, cujus vitiatæ naturam, causas, partesque affectas difficiliter sit cognoscere, certasve curationes determinare. Ne mirum: quando tam parum est, quod de organo
abdi-

tiffimi statu sano, partiumque ejus singularum
intelligimus.

Visus Symptomata.

709. INTER sensoria compositissimus oculus et si
m plurimas patitur vitiositates: symptomata ta-
men, quæ ad functionem ejus attinent, itidem ad
quatuor genera, aucti, imminuti, aboliti ac depra-
vati visus referre licet. Nec alio sane nomine hu-
jusmodi sunt loci. Unde hunc quoque ordinem in eo-
dem expositione sequemur.

710. Visu nimis acuto laborant, quorum tam
sensibiles oculi sunt, ut lucem refugiant, & vel mo-
mentum ægre ferant, hinc debiliore quidem videant,
magis perstricti caligent. Φωτοφοβίαν vocaveris.
Nonnulli ημεραλωπας appellant, qui facultate vi-
di nocturno, quam interdiu, magis valent. Hos tamen
contra alii potius νυκτάλωπας dicendos esse censent.

711. Causæ hujus vitii intelliguntur ex iis, quæ
simili auditus ceterorumque sensuum læsione supra
(4. 698. 702.) tradidimus; modo ad organum visus
applicentur. Inde frequens occurrit in similibus
(2.) oculorum, capitis, nervorum, affectionibus
acutis, tum chronicis, assiduus præsertim ophthal-
micæ comes. Desuetudo lucis hanc teneritudinem sanis
oculis infert. Maxime tamen huc quoque fa-
cultas imbecillitas aut impedimentum potentiæ, qua pu-
pilla in luce majore constringitur; ut ideo hæc
perpetuo dilatata sit, μυδρίασι laborans, aut saltem ad
constrictionem non satis parata. Quum enim pupillæ
deramine lucis appulsæ quantitati sese accommodet
oculus; patentior introitus clarioris lucis intoleran-
ter creare debet. Unde patet, cur magno virium dif-
fidio accedens nimia sensibilitas istud symptoma tan-
tere intendat. Quod cataracta minor, ad margines
interior, in medio spissior, producit, vespertini visus ge-
nus

nus imminutam potius, quam intensiorem, ponit aciem, nec adeo hujus est loci.

712. Cæcitatæ causæ cum & numero plurimæ sint, & natura ac sede multum diversæ, distinctam merentur expositionem. Aliæ quidem hærent in partibus, quæ ante oculi globum sitæ sunt, aliæ in hoc ipso, iterumque aliæ pone eundem, inde ad encephalon usque.

713. Priores nec facultatem videndi, nec organum, afficiunt, sed conditiones modo, sine quibus exercere visus nequit. Sunt igitur externa tantum impedimenta, quæ oculum lumini inaccessum reddunt, nec adeo, nisi notham pariunt cæcitatem. Huc referuntur vitia palpebrarum: tumor ab humorum confluxu, inflammatione, erysipelate, œdemate, emphysemate, grandinibus, tegumentorum exuperantia, carne luxuriantem, tumoribus cysticis, &c. diductioni obstans; cohærentia a pituita, gramiis, pure, sanie ulcerosa, porriginosa, venerea, interpositis; concretio congenita, aut ex inflammatione, ambustione, excoriatione, vulnere, ulcere, nata, quod ἀγκυλοβλέφαρον (223.) constrictio ob orbicularibus musculis spasmō affectis πτώσις denique palpebræ superioris ob resolutum aut transverse dissectum ejus levatorem. Caruncula quoque lacrymalis, &, quæ juxta hanc est, laxioris ad natæ lunula, quum congestis humoribus, inflammatione, abscessu, turgent, aut degenerare augmento suæ materiæ in panniculum, pterygium, &c. abeunt, ita supra corneam sese quandoque expandunt, ut lumen intercipere possint. Alias & vicinarum partium tumores, qui oculo superimminent, simile obstaculum creant.

714. Quæ cæcitatem inferunt, globi oculi vitiositates pro multitudine ac diversitate partium, ex quibus componitur, perquam numerosæ sunt. Cornea ex inflammatione, ambustione, pustulis, abscessu, sarcofi, cicatrice, humorum coagulo, &c. varii nominis,

is, crassitiei, sedis, extensionis, maculis obscu-
 luci impervia: humoris aquei defectus; ejus-
 sanguine, pure, sordibus mixti, aut in spissa-
 tum mucosum, membraneumve, cataractas spurias
 anteriorum, coacti opacitas: pupillæ ob varia uveæ,
 estis humoribus turgidæ, luxuriantis, flaccidæ,
 ulsæ prolapsæ (255.), vitia, obstipatio, στυφί-
 ς, σίμφοσις, constrictio: lentis crystallinæ aut in
 ore suo, aut in velamento, opacatæ, arefactæ,
 uratæ, colliquesactæ, suffusio multiplex; ejusdem
 or, una cum obscuratione glauca, vicina pres-
 bypsu motuque privans: humoris vitrei similia vi-
 cum prægressa aut pedissequa lentis affectione
 uncta: retina tandem compressa, callosa,
 rcta, marcida, resoluta, aut quavis demum
 stione, sive propria, sive aliarum partium,
 ntilis. Etenim horum singula seorsim, aut plu-
 nter se complicata, multiplices cæcitatæ species,
 ractas, glaucomata, ἀμαύρωσις, diversis quidem
 is atque phænomenis, producere posse cuique fa-
 liquet, qui physiologiam hujus sensationis rite in-
 xerit.

15. Ad tertium genus (712.) pertinent, quæcunque
 li ratione, ac mox de retina dictum (714.), af-
 nt nervum opticum, huicque impotentiam inferunt:
 & cerebri læsiones multivariæ, sive universales,
 plecticæ, epilepticæ, catalepticæ, &c. seu magis
 ulares, quæ videndi facultatem præcipue oppri-
 t, liberum sensorii communis cum externis sen-
 s commercium intercipiendo. Inde, organo licet
 a conspicua labe vitiatò, cæcitas tamen consequi-
 quum ex vulnere, fractura, contusione, ob-
 stione, congestione, effusione, corruptione, hu-
 um, tumore vario, abscessu, liquidi vitalis defectu,
 im languore, spasmò, compressio, destructio,
 dario, exesio, extenuatio, collapsus, marcor, con-
 stri-

strictio, istis partibus accidit. Qui affectus ἀμείρω
audit, cum ex causa stabili oriundus permanet; σκ
πομα; scotomia, ubi; postquam aliquamdiu aff
xit, cito sponte remittit.

716. Visus hebetudo, ἀμβλυωπία, uti gradu ta
tum a cæcitate] distat, inque hanc sæpenumero
ocys, serius, transit, ita consimilibus causis, s
levioribus, nascitur, variosque & ipsa admittit gr
dus: prout vel sanis quoque non eadem singu
semperque acies obtigit. Ex supra (712 ad 716
dictis ergo intelligitur.

717. Depravatio visus dicitur, cum imagines ce
nuntur rerum, quasi ob oculos versantium, qu
tamen nullæ sunt, aut aliter, quam revera sunt
aut recte quidem; sed non ad justam distantiam
perverse cum obtutu oculorum. Multiplex itaq
vitium, diversissimis e causis oriundum, morboru
plurimorum symptoma, vel visionem ipsam po
alienatam, vel videndi modum.

718. Quodsi causæ internæ retinam in simi
agant tremores, uti lux solet ab externis objec
reflexa, pro stas sensationum legibus, ideas si
les nasci oportet, & ad objecta externa, quasi
his orientur, referri. Unde prima visus fallac
imaginatio dicta, quæ floccos, scintillas, μαμα
γὰς, imagines varias, vel adductis etiam palpe
profert. Vascula retinæ aut huic vicinarum partiu
humoribus turgida, ultra modum micantia, qu
proximam ejus medullam agitant, plerumque
symptoma pariunt, frequens ideo in oculorum c
tusione, inflammatione: tum & in plethora,
morbis acutis, febrilibus, inflammatoriis, catarr
fis, spasmodicis, qui nimio humorum affluxu ca
affectant; sæpe imminentis desipientiæ aut hæm
rhagiæ prodromus. Comitatur & φωφοβίαν (710
sicubi tenerior oculus nimia luce percellitur. A

& po

one oculum in nervo optico, ipsove cerebro, non habet ex vitiis supra (707.) memoratis ens.

19. Retinæ aliqua puncta obstructione, ecchy-
 mo, callo, compressione, relaxatione, insensilia;
 pupillæ opacæ per humorem aqueum, vitreum, len-
 tem, sparsæ; cornea maculis obsessa, imaginem ob-
 scuram punctis, striis, floccis, nubeculis, cancellis ni-
 tantibus interstinguunt, infuscant, iisque oculo
 motu aut stabilibus, aut fluctuantibus, pro va-
 rietatis sede. Quæ altera est fallaciæ species. Bul-
 gariæ, aut guttulæ striæve oleosæ, pellucidæ,
 immo in humore aqueo fluitantes, refractione ra-
 dium dispari, imaginem alienis notis ductibusque
 similibus, etsi non opacis, variare etiam possunt.
 Illi quoque madidi, aut palpebrarum tarsi extu-
 sione, reflexa luce in pupillam admissa, imagini
 extrinsecorum alienam radiationem affingendo visum
 confundunt.

20. Alias & colore non suo cernuntur res, quum
 eam, humoresve oculi, integra pelluciditate,
 unus color inficit. Quandoque & vehemens ner-
 v-systematis affectio hoc vitium parit.

21. Vertigo, *δῖνος*, hujus etiam loci est, quæ
 mota, etsi stabilia, in gyrum agi, titubare, con-
 fuscere, subverti videntur; ut homo quoque, sta-
 tescius, membris vacillet aut prosternatur. Si
 & visus una obnubilatur, *σπορόδῖνος*, vertigo
 indosa, audit. Causæ sunt quæcumque compres-
 sione, succensione, agitatione, infirmatione fibrilla-
 cerebri, nervi optici, retinæ, motus regulares
 turbant; sive proxime in istas partes agant, sive
 consensionem. Cujusmodi habentur innumera:
 apoplexitis, aut oculorum, ictus, contusiones, fra-
 cturæ, tumores interni, morbi inflammatorii, suppu-
 rationes, erysipelatosi, febriles, spasmodici, catarrhosi,
 topica

ſoporofi , dolorofi ; plethora ; cacochymia multiplex , humorum rarefactio , impetus , congestio ad encephalon ; hujus inundatio ab effufis , ſtagnantibus , retentio excernendorum ; metaſtaſis materiæ morboſæ , variæ ; evacuationes nimix ; diſſipatio virium per inediam , vigilias , curas , ſtudia intenſiora morbos vehementes ; ventriculi , inteſtinorum , viſcerumque hypochondriacorum , uteri , affectiones ; irritationes ab aliis partibus ſuſum propagatæ , &c. Unde permultos morbos præcedere , comitari aut conſequi ſolet . Quum vero & intuitus rerum , quæ circumaguntur , aut alias celeriter ante oculos morventur , & capitis corporisve univerſi in gyrum agitato , & meticuloſus præcipitii proſpectus , inſuetis vertiginem inferant ; credibile eſt , cauſas quoque internas haud diſpari ratione agere .

722. Quæ imagines objectorum multiplicat , dividit , mutilat aut alias pervertit , alucinatio quam plurimis diverſarum oculi partium vitiis , quæ ſitum , motum , figuram , ſubſtantiam , depravant debetur . Mala præſertim ſpasmódica , paralytica muſculos oculorum , retinam , nervos opticos , cerebrum , afficientia , id genus fallacias perquam mirabiles sæpe producant .

723. Facultas , qua oculum diverſis objectorum diſtantiis aptamus , multimodis vitiatur , in *μυωπία* *πρεσβυωπία* , *ὑπερπρεσβυπία* .

724. Myops oculus , ad objecta remotiora inhabilis , etiam nimis propinqua exigit , ut diſtincte videat . Exceſſu igitur laborat ejus virtutis , qua lucem admiſſam refringendo cogimus : ita enim fit ut e longinquo venientes radii , pene paralleli intra oculum juſto citius in focos coeant , indeque rursus diſperſi demum in retinam incidant . Cauſæ ſunt major oculi longitudo , cornea convexior , lens magis gibba , a retina remotior , mediorum , p

quæ

radii intus decurrunt , major densitas . Myopia
 a , quam angustior pupilla , minor corneæ hu-
 amque pelluciditas , minor iridis ac retinæ sen-
 s , inducit , ad visum hebetem (716 .) potius
 atur .

25. Πρεσβυωπία , vitium priori (724 .) contra-
 i , senibus familiare , contrariis etiam conditio-
 s debetur : quo & lentis defectus referri
 st .

26. Υπερπρεσβυωπία , quæ lentem adeo propin-
 n retinæ ponit , ut cujuscunque distantiae obje-
 um radii post retinam suos projiciant focos , ne-
 hinc vel propiora , vel remotiora , distincte cer-
 ur , sicubi detur , enormis dicatur visus senilis
 5 .) gradus , imminuti visus (716 .) speciebus an-
 erandus .

27. Mala nervorum spasmodica , paralytica ,
 doque & visum ita figunt , ut ne vel minimum
 em aptæ distantiae augmentum feratur , quin ob-
 um plane dispareat . Depravationis genus oppido
 m & singulare .

28. Concretio oculi cum vicinis partibus , pres-
 a tumoribus , situs alienus ; musculorum ejus
 mus , paralytis , distractio , aliave impedimenta ,
 rsmode pervertere motum atque directionem in-
 ndo possunt . Unde ρινηπία , visus lateralis ,
 mis , humilis , aspectus trux , torvitas , similia-
 mala .

29. Hæc inter præcipue memorabilis strabismus ,
 affecti oculis distortis ac inæqualiter motis vi-
 , Distorsio varia introrsum , extrorsum , sur-
 , deorsum , unius vel utriusque oculi , differen-
 constituit . Multiplex hujus vitii sedes ac causa
 itur visus potentiæ in utroque oculo haud satis
 ali , in alterutro multum debiliori , aut & defi-
 ti ; musculis spasmō , paralyti , vulnere , contu-

sione, ulcere, pressione, contractione, adhesionelæsis, ut æquabiliter ambos dirigere oculos nequeant adfuetudini oblique aut uno tantum oculo videndi corneæ, male conformatæ, parte aliqua opacæ; obliquolentis situi; processuum ciliarium inæquali actioni; discordi denique retinarum harmoniæ.

Lesiones sensuum internorum.

730. SENSUS externi quidem materiem subministrant, in qua sese exerceat virtus sentiens: at præstantissimum, quod ista functio habet, internis, quod dicunt, sensibus debetur. Tametsi vero præcipuam horum partem ipsa ad sese mens vindicare videatur; haud negandum tamen, organa corporis suam quoque symbolam eo conferre, horumque adeo divinitati ex parte tribuendum esse differentem ingenus sensuum usum, qui in hominibus etiam sanis animadvertitur. Quo circa & pronum est colligere, non minus hic, quam in sensibus externis, alienationes dari, quæ cum ex corporis vitiositate profluant, omnino ad forum Medicum sint referendæ (36.).

731. Quæ cum sic satis certa sint, abditissimum tamen est, in qua hæc mentis operationes perficiuntur, officina, nec vel probabili conjectura assequatur datur organorum, quibus instructa est, numerum situm, conformationem, vires agendi, modum, cetera. Quo fit, ut, in tanta status sanignoratione, de natura ac sede vitiorum, quæ hic occurrunt nihil admodum distincti pronunciare liceat. Tantisper proinde in generali doctrina acquiescendum, donec nec Physiologia tenebras dispulerit.

Delirium.

732. Delirare dicitur, qui, cum vigilat, somniantitamen similis, ideas, sibi ab internis causis r
tas,

, ad res externas refert, percipitque adeo ac existat præsentia esse, quæ absunt: tum qui ideas æcunquæ ortas præpostere componit, disjungit, cium ferens a communi sensu aberrans: & qui ter rationem, vi morbi, alienos a suis mores ait, motibusque animi abstrahitur insolitis, efatioribus.

733. Delirium ergo ponit ac facultatem judican- n vigilante perturbatam vitio organorum. Quam- enim reliquarum sensationum exercitium perversur; nisi tamen erroneum quoque intervenerit ju- um; vix pro delirio id haberi potest.

734. Unde perspicitur multiplex hujus symptoma- differentia variusque gradus; prout aut universa- est aut particulare, fixum vel vagum, perpetuum interruptum, mite vel ferox, incipiens aut con- mmatum.

735. Difficillimum autem est, ob extremam hujus teriæ obscuritatem (731.), aut partes affectas as- nare, aut diversos læsionum modos, quibus sine æ deliriorum species oriuntur. Ex comparatione um, quæ in sano statu fiunt, istud saltem affir- ri posse videtur, quavis demum ratione æquabi- illos, regulares, mentisque moderamini addictos, tus organorum sensoriorum, unde ordinatus pen- idearum ortus, consentanea disjunctio, combi- io, successio, atque attenta contemplatio, sine bus sanum esse judicium nequit.

736. Sive igitur, quas causæ internæ excitant, æ tam vividæ sint, ut a foris profectæ videantur, ntemque occupent abripiantque, nec aliis atten- e finant; sive legitimis ideis sese adjungant aliæ ongruentes; seu denique affinium vel intermedia- r idearum quædam suppressæ deficient, nec pro- i queant: quidquid horum contigerit, manife- m est, fieri non posse, ut ne facultas judicandi

ptimum, dein & voluntas, in errorem pertrahatur, ac porro huic etiam convenientes cum animi, tum corporis, motus nascantur, fallacia alia aliam trudente.

737. Ingens potentiarum numerus, quas observatio docuit, turbarum id genus creare, reducitur fere ad ea,

1. Quæ tenorem medullæ cerebri generisque nervosi infirmando virtutem sentientem labefactant. Cujusmodi sunt evacuationes nimix, morbi graves, diu tolerati, mala hysterica, hypochondriaca, apoplectica, cataleptica, epileptica, exercitationes mentis immodicæ (552.), animi motus violenti, diurni (532.), pervigilium (550 ad 552.), tum quæ colluvie aquosa (287.), mucosa (283.), encephali stamina inundando flaccida, inertia (160. 1. 2.) reddunt.

2. Quæ humorum circuitu intensiore (409.), sursum directo (411.), sanguinem in vasis encephalici accumulans, hinc distensione, pulsatione, attritu, æstu, errore loci, proximam medullam præter modum exagitant.

3. Quæ siccitate, rigiditate, infarctu lento, indurante, fibras sensorias minus mobiles mutabilesque faciunt, status semel concepti nimis tenaces. Quo maxime confert atrabilaria humorum crasis, vitio quocunque rerum non naturalium, morbove, indurata (284. 320. 355.).

4. Quæ irritando motus irregulares, injustos, infrenatos, in sensorio communi cient, sive proxima in hoc ipsum actione, seu ex aliis partibus per consensionem eo propagata. Stimulorum vero, qui vim sentientem turbare queunt, par ratio est, atque irritamentorum virtutis vitalis, nec minor fere numerus ac diversitas. Unde ex dictis (171 & seq.) intelliguntur.

5. Im-

Impedimenta denique multivaria, quæ partibus phali vim inferendo, situm, nexum, fabricam eundem pervertendo, canales obstruendo, commendo, quassando, lacerando, humorum circuiturbando, consentaneis medullæ staminum motibus obstant. Conformatio prava abortu contracta, motio, contusio, fractura, vulnus, abscessus, ymosis, hydrocephalus, & similia, quæ caput lætant, huc referuntur.

38. Est vero & seminiis hic locus, quæ alium alio tum ad delirium, tum ad hujus species singulares, procliviores reddunt. Temperamenta melancholicum præsertim aut cholericum (614.), atque irritabilitas (190. 616.), multum valent; & gentilius quid singulare, quod hæreditate vagatur, ex prioribus vix plane explicandum.

39. Phantasie alienationes, quæ judicio corriguntur, leviores modo desipientie gradus sunt, similes causas habent. Refractorium quoque & inflexibile, quod vi morbi aliquando in voluntate nascitur, haud minus, quam indomitæ animi commotiones (732.), huc pertinet.

40. Memoria vacillans, confusa, extincta; puerilis, fatuitas; mentis distractio; *ἀναίσθησις*, sensus carentia; *ἀπάθεια*, in qua ob vitium organorum quæcunque animi affectiones delentur, & quæ generis aliæ sunt noxæ, suo quævis modo læsant officinam sensoriam, proprietate tamen læsionis vix determinanda ultra, quam occasiones ætandi, morbi que prægressi, comites, aut pedifera, docere possint. Ætas, temperamentum, torrens vis vitalis (196.), vitiositates organicæ (737.), solidorum laxitas, rigiditas, vasculorum obstructio, collapsus, concretio, humorum spissitudo, aquosa, inopia, abundantia, motus immixtus, mala nervorum paralytica, morbi que ex his

nati, universales, particulares, præcipue spectantur.
merentur.

Motricis facultatis Symptomata.

741. FUNCTIONUM corporearum nulla est, quæ non ad motum referri queat. Unde pro illarum multitudine & diversitate innumerabilis est motuum qui in sanitate perficiuntur, varietas. Habet idcirco suum quoque animalis machina systema motorium per omnes partes diffusum, suis instructum fibrarum tum singularibus, tum in musculos collectis, quæ tanquam motus instrumenta, virtute motrice animantur. Ita duplex motuum genus cietur, alterum spontaneorum, alterum eorum, qui voluntate nostra reguntur. Hæc vero, etsi diversis legibus adstricta sint, multumque ideo inter sese discrepare videantur, credibile tamen est, idem motus principium agnoscere, nec dissimili quoque apparatu organico absolvi. Iisdem certe vitiis obnoxia sunt. Communi igitur pertractatione utriusque symptomata proponemus.

Spasmus.

742. SPASMORUM major etiam est, quam dolorum, in ægris frequentia: nec raro morbum universum, certe præcipuam hujus partem, constituent, ipsique, ut suis ex causis profluunt, plurimorum vicissim symptomatum causæ fiunt. Tametsi itaque eorundem energia ultra, quam par est, nonnullis forte extenditur, fatendum tamen, vix aliam dari corporis vivi affectionem, cujus aut crebriores incidant occasiones, aut magis universalis sit sedes, aut major ad functiones omni modo turbandas potentia.

743. Spasmus dicitur violenta, invita, inordinata, fibrarum motricium actio. Omnes adeo & singulæ

læ systematis motorii, qua late patet (741.),
 tes ei obnoxia sunt. Virtus vero motrix, quæ
 sanitate fibras musculosque animat, eadem & in
 sismo actionem edit, in qua illud modo præter
 turam est, quod iusto intensior sit, nec congru-
 ter legibus œconomia fiat.

744. Quum igitur vis motrix fibrarum a princi-
 pio vitali (170. 209. 5.) repetenda videatur;
 manifestum est, in eruendis spasmorum causis ad irri-
 tamenta (171.) potissimum attendendum esse, quæ
 re perquam multiplicia numerantur. Acria mecha-
 nica, chemica, noti, ignoti generis; potentia dolorifica
 (73.); immodica tum repletio, tum evacuatio;
 læ systematis circulatorii; affectiones systematis
 nervi, universales, particulares; irritamenta varia
 vasculorum, tendinum, membranarum. Multum
 recipue hic valet mutua inter vires sentiendi mo-
 dique consensus (179. 525. 537.), qua fit, ut
 modicæ cuivis sensationi, dolori (675.), anxie-
 ti (682.), quin & animi perturbationibus (532.)
 frequentissime spasmi superveniant; tanquam si ho-
 mo ope avertere aut propulsare malum, de quo sen-
 timonet (675. 691.), Natura conetur.

745. Uti vero vis vitalis non in omni homine,
 nec in quavis hominis parte, eodem gradu inest
 (75. 176.); ita pro hujus differentia major mi-
 rre ad spasmos proclivitas nascitur. Quocirca qui
 in irritabilitatis (190.) laborant, potentissimum
 huius symptomatis seminum intus alunt (195.).

746. Effectum, quos spasmi producunt, ingens
 numerus ex dictis (105. 209.) intelligitur. Nec
 enim adeo constanter nocent, ut non & saluberrima
 inter Naturæ auxilia ad avertendos sanandosque
 morbos (297. 640. 641. 744.) merito haberi de-
 beant.

747. Sponte etiam patet multiplices dari spasmo-

rum differentias : prout vel universales sunt , vel particulares , idiopathici aut sympathici , repentini vel lenti , coarctantes aut inflantes , qui flatulenti dicuntur , &c.

748. Qui spasmus a convulsione distinguunt , illum vocant continuam , hanc alternantem musculorum contractionem , quam tamen alii malunt , motum convulsivum appellare . Perinde fuerit , num eodem , an diversis nominibus utare . Uterque certe affectus ad idem genus pertinet , partes easdem occupat , similesque & causas , & differentias , agnoscit ; quin & haud raro alius in alium transit . Intellegitur adeo recentiorum distinctio inter morbos tonicos & clonicos .

749. Inquietudo etiam utcumque huc referri potest : quamvis enim haud plane præter voluntatem ista membrorum agitatio fiat , plerumque tamen nec suspendi pro arbitrio potest , cum ex morbo nascitur . Anxietas , dolor , pruritus , æstus , delirium fere in causa esse solent .

750. Horror , horripilatio , hujusque vehementior gradus , rigor , concussionis spasmodicæ naturam clarior præ se ferunt . Accidunt febribus , suppurationi , sphacelo ; gravibus nervorum affectionibus ; subitis , immodicis evacuationibus ; his male suppressis ; laboriosis ad expellendum moliminibus ; maxime ubi Natura crudo , acri , corrupto , heterogeneo , virulento , intus hærente angitur . Quum vero & animo ideis injucundis commoto , & repentino corporis æstuantis refrigerio , nascantur , sensumque frigoris intercutanei ac pallorem externum habeant comitem ; credibile est spasmos subesse cutaneos , qui vasculis constrictis , repulsis intro humoribus , inæquabilem & circuitum & calorem nativum efficiant .

751. Est & , ubi muscoli , recte quidem ad voluntatis nutum in actum concitati , injussa dein agilitate

te atque impetu non reprimendo motus suos accurrant, mentemque invitam præcurrunt. Vitium, velæ musculis frequens, nec his solis tamen proprium: vidi enim, qui currere, non gradi, poterat. Sed ista volubilitas aliquid spasmodici, hujusque generis loci est. An etiam in spontaneis motibus obstat? Credas, quum ingesta, celerrimo per intestinum volumina trajectu, ano exturbantur, motum stulticum ita affligi.

Paralyfis .

752. PARALYSIS, Paresis, resolutio, extinctam motricem facultatem, flaccidam ideo fibrarum inertiam, partiumque inde, quas movere debent, immobilitatem. Affectio spasmata (743.) posita, æque tamen late patens, singula quæque motus instrumenta (741.), musculos, fibras, cum mente, tum ad arbitrium agentes, infestat. Extincta dicitur, si sensus una cum motu deest; si imperfecta, si fibras viscerum valetque enervat.

753. Debetur multiplici vitio 1. Cerebri, cerebelli, medullæ oblongatæ, spinalis, nervorumque indirectorum in truncis, gangliis, ramulis suis; quo, ut vis nervea torpeat, deficiat, aut sublato istius partium cum fibris motricibus commercio incipiatur: 2. Systematis circulationis, quo influxus humorum vitalium in organa motus imminuitur, flaminatur: 3. Villorum denique muscularium lapropriæ, distractione, pressione, diuturna quiete, infensiore actione, relaxatione, siccatione, texturæ corruptione, inductæ, qua ad motum inhabiles reduntur. Horum singula seorsim, aut plura simul, ipsam extinguunt virtutem motricem (741.), nec conditiones saltem tollant, sine quibus illa in motu consentaneos excitari nequeat; utroque motu paralyfin fieri necesse est.

754. Quocirca haud difficile est istam motus impotentiam ab aliis morbosæ immobilitatis speciebus distinguere . Liquet etiam sedem ejus valde diversam esse , proque hujus diversitate paralyfin dividit in universalem & particularem, idiopathicam & sympathicam . Nec obscura est ratio innumerarum nozarum , quæ ex defectu motus in omne genus functionum promanant .

755. Levior paralyfis gradus est debilitas virtutis motricis, qua fit , ut motus musculares non nisi ægre ac languide exerceri queant . Hæc etsi ad animales motus potissimum referatur, haud minus tamen vitales quoque & naturales afficit, easdemque tum differentias, tum causas , ac paralyfis (753. 754.), agnoscit . Humoribus inopia , copia nimia , crasis vitiata , circulationis torpor , vis nervea oppressa, exhausta , solida effœta , hic maxime spectanda .

756. Hinc intelligitur , quæ toties morbos prænunciat, lassitudo spontanea, hujusque species, tensiva, ulcerosa, inflammatoria .

757. Tremor quoque, qui, cum movere artus conamur, accidit, ad imbecillitatem facultatis motricis (755.) pertinet . Palpitatio autem, qua quiescentes etiam partes concutiuntur, vitiis spasmodicis (743.) annumeranda .

Somni affectiones .

758. PERVIGILIUM, ἀγρυπνία, cum morbi symptoma est, non minus ægris, quam ultronea pervigilatio sanis (550 ad 552.), nocet . Nascitur autem, quoties ex turbis interioribus tanta sit emporii animalis agitatio, ut nec relaxari organa sensuum motuumque voluntariorum possint, nec vis nervea feriari, neque adeo mens a mutuo cum corpore commercio sese subtrahere . Dolor proinde

o.), pruritus (679.), anxietas (682.), delirium (682.), febris, inflammatio, suppuratio, circulatio inferior, raptus humorum versus superiora, æstus, morbiq; hinc, in quibus istorum aliqua sunt, præcipue sicubi & irritabilitas (190.), accerit, vigilias inferunt.

259. Immodicæ dormitionis in morbis multiva-
 occurrunt species, duratione, gradu, aliorum
 symptomatum comitatu, hinc nominibus etiam, in-
 se discrepantes. Causæ generatim reduci queunt
 ad languentes sentiendi movendique vires: quo-
 rum sunt animi corporisve ex quacunque causa defati-
 tio; evacantio enormis; solidorum debilitas (157.);
 sopor (196.); circulationis tarditas (410.); hu-
 mores præ abundantia aquæ (287.), glutinis (283.
 3.), crassamenti (284.), pinguedinis (394.),
 spidi, effœti; frigus intensum (427. 5.); usus
 corticorum, &c. 2. ad easdem vires oppressas,
 c. agere impeditas, ob plethoram multiplicem
 37 ad 392.), obesitatem (394.), nimium san-
 guinis ad caput impetum (411.), reditum haud
 expeditum, vasorum encephali infarctum, in-
 inflammationem, erysipelas, evacuationes suppressas,
 castases materiæ morbosæ ad superiora. An &
 huius loci est, quem spiritus fermentati (467.) in-
 ducunt, sopor? 3. ad ea, quæ liberum emporii ani-
 mi cum organo sensuum motuumque voluntario-
 rum commercium suspendunt: cujusmodi innumera
 continentur, commotione, compressione, inundatione,
 destructione encephali nocentia; uti sunt vehemens
 percussio, cranii depressio, fractura, exosto-
 sis, abscessus, tumores varii intus nati, cerebro im-
 munes, humores effusi, restagnantes, hydroce-
 phalus; quin &, quæ vires opprimendo agunt, mox
 m. 2. memorata. 4. Forsan & mens, mutui per-
 fluxus, officinæ suæ motus quandoque sup-
 pri-

primit, & in se ipsam veluti contracta, animalibus organis relaxatis, lubens ab opere feriat. Somnos Endymioneos, diuturni mœroris ut plurimum pedisequos, hac fere origine natos dixeris.

760. Prout igitur horum (759.) singula seorsim aut plura simul, varioque gradu, in homine insunt; ita vel somnolentiam tantum, vel leves gravioresve somnos inferunt; modo actione sua systematis animalis limites haud excedant, nec adeo vitam una opprimant.

761. *Κῶμα ἀγρυπνοῦ*, luctans somni ac vigiliarum alternatio, quæ nec dormire, nec recte vigilare sinit, hinc intelligitur: ponit enim causas somni (759.) urgentes quidem, at pleno effectu agere impeditas ob pervigilii causas (758.) mox succedentes. Nascitur ergo in morbis, ubi dolor, anxietas, delirium, insomnia terrificæ, aut quævis alia sensorii communis agitatio intensior, insuperabili in somnum propensione superveniunt.

762. Nec multum dissimilis est somni & vigiliarum permixtio, cui somnia, pavores in somno, somnambulatio, debentur. Etenim oriuntur hæc cum causæ vigiliarum (758.) in dormientibus subnascens somni statum haud plane quidem tollunt, sed plus, minus, tamen interturbant; ut ideo partem aliquam officinæ sensuum internorum inquis habeat, quæ & in systema motuum voluntariorum sese nonnunquam effundat. Qui igitur considerat mechanicum illud, quo exoriri ideæ, resuscitari, aliæque aliis sociari, in vigilantibus solent, ei haud difficile est eruere, quam multiplices in ægris enascenti queant somniandi occasiones, quando vel sanis etiam adeo frequentes accidunt: quin & perspicere possibilem somniorum numerum varietatemque & confusionem infinitam; etsi mutationis corporeæ, quæ illorum cuius respondet, singularem naturam sedem.

lemve propriam ne conjectando quidem determinaliceat.

Symptomata motuum vitalium.

763. COMMUNE veluti centrum, in quod vitales motus tendunt conspirantque, humorum circuitus, princeps œconomix animalis functio. Quocirca, quæ motibus illis accidunt, vitia, in systema-circulatorio hujusque primariis instrumentis, suis effectibus potissimum manifestant, & proinde læsas cordis, arteriarum, pulmonumque actiones erri possunt.

Respirationis Symptomata.

764. MENTIS imperio quidem paret respiratio, varia, quæ voluntate regantur, obire munia eat: nihilominus tamen & actionibus vitalibus se annumeratur; quum & spontanea sit, & conservandæ absolute necessaria. Plurimarum ita-e ejus vitiositatum præcipuæ hoc loco exponi me-ntur; ut quæ frequentes admodum sint, atque ob-stantiam signorum, quæ in morbis præbent, in-lectu utilissimæ.

765. Pro multitudine conditionum, quæ ad libe-n respirationem requiruntur, noxæ, quibus im-ditur, perquam numerosæ sunt, naturaque ac se-valde differentes. Aer calore (424. 9.), frigore (27. 5. 8.), humiditate (430. 4. 5.), gravitate (434.), vitate (435. 437.), stagnatione (438. 439.), in-crementis (440. 442. 496. 497.) peccans, narium, is, faucium, laryngis, tracheæ, bronchiorum, rtium, quas aer permeare debet, morbi angustix (409.) multivarii, obstructio, obstipatio, compres-sio, spasmus, coalitus; pulmones ipsi inflammatio, erysipelate, pustulis, vomica, ulcere, tubercu-lo, sanguine congesto, pituita, sero, materie ter-rea,

rea, polyposa, podagrica, rheumatica, atrabilaria, aut quavis alia morbosa, in appatatu suo vasculofo, aut parenchymate, obfessi, impervii; aer, sanguis, serum, pus, tumores varii, cavitatem thoracis occupantes, ut pulmo libere explicari nequeat; mala item conformatio thoracis, vertebrarum, costarum, luxatio, fractura, ancylofis; tum & musculorum respirationi infervientium debilitas, paralysis, spasmus, aut prædolore, inflammatione, ecchymomate, emphysemate, vulnere, contusione, impedita actio; musculorum quoque abdominalium vitia similia; obstacula denique ex abdomine nascentia, quæ diaphragmatis motum supprimunt, illudve fursum urgent, ascites, tympanites, ventriculus, intestina, cibo, potu, flatu, scybalis &c. ultra modum distenta, uterus &, quæ ad eum pertinent, partes fœtu, aere, sero, aut quavis materie aliena, turgentes, tumores viscerum inflammatorii, purulenti, scirrhusi, cancrofi, steatomatosi &c. Unde liquet, vix aliud symptoma dari, quod totæ & tam diverfi generis affectionibus sese socium adjungat.

766. In tanta vero causarum varietate haud mirum est plures etiam difficilis spiritus species gradusque animadverti: uti sunt *δυσπνοία*, *ἀσδυα*, *ὀρδοπνοία* respiratio annhelosa, strepens, stertens, sublimis, strangulatio, &c. Quarum quidem ratio atque origo ex dictis (765.) facile eruitur; maxime si quis perpendat, ex impedita actione, vitæ tam necessaria, anxietatem (687.) nasci, quæ Naturam urgeat, ut quovis virium suarum adjumento utatur, intensisque adeo ac multiplicatis motibus vitæ periclitanti succurrat.

767. *Ἀπνοία*, suffocatio, respiratio vere vel quasi abolita, causis nascitur iisdem (765.), sed vehementia aut duratione majoribus. Inde aut incrementem,

dyspnoeam serius, acutus, sequitur; aut subitaneus, nomine catarrhi suffocantis, mortem inferat vel infert. Comitatur alias circuitus vitæ defectio, hinc gravioribus animi deliquiis, symptoma symptomatis, supervenit: alias prioribus suis ex causis oritur, tumque ob interceptum sanguinis per pulmones trajectum, inhibita circulatione, vitam una supprimit. Immania aeris visumma nervorum mala, paralytica, spasmodica, in organis respiratoriis, subita pulmonum oppressio a sanguine, pure, colluvie catarrhosa, eorum primis faciunt.

68. Tussis, depravatae respirationis symptoma, violenta, convulsiva, reciproca, sonora, exspiratoria. Ponit ergo motus convulsivos musculorum, expirationem faciunt, simulque glottidem utriusque contractam; quibus fit, ut aer pulmonicus impetu & sono, de larynge elidatur, neque locus inspirationi detur. Recte autem motus convulsivus (640.) censetur, quo Natura, quod symptoma, motu pulmonum aerifero, seu mole, seu acritate, immutat, vehementi spiritus excussione everrere videtur. Hinc & voluntate cieri potest.

69. Irritamenta adeo tussis sunt, quaecunque pulmonum, bronchiis, asperæ arteriæ, laryngi, mole, non creant actione quavis mechanica, physica, chimica: aer vitiosus; ingesta calore, frigore, acritate, asperitate, nocentia; aliena in laryngem introducta (604.): materies acris in eum aut vicinas partes destillatio; mucositas has partes lubricantis abundantia, crassities, corruptio; sanguis, serum, pus, &c. hic collecta; inflammatio, erysipelas, aphthæ, ulcera, rhemata, exulceratio, tum pleraque vitia orationum spiritalium, supra (675.) enumerata, quæ, nihil, quod se creatu ejici possit, habent; sola, tamen inferunt, spirandi difficultate Naturam ad tussien-

tuffiendum follicitant: quo fi obftaculum vincere nequeat, moliatur tamen, faltem trajectum fanguini expediat. Procliviores autem funt, quibus interioriflulæ pulmonalis membrana ob mucif defectum, ficcitatem, tenfionem, aliasve caufas, iufto fenfibilior eft.

770. Confenfione etiam tuffis oritur, cum partium aliarum labes aut ftimulo, aut translata materia morbosa, fyftema refpirationis afficit. Unde frequens eft in variis primarum viarum, hepatis, fplenis, pancreatis, testium, parotidum, dentium, aurium, cerebri, nervorum, cutis, &c. affectibus.

771. Quocirca liquet, quænam tuffis dicatur humida, ficca, convulfiva, idiopathica, fympathica, ferina, catarrhalis, ftomachica, &c. Nec latet origo innumerarum noxarum, quas vehementior, aut diutius protracta, inducit: etenim validis crebrisque pulmonum, vifcerum abdominalium, ac univerfi corporis, concuffibus, interrupta infpiratione, commoto fanguine, impedito ejusdem per pulmones tranfitu æquabili, mufculis refpiratoriis perpetuo irritatis, inordinate agitatis, oportet nafci defatigationem, coctionem alimenti vitiatam, vomitum, hernias, abortum, congestionem humorum in capite, vasculorum pulmonalium debilitatem, fanguinis eruptiones, convulfiones univerfales, fuffocationem, & quæ ex his fequuntur, mala infinita.

772. Sternutatio quoque huc referenda eft, haud abfimilis convulfivi motus fpecies, quæ aerem, magna prius copia infpiratum, unico exfpirationis fortiffimæ, sonoræ, impetu, per narium orifque meatus expellit. Spiritus ita, vehementer illifus membranæ has cavitates fuccingenti, fuperficiem hujus verrit, abftergit, expreffo humore irrigat, proluitque; ut, quæ molefta funt, amoveantur; expurgentur. Salutaris igitur conatus irritamentis narium,

fau-

icium, oculorum, supervenit, multisque adeo ista-
 m partium morbis. Nascitur &, spasmorum mo-
 (744.), ex causis magis universalibus, aut qua-
 n a naribus remotior sedes est, præsertim in ho-
 nibus irritabilioris naturæ (190. 745.). Nec ubi-
 e tamen utilis, cum amoliri stimulum nequit,
 ni concussu fatigans, haud minus, quam tussis
 71.), vehementer nocet.

773. Risus quum convulsio sit musculorum respi-
 riorum, quæ spiritum cohibitum citissimis, mini-
 reciprocis concussibus, veluti tremulis, in syste-
 te aerifero agitatur, protractaque adeo expiratione
 n plenam suspendit, inter symptomata æque, ac
 r potentias nocentes (521.), locum meretur.
 cidit enim, & invita mente, ex stimulis corpo-
 , qui diaphragma, & cum hoc conspirantes ab-
 minis musculos, ceteraque respirationis organa,
 musculos faciei, proxime vel per consensum, com-
 vent. Unde primario quidem diaphragmatis,
 & ventriculi, splenis, uteri, affectiones, &
 sensorium commune turbant, febriles aliosque
 us quandoque comitatur, hypochondriacis, hy-
 cis, maniacis, phreniticis, &c. familiare malum.
 elligitur hinc affinis risui fletus morbosus, cujus
 uens est cum illo commutatio.

774. Suspirium, adjumento musculorum volunta-
 am, profundissime ad imum usque pectus per-
 it spiritum, solitoque fortius rursus expellit.
 magno longoque respirationis tractu Natura vi-
 aeris beneficium adauget, æstui suffocanti re-
 rium, circuitui pulmonali incitamentum, spi-
 i difficultati remedium, anxietati levamen quæ-
 Causæ hinc sunt, quæcunque angorem inducunt
 . ad 691.).

775. Oscitatio sat similis est suspirio (774.) in
 tio, vehementior tamen, & intensiore grad.

plerumque iterata, nec nisi per patentissimum orificium meatum aera trahens, junctamque ideo habet violentam illorum musculorum contractionem, qui maxillas, rictum oris, labia, diducendo, isthmum faucium glottidemque dilatando, amplissimum simul proximumque externo aeri introitum parare queant. Auxiliare igitur symptoma (98. 101.), solius Naturæ actio, suspirio etiam beneficentior, uti torpentibus, ceterum sanis, salutari fine accidit, ita ægri quoque, quorum vires ob nervei systematis vitia aut inertiam circuitus vitalis, elanguescunt; frequenter propterea in febrium insultibus, affectionibus hysteris, hypochondriacis, soporosis, chronicis.

776. Comes huic (775.) sæpissime pandiculatio quæ spiritu diutissime cohibito, nixuque per universos musculos diffuso, artus corporis omnes vehementer distendit, ejusdem generis est, torporis non sequela modo, sed naturale etiam remedium.

Symptomata motus Cordis.

777. PALPITATIO cordis ponit convulsivas ejus contractiones, quæ vehementi ad partes vicinas illius naturali longe superant. Spasmodicæ igitur affectionis naturam habet, & ex (743. & seqq.) intelligitur. In summo autem vis vitalis, quæ cor præ ceteris indita est, gradu (175.) occasiones hujus vitii quam plurimæ sunt. Magnæ nervosi generis turbæ in hysteris, hypochondriacis, irritabilibus turbæ item in systemate circulationis, sive primario, seu ex prioribus, aut aliunde natæ, ad cor usque deductæ; fortiora quælibet cordis irritamenta aut & impedimenta, quæ legitimæ sanguinis admissioni vel expulsionem vehementer resistunt. Nascentur ideo ex violentis animi pathematibus, subitum terrore, venere immodica, nimia corporis mentis exercitatione, spasmis aliarum partium, doloribus
anxie-

anxietate, motibus febrilibus, humorum abundantia, inopia, lentore, acritate varia, materie scorbutica, trahilaria, arthritica, scabiosa, ulcerosa, cancrofa, irulenta, fuppreffis quibuscunque excretionibus; tum & a multiplici refpirationis difficultate (765.), qua sanguis ægre per pulmones trajicitur, a varia quoque labe vifcerum abdominalium, crudis, acribus, orruptis, aere, vermibus, heterogeneis, obftructione, inflammatione, ulcere, compreffione, diftentione, irritatione, male habentium; denique & ab ipfo corde, auriculis, vafis ejus majoribus, pericardio, inflammatione, ulcere, aneurismate, polypo, vermibus, pilis, calculo, hydrope, ecchymofi, excrefcencia, texturæ degeneratione offea, cartilaginea, anguftatione quavis, præter naturam affectis. Liquec autem facile, pleraque iftorum etiam pluribus modis eo conferre, atque alia aliis frequenter fele adjungere, neque pauca effe, quæ, fuo quidem jure inter caufas hujus fymptomatis relata, fæpiuscuque tamen ejufdem potius fequelæ fint, fuæque dein accelfione in caufas veluti poft natas mutantur. Denique & fcire juvat, malum, per intervalla recurrens, iis potiffimum ingravefcere, quæ impetu maiore fanguinem verfus cor adigunt.

778. Cordis tremor, five levior fuerit palpitationis gradus, feu virium imbecillitati debeat, ex ante dictis (757. 777.) cognofcitur. Reliquæ porro motionum cordis anomalix quum fele magis in pulfu arteriarum manifeftent, aptius ad iftum titulum relegantur.

Symptomata Pulsus Arteriarum.

779. Pulsus oritur, ficubi fanguis, vi cordis in arterias actus, harum parietes extrorfum urget, diftendit. Ut vero appofite ad fanitatis leges fiat, requiritur cor efficax, legitima fanguinis copia &

fluor, arteria contractilis, expansilis, via circulationis libera. In horum igitur vitiositatibus quaerenda erit ratio alienationum, quæ pulsui in ægris accidunt. Hæ tamen cum valde multiplices sint, & subtilius etiam, quam utilius, a Veteribus interstrictæ, omiſſis, quæ exigui sunt momenti, aut intellectu faciles, præcipuas modo exponemus.

780. Crebrior pulsus, pro ætate, sexu, temperie, varioque rerum non naturalium usu æstimandus, si in universum obtinet, frequentiore[m] ponit cordis contractionem, hujusque adeo causis debetur. Huc referantur quæcunque cordis irritamenta; sive ejusmodi fuerint, quæ venosi sanguinis affluxus augeant; seu quæ acritate stimulent; aut quovis modo cordis actioni obnitantur. Quæ quidem omnia tanto valentiora sunt, ubi cor ipsum quoque præter modum irritabile est. Magna insuper ejusdem cum toto corpore consensio facit, ut turbulentæ etiam aliarum partium, in genere potissimum nervoso, agitationes facile eo deferantur. Hinc pleraque, quibus cor ad palpitandum cietur (777.), hic pariter locum habent, innumerosque ideo morbos, maxime tamen omne febrium genus, comitatur pulsus frequentia, sæpe salutaria, activis certe symptomatibus (101.) annumeranda. An autem & topica datur in singulari systematis arteriosi parte? Dabitur, si vera febris particularis; neque tum a corde incitato tantum repetenda. Rarioris pulsus natura ex his facile perspicitur.

781. Arteria, ictu majore, quam dilatatione, micans, durum pulsare dicitur. Id fit, cum sanguis valida quidem & citatiore cordis contractione impingitur, nec pro ratione tamen expandere canalem potest. Subest itaque aut vitium in tunicis arteriæ, ob siccitatem, rigiditatem, spasmus, minus obsequiosis; aut morbus cavitatis ultra modum dif-

fleturæ

entæ a sanguine copioso, rarefacto, spisso, vel ob-
 neditum transfluxum accumulato. Unde liquet,
 ut pulsus durus adeo frequens in morbis inflamma-
 toriis? Nec latet ratio pulsus mollis.

782. Pulsus intermittit vitio multiplice, graviore,
 leviore, universali, particulari. Etenim cordis
 contractio, in modum spasmi (748.), diutius con-
 nuata; ejusdem torpor (196. 755.), aut contractio
 inefficax; minore tum vi, tum copia, sanguinem
 in arterias projiciens; influxus sanguinis venosi in
 cor parcius, inordinatus vel nullus; arteriosi fluxus
 inæqualis, impeditior, interruptus; arteriarum va-
 lva labes, receptioni, trajectui sanguinis, motui tu-
 bicularum systolico & diastolico, resistens, huc fa-
 ciunt. His autem producendis innumera apta sunt:
 cordis partiumque eo pertinentium affectiones topi-
 cæ, inflammatio, aneurisma, polypus, calculus,
 vermes, concretio, induratio, hydrops, &c. (777.);
 arteriarum similia vitia; magna respirationis impe-
 dimenta (765.); sanguinis abundantia, inopia; ca-
 chymia viscida, acris varia; primarum viarum
 turbæ in vomitu, cholera, alvi profluviis, vermi-
 bus, spasmis, doloribus, &c.; denique & nervosi
 generis mala in viscera vitalia ac systema circula-
 tionis diffusa, virtute vitali aut torpente (96.), aut
 nimis irritabili (190.).

783. Imminuti & deleti pulsus varii memorantur
 gradus, pro consecutionum, quas infert, numero
 & intensitate diversis. *Εκλειψις* dicitur defectus le-
 vis, pallorem inducens, calore tamen, sensu mo-
 tuque superstite. *Λατοδυναία*, cum pallori & mo-
 tu animalis impotentia accedit. *Λαποφυξία* priori-
 bus auctis etiam superaddit caloris nativi extinctio-
 nem. *Συγκοπή*, una cum motu sensuque fere
 solitis, frigus universale, sudoremque frigidum in-
 cidit. *Αρρυθμία* denique, deletis omnibus vitæ in-

diciis, accedente etiam ἀπνοία (767.), mortis imaginem ita refert, ut merito nonnunquam dubitetur, vitamne an mortem prædicare fas sit. Quum vero universalis, qui comitatur, virium lapsus doceat, vitalem sanguinis circuitum pariter cum pulsu deficere; liquet hæc vitia cordis deliquio deberi, iisque adeo causis nasci, quæ hoc inducere valeant. Hujusmodi sunt vehementes animi affectus, idea rei horridæ, odor infestus, in hysteris, hypocondriacis, gravidis, puerperis, inedia, pervigilio, labore, morbo gravi, exhaustis, irritabilibus, aeris insalubritas varia, miasmata, venena, medicamenta drastica, vermes, alimenta pravi succi, cacochymia putrida, scorbutica, atrabilaria &c. materies morbosa partes vitales, nervos, graviter afficiens; inde & sævus dolor, anxietas, æstus ingens, spasmi; tam magna, subita, inanitio, nimia liquidi vitalis a corde & encephalo derivatio, parciore aut interceptus ad has partes affluxus, per eas transfluxus; adeoque encephali, cordis, pulmonum, multivariorum affectiones, memoratis (782.) similes. His quippe potentiis aut sanguinis venosi in cordis cava influxus suspenditur, aut ipsa cordis virtus muscularis enervatur. Utraque autem noxa cor quiescere, hinc circulationem deficere oportet.

784. Quodsi arteria singularis pulsare desierit, mali minus periculosi ratio ex (779. 782. 783.) facile invenitur: uni & ceterarum pulsus alienationum, quæ vel in singulis seorsim, vel in plurium consequentium serie, reapse observantur; quales sunt magnus, parvus, validus, debilis, varia ratione inæqualis, undosus, vermicularis, formicans, ferratus, dicrotus, caprizans, vacillans, myurus, intercicens, &c. Generatim quidem notari meretur, vix aliam dari potentiam, quæ in perturbando pulsu plus valeat, quam spasmos (742.), magnamque ideo par-

in id genus vitiositatum ab his repetendam esse. Specialior tamen hujus materiæ expositio, cum ad anatomicam Pathologicam (16. II.) pertineat, non est instituti.

Symptomata actionum naturalium.

785. SYSTEMA naturale, humani corporis conservationi dicatum, etsi vitali animalique minus notum habebatur, utilitate tamen & necessitudine haud ferius est; quando vix aut perparum est, quod non durabile est. Multitudine autem ac diversitate membrorum organorum, tum effectuum, quos edit, etiam officiis suis ferme antecellit. Ingens ergo numerus affectionum, quæ hic fieri possunt, ordinatam exigit tractationem.

Appetuum naturalium lesiones.

786. UT nutrimenti materies, cum opus est, aëri intromittatur, suos quoque ista officina nacta est sensus (669.), qui de penuria moneant hominem, compellantque ad victum procurandum. Intra hæc fames & sitis naturalis, hæc potum, illa cibum, materiem firmis perinde, atque humoribus, necessariam, desiderans. Utriusque suus est in sanitate modus, sua in ægrotis vitia.

787. Edendi cupiditas, valde diversa in sanis, multifariam quoque per morbos laborat. Augetur nimis præter modum in bulimo, fame canina, lupi-
ditas: imminuitur, aut plane aboletur in δυσορεξία, ἀποσιτία: depravatur in κίττα, pica, gluttonia, alacia.

788. Fames aucta vel vacuitati debetur, quæ retentionem, vel acriori stimulo, qui mitigationem ab expectato alimento expectat. Quamobrem inedia, motu animali, immodica perspiratione, sudore, alvi profusio, aliis excretionibus, lactatione, morbis,

exhaustos, vermibus obnoxios, aut quibus acre acidum, salinum, biliosum, atrabilarium, in ventriculo est, vexat, accedente præsertim animi impotentia, imaginatione mobili, sensibilitate nimia, irritabilitate, in junioribus, feminis, hystericis, hypochondriacis, epilepticis. Bulimus dicitur, cum esuriam non satiatam animi deliquium sequitur: famemes canina, ubi voracius ingesta cito revomuntur: si vero celeriter ano rursus expelluntur, nonnulli lupinam vocant.

789. Appetitus vario gradu prostermitur vitio ventriculi, pituita, saburra, terreis, alienis, corruptis, onetati, inflammati, ulcerosi, scirrholi, callosi, aphtosi, atonia (752.), motibus inordinatis (743.), vel ob propriam affectionem, vel per consensionem, laborantis; menstruorum item primæ digestionis, salivæ, bilis defectu, inertia aquosa, mucosa, degeneratione varia; labe quoque corporis nimio plus repleti humoribus bonis, pravis, ob vitam desidem, somnolentam, circuitum languentem, evacuationes suppressas; turbis nervei systematis patheticis, spasmodicis, deliriosis, &c. sensum naturalem obtundentibus; Natura denique graviore malo, acuto, chronico, impedita, oppressa, exhausta, ut curam suscipiendæ coctionis abjiciat. Prout igitur innumerorum morborum comes hoc symptoma est; ita liquet alias propter coctionis impedimenta nasci, alias ex eo, quod corpus non indigeat alimento, alias ob suppressam stimuli naturalis perceptionem; quæ quidem rite perpensa ostendunt, ab inedia, anorexiæ pedissequa, non continuo tot tantasque noxas ægris perinde, ac sanis famelicis (452. 453.), timendas esse.

790. Fastidium cibi, ἀποστῖα, easdem (789.), sed graviores, agnoscit causas. Putror, rancor, ventriculum inquinans; hujus nimia sensilitas, irritabilitas,

litas, imbecillitas, dolori, anxietati, spasmø, ruseæ, vomitioni, ab ingestis obnoxia; tum & hantasiæ errores, hinc maxime spectentur. Cibi singularis averfatio, ex morbo nata, plerumque Naturæ vox (643.) est, cui obtemperandum.

791. Malaciæ, quæ cum fastidio aliorum ciborum inctam ponit appetentiam vix superabilem ac vocitatem ad certum edulii genus determinatam; picæ, quæ absurda quoque, inusitata, nec esui apta, quin horribilia, concupiscit ac avide devorât, haud abfimile est ingenium. Tametsi enim & titium imaginationis subesse possit; sæpissime tamen, quæ appetuntur, pro remedio sunt, quo aut corrigatur, quod intus est noxium, aut turbis ex temperantia concitatis ejiciatur, aut succi alibilis copia plus satis onerosæ humorum copiæ, ne vero alimento magis augetur, occurratur.

792. Sitis, quam indicandæ potus necessitati præcitat Natura, in morbis solito plus urget, quoties in tractus superior primarum viarum, istius sensationis sedes, aut cum hoc etiam corpus reliquum, ameftatione indiget, qua vel deficiens humor superatur, vel spiffior diluatur, vel acrior temperatur, hinc firmis partibus mollitudo, canalibus meallitas, transfluxuris libertas restituatur. Inde immodica humorum dissipatio, evacuatio, spiffitudo, emphæ extra vias circulationis derivatio, collectio, inimorum vasculorum obstructio, spasmodica contractio, compressio, acritas muriatica, ammoniacalis, alcalina, spirituosa, aromatica, putrida, bitumosa, rancida, adusta, virulenta, in febribus, alvi profluviis, diabete &c. morbis inflammatoriis, putulentis, putridis, biliosis, catarrhosis, exanthematicis, spasmodicis, hydrope, scorbuto, rhachitide, & c. ultis aliis, sitim creant; quæ tamen utrum ad unum modo sensorium, an vero ad universum corpus petineat, probe distinguendum.

793. Carentia igitur sitis in morbis, natura sua siticulosis, etiam morbosa est, poniturque sitis officinam (792.) tussi, aut ptyalismo, jugiter humectari, aut resolutis nervis sensu privari, aut mentem alienatam esse.

Actiones læse primarum viarum.

794. MANDUCATIONIS uti plurima sunt cum instrumenta, tum potentia ac conditiones, sine quibus recte perfici nequit; ita multis diversisque multarum partium viriis diversimode læditur. Hujus generis sunt oris, labiorum, buccarum, linguæ, vulnus, inflammatio, ulcus, excoriatio, tumor, ἀγκυλόγλωσσον (223.), mutilatio, &c. dentium defectus, infirmitas, dolor; mandibularum fractura, luxatio, caries, ἀγκύλωσις; musculorum istas partes moventium spasmus, paralysis, dolor, &c. salivæ denique defectus.

795. Deglutitionis etiam plures sunt læsiones. Aut enim iteratis crebro nixibus incassum fatigat, aut dolet & laboriosa est, aut potionem duntaxat, non item offas, aut has modo, nec illam, transmittit, caduntve in asperam arteriam deglutienda, aut per os naresve redeunt. Multiformis vitii sedes quærenda in lingua, palato, tonsillis, uvula, pharynge, larynge, œsophago, ventriculo, maxillis, vertebris vicinis, musculis harum partium, dolore, vulnere, inflammatione, excoriatione, ulcere, tumore, luxatione, fractura, carie, mala conformatione, spasmo, paralyfi, angustatione varia (209.), siccitate, affectis. Inde enim aut impedi materiæ deglutiendæ meatum, aut legitimam potentiarum motricium actionem, directionem, deficere necessum est.

796. Singultienti videtur momentanea convulsione concuti stomachus & proximum huic diaphragma,

, cui juncta simul glottidis constrictio faciat , subito inspiratus aer sonum cieat. Singultus igitur, spasmis annumerandus, easdem quoque agnoscit causas (743 & seq.); sed quæ œsophagum, ventriculum, aut diaphragma, propius, seu aliunde per compressionem, efficiant: uti sunt avida ingurgitatio & siccoris, asperæ, haustusve grandioris, acris; modica ventriculi repletio aut irritatio ab acrimonia, potu, medicamento, veneno, vermibus, peregrinis, materie corrupta, acida, biliosa, putrida, viscida, contagiosa, arthritica, catarrhosa, ulcerosa, cancrosa, sphacelosa, ibidem nata, aut ex aliis partibus eo delata; susceptum ad καρδίαν frigus; œsophagi, ventriculi, vulnus, inflammatio, erysipelas, exanthemata, ulcus, excoriatio, &c. diaphragmatis inflammatio, vulnus, contusio, intensior per violentam fletumve agitatio; costarum inferiorum, verborarum vicinarum, cartilaginis ensiformis, fractura, luxatio, distorsio; intestinorum quoque, mesenterii, hepatis, splenis, pancreatis, uteri, &c. affectus inflammatorii, dolorosi, spasmodici; turbæ deque vehementes nervosi generis ob animi pathemata, evacuationes quascunque nimias, encephali læsiones, motus febriles, molimina critica, &c. Quocirca patet, alias materiem subesse, quam Natura inoptomate auxiliari excutere conetur; alias nocivis motibus salubre nihil intendi. Quando autem juncta cum stomachi, tum septi transversi, convulsio hic datur, an non & levior habetur species, quæ alterutram modo partem pertineat?

797. Vomitus est eorum, quæ cavo ventriculi continentur, aut ex vicinis visceribus illuc congestur, violenta & fastidiosa per guttur superius exelatio. Hanc efficiunt motus spasmodici faucium, œsophagi, ventriculi, intestinorum, diaphragmatis, muscutorum abdominalium, in molimen laboris an-

gorisque plenum modo mirabili conspirantes . Facit autem eximia ventriculi mobilitas (175.), ampliffimusque cum corpore universo consensus , ut irritamenta ad vomitum pene innumera sint , aliaque domestica huic visceri , alia extranea . Ad priora referre licet, quæcunque mole , pondere , tenacitate , acrimonia, impedito per pylorum trajectu , fibras ventriculi laceffunt: tum & , quæ irritabilitatem (190.) inducunt, vitia ejusdem topica . Posterioris generis sunt affectiones partium quoquo modo consentientium, tam vicinarum , quam remotiorum, faucium , œsophagi, diaphragmatis , hepatis , vesiculæ fellis , splenis, mesenterii , pancreatis , intestinorum, omenti , peritonæi , renum , ureterum, vesicæ urinariæ, uteri, encephali , sensorii communis , nervorum . Præcipua igitur inter causas singultus (796.) modo enumerata sunt , vomitusque itidem datur idiopathicus, sympathicus , cum materie & sine ea . Quum vero intensitatis gradu inter se discrepent vomitiones , credibile quoque est , non omnium, quas supra diximus , partium nixus spasmodicos semper illuc requiri , litemque adeo dissentientium super hac re Autorum componi posse . Nausea , quæ fastidiosa est ventriculi commotio , vomitum intentans , iisdem, sed lenioribus causis debetur : uri & materiæ ventriculo contentæ eruptione .

798. Aer, aut huic similis spiritus elasticus , cavo primarum viarum oberrans, ructibus flatibusque, qui hanc officinam maxime infestant , materiem dat ; quæ huic aut a foris invehitur , aut intus ex ingestis , indigenisve , effervescentia , fermentatione , putredine , calore , motu inordinato , evolvitur . Hæc ubi collapsu, convolutione, compressione, spasmodica præsertim constrictione gulæ, stomachi , pylori , intestinorum, coercita aliquamdiu , novis interim copiis

te aucta, aut in majus volumen dilatata, parietes
 ultri sui urgens, ab his vicissim repressa, tandem
 erata, impetum concipit datoque exitu sursum, deor-
 o, prorumpit, aut loco saltem mota, per tubum ali-
 mentarem vagatur, ructus, flatus, crepitus, bor-
 ygmi, nascuntur. Augere propulsionem volun-
 ti diaphragmatis & musculorum abdominalium
 us quoque possunt. Inde uti pro vario impetu
 ta aut sonora fit explosio; ita, quod prodit,
 ulentum pro diversitate materiae, quam una ra-
 , aut fomitis, unde oritur, siccum, humidum,
 dum, putridum, rancidum, biliosum, &c. esse
 et. Ingesta igitur cruda, flatulenta, ferventia,
 ia, titulo cibi, potus, medicamenti, veneni,
 a coctionis, putror in primis viis undecunque
 us, vermes, motus inordinati, spasmodici, ho-
 n viscerum, ex animi pathemate, affectione car-
 gica, iliaca, colica, hysterica, hypochondriaca,
 eptica, alvi profluviiis, cholera, vomitu, hæ-
 rragiis, vulneribus, febribus, &c. quin & im-
 imenta liberi trajectus ex obstructione, obstipa-
 ne, compressione, &c. huc faciunt, sive fla-
 sum elasticum subministrandum, seu prohiben-
 , ne tranquille ire, redire, exhalare, absorberi-
 queat.

799. Alvus adstricta, etsi plerumque robustam no-
 sanitatem, excessu tamen ægris sæpissime mo-
 a est, morbosque non minus intendit, quam
 ar (558.). Causas habet aut insuperabilem ma-
 æ resistantiam, aut impedimenta trajectus, aut
 um in viribus motricibus. Nascitur ergo a fe-
 ficciore, compacta, dura, copiosa, picea;
 i lubricantis defectu aut tenacitate; intesti-
 obstructione, obstipatione, compressione, spas-
 , concreione, intus susceptione (247.), con-
 ione (256.), imperviis, in motum retrogra-
 dum

dum actis, nimia dilatatione infirmatis, resolutis, perforatis, dissectis; bilis absentia, inertia; motus animalis defectu; diaphragmatis & musculorum abdominalium actione languente, aut impedito nixu.

800. Ileus, volvulus, in quo pertinaciter occlusæ atro violenta accedit vomitio quorumcunque tubi alimentaris contentorum, etiam scybalorum, clysmatum, suppositoriorum, ano immissorum, ex (797. 799.) intelligitur. Ponit enim fere obstaculum in canali intestinorum ab inflammatione, abscessu, scirrho, cancro, calculo, fece dura, vermibus, hernia, contorsione, susceptione, compressione, concretionem, convulsione, natum, quo transitus devolvendæ materiæ intercipitur: simulque supervenientes motus spasmodicos illarum partium, quæ ad vomitum faciunt, sursum directos.

801. Diarrhœa, ventris profluvium, est frequens & copiosa materiæ liquidæ per alvum excretio. Ingesta, magna succorum, qui secundum naturam in primas vias assidue feruntur, copia, late patens ventris cum reliquo corpore commercium, quo fit, ut ex omni parte huc devehit multivarii humores queant, materiem exhibent & abundantem & diversissimam, unde tum stupendæ profusionis ratio inveniri, tum præcipuæ hujus symptomatis differentia constitui possint. Datæ materiæ expulsionem facit motus intestinorum inordinatus & citatior, qui & obstat, nec ora meatuum bibula liquorem, ut decet, absorbeant. Irritabilitas ideo intestinorum præprimis huc confert, & quidquid hanc aut mole distendente, aut acrimonia lædente, aut turbis aliunde investis, laceffere potest: excedens cibi potusve copia; flatulenta, acria ingesta, aut intus nata; impetus humorum major in primas vias versus: aliarum excretionum, maxime cutaneæ, suppressio; absorptionis impedimenta ob vascula

la aphthis, pustulis, sordibus, spasmo, occlusa, mesenterii obstructiones; bilis acrior, atra bilis, serum hydropicum, materies febrilis, inflammatoria, purulenta, ichorosa, putrida, canerosa, arrhialis, contagiosa, scorbutica, arthritica, undequae huc delata; nervosi generis commotio ab mi pathemate, frigore suscepto, dentitione, puerio, affectibus hysteris, dolorosis, convulsivis,

802. Dysenteria, intestinorum difficultas, diarrhaea dicitur vehementi dolore ac torminibus molesta. Dejiciuntur liquida, acria, putrida, foetida, sanguis, pus, sanies, bilis, serum, mucus, atra bilis, modo cum stercore liquato, interdum & cum trunculis, membranis, &c. Subest igitur aut prius suis causis nata, aut acritudine permeantis materiae post inducta, intestinorum inflammatio, excoctio, exulceratio. Fontem vero acrium haud minus multiplicem esse, quam valde diversam naturam, (801.) facile innotescit.

803. Tenesmus, qui frequens est & implacabilis sidendi cupiditas, nixu majore, quam qui materiae excernendae moli respondeat, aliquid pituitae, sanguinis, puris, saniei, bilis, stercoreis &c. exprimens, dysenteriam saepe comitatur. Fit autem, in ima intestini recti sedes, cui sensum urgentis Naturae indidit, immodice irritatur. Unde acria aëvis, abstergentia, rodentia, tum quae duritie defricant, aut acumine laedunt, aliena quaeque, calculi, vermes, undecunque huc devecta, in ipsa esse possunt; maxime tamen affectae partis inflammatione, excoriatione, erysipelate, fistula, ulnere, haemorrhoidibus, nimia sensibilitas, quae si prioribus accidit, tormentum quoque intenditur. In & consensione id malum supervenit variis venae urinariae, urethrae, perinaei, intestinorum, uteri,

ri, vaginæ, vitii ac nervosi systematis turbis.

804. Lienteria, lævitas intestinorum, adest, cum ingesta tam celeriter per primas vias ad anum delata foras ejiciuntur, ut nec coctionem, nec corruptionem, expectent. Causas habet ventriculi & intestinorum inertiam ad coquendum, cum nimia irritabilitate (190.) conjunctam, pylori laxitatem, impeditam vasculorum absorbentium actionem (801.). Refectionis autem inopia ægrum aut trahit, aut præcipitat.

805. Fluor cæliacus, chylosus, levior lienterix (804.) species, succum alimenti utilem, utcumque coctum, una cum fece, ano exturbat. Integris igitur ventriculi viribus, in solis intestinis vitium subest, quo & celerius, quam par est, contenta deorsum propellant, & materiem chylosam sugere nequeant, labe vel ad oscula vasorum absorbentium, vel altius, hærente (801.).

806. Cholera est tumultuosa primarum viarum agitatio, qua, quidquid continent, sursum deorsumque violenter ejicitur. Malum stomachi atque intestinorum commune, ex vomitu ac diarrhœa compositum, similibus etiam motibus spasmodicis (797. 801.) debetur. Hos vero cient innumera: cibi potusque copiæ, acritate, flatulentia, fermentatione, pinguitudine, corruptione, refrigeratione, gravantes, stimulantés; hinc saburra acida, putrida, rancida, biliosa, verminosa, diætæ erroribus contracta: medicamenta drastica, emetica, purgantia, mercurialia; venena; bilis exundans; atra bilis turgens; materies rheumatica, arthritica, febrilis, scorbutica, sudoris, perspirationis, menstruorum suppressorum, exanthematum repulforum, huc conversa; turbæ ab æstu subitivæ aeris mutationibus, animi motibus, graviditate, dentitione, dolore, malo hysterico, hypochondriaco, concitata.

807. Cholera, diarrhœa, dysenteria, quas siccas
cant; quia flatulentum potius, quam humidum
, quod excernitur; ex dictis (798.) intelliguntur.

808. Contingit etiam ægris insciis aut invitis ster-
elabi: quæ alvi incontinentia est, morbisque
iriosis, spasmodicis, paralyticis, aut singularibus
infectis ani vitiis supervenit.

809. Quando autem fex alvina de urethra, peri-
o, vulva, aut sede quavis alia ventris pelvisve,
eter anum, excernitur, id fit vulnere, ulcere,
ula, vel prava conformatione, quæ contentis in-
inorum alienam viam pandant.

Vitia Mictionis.

810. LOTII, quod intra vesicam est, excretio
primitur multiplici vesicæ, aut urethræ, affectio-
quæ aut vim expellentem tollat, aut impedi-
meatu effluxioni obstet. Hujusmodi sunt innu-
ra: vesicæ, colli vesicæ, inflammatio; hujus
smus; fibrarum illius muscularium ad contractio-
n efficacem impotentia ob immodicam a lotio
ento distensionem, *εὐρυσμα* (203. 1.), herniam
(8.), rupturam, vulnus, gangrænam, nervorum
medullæ spinalis læsionibus resolutionem, mem-
nas ulcere, pustulis, tuberculis, crusta calculo-
callo, fungo, aliove tumore obsessas; meatus
narii inflammatio; spasmodica constrictio; obstru-
o a calculo, pituita, grumo, pure, verme, &c.
(9. 1.); obstipatio a callo, cicatrice, fungo, tu-
culo, tumore glandularum mucipararum, carun-
e feminalis, varicibus, pustulis, &c. (209. 2.);
apsus (ibid. 4.); coalitus (ibid. 6.); distorsio.
e tamen origo mali vicinis modo partibus de-
ar; uti cum rectum intestinum dura fece, flatu,
ore hæmorrhoidum, inflammatione, abscessu tur-
; uterus fœtu, sanguine, sero, aere, distenditur;

aut scirrho, cancro, osteogenia, prolapsu, laborat; aut in vulva, perinæo, prostata, vesiculis seminalibus, musculis vicinis, cole, hujusve præputio, ejusmodi vitia insunt, quæ collum vesicæ vel urethram comprimere queant. Atque hæc *ισχυρία* est, quam hodie veram vocant,

811. Est & alia, notha dicta, in qua lotium excerni nequit, quia nihil ejus intra vesicam confluit, vitio renum aut ureterum, quod vel secretionem suspendit, vel, ne ad vesicam perveniant, impedit. Igitur sanguis copia, spissitudine glutinosa, phlogistica, atrabilaria, peccans, vasa sua distendens, obstruens, vicina comprimens, aut vasis elapsus, in thrombum coactus, inflammatio, abscessus, scirrhus, tabes, spasmus ab acri huc delato, aut aliunde per consensum natus, obstructio a mucositate, pure, sabulo, calculo, verine, torpor a contusione, distractione, gangræna, nervorum resolutione, compressio a variis partium adjacentium vitiis, in culpa esse solent; modo labes eadem, aut diversa, in utrumque renem, vel ureterem, una inciderit. Facit autem proximus istarum partium nexus, ac mutua actionum, quas exercent, conspiratio, ut altera alteram facile in mali communionem pertrahat.

812. Cum moleste redditur urina, nec sine magno conatu, aut & cum dolore, hæc urinæ difficultas, *δυσουρία*, dicitur; quæ uti gradus quidam est ad ischuriam (810.); ita ex similibus vitiis, at levioribus, ortum habet. Si dolor abest, causa mali debetur aut spissitudini materiæ, quæ expellitur, mucosæ, purulentæ, cruentæ, aut undecunque natæ meatus angustię, aut flaccidæ rigidæve virium expellentium inertię. Sin & una dolet mictio, acrescunt lotium, acrisve alienis, vel asperis, mixtum, aut partium ex mucositate defectu, inflammatione, ulcere, nimia sensibilitas.

813. *Στραγγυρία* ; tenesmo (803.) similis, est
 idua ad mejendum proritatio, & conatus, quo
 nen parum modo lotii, & guttatim, plerumque
 n ardoris sensu, exprimitur: Causæ ex (803.
 2.) intelliguntur: Primariæ sunt acrimonia uri-
 multiplex ex cibo, potu, medicamentis, vene-
 , materie febrili, catarrhosa, arthritica, scorbu-
 a, purulenta, ichorosa, aliave morbosa, in vesti-
 n undecunque deposita; calculus atterens; mucii
 defectus aut acritudo; vesicæ, urethræ, inflamma-
 , excoariatio, ulcus, spasmus; consensio denique
 n intestino recto, ano, perinæo, utero, vagi-
 , &c. diversimode affectis.

814. Urinæ incontinenens dicitur, cui lotium in ve-
 e cavo non moratur, sed sensim sine sensu &
 u, sponte, jugi stillicidio, de urethra elabitur.
 arcum symptoma ponit facultatem, qua retinetur
 na, plane abolitam, atque adeo impotentiam fi-
 rum, quibus ostium vesicæ comprimitur. Hanc
 ucunt paralyfis, vulnus, contusio, dilatatio, ul-
 , gangræna, calculus, vis in partu illata.

815. Altera hujus vitii species est, cum scienti-
 dem, at invito, lotium expellitur, nec pro ne-
 sitate retineri, cum urget, potest. Oritur ex uri-
 copiosiore, valde aquosa, aut præter modum
 i; vesica ob inflammationem, herpetem, ulcus,
 oriationem, mucii defectum, sensiliore, spasma
 tracta, rigente, propter impedimenta externa
 n dilatabili, aut compressa; ostii vesicæ relaxatio-
 (814.); accedente nixu diaphragmatis & muscu-
 um abdominalium in vomitum, tussi, risu, par-
 alvi egestione, tenesmo. Nec obscura ratio, cur
 ui sequiori, pueris, senibus, crebrius accidat. In-
 ligitur etiam involuntarium illud stillicidium, quod
 nictione superest, lotiique reliquias tardius ex-

cernit, senio familiare, resolutis, aut infirmatis, musculis acceleratoribus deberi.

816. Immodici urinæ profluvii, qui *Διαβήτης* vocatur, plures numerantur species, aliæ quidem aliis rariores, atque ob id haud æque certo ab omnibus agnitæ. Etenim vel tenuis, aquea, urina supra portionum modum mingitur; vel quod profuse excernitur, crassius est, turbidum, albidum, veluti chylosum; alias & sapore, odore, colore, melleo: quin perhibent, interdum, more lientericæ (804.), potum, præ siti, avide magnaue copia haustum, celerrimo per corpus, tanquam per siphonem, transitu, crudum, qualis sumptus est, ad vesicam deferri expellique. Inde distinctio in verum & spurium diabetem, inque varios gradus. Origo quoque multum diversa. Aquosa humorum tenuitas (287. 454. 359.); spissitudo inflammatoria, atrabiliaria (282. 284. 355. 361. 367.), mixtionem stabilem cum aquosis ægre admittens; crassamenti cum portione aquea iusto laxior cohæsiō (319.); acrimonia attenuans, dissolvens colliquefaciens (228 ad 317.), multiplex; aquosa forte bilis inundatio (372.), mixtionisque hinc ac virtutis saponacæ destructio; pinguedinis & gelatinæ nutrientis (376. 379.) in laticem aquosum degeneratio; magna laxitas vasculorum renalium; imperus humorum versus renes vehementior ob abusum diureticorum, veneris, suppressam excretionem cutaneam, habitum corporis externum strictiorem, obstructions aliorum viscerum, aut irritationem quamcunque attrahentem, præcipue huc faciunt. An etiam humor ex atmosphæra attractus stupendæ urinatum copiam materiem quandoque suppeditat?

Vitia Excretionis Cutaneæ.

817. SUDORIS magna profusio, quam nec intensior corporis exercitatio, aut animi motus, nec calor

externus, aut quæ ingesta sunt vel foris admō-
 , creant, causas agnoscit spiraculorum cutis la-
 atem, circuitum sanguinis acceleratum, auctum
 us superficiem impetum, aquosæ materiæ in hu-
 oribus abundantiam (287. 354. 359.), aut nimis
 ilem a crassamento secessionem (318. 319.). Un-
 patet, quibusnam morbis, & quam diverso omi-
 , supervenire soleat.

818. Singularium quoque sudorum, qui de aliqua
 odo parte corporis prodeunt, tum & calidi, fri-
 di, tenuis, viscidi, diversimode colorati, sangui-
 i, fœtidi, &c. ratio ex (817. 657. 658. 659. 401.)
 isque locis haud difficulter eruitur.

Symptomata functionum Sexus.

819. NATURA, quæ singulis hominibus suam in-
 servanda vita & sanitate operam præstat, erga
 manum genus quoque benefica, in propagationem
 eciei haud minore cura incumbit. Inde condita
 us diversitas, partiumque, quæ ad hunc perti-
 nt, ac functionum, quibus suo quælibet modo ad-
 oducendam prolem concurrunt. Videri quidem pos-
 facultatem istam a ceteris ita sejunctam esse, ut
 e in morbis considerari mereatur; quando nec vi-
 r ejus in omnem ætatem cadit, nec languor adeo
 nstanter reliquam œconomiam turbat. At dantur
 nen in hoc etiam systemate vitia, quæ aut in se-
 t ipsis, ob actionis, quam lædunt, dignitatem,
 omentosa censentur, aut quia aliorum morborum
 nsecutiones sunt, noxasve aliis quoque functioni-
 s inferunt, nequaquam prætermitti debent.

Sexus Virilis Actiones Lesæ.

820. CUM vir ad arrigendum languidus aut im-
 tens est, id fit vel facultatis, qua nervus inten-
 ur, torpore, vel seminis, quod pro stimulo est,

inopia, vappidave inertia. Utrumque vitium aut proprium modo est genitalibus, aut his aliunde per confessionem infertur, plurimisque & diversissimis nascitur causis, quæ facile ex (196. 198. 752. ad 755.) eruuntur, additis præsertim, quæ huc etiam facere queunt, tum instrumentariis, tum humorum, affectionibus ante expositis. Quum vero & imaginatio, & animi perturbationes, tantum hic valeant, nec quivis virium gradus ad hanc actionem sufficiat (819.); mirum non est, id symptoma permultis se se morbis adungere.

821. Incidit & coles in oppositum violentæ tentiginis affectum, qui ubi citra veneris appetentiam est, priapismus dicitur; satyriasis, si cum inexplebili salacitate: huic voluptas, illi dolor comes. Spasmis (743. 747.) annumerandum vitium, ut hi, aut idiopathicum est, aut sympathicum, causisque similibus (744.) nascitur. Præcipuæ sunt liquoris seminalis abundantia, acritudo, virulentia; genitalium inflammatio, exulceratio, irritatio a vicinis partibus, maxime vesica urinaria, ac intestino recto, inflammatis, distentis, rosis, calculo atritis, acri transeunte stimulis; dolor podagræ, lumbaginis; morbi convulsivi; deliria lasciva.

822. Impotentia ad semen ejaculandum debetur aut hujus defectui, aut impedimento meatuum, aut virtutis motricis imbecillitati. Fit igitur multiplici vitio organico testium, epididymidum, vasorum spermaticorum, deferentium, vesicularum seminalium, prostatae, urethræ, penis, scroti, inguinum: hisve integris, nervus languidior (820.), aut paralytis musculorum acceleratorum, cremasterum, sphincteris ani, ceterorumque, qui huc forte faciunt, in culpa esse potest.

823. Incontinentia seminis laborant, quibus ad primam surgentis membri rigiditatem, aut per nocturnas

cturnas

urnas ex imaginibus pollutiones, ejicitur, aut citra voluptatem effluit continuo sillicidio, miti, virulento, in gonorrhœis. Semen copiosum, rgescens, tenuius, acre; genitalium major irritabilitas, nimiaque ductuum laxitas, immoderata neris, præcipue juvenalis, consecutiones (562.); stinencia nimia (563.); abusus aphrodisiacorum, ureticorum; virus venereum, id mali inducere ent.

Sexus Fæminei Symptomata.

824. MENSTRUUA sanguinis per uterum evacua-
 uti sexui sequiori, certa ætate, secundum natura-
 ram accidit, ita cum non satis mature prove-
 nit, aut citra graviditatem vel lactationem, ante
 tempus, supprimitur, id præter naturam est, ac
 ultimodis sæpe nocet (565.). Consequitur au-
 tem sanguinis ex prægressis evacuationibus, inedia,
 orbis gravioribus, inopiam, crassitudinem, iner-
 m aquosam, impuritatem scorbuticam, cachecti-
 m, quin & plethoram; solidæ compagis debili-
 tem aut rigiditatem nimiam; circuitum languis-
 sorem, intensiorem, aut aliorsum male directum;
 forumque abdominalium ex cacochylia, cacochy-
 a, infarctum; vasorum uterinorum torporem,
 structionem, rigiditatem, coalitum, constrictio-
 nem a spasms, frigore suscepto, adstringentium
 usu, compressionem ab externis; impedimenta
 nique effluxionis multivaria ab ore uteri, vagi-
 meatu introituve, constrictis, obstipatis, com-
 effis, coalitis, imperforatis. Imminutio aut tar-
 tio mensium haud absimiles causas agnoscit.

825. Immoderata contra profusio, suis quoque
 xis haud raro in junioribus, vetulis, nuptis, in-
 ptis, infesta, variis debetur cum sanguinis, tum
 nialium uterinorum, vitiis: uti sunt sanguinis

abundantia, orgasmus, tenuitas, acritudo, motus incitator, ad genitalia maxime directus, reditus per venas ob spasmos, obstructions, constrictiones, impeditior, vasorum debilitas, irritatio, erosio, ruptio, ex fotu suppedaneorum, veneris abusu, crebra prægnatione, abortu, partu laborioso, contusione, ulcere, heterogeneis utero contentis, stimulis externis, &c. nata. Inde & quæ hæmorrhagiam uterinam pariunt, intelligere licet.

826. Quæ suppressa menstrua quandoque consequi, horumque vicaria esse solet, errans sanguinis per aliena loca evacuatio (401.) ex perversa motus humorum directione ac incongrua resistantiarum ratione nascitur, collatisque adeo (203. 2. 411. 824.) facile explicatur.

827. Mensium decoloratio; leucorrhœa, fluor albus, gonorrhœa in fœminis, vel cacochymiam consequuntur universalem, vel affectiones topicas genitalium, seri in his colluviem, contextum flacidum, vasa debilia; inertia, mensium vitia, acreatarrhosum, scorbuticum, purulentum, saniosum, virulentum, aliunde advectum, aut hic natum, veneris abusum, salacitatem cohibitam, irritamenta quævis interna, externa, quæ affluxum ad has partes intendunt, aut & impedimenta, quæ refluxui obstant.

828. Sterilitatem morbosam hæc inferre apta: pudendorum, vulvæ, vaginæ, uteri, morbi angustis & vitia organica, ob quæ vir admitti nequit: uteri, tubarum, ovarii, ovulorum, compressio, obstructio, concretio, hydrops, ulcus, scirrhus, marcor, exsiccatio, induratio, relaxatio, inviscatio, conformatio perversa, defectus, & similia, quibus fit, ut semen masculinum rite recipi, subire, retineri, quo decet, permeare, suamque vim exserere, aut fœmina, quod suum est, conferre
 haud

ud possit : inde & menstruorum vitiositates fluo-
sque incruenti (824. ad 827.), venus immode-
a, intemperies frigidior, torpor (196.), irrita-
itas enormis (190.), cacochymia aquosa, glu-
osa, acida (283. 287. 307.), cachexia, obesi-
(394.), humorum inopia (393.), firmior
poris constitutio in viraginibus, & multa alia
c faciunt.

829. Prægnans occasione multivaria abortum pa-
ar; uti quamplurima sunt, sine quibus fœtus ad
turitatem usque utero geri nequit. Horum inter
æcipua merito habetur legitimum fœtus cum ma-
no utero per placentam commercium; ut quo
plato Natura plerumque, ocyus, serius, sarcinam
frugem haud perventuram elidit. Quæcunque igi-
sive matris, sive fœtus, vitia placentam ante
mpus ab utero separant, inter causas abortionis
merare licet. In matre quidem eo confert pletho-
; impetuosior humorum ad uterum affluentia; con-
stio immodica; aut & deficiens commeatus, nu-
mentique ob inediam, evacuationes, motumve
o directum, detractio; cacochymia; turbæ ingen-
s nervosi generis ex animi pathematis, leipothy-
ia; spasmis, febribus, morbis gravioribus; vehe-
ens corporis concussio, maxime ad uterum deter-
inata, in saltatione, cursu, exercitatione, vectio-
, lapsu, tussi, vomitu, risu, sternutatione, sin-
altu, vociferatione, coitu immoderato, petulantio-
, &c.; nixu violenti in elevatione ponderis, ex-
nsione artuum, excretionem alvi, urinæ, tenesmo;
eri compressio a constricto ventre, vicinisve par-
bus male affectis, contusio, vulnus, inflammatio,
rysipelas, convulsio, laxitas, angustia rigida, hu-
iditas mucosa, contenta heterogenea, morbi alii.
ætus in culpa esse potest, cum justo grandior fue-
t, aut numerosior, hydrope tumens, motu vio-
lento

lento molestus, male situs, morbo inquietus aut languens, mortuus, ejusve placenta marcore, obstructione, degeneratione in hydatides &c. affecta. Debilibus vero, irritabilibus, partum difficilem, sæpius præsertim abortum passis, malum familiare. Partus præcocis, quo fœtus quidem vitalis, sed ante consuetum tempus, excluditur, causæ hinc intelliguntur.

830. Prægnatio ultra naturæ modum protracta, si reapse obtinet, gracilem, imbecillum, extenuatum fœtum, uterumve torpidiorem, videtur ponere; perpetua autem visa fœtu a morte arefacto, indurato, crusta gypsea obducto.

831. Quæ partum laboriosum, δυσοκίαν, inferunt, vitia innumera aut ad parturientem pertinent, aut ad fœtum hujusve secundinas. Priorum præcipua sunt, cum prægnans justo junior, annosior, primipara, delicatior, debilior, animo fracta, impatiens, irritabilitate aut torpore laborans, obesior, plethorica, humoribus exhausta, vitio organico, aut quovis alio morbo, affecta, conamina ad partum nulla, spuria, languidiora, nimis violenta experitur: uteri dein affectiones variæ ex debilitate, contractione spasmodica, compressione a vicinis partibus illata, rapture, situ obliquo, hysterocèle (238.), orificio angustiore, indurato, calloso, contracto, distorto, tumore occluso, compresso, nimis sensili: vaginæ quoque angustia, obturatio, concretio, excoriatio, siccitas & similia, quæ viam transitus impediunt: pelvis denique arctior, male conformata. Fœtus in causa est, si habitior fuerit, ventriosus, capite enormi, humerosus, deformis, languens, mortuus, situ perverso, extrauterinus. Alias placenta incongruæ uteri sedi adhærens, aut fœtum prævertens, præmatura aquæ puerperii ex ruptis secundis effusio, umbilicus propendens, aut fœtum implicans, &c. obstaculo esse possunt. Nec infrequens est, cu-
jus-

vis generis plura concurrere, tantoque magis difficultatem pariendi ex eo augeri.

832. Lochia puerperæ immoderata, decoloria, citius fluentia, aut plane suppressa, quas causas habeant, ex illis, quæ de catameniis vitiatis diximus (824 ad 827.), innotescit.

833. Cum lac deficit, aut mammæ suctionem non mittunt, fœmina ad lactandum impotens redditur, amoris sani inopia ex inedia, vitiata concoctione, evacuatione quavis immodica, vires a morbo gravare, acuto, chronico, exhaustæ, uterus gravidus cum alibilem ad se trahens, mammarum inflammatio, obstructio, scirrhus, cancer, exulceratio, tumor, rigiditas, defectus, aut materiæ subtractio, aut vitio organorum, lactis secretioni officiant. Secretioni autem obstant ductuum galactophororum a se in grumos spissato obstructio, coalitus, papillæ deficientes, nimis subsiduæ, aut ob fissuras, vulnere, rhagades, inflammationem, ulcuscula, justo teriores; quin & universi corporis major sensilitas.

De ordinandis Morborum Differentiis.

834. ATQUE hæc hæctenus de singulis symptomatibus. Quæ si quis recte animo comprehensa, pro altivaria concursione ac successione, quam alia atque alia inter sese admittunt, & pro partium, in eas incidere queunt, diversitate, diligenter perpenderit, ei quam plurimæ occurrere debent formæ, referentes, plus minus compositæ, quæ totidem directos morbos exprimunt.

835. Habet nimirum sua morbus quilibet symptomata, sibi propria, necessaria (87. 112.), semper eadem, quæ & præsentem declarant, & cum natura ejus profluant, inque diversis ideo diversifunt, ab omni alio distinguunt. Neque profecto estimandum est, illud, quo homines ab hominibus

bus

bus in statu sano discrepant, morborum naturas pervertere, aut turbas, quæ in morboſis affectionibus ſe produnt, mutuam cauſarum effectuumque relationem poſſe abolere.

836. Tametiſi igitur natura morbi forte lateat, aut variantes inter Medicorum opiniones ambigua ſit (416.); ex ſyndrome tamen ſymptomatum, quibus ſtipatur, haud minus certo eundem internoſcere, ſuumque ad titulum referre licet: nec enim poſt cognitæ demum naturas denominati plerique morbi ſunt, ſed poſt impoſita nomina quaſitæ naturæ.

837. Atqui ſymptomata partem morboſi ſtatuſ evidentiffimam efficiunt (88.). Præ ceteris ergo rebus, quæ ad morbum pertinent, aptiſſima merito cenſentur, ex quibus characteres ſtabiles, iidemque manifeſti, differentium quorumvis morborum conſtitui queant (417.): dummodo diligenti obſervatione, acriſque iudicio, quæ neceſſaria ſunt, ſive perpetua, ſive temporaria (112. ad 117.), exquisitè colligantur, ab adventitiis, non neceſſariis (114.), accurate ſegregentur, & quo ſeſe offerunt, modo, concurſu, ordine, ſede, conſiderate digerantur.

838. Quum vero & diverſa morborum genera (837.) haud ita proſus inter ſe discrepent, ut non & mutua detur aliorum cum aliis affinitas; licebit ideo ex illis etiam, quæ multis generibus communia ſunt, pari ratione (837.), per characteres rite limitatos, ſumma condere genera, ſeu claſſes numero pauciores, ad quas, utiliſſimo compendio, affinia quæque genera referantur.

839. Quin & ulteriori in ſpecies diſtributioni hic locus erit; ſicubi, quod in quovis genere (837.) diverſum eſſe ſolet, ratione partium, in quas incidere poteſt, aut potentiarum evidentium, unde naſcitur, vel & ſymptomatum acceſſoriorum, aliarumve conditionum, ſeorſim ſpectetur.

840. Ex quibus (834. ad 839.) apparet, non est, cur desperent Medici, fore aliquando, ut in his morborum humanorum numerus, exemplo ab Historiæ naturalis scriptoribus petito, in ordinem systematicum redigatur, qui ab omni hypothese ferarumque commentis liber, sola nixus fideli observatione, classes, genera, species exhibeat, suis singula characteris, certis, manifestis, plenis, distincta. Specimina jam nunc a Recentioribus ita potius in spem erigunt, tentaminibus multiplicatis haud defuturos successus, remque tanti momenti, ac Bonis ideo omnibus exoptatissimam, sic tandem feliciter perfectum iri, ut non in nominibus duntaxat morborum inveniendis sese utilem præbet, sed præcipue facilem ad eruendas curationes iam expediat.

Differentiæ Morborum Accidentales.

841. NUNC tandem de morborum differentiis, quas vocant accidentales (121. 418.), dicendi tem-
 pus locusque est. Possunt hæ quidem parum fortassis momentosæ videri, ut quæ ad naturas morborum non pertineant: at eximia tamen in praxi utilitatis esse, ipsa earum pertractatio docebit. Nec certe in systemate condendo (840.) præteriri loque debent. Præcipuas igitur in capita quædam distributas exponemus, missis, quæ subtilitate magis, quam usu, sese commendant.

Differentiæ Morborum ab Origine.

842. PRO diversitate originis morbi dividuntur in hereditarios, congenitos & acquisitos vel adventitios.

843. Hæreditarius dicitur, qui a parentibus simili morbo, hujusve seminio, affectis, genituræ vitio sobolem propagatur, gentilitia labe per plurimas tandemque generationes ad seros usque nepotes tran-

seunt.

seunte. Paternus ille aut maternus est, multiplex; alias mox a nativitate manifestus, alias postea, ferius, ocysus, stato sæpe vitæ tempore, prorumpens. In tanta autem modi, quo gignimur, ignorance, vix satis tutum fuerit, de ratione hujus traducis aliquid asseveranter statuere; nedum communem perpetuamque ejus sedem aut in firmis partibus tantum, aut in humoribus, aut in viribus motricibus, ponere; quando vel similitudo innocens, quam liberi cum parentibus habent, incomprehensibilis est.

844. Quum fœtui morbus in utero adnascitur, qui nec manifestus, nec in seminio latens, parentum alterutri, ante conceptionem, inhæserat, neque adeo ab hæreditate (843.) repeti queat, is congenitus vocatur. Ejus hinc differentia ab hæreditario liquet. Præter cetera, nævi materni potissimum, vitiositates organicæ, monstra huc referuntur, quorum origo phantasie matris (600.), injuriis fœtui intra uterum illatis (599.), genitalis denique materię labi primordiali (380.) tribuitur.

845. Adventitiis morbis, qui homini nato ex quibusvis potentiis accidunt, annumerandi, quos infans ex nutrice, cujus ubera sugit, contrahit; hæreditariis connatisque (843. 844.) simile quid habent, altiusque radicati monstrant, ista affectionum genera etiam per humorum vitia communicari posse (843.).

846. Memorabilis præcipue est distinctio inter morbos primarios, *πρωτοπάθειαν*, & secundarios, *δευτεροπάθειαν*, quæ obtinet, cum morbus, ex sua causa natus, aut perdurans, aut desinens, alius generis morbum ex se producit. Secundarius tamen cum symptomate non confundendus (97. 105. 109.); licet ceterum parem habeat rationem, nec minus multiplices sæpe, quam symptoma symptomatis (95. 96.); successiones. Inde ejusdem morbi, prout vel prima-

nascitur, vel ex diversis aliis, variæ exsurgunt
cies, quas inter sese distinguere, tum in praxi,
n in historia morborum condenda (839.) apprimè
necessarium est. Huc etiam pertinent, quæ de mor-
a causa externa, vel internâ, producto (58.)
hibere Practici solent, & quæ de seminiis præter
uram supra (617. ad 622.) proposuimus.

847. Pandemii porro dicuntur, qui ex communi
sa oriundi per populum aliquem grassantur. Sunt
em vel endemii, singulari regioni addicti, vernâ-
i, plus minus perpetui; vel epidemii, ἐπιχώριοι,
, cum ex communi quidem, at inconsueta, cau-
profluant, non nisi ad tempus sese exserunt. Con-
igitur, istis generibus subesse vitia earum rerum,
e in communi vitæ usu sunt, aeris potissimum,
narum, victus, &c. manifesta, occulta, familia-
, insolita, inquilina, exotica; novos sic morbos
uditosque nonnunquam sese efferre, cognitorum
as mutari ingenium moresque, nec tamen adeo
discriminatim iis affici quoscunque, ut non quan-
que in certæ conditionis homines duntaxat sæ-
nt. His oppositi morbi dispersi, quos sporadicos
ant, non ex communi quadam causa, sed ex
uscujusque proprio vitio & errore nati, diverso-
n generum sunt.

848. Quæ diversis anni temporibus accidunt, æ-
cibi, potus, vitæ generis, mutationes totidem
que potentia sunt aliis aliisque morbis excluden-
aptæ. Horum inde divisio in vernaes, æsti-
, autumnales, hyemales; qui tamen & ipsi mul-
variant, ut suo quævis temporis vicissitudo con-
a aut incongrua fuerit. Epidemiorum (847.)
cipue notabilis est differentia, quæ binis debetur
ni periodis solstitialibus; cum hæ inde a meta
eque sua, hiberna aut æstiva, aliquousque pro-
tæ nocivas vires exserunt, sibi que proprias creant

mor-

morborum populariter grassantium constitutiones, longe diversas sæpe, quin & inter se pugnantes, suo singulas æquinoctio maxime vigentes. Unde in vernaes modo & autumnales recte distinguuntur.

849. Nec contemnenda est, quæ a temperamentorum diversitate petitur, morborum differentia. Conducit certe plurimum ad regundas singularium hominum sanitates. Et quanquam de sede ac ratione temperierum magna est inter Autores dissensio, non dissentitur tamen eas dari, & feminiorum vim habere (614. 615.), propriaque idcirco esse affectionum genera, in quæ quis ob istam corporis sui conditionem magis propendat (78.).

850. Huc quoque referuntur variorum vitæ generum morbi, illi maxime, quos artificum vocant. Momentosa, nec pro dignitate adhuc evoluta classis originem debet partim materiæ, quam quis quotidie tractat, qua inquinatur, quave infectum aera spirat, aut sibi perpetuo circumfusum habet; partim posituris, motibus, contentionibus, quibus in opere suo utitur. Hi fontes sunt, unde, quæ ad hoc thema pertinent, depromere licet. Videantur (440. 441. 442. 486. 501. ad 531.).

851. Ætatem morbi audiunt, qui ex eo, quod cuique ætati proprium est, quoque alia ab alia differt, oriuntur. Hos igitur declarat series mutationum in partibus firmis, humoribus, viribusque motricibus, quas duratio hominis inde ab ortu ad obitum usque ex Naturæ instituto subit (612.).

852. Ante nativitatem quidem morbi obtinent feminis ac fœtus uterini, qui, hæreditariis (843.) aut congenitis (844.) annumerandi, inde quoque intelliguntur.

853. Recens natus quum maximas subito mutationes a partu subeat, corpore prius perpetuo calore humido fœto, mollissimo, valde irritabili, organo

atmosphæra, respirationi, circuitui mutato, ege-
 i, nondum adfuetis, systemate pulmonali, pri-
 viis, mucos, meconio, obsessis, ventre minus
 ris fulto, umbilico resecto, multivariis patet
 tionibus, a quibus paulo provectior deinceps fe-
 nmunis est.

54. Infantia, ob corporis laxitatem ac teneri-
 nem (853.), sceleti præprimis ac articulorum
 mitatem, primæ digestionis instrumenta debilio-
 voracitatem, usitatum alimenti genus, vitam
 am, humorum abundantiam, dentitionem, sui
 que morbi nascuntur. Inde &, qui pueritiam
 ubertatem usque infestant, intelligere licet;
 ntur enim ex vario victu natis cruditatibus, ca-
 yliæ, vermibus, cacochymia, suppressis excre-
 bus, calculo, sensilitati magnæ, circuitui in-
 o, incremento ac evolutioni partium.

55. Juvenes ex sanguinis copia impetuque majo-
 ac aucta quidem, nec satis tamen roborata cor-
 s compage, quin & ex maturescente genitalium
 norum vigore, ægrotant.

56. Ætati constanti vis vitæ valida, solidorum
 ir, sanguis densus, polychymia, obesitas, mor-
 pariunt.

57. In corpore senili solida siccescunt, tubuli
 callent, nervi marcent, vis vitæ ac movendi
 iendique facultas elanguescit, circulatio torpet,
 r nativus defervet, excretiones tardescunt, hu-
 es mucosa, salina, terrea fece impuri, subtilio-
 materiæ defectu vapidi, vitiantur. Ex his plu-
 orum malorum, quæ senectutem comitantur, ori-
 facile perspicitur.

58. Ceterum nec inutile est notasse, morbos,
 ex congestione humorum nascuntur, maximeque
 turæ molimina, quibus, quod superfluum no-
 nve in humoribus succrevit, foras expellit, aut

ex systemate circulationis ejectum in parte quadam singulari deponit, pro ætatum diversitate in diversas corporis regiones cum plurimum incidere; & videas in junioribus partes superiores fere impetiri in adultis, quæ in thorace & proxime sub hoc tractu sunt, in senescentibus ima ventris viscera ac artus. Neque tamen adeo vel constans, vel beneficæ semper hæc lex est, ut prudenti animæ consilio potius, quam conditionibus mere corporeis attribueri da videatur.

859. Cum sexus etiam ad semina (613.) pertineat, pro hujus differentia morbi dividuntur in masculinos & femininos, hique porro in morbos virginum, gravidarum, parturientium, puerperarum lactantium ac vetularum, pro varietate conditionum quibus Natura sexum sequiorem subjecit. Lucem his affundunt, quæ supra (820. ad 833.) habentur.

860. Denique & huc referre licet morbos congruos & incongruos; legitimos & spurios; tum qui materiales dicuntur, aut sine materie.

Differentia Morborum a Sede.

861. NATURA idem morbus, prout diversas partes obsidet, symptomatibus, duratione, eventu, discrepare potest; hinc & diagnosi, prognosi, methodo medendi. Quare Medici interest sedes morborum curate distinguere; nec sua caret utilitate, quæ ab hac conditione petitur, differentia.

862. Hujus classis sunt morbi externi, interni fixi, qui in una sede morantur; vagi, qui ex parte in partem migrant; retrogradi, qui, cum aliquamdiu partes extremas obsederunt, his derelictis introrsum recurrunt.

863. Præ ceteris tamen idiopathici & sympathici notandi veniunt. Prioris generis sunt, quorum cau-

in eadem parte residet, in qua symptomata sese anifestant. Posterioris, quum diversa est causæ ac symptomatum sedes, nec propria, sed aliena labe, et consensionem, pars aut functio laborat. Sympathicæ igitur affectiones, more symptomatum (86.), sed ultra vitium, unde pendent, perdurant, eoque differunt a morbis secundariis (846.), quorum naturam demum consequuntur, cum sympathia in isopathiam transit.

864. Consensus iste quidem inter œconomix humanæ systemata, functiones, partesque omnes universalis est: at propiorem tamen magisque peculiaritatem aliorum cum aliis insuper dari certa observationum fide constat; etsi rationem ejus legesque non modo, sed pluribus niti conditionibus, harumque incipem in genere nervoso sitam esse, deinde in systemate circulationis; porro in continuitate membranarum; tum in vasorum communitate; forte & fabricæ aut humorum, quos partes fecernunt accipiuntve, similitudine. Quin & huc facere potest similitudo partium, & collocatio declivior, aut ex diametro opposita, actionumve aliqua cognatio. Prout videtur plura aut pauciora horum una concurrunt, & varii sympathix gradus nasci videntur. Nec prætereunda vis vitalis (170.), quæ cum & latissime per universum corpus diffusa sit, nec æqualiter in singulis partibus, aut in quibusvis membris, vigeat (175.176.), & amplissimo simul valeat consensu (178.179.), quamplurimum sane esse valere debet. Elucescit inde, cur tam multitudine privatarum id genus consensionum differentiatim homines occurrat, alique præ aliis magis, quæ omnes eodem modo sympathice afficiantur.

865. Qui universum corpus obsident morbi, universales dicuntur; qui singularem modo partem,

particulares. Illorum tamen duplex genus distinguere potest; proprium nempe, cujus causa aut materia quoque versus diffusa est; improprium vero, quo sede quidem privata continetur, at turbis suis totam œconomiam infestat. Quod igitur in hoc genere universale dicitur, alias ad effectus sympathicos (863.), alias ad morbos secundarios (846.) referri debet. Est etiam ubi morbus universalis in particularem, aut hic in illum, ordine vario transit.

Differentiæ Morborum a Cursu.

866. MORBUS quilibet, sua ex causa natus, determinatas quoque ab hac acquirit vires, quibus & agat, & in agendo perseverans cursum suum conficiat. Hunc igitur, pro differente morborum natura, & ipsum differre necesse est, nec duratione, celeritate, tenore, eundem singulis contingere. Ex quo differentiæ perquam notabiles habentur.

867. Qui celeriter decurrunt, brevisque adeo durationis sunt, breves dicuntur, si limites una fuerint, sin vehementes & periculosi, acuti. Hi porro pro celeritatis gradu distinguuntur in acutissimos, qui ultra quadriduum non excurrunt; peracutos, qui septem diebus terminantur; acutos, qui tertia hebdomade; subacutos denique, aut acutos deciduos, qui ad XL. etiam dies sese extendunt. Forte his addere quoque licet acutos recidivos, qui sexagesimo demum die, aut & serius, plane desinunt. Qui ultra hunc terminum protrahuntur, etiam si ex acutis forte nati, longi vel chronici audiunt. Et multa quidem sunt, quibus velocitas ista, discriminis plena, acutorum debetur: natura mali, sedes affecta, functionis læsæ dignitas, sympathia, corporis intemperies, &c. maxime tamen turbæ febriles in circuitu humo-

norum. Unde, quos febris continua comitatur, ubi præ ceteris proprie huc referuntur.

368. Rursus morborum alii tenore jugi a prima occasione ad finem usque decurrunt, continuique ideo sunt: aliorum mitior natura, diviso impetu, per interitus quidem infestat insultus, at mediis cessantibus interruptos; ut morbus ac sanitas veluti alternent. Hi intermittentes. Hos inter & illos amant continui remittentes dicti, vel exacerbantes, & continuæ quidem, sed per intervalla remissius, existunt.

369. Utriusque autem generis recursuum inter se, multiplici varietate, alia aliis breviora aut longiora sunt. Ex quo novæ iterum differentiæ. Sicut quoque ut regulares sunt, in tempora æqualia, vel inter sese analogæ, partiti, aut irregulares, ordine incerto, morbi dicuntur periodici recurrentes, aut anomali; typici, aut erratici, vagi.

370. Inter periodicos (369.) febres quidem varietate generis nervosi affectiones præ ceteris emittunt. Quum igitur natura periodorum (70.) causam fere ponat non simplicem, sed ex pluribus conditionibus compositam (69.), quarum aliæ perseverant, aliæ temporariæ adesse aut abesse possint; crederetur omnino videtur, diathesin hic dari permanentem, quæ semini loco (75.) haberi queat, hujusmodi sedem esse in systemate nerveo, certe sensibilitatis aut mobilitatis nimie speciem argui posse, quæ non solum sola aut nihil, aut mitius, agat; dari hinc in potentias nocentes (76.), illam quæ quovis modo excitent, nec vero perpetuæ sint, sed paroxysmo ipso mitigentur, tollantur, postliminè reversuræ. Nihilominus difficile fuerit, cum naturam semini, ut in diversis id genus morbis variat, determinare, tum potentias nocivas omnes singulas, & qua quæque ratione orientur ac concurrant,

exponere. Quin & dubitare licet, an non feminium femet ipsum propria vi aliquando excitare possit absque novæ potentiæ accessione, saltem absque manifestæ; maxime si quadam occasione semel motum conceperit, qui deinceps modo iterandus sit. Complicatio autem plurium diversi generis periodorum, uniusque generis in aliud transmutatio, quæ toties observatur, istam materiem vel magis quoque involvit. Nec hypothesium, quæ excogitatæ sunt, ulla adhuc satisfacit.

Differentiæ Morborum a Gradu.

871. PLANTARUM animaliumque vitæ æquiparanda morborum duratio suas, ut illa, ætates habet differentes, quos gradus vocare liceat. Etenim adoritur, crescit, perstat, decrescit, tandemque definit morbus; nec æquabili semper tenore, sed variato virium gradu per ista tempora procedit. Inde stadii morborum divisio in principium, augmentum, statum, declinationem ac finem, quæ quidem non adeo morbum a morbo, sed partes ejusdem morbi inter sese distinguunt.

872. Principium, pro morbi diversitate, brevius aut longius, neque hinc ad punctum temporis, quo quis ægrotare cœpit, modo restringendum, inde a prima invasione usque ad notabile symptomatum incrementum æstimatur. Augmentum fit, cum morbus, numero ac magnitudine symptomatum crescente, œconomiam turbas manifeste aggravat ac multiplicat. Status, ἀκμῆ, tempus morbi vehementissimum est, quo summam virium consecutus nec crescit porro, neque tamen & minuitur. In declinatione, detritis morbi viribus, impetu defervescente symptomata mitescunt, finisque inflat.

873. Plerisque omnibus quidem morbis hæc tempora

(872.) competunt, modo cujusvis naturæ con-
 taneo; maxime tamen illis, qui solutione salu-
 defunguntur. Tum vel symmetria quædam in-
 diversos gradus sæpe animadvertitur prædictioni
 æ aptissima. Contra fatalis morborum exitus,
 es, metastases, mutatio in aliud genus, compli-
 io variorum, recta aut perversa curatio, ordinem
 m non raro abrumpunt, alienant, obscurant.
 uti ac breves (867.) præ chronicis, febriles præ
 eris, sua tempora manifestius distinguunt. Perio-
 i (869.) autem & duo genera habent; univer-
 a, quæ ad morbi curriculum pertinent; particu-
 ia, quæ ad singulos paroxysmos.

Differentiæ Morborum ab Indole.

874. MORBI indoles potissimum ex satellitio sym-
 omatum, quibus stipatur, sese prodit. Inde ma-
 us dicitur, qui multis magnisque symptomatibus
 onomiam turbat, sive una subsit periculum, sive
 sit: parvus contra ac levis, qui parum mole-
 e infert.

875. Benignus, etsi forsan magnus (874.), apta-
 nen medicatione tractabilis, nec funestis, nec in-
 itis symptomatibus terret.

876. Quæ de morbis prædicatur malignitas; quan-
 am haud rato ignorantiaæ asylum, erroribusque Me-
 ntium operculum præstat; cum tamen reapse de-
 r, omnino attendi debet. Proprio ea sensu mor-
 m notat, qui insidiosè mitis, sub phænomenis non
 inosis, aggressus, ex improvise, gravissimis sym-
 omatibus Naturæ vires opprimit. Alias & talem,
 i præter morem suum inusitata symptomata tur-
 sque vehementiores, quam quæ naturæ ejus con-
 nire videantur, excitat. Denique & refracta-
 , qui expertorum quoque remediorum vires elu-
 dunt,

dunt, accuratione vel magis exacerbantur, huc referri solent.

877. Cadit autem ista feritas (876.) in morbos quidem acutos potissimum; sed tamen ad chronicos quoque pertinet, ortumque debet potentiis virulentis (486.), miasmatis (496.), contagiis (498.), noxis epidemiis (847.), vitio humorum multiplici, irritabilitati (190.), torpori (196.), plurium morborum confluxioni, pravo ægrorum regimini, aut perversæ curationi. Unde liquet malignos quidem recte dividi in virulentos, pestilentes & contagiosos; sed divisione non completa: neque enim potentiæ nocentes modo spectandæ, sed semina quoque & accessoria.

878. Quum morbus, phænomenis sibi consuetis stipatus, modo naturæ suæ conveniente, sua temporæ (871.) percurrit, is regularis, exquisitus, dicitur: anomalus contra, qui symptomatibus insolitis, typoque ac decursu alienis, sese effert. Anomalia autem refractarium quid fere fovet, causasque agnoscit cum malignitate communes (876.), nec hujus ipsa plerumque expers est. Morborum, qui genuini, aut corrupti audiunt, eadem est ratio.

879. Hujus etiam loci censetur, quam recentiores haud temere superaddiderunt, morborum divisio in passivos & activos. Hi sunt, quorum partem, nec raro præcipuam, symptomata activa (101.) constituunt. In illis Naturæ isti motus absunt, vitali quippe principio languente, aut per potentias nocentes oppresso. Conf. (98. ad 105. 630. 633. ad 649.).

Differentiæ Morborum ab Eventu.

880. INTEREST Medici præscire, an morbus sanari possit, nec ne; an in totum, an ex parte modo;

do; an vi Naturæ, an artis auxiliis. Inde generalis morborum divisio in sanabiles & insanabiles, variosque utriusque classis gradus. Sunt, qui Naturæ & artis potestatem superant, absolute insanabiles; sunt, qui artis tantum, non Naturæ, aut hujus, non illius; sunt, qui sanationem quidem admittunt, nec tamen integram, sed parte quadam reliqua, aliove morbo substituta. Quando autem Naturæ vitium modus in diversis hominibus variat, nec ad ultimos artis fines adhuc perventum est; liquet, multum hic ambiguitatis superesse, neque omnes & singulos morbos, qui ad unamquamque classem pertineant, exquisite posse enumerari.

881. Qui morbus, postquam in speciem sanatus aliquamdiu emanavit, denuo adoritur, recidivus vocatur, cum periodico (869.) nequaquam confundendus. Ponit tamen & imperfectam sanationem, partemque adeo causæ suæ residuam (69. 70.), qua quovis demum modo aucta vel resuscitata revertatur (870.). Inde materies morbi haud prorsus devicta vel expulsa, debilitas, irritabilitas, torpor, a priore morbo relicta, una cum evitatione potentiarum nocentium neglecta, recidivas parere solent.

882. Morbi salutare a ceteris benefica indole distinguuntur. Tamen enim molestias inferunt; tantum tamen abest, ut vitæ ac sanitati noceant, ut etiam profint, liberentque a gravioribus malis, corpusque sanius dimittant, quam aggressi sunt. Huc referenda melior pars morborum activorum (879.), in quibus Natura medicatrices suas vires (633. & seq.) pro œconomix suæ salute explicat intenditque. His quippe motus excitantur; inordinati quidem, est illuc directi, ut, quæ in corpore insunt quoquo modo noxia, corrigantur, assimilentur, expellantur, aut saltem a partibus nobilioribus avertantur. Major
autem

autem hujus classis morborum frequentia ut saluti generis humani magnopere prospicit, ita Medentibus haud parum commodi præstat.

883. His (882.) oppositi sunt detrimentosi, qui, vario nocuenti gradu vitæ infensi, alias cito vel tarde, certo tamen, absque ulla sanationis spe, perimunt, absolute lethales dicti; alias natura quidem sua lethales, at vero prompta rectaque curatione superabiles sunt; ancipites alii, non sine periculo, modo in sanitatem, modo in mortem, terminantur; aliorum accidentaria est lethalitas, ad conditiones externas internasve singularium hominum magis adstricta; sunt denique, qui etsi vitam non adimunt, pedissequas tamen noxas post se trahunt sanitati inimicas, sæpe immedicabiles. Liquet autem hujus distinctionis magnam esse cum in prædictionibus, tum in medicina forensi, utilitatem.

884. Generatim igitur morbi quidem, ratione eventus, quadrifariam modo inter sese differunt: sanescunt enim, aut occidunt; transeunt in alios morbos, aut immutati perdurant & ad mortem usque aliunde conscitam inhærent. Verum tamen, quod animadversione dignissimum, uniuscujusque horum exituum ratio modusque multiplex est.

885. Perseverantium sedes ac natura talis est, ut, quæ ad vitam faciunt, functiones haud perturbent. Sunt autem vel insanabiles (880.), vel quos sanare nefas; quia salutare (882.), longave consuetudine familiares, aut curatione irritati etiam exacerbantur.

886. Morborum, in alios morbos transeuntium, ingens & numerus & diversitas est. Duplex autem hic obtinet genus, alterum accessionis, alterum successionis, prout vel permanet prior morbus, vel desinit, quum alius nascitur. Utriusque species differentes ex (621. 628. 846. 863. 864.) intelligi queunt.

nt. Quin & liquet, in his non minus, quam in rimariis morbis, differentes exitus (884.) locum abere.

887. Qui Naturæ viribus, artisve auxilio, falescunt, morbi vel correctio, quod subest, vitio, ssimilata materie, motu in ordinem redacto, restituto circuitu, functionibus redintegratis, placide solvuntur; vel salutari nocentis materiæ excretionem desinunt; vel mutata specie in alium abeunt morbum (886.), mitiorem, qui suo dein modo ad salutatem tendit.

888. Nec minus diversa sunt mortis genera, quæ morbi lethales inferunt. Senectus, morbus naturalis, solidorum siccitate, rigiditate, feculenta humorum inertia, vi vitæ fatifcente, mortem naturalem necessario inducit. Veri morbi alias tetra humorum corruptione, viscerum nobilium labe, prostrato nervorum vigore, respiratione impedita, oppressis exhaustisve viribus, circuitu sufflaminato, cito tardeve interimunt; alias immoderata atque incongrua evacuatione, aut & prolapsu in morbum leteriorem (883.), vitam pessumdant.

889. Præ ceteris autem sedulo animadverti mentur repentini ac perturbationis pleni morborum acutorum (867.) eventus, quæ *κρίσεις*, judicationes, a veteribus appellantur; quum salutem mortemve ægrotantis decernant, excretionem quadam, aut translatione materiæ nocentis, post prægressas turbas, sese subito manifestante, quam insignis morbi in melius aut deterius mutatio proxime consequatur. Inde crises excretoriæ, *κατ' ἐκκρίσιν*, transatoriæ, *κατὰ μετασάσιν*, bonæ, malæ, perfectæ, imperfectæ, simplices, compositæ, repetitæ, perturbationis critica, materies critica, & prædicantur. Dierum quoque, in quos hæc magis vel minus, diversoque successu, incidunt, varia potestas distinguitur:

tur : unde alii critici primarii , alii indices , alii subincidentes, alii vacui, dicuntur .

890. Quæ (889.) si quis cogitet propria modo esse morbis activis (879.) ; ei apparere debet , aliquam hic dari similitudinem mutui inter Naturam & materiem morbosam conflictus (51. 99.) , crisi- que decerni , utra pugnantium pars victura aut succubitura sit . Si vero & addas , non nisi febribus , morbisve , quos febris comitatur (867.) , hæc evenire ; credas profecto , intestinam tunc subesse humorum , aut in toto corpore , aut in singulari parte , commotionem , motu vitali ac calore auctis excitatam , quæ , conturbata ad tempus mixtione , vel in salutarem despumationem , vel in corruptionem perniciosam exeat .

891. Quocunque tamen modo ista fieri opineris ; de re ipsa per fidelissimas cum veterum , tum recentiorum , observationes tam certo constat , ut nullus videatur dubitationi locus relinqui : quamquam negari nequit , rariora hodie inter nos crifium exempla proflare : quod quidem cælo frigidiori ac intemperantiæ in victu non solum , sed vel magis etiam anticipanti turbantive medendi rationi & nimis a plerisque Medicorum neglecto observantiæ studio tribuendum .

892. Utrum vero & diebus criticis (889.) tanta fides ? An Naturæ judiciis debentur ? An potius superstitionis Pythagoricæ commentis ? Judex non esto , nisi qui viderit , feriem criticorum dierum , a veteribus traditam , haud usquequaque hebdomadi congruere ; didicerit porro ex periodis (867. ad 870.) temporibusque (771. ad 873.) morborum , perperam hos pro confusis inconditisque Naturæ male se tuentis & de statu suo dejectæ effectis haberi ; ex phænomenis autem vulnerum , inflammationum , suppurationum , exanthematum , collatis ad

ea ,

a, quæ fermentatio, putrefactio, fructuum maturatione, incubatus, incrementa animalium, &c. exhibent, succorum permutationes suis ubique definiti gradibus ac stadiis; agnoverit denique, regulas generales exceptionibus non tolli, nec adeo ordinarias Naturæ in sanis ægrisve leges fortuita quavis aberratione infirmari!

893. Dum igitur lis sub iudice est, jubet profecto rei dignitas veros quoscumque artis magistros, unctis viribus, eo conniti, ut, semotis tantisper rationum argutiis, exquisitarum observationum exemplorumque pondere solide tandem dirimatur. Fallor, ni sua constiterit HIPPOCRATI auctoritas, GALENO fides, NATURÆ virtus & ordo.

F I N I S.

O P E R I S A R G U M E N T A .

INTRODUCTIO ad PATHOLOGIAM .	
<i>De disciplina medica</i>	pag. 1
PATHOLOGIA	6
PATHOLOGIA GENERALIS .	
<i>De natura morbi</i>	7
<i>De causa morbi</i>	12
<i>De symptomate</i>	18
PATHOLOGIA SPECIALIS .	
<i>De naturis singulorum morborum</i>	27
<i>Morbi simpliciores .</i>	29
<i>Analysis chemica generalis corporis humani</i>	30
<i>Morbi partium solidarum simplicissimi</i>	34
<i>Morbi solidi vivi</i>	38
<i>Morbi solidorum continentium</i>	44
<i>Morbi solidarum instrumentarii</i>	51
<i>Morbi fluidorum</i>	67
<i>Morbi coherentiae in humoribus</i>	ib.
<i>Acritates morbosae humorum</i>	72
<i>Morbi humorum ex secessione particularum</i>	79
<i>Morbi humorum singularium</i>	80
<i>Chylia vitia</i>	ib.
<i>Sanguinis affectiones</i>	83
<i>Succorum secretorum vitia</i>	91
<i>Morbi humorum relativi</i>	94
<i>Quantitas humorum vitiosa</i>	95
<i>Fluida loco aberrantia</i>	99
<i>Motus vitia in humoribus</i>	103
<i>Morbi compositi</i>	106
<i>De potentiis nocentibus</i>	107
<i>De nocivis atmosphaerae potestatibus</i>	108
	Noxae

<i>Noxæ ex cibo & potu</i>	118
<i>De intempestivo remediorum usu</i>	130
<i>De potentiis, quæ virus habent</i>	132
<i>Errore in motu animali</i>	137
<i>Damna ex posituris & motibus singularibus</i>	142
<i>Exercitationes menti immodicæ</i>	144
<i>Vis noxia animi perturbationum</i>	147
<i>Excessus somni ac vigiliarum</i>	151
<i>Excretio ac retentio inordinata</i>	153
<i>De calculi origine & nocumentis</i>	158
<i>Potentie morbificæ animatæ</i>	161
<i>De ceteris, quæ forinsecus admota obsunt</i>	164
<i>De Seminis morborum</i>	169
<i>Semina morborum naturalia, communia</i>	ibid.
<i>Semina morborum naturalia, propria</i>	270
<i>Semina morborum, quæ præter naturam sunt</i>	171
<i>De differenti causarum morbificarum constitutione</i>	173
<i>Vires nature medicatrices</i>	177
<i>De symptomatibus singulatim</i>	182
<i>Qualitates sensibiles alienatæ</i>	183
<i>Excretorum vitia</i>	187
<i>Actiones læsæ</i>	188
<i>Sensationes molestæ ex morbo</i>	ib.
<i>Dolor</i>	189
<i>Anxietas</i>	193
<i>Exercitationes sensuum læsæ</i>	196
<i>Tactus symptomata</i>	ib.
<i>Gustus symptomata</i>	198
<i>Olfactus symptomata</i>	ibid.
<i>Auditus symptomata</i>	200
<i>Visus symptomata</i>	203
<i>Lesiones sensuum internorum</i>	210
<i>Delirium</i>	ibid.
<i>Motricis facultatis symptomata</i>	214
<i>Spasmus</i>	ib.
<i>Paralysis</i>	217

<i>Somni affectiones</i>	218
<i>Symptomata motuum vitalium</i>	221
<i>Respirationis symptomata</i>	ib.
<i>Symptomata motus cordis</i>	226
<i>Symptomata pulsus arteriarum</i>	227
<i>Symptomata actionum naturalium</i>	231
<i>Appetitus naturalis lesiones</i>	ib.
<i>Actiones lese primarum viarum</i>	234
<i>Vitia mictionis</i>	241
<i>Vitia excretionis cutaneæ</i>	244
<i>Symptomata functionum sexus</i>	245
<i>Sexus virilis actiones lese</i>	ib.
<i>Sexus fœminei symptomata</i>	247
<i>De ordinandis morborum differentiis</i>	251
<i>Differentiæ morborum accidentales.</i>	253
<i>Differentiæ morborum ab origine</i>	ib.
<i>Differentiæ morborum a sede</i>	258
<i>Differentiæ morborum a cursu</i>	260
<i>Differentiæ morborum a gradu</i>	262
<i>Differentiæ morborum ab indole</i>	263
<i>Differentiæ morborum ab eventu</i>	264

